

Ekonomikas ministrija

LATVIJAS EKONOMIKAS ATTĪSTĪBAS PĀRSKATS

RĪGA 2020

ISSN 2661-5061

Ekonomikas ministrija

LATVIJAS EKONOMIKAS ATTĪSTĪBAS PĀRSKATS

RĪGA 2020

Ja Jums ir komentāri, jautājumi vai ierosinājumi, lūdzam tos adresēt:

Ekonomikas ministrijai

Brīvības ielā 55, Rīga, LV-1519

Tālrunis 371-67013100

Fakss 371-67280882

E-pasts: macro@em.gov.lv

Interneta vietne: <http://www.em.gov.lv>

Pārskatu sagatavojuši: O.Barānovs (redaktors, 1., 6.5.), T.Buls (2.), I.Šnīdere (3.1., 3.2., 4.1., 4.3., 4.4., 4.6., 4.7., 4.8., 4.9., 6.1.), L.Stelmaka-Leja (3.2., 6.6.), I.Skribāne (3.3., 6.2., 6.3., 6.7., 6.9.), E.Gergelevičs (3.4., 4.2.), J.Ušpelis (4.5.), J.Salmiņš (5.), V.Skuja (6.4.), L.Neiders (6.8., 6.9.), N.Ozols (7.1., 7.2., 7.3., 7.4.), A.Rožkalne, U.Rogule-Lazdiņa (7.4.), Č.Gržibovskis (8.1., 8.2.), G.Silovs (8.2.), K.Priedīte (8.2., 11.1.), J.Reinsone (8.3.), E.Kudure-Ševčuka (8.3., 16.), J.Zakovics, E.Pētersone, I.Vanka-Krilovska, A.Šmukste (9.), S.Siliņa (9., 10.), I.Baltābola (9., 11.2.), M.Jansons, V.Krūmkoka, L.Blūmentāle, I.Jakunova, E.Ozoliņš-Ozols, A.Zimele, A.Lazdiņš (10.), L.Bergholde, D.Tetere (11.1.), D.Klinsone (11.2.), G.Blumers, D.Fricbergs (11.3.), D.Armane, I.Karpoviča, M.Zjurikova (12.1.), L.Kundziņa, K.Strode (12.2.), A.Neimanis, M.Ramanis (12.3.), H.Rimša (12.3, 12.4.), O.Feldmane (13.), E.Kalnķambers (14.), I.Kalniņa, I.Širava (15.), S.Gertmane (16.).

Pamatā skaitliskā informācija un dati, izņemot īpaši norādītos gadījumos, ir saņemti no Latvijas Republikas Centrālās statistikas pārvaldes. Eiropas Savienības dati tiek ņemti no *Eurostat* datu bāzes. Latvijas Bankas un Finanšu un kapitāla tirgus komisijas dati ir izmantoti Latvijas maksājumu bilances, banku un monetāro rādītāju raksturojumā. Valsts kases dati ir izmantoti valsts finanšu rādītāju raksturojumā.

© Ekonomikas ministrija, 2020

Pārpublicēšanas un citēšanas gadījumā atsauce ir obligāta

ISSN 2661-5061

UZRUNA

Ekonomikas ministrijas speciālisti ir sagatavojuši kārtējo – 2020. gada *Latvijas ekonomikas attīstības pārskatu*. Pārskatā tiek vērtēta situācija ekonomikā, kā arī prognozētas ekonomikas attīstības perspektīvas.

2020. gads ir izaicinājumu pilns. Covid-19 pandēmija ir spēcīgi un paliekoši ietekmējusi sociālekonomisko situāciju globālā mērogā. Taču pašreizējo situāciju varam skatīt arī kā iespēju stiprināt mūsu ekonomikas ilgtspējīgumu.

Līdz š.g. rudenim Latvijai bija izdevies tikt galā ar Covid-19 izraisītajiem izaicinājumiem salīdzinoši labi. Latvijā bija vērojami vieni no zemākajiem Covid-19 inficēšanās rādītājiem Eiropā. Tas tika panākts ar efektīvu un savlaicīgu valdības reakciju. Arī Covid-19 pandēmijas ietekme uz ekonomiku bija salīdzinoši mazāka. Tomēr kopš rudens mēs saskaramies ar jaunu Covid-19 pandēmijas uzliesmojumu. Tas nozīmē, ka nedrīkstam atslābt un mums jābūt modriem.

Neskaidrība par Covid-19 ietekmi uz ekonomikas attīstību joprojām ir ārkārtīgi liela, jo nav skaidrs, cik ilgi un plaši turpināsies vīrusa izplatība Eiropā un pasaulē. Ekonomikas ministrijas speciālisti prognozē IKP kritumu 2020. gadā 5-6% robežās, bet 2021. gadā ekonomika atsāks atkal augt.

Vēlos atzīmēt, ka Latvija ir izstrādājusi skaidru stratēģiju, kā pārvarēt Covid-19 pandēmijas izraisīto krīzi, un iezīmējusi politikas virzienus, kā nostiprināt savu ekonomiku pēckrīzes periodā. 2020. gada maija beigās valdība apstiprināja Ekonomikas ministrijas kopā ar uzņēmējiem, nozaru ekspertiem un uzņēmējus pārstāvošajām organizācijām izstrādāto Latvijas ekonomikas atjaunošanas plānu "Stratēģija Latvijai Covid-19 krīzes radīto seku mazināšanai".

Krīzes pārvarēšanai stratēģija piedāvā spert trīs secīgus soļus – 2020. gadā stabilizēt tautsaimniecību, 2021. –2022. gadā pārorientēt ekonomiku, bet no 2023. gada sāktos izaugsmes fāze.

Stabilizēšanas fāzē tiek veikts pasākumu kopums, kas vērsts, pirmkārt, uz finanšu situācijas stabilizāciju iedzīvotājiem un uzņēmējiem Covid-19 krīzes apstākļos un vīrusa izplatības ierobežošanu Latvijā.

Pārorientēšanās fāzē paredzēts radīt jaunas iespējas uzņēmējiem, iedzīvotājiem, uzsvāru liekot uz inovāciju, digitālo transformāciju, mūžizglītību, orientējoties uz ekonomikas strukturālām pārmaiņām, mērķtiecīgi pielāgojot valsts atbalsta mehānismus.

Savukārt izaugsmes fāzē paredzēts izstrādāt vidēja termiņa atbalsta pasākumu kopumu tautsaimniecības transformācijai, kas būtu balstīts preču un pakalpojumu eksporta dinamiskā attīstībā, nodrošinot tautsaimniecības izaugsmi caur produktivitātes pieaugumu, automatizāciju, digitālo transformāciju, atbalstu uzņēmumu izaugsmei un strauji augošām nozarēm un ekosistēmām.

Stratēģija regulāri tiek papildināta ar konkrētiem rīcības plāniem katrā no pieciem rīcības virzieniem, tādiem kā "Cilvēkkapitāls", "Inovācija", "Biznesa vide eksportspējai", "Finanšu pieejamība" un "Infrastruktūra". Covid-19 krīzes radīto seku mazināšanai rosināts līdz 2023. gadam infrastruktūras projektu īstenošanai nodrošināt publiskās un privātās investīcijas 2,2 miljardu eiro apmērā.

Covid-19 krīzes seku mazināšanai arī 2021. gadā uzņēmējiem būs pieejama virkne atbalsta programmu, kā arī esam iesnieguši vairāku reformu piedāvājumus Eiropas Atveseļošanas plāna ietvaros, sekmējot ekonomikas transformāciju, produktivitāti un digitalizāciju, mājokļu, tai skaitā īres mājokļu pieejamību, kā arī energoefektivitāti.

Īpašu uzmanību Ekonomikas ministrija pievērš eksportspējas veicināšanai. Latvijā ir būtiski sniegt atbalstu ne tikai jau eksportējošiem uzņēmumiem, bet arī radīt iespējas jauniem eksportētājiem, atbalstot starptautiski konkurētspējīgas industrijas uzņēmumus un to produktu virzību eksporta tirgos.

Tiek strādāts pie jauna instrumenta Covid-19 krīzes seku pārvarēšanai nodarbinātības sekmēšanai eksportējošiem nodokļu maksātājiem uzņēmumiem un tūrisma nozares uzņēmumiem.

Tiek paplašināts atbalsts visiem uzņēmumiem, kurus ir skāruši valdības noteiktie drošības pasākumi Covid-19 vīrusa ierobežošanai. Dīkstāves atbalstam būtiski mainīts kritērijs par apgrozāmo līdzekļu kritumu pēdējos trīs mēnešos, tādējādi sniedzot finansiālu atbalstu visiem, kuri valdības noteikto pasākumu dēļ šobrīd nevar strādāt un saņemt atalgojumu. Tāpat paplašināts atbalsts apgrozāmajiem līdzekļiem, nenosakot NACE koda kritēriju. Tas ļaus uzņēmējiem "pārziņot" un turpināt savu saimniecisko darbību.

Vietējo un ārvalstu investoru efektīvai piesaistei paredzēts radīt "zaļo koridoru" birokrātijas un administratīvo procesu mazināšanai. Vienlaikus sadarbībā ar uzņēmējiem tiks izstrādāti pasākumi uzņēmējdarbības izmaksu samazināšanai eksportspējas noturēšanai.

Konkurētspējas veicināšanā būtiska loma ir cilvēkkapitālam. Tāpēc jāturpina iesāktās reformas izglītības sistēmā, uzsvārus liekot uz eksakto un dabas zinību apguves kvalitātes stiprināšanu pamatzglītībā un vidējā izglītībā. Ņemot vērā to, ka darba

tirgus kļūst aizvien mainīgāks, kā arī Covid-19 krīzes izraisītā bezdarba mazināšanai, jāvirzās uz ilgtspējīgas un funkcionālas pieaugušo izglītības sistēmas izveidi. Līdz 2023. gadam pieaugušo izglītībā plānots iesaistīt 165 tūkstošus cilvēku.

Nodarbinātības padome trīs ministru – ekonomikas, izglītības un zinātnes, labklājības – sastāvā nodrošina saskaņotāku visu iesaistīto pušu sadarbību darba tirgus pārmaiņu paredzēšanā un nepieciešamo pārkārtojumu ieviešanā, tādējādi dodot iespējas sabiedrībai savlaicīgāk pielāgoties paredzamajām izmaiņām. Ņemot vērā Covid-19 krīzes negatīvo ietekmi uz darba tirgu, 2020. gadā padomes darbs galvenokārt bija saistīts ar priekšlikumu izstrādi Covid-19 krīzes pārvarēšanas un ekonomikas atlabšanas pasākumiem pieaugušo izglītības un nodarbinātības atbalstam.

Lai rosinātu diskusiju un rastu efektīvākus risinājumus produktivitātes kāpināšanai, Ekonomikas ministrija turpina sadarbību ar Latvijas Universitātes domnīcu LV PEAK un Konkurētspējas un ilgtspējas trīspusējās sadarbības apakšpadomi (KITSA). 2020. gadā KITSA tika diskutēts par industriālo politiku, darbinieku kvalifikācijas celšanu u.c. jautājumiem.

ES vienotais tirgus, kas pirms vairāk nekā 25 gadiem tika radīts, lai veidotu integrētu, uz ekonomisko izaugsmi virzītu valstu bloku, ir vēsturisku izaicinājumu priekšā. Covid-19 ietekmē dalībvalstu noteiktie dažādie ierobežojumi, daļēji atjaunotās iekšējās robežkontroles, Apvienotās Karalistes izstāšanās no Eiropas Savienības, starptautisko piegāžu ķēžu traucējumi un citi faktori ietekmē ieguvumus no ES vienotā tirgus, kas liekas pašsaprotami ikdienas dzīvē – brīvi ceļot, strādāt, mācīties, nodarboties ar uzņēmējdarbību. Ekonomikas ministrija visos sadarbības formātos īsteno aktivitātes, kas vērstas uz sekmīgu ES vienotā tirgus darbības principu saglabāšanu un noturību, lai veicinātu ciešāku ES integritāti, vienotību un konkurētspēju tālākai izaugsmei.

Latvijai jābūt gatavai unikālajam izaicinājumam saistībā ar pārmaiņām, ko nesīs breksits – Apvienotās Karalistes izstāšanās no ES valstu bloka. Šajā kontekstā Ekonomikas ministrija turpina sniegt informatīvu atbalstu uzņēmējiem un iedzīvotājiem, lai būtu skaidrība par izmaiņām praktiskajā dzīvē un uzņēmējdarbībā. Tāpat tiek turpināta sadarbība ar citām ES valstīm, jo īpaši Baltijas-Skandināvijas reģiona konkurētspējas stiprināšanas nolūkos.

Veiksmīgi tiek īstenotas ES fondu atbalsta programmas, kas paver iespēju investēt 4,4 miljardus eiro Latvijas attīstībā. Starp būtiskākajiem ES fondu finansējuma mērķiem ir finanšu plūsmas palielināšana pētniecībā un attīstībā, privāto investīciju piesaistes veicināšana, kā arī pētniecības institūciju un uzņēmēju sadarbības aktivizēšana. Ievērojami ieguldījumi paredzēti arī informācijas un komunikācijas tehnoloģiju un transporta infrastruktūras uzlabojumiem, kas tieši ietekmē ekonomikas produktivitāti un ir pamats jaunu, labi apmaksātu darba vietu radīšanai un dzīves kvalitātes pieaugumam.

2020. gadā valdība atbalstīja virkni priekšlikumu par ES fondu un papildu valsts budžeta virssaiību izmantošanu Covid-19 izraisītās krīzes pārvarēšanas un ekonomikas atlabšanas veicināšanas pasākumiem, kā arī Covid-19 negatīvās ietekmes mazināšanai ES fondu projektos.

Lai novērstu koronavīrusa pandēmijas radīto kaitējumu ekonomikai un sociālajai jomai, stimulētu Eiropas atgūšanos, kā arī aizsargātu un radītu darba vietas, Eiropas Komisija 2020. gada 28. maijā ierosināja ieviest vērīgu *Eiropas atveseļošanas plānu*. Būtiska daļa no Eiropas atveseļošanas finansējuma tiks novirzīti *Atveseļošanas un noturības mehānismam* – jaunai Eiropas Komisijas centralizētai pārvaldītai budžeta programmai. Mehānisma mērķis – atbalstīt reformas un investīcijas, īpaši ar pāreju uz zaļo un digitālo ekonomiku saistītās, kā arī mazināt krīzes radīto sociālo un ekonomisko ietekmi. Ekonomikas ministrijas prioritātes šī mehānisma ietvaros ir atbalsts uzņēmējiem jaunu produktu attīstībai un digitalizācijai, energoefektivitātes risinājumi *Nacionālā enerģētikas un klimata plāna* mērķu sasniegšanai, kā arī mājokļu pieejamības reforma.

Latvijas industriālās pamatnostādnes 2021.-2027. gadam iezīmē nacionālo pieeju ekonomikas transformācijai uz inovatīvu un zināšanās balstītu ekonomikas modeli, izmantojot RIS3 vērtības ķēžu ekosistēmu attīstīšanu. Tā pamatā tiks nodrošināts strukturēts dialogs un koordinēta rīcība visu iesaistīto pušu starpā (privātā, publiskā un akadēmiskā sektora sadarbības partneru tīkls), tā veicinot jaunu produktu un pakalpojumu izstrādi, zināšanu pārnesei tautsaimniecībā un privāto investīciju apjoma palielināšanu pētniecībai un attīstībai (P&A).

Nacionālās inovācijas sistēmas pilnveidošanai tiek īstenotas atbalsta programmas, kuru būtiskākie atbalsta instrumenti nodrošina komersantu un pētniecības sektoru sadarbības veicināšanu kopīgu projektu īstenošanai. Tie ietver pētniecisko izstrādņu komercializācijas un citu tehnoloģiju pārneses procesu sekmēšanu, tai skaitā stiprinot arī Latvijas Investīciju un attīstības aģentūras kapacitāti, veidojot to par inovācijas un tehnoloģiju aģentūru.

Vienlaikus tiek turpinātas aktivitātes, kas vērstas uz plašākas sabiedrības motivēšanu un iesaisti inovācijas un uzņēmējdarbības attīstībā. Esam aktivizējuši darbu ar valsts kapitāldaļu uzņēmumiem, veidojot šo uzņēmumu sadarbības mehānismus un identificējot esošās un nākotnes P&A investīcijas šajos uzņēmumos. Tāpat tiek stiprinātas ārvalstu investīciju piesaistes aktivitātes, kas vērstas uz P&A veicināšanu, inovatīvu produktu izstrādi un ieviešanu nozīmīgākajās tautsaimniecības nozarēs.

Būtiski ir uzsvērt Ekonomikas ministrijas īstenoto pieeju, kuras rezultātā nacionālā mērogā tiek identificētas vērtību ķēdes ar augstu pievienotās vērtības potenciālu. Mobilizējot vadošos nacionālā līmeņa industrijas, akadēmiskā sektora un saistīto nozaru ministriju pārstāvjus un nodrošinot to koordinētu un stratēģisku savstarpēju sadarbību, tiek veicināta nacionālā mēroga vērtību ķēžu integrēšanās globālajās vērtību ķēdēs. Neatņemama pieejas sastāvdaļa ir tās ciešā sasaiste ar *Viedās*

specializācijas stratēģiju, kas 2021.-2027. gada plānošanas periodā ļaus dinamiski plānot un ieguldīt publiskās investīcijas, kā arī attīstīt zināšanu ietilpīgus produktus un pakalpojumus.

Ekonomikas ministrija aktīvi iesaistās kosmosa nozares attīstībā. Nozīmīgākais šī gada notikums kosmosa jomā bija Latvijas pievienošanās Eiropas Kosmosa aģentūrai asociētās dalībvalsts statusā. Tas nozīmē ne tikai Latvijas uzņēmēju un zinātnieku piekļuvi Eiropas kosmosa nozares zināšanu bāzei, bet arī iespēju sniegt Latvijas ieguldījumu starptautiskās kosmosa misijās un izmantot plašāku kosmosa datu klāstu un tehnoloģijas turpmākai Latvijas ekonomikas attīstībai dažādās nozarēs – no medicīnas un lauksaimniecības līdz viedajām pilsētām un enerģētikai.

Viena no Ekonomikas ministrijas prioritātēm ir uzņēmējdarbības vides uzlabošana. Mērķtiecīgas reformas un cieša sadarbība ar uzņēmējiem Latvijai ļāvusi sasniegt augstus rezultātus – Pasaules Bankas *Doing Business 2020 pētījumā* 190 valstu konkurencē Latvija ierindota augstajā 19. vietā. Savukārt ES dalībvalstu vidū Latvija ieņem 6. vietu.

Ekonomikas ministrijas vīzija ir radīt izcilu uzņēmējdarbības vidi un virzīties uz inovatīvas ekonomikas modeli. Tāpēc uzņēmējdarbības vides pilnveidošanas tālākajam darbam esam definējuši piecus prioritāros rīcības virzienus – tiesiskuma stiprināšana, uz klientu orientētas valsts pārvaldes attīstība, valsts pakalpojumu un rūpniecības digitalizācija (*Industry 4.0*), uzņēmējdarbības vides atvērtība un nodokļu sistēmas konkurētspējas celšana.

Virzībā uz izcilu uzņēmējdarbības vidi Latvijā tiek ieviests princips "Konsultē vispirms", kas paredz uzlabot savstarpējo sapratni starp uzņēmējiem un uzraugošajām iestādēm, veicinot noteikto prasību izpildi, nevis sodīšanu. Veselīgas un konkurētspējīgas uzņēmējdarbības vides pamatā ir godīgi uzņēmēji, kas vēlas ievērot normatīvo aktu prasības, un uz izpratni un sadarbību vērstas iestādes, kas savās uzraudzības darbībās spēj sabalansēt sabiedrības un uzņēmēju intereses.

Godīgas konkurences vides nodrošināšana arī ir uzskatāma par neatsveramu elementu konkurētspējas veicināšanā. Konkurences politikā aktuāla tēma ir, kā nodrošināt vienlīdzīgu un nediskriminējošu konkurenci starp publiskajām personām (piemēram, valsts vai pašvaldību kapitālsabiedrībām) un privāto sektoru. Lai risinātu šos problēmjautājumus, 2020. gada 1. janvārī stājās spēkā "Grozījumi Konkurences likumā", kas dos iespēju Konkurences padomei efektīvāk vērsties pret publisku personu īstenotajiem konkurences kropļojumiem.

Ekonomikas ministrija šobrīd aktīvi strādā pie Konkurences padomes finansiālās un profesionālās kapacitātes stiprināšanas un pilnvaru pilnveidošanas, tostarp, stiprinot IT rīku izmantošanu Konkurences padomē. Tas ļaus Konkurences padomei vērsties pret smagākajiem konkurences kropļojumiem, kā arī efektīvāk atklāt un fiksēt iepirkumu karteļu pazīmes.

2020. gadā, pateicoties pārdomātai un jēgpilnai elektronisko procesu ieviešanai un būvniecības informācijas sistēmas funkcionalitātes attīstībai, Covid-19 pandēmijas apkarošanai ieviestie ierobežojumi minimāli ir ietekmējuši būvniecības procesa norisi un būvniecības nozares attīstību.

Pēdējos gados sadarbībā ar būvniecības nozari ir īstenoti vairāki kompleksi pasākumi, kas ir ļāvuši būtiski uzlabot nozares konkurētspēju. Ēnu ekonomikas samazināšanos visvairāk ietekmēja *Būvniecības nozares ģenerālvienošana*, kas stājās spēkā 2019. gada 3. novembrī. 2020. gada februārī ir pabeigts darbs pie vienotās elektroniskās darba laika uzskaites sistēmas izveidošanas, kurā tiek apkopoti dati no elektroniskajām darba laika uzskaites sistēmām par būvlaukumā nodarbināto faktiski nostrādāto laiku, kā arī dati par konkrētās būvniecības ieceres īstenošanas ietvaros noslēgtajiem būvdarbu līgumiem.

Paredzēts izveidot atbalsta programmu izmaksu ziņā pieejamu īres mājokļu būvniecībai, kas ne tikai veicinās mājokļu pieejamību, bet arī uzlabos iedzīvotāju mobilitāti, veicinot strādājošo konkurētspēju un darba produktivitāti. Paredzēts īstenot atbalsta programmu arī sociālo vai pašvaldības īres mājokļu atjaunošanai vai būvniecībai, kas veicinās kvalitatīva mājokļa pieejamību vistrūcīgākajiem Latvijas iedzīvotājiem.

Tāpat plānots nodrošināt taisnīgu līdzsvaru starp izīrētāju un īrnieku interesēm ar likumprojekta „Dzīvojamo telpu īres likums” palīdzību, kas ir izstrādāts un atrodas Saeimā virzībā uz trešo lasījumu.

Latvijā 2020. gadā turpinājās mājokļa garantiju programmas pilnveidošana. Kopš programmas uzsākšanas 2014. gadā tā ir palīdzējusi vairāk nekā 12,7 tūkst. ģimeņu, kurās aug 18,3 tūkst. bērnu, tikt pie atbilstoša lieluma un kvalitātes mājokļiem.

Īstenotas nozīmīgas aktivitātes enerģētikas jomā, kas ļaus paaugstināt uzņēmumu konkurētspēju.

Turpinās elektroenerģijas obligātā iepirkuma sistēmas sakārtošana, īpašu uzmanību pievēršot valsts atbalstu saņemšo elektrostaciju uzraudzībai. Ekonomikas ministrija pastāvīgi pārskata un meklē risinājumus esošā atbalsta mehānisma uzlabošanai, un tās politika ir bijusi virzīta uz obligātā iepirkuma komponentes elektroenerģijas galalietotājiem samazināšanu. 2021. gadā OIK plānots samazināt no šobrīd fiksētās 22,68 EUR/MWh likmes līdz 17,51 EUR/MWh un nodrošināt turpmāku samazināšanu 2022. un 2023. gadā. Finansējuma apjoms OIK mazināšanai tiek prognozēts apmērā, kas nepieciešams, lai pēc pašreizējām prognozēm par elektroenerģijas obligātā iepirkuma izmaksām 2024. gadā nebūtu nepieciešama papildu valsts budžeta dotācija un tiktu nodrošināta turpmāka OIK mazināšanās.

No 2020. gada 1. janvāra enerģētikas politikas administrēšanas funkcijas, tostarp elektroenerģijas obligātā iepirkuma (OIK) uzraudzību, uzsāka īstenot Būvniecības valsts kontroles birojs, tādējādi nodrošinot efektīvāku valsts atbalsta sistēmas kontroli. Likumdošanas jomā 2020. gada 15. februārī stājās spēkā grozījumi *Elektroenerģijas tirgus likumā*, kas cita starpā

paredz elektroenerģijas ražotāju, kuri saņem valsts atbalstu obligātā iepirkuma veidā, kontroles stiprināšanu, ietvaru pārkompensācijas novēršanai un nepamatoti saņemtā valsts atbalsta atgūšanai.

Papildus Latvijas enerģijas tirgus likumdošanas nosacījumu pilnveidošanai norit arī aktīvs darbs pie elektroenerģijas infrastruktūras attīstības, lai nostiprinātu valsts enerģētisko drošību un enerģijas ceļu un avotu diversifikāciju. Īpaši būtisks ir projekts Baltijas valstu elektrotīklu sinhronizācijai ar Centrāleiropas sinhrono zonu, lai pārtrauktu to atkarību no Krievijas un Baltkrievijas elektroenerģijas sistēmām un integrētu tos Eiropas Savienības elektroenerģijas tirgū. Šo projektu plānots realizēt līdz 2025. gadam.

Par Eiropā unikālu un Latvijas dabasgāzes sektorā vēsturisku notikumu uzskatāma vienotā dabasgāzes tirgus izveide ar 2020. gada 1. janvāri. Tas ir ilgstoša un izaicinājumiem bagāta Baltijas valstu un Somijas regulējošo iestāžu, dabasgāzes pārvades sistēmu operatoru un par nozari atbildīgo ministriju darba rezultāts. Sākotnēji vienotajā tirgus zonā piedalās Somija, Igaunija un Latvija, taču tirgu plānots attīstīt, sniedzot ieguvumus visiem šī tirgus dalībniekiem, tostarp lietotājiem, un aicinot tam pievienoties arī citas Eiropas Savienības dalībvalstis.

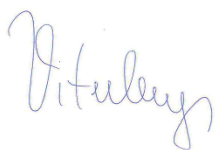
2020. gada 4. februārī valdība apstiprināja Latvijas *Nacionālo enerģētikas un klimata plānu 2021.-2030. gadam*, ar ko tika noteiktas galvenās rīcībpolitikas un pasākumi SEG emisiju samazināšanas mērķu izpildei, tai skaitā mērķi enerģētikas darbībās - AER izmantošanas veicināšanai un energoefektivitātes uzlabošanai; tāpat tika noteikti mērķi citās Enerģētikas savienības dimensijās, piemēram, enerģētiskās drošības un iekšējā enerģijas tirgus, pētniecības, inovāciju konkurētspējas dimensijās.

Lai sasniegtu izvirzītos mērķus, Ekonomikas ministrija aktīvi veido dialogu ar uzņēmējiem, nevalstiskajām organizācijām un citiem sabiedrības pārstāvjiem.

Šajā Pārskatā Jūs atradīsiet informāciju par Latvijas nozīmīgākajiem ekonomiskajiem un sociālajiem rādītājiem, nozaru attīstību un ārējo ekonomisko vidi, valdības ekonomisko politiku un tās īstenošanas galvenajiem instrumentiem.

Ne visus Pārskatā aplūkotos jautājumus ir vērtējis Ministru kabinets, tādēļ daļa spriedumu par valsts ekonomisko attīstību un priekšlikumi par turpmāko rīcību atspoguļo vienīgi Ekonomikas ministrijas speciālistu viedokli.

Pateicos Pārskata autoriem par veikumu!

Jānis Vitenbergs,
ekonomikas ministrs

2020. gada decembris

SATURA RĀDĪTĀJS

SAĪSINĀJUMI, MĒRVIENTĪBAS UN NOSACĪTIE APZĪMĒJUMI	9
I DAĻA. EKONOMISKĀS ATTĪSTĪBAS TENDENCES	11
1. EKONOMISKAIS STĀVOKLIS: KOPSAVILKUMS	11
2. PASAULES EKONOMIKAS ATTĪSTĪBA	14
3. IEKŠZEMES KOPPRODUKTS UN KOPĒJAIS PIEPRASĪJUMS	18
3.1. DINAMIKA UN STRUKTŪRA	18
3.2. PATĒRIŅŠ	20
3.3. INVESTĪCIJAS	23
3.4. EKSPORTS UN IMPORTS	26
4. NOZARU IEGULDĪJUMS	34
4.1. DINAMIKA UN STRUKTŪRA	34
4.2. APSTRĀDES RŪPNIECĪBA	37
4.3. PĀRĒJĀ RŪPNIECĪBA	50
4.4. LAUKSAIMNIECĪBA, MEŽNIECĪBA UN ZVEJNIECĪBA	50
4.5. BŪVNIECĪBA	52
4.6. TIRDZNIECĪBA, IZMITINĀŠANA UN ĒDINĀŠANA	54
4.7. TRANSPORTS UN GLABĀŠANA	55
4.8. KOMERCPAKALPOJUMI	57
4.9. SABIEDRISKIE PAKALPOJUMI	58
5. EKONOMISKĀS ATTĪSTĪBAS PROGNOZES	60
6. EKONOMISKĀ STABILITĀTE UN KONKURĒTSPĒJA	63
6.1. CENAS	63
6.2. MAKSĀJUMU BILANCE	71
6.3. ĀRVALSTU TIEŠĀS INVESTĪCIJAS	74
6.4. MONETĀRIE RĀDĪTĀJI	77
6.5. FISKĀLĀ POLITIKA UN VALSTS PARĀDS	80
6.6. BUDŽETA IEŅĒMUMI UN IZDEVUMI	83
6.7. PRODUKTIVITĀTE UN KONKURĒTSPĒJA	87
6.8. BRĪDINĀŠANAS MEHĀNISMS	91
6.9. LATVIJA STARPTAUTISKAJOS REITINGOS	95

7. DARBA TIRGUS	100
7.1. NODARBINĀTĪBA UN BEZDARBS	100
7.2. DARBA SAMAKSA	104
7.3. DARBA TIRGUS PROGNOZES	106
7.4. NODARBINĀTĪBAS POLITIKA	108
II DAĻA. EKONOMISKĀS POLITIKAS PRIORITĀTES	113
8. LATVIJAS IEKĻAUŠANĀS ES EKONOMISKAJĀ UN STRUKTŪRPOLITIKĀ	113
8.1. EIROPAS SEMESTRIS	113
8.2. ES STRUKTŪRFONDU UN KOHĒZIJAS FONDA IZMANTOŠANA	119
8.3. ES VIENOTAIS TIRGUS	121
9. UZŅĒMĒJDARBĪBAS VIDES UZLABOŠANA	124
10. INOVĀCIJA UN JAUNĀS TEHNOLOĢIJAS	129
11. PRODUKTĪVO INVESTĪCIJU UN EKSPORTA VEICINĀŠANA	134
11.1. FINANŠU PIEEJAMĪBAS VEICINĀŠANA	134
11.2. ATBALSTS ĀRĒJO TIRGU APGŪŠANAI	138
11.3. ĀRVALSTU INVESTĪCIJU PIESAISTES POLITIKA	139
12. ENERĢĒTIKAS POLITIKA	141
12.1. ENERĢĒTIKAS TIRGUS UN INFRASTRUKTŪRA	141
12.2. ENERGOEFECTIVITĀTES VEICINĀŠANA	146
12.3. ATJAUNOJAMĀS ENERĢIJAS ĪPATSVARA VEICINĀŠANA	147
12.4. SILTUMNĪCEFEKTA GĀZU EMISIJU SAMAZINĀŠANA	149
13. BŪVNICĪBAS POLITIKA	151
14. MĀJOKĻU POLITIKA	155
15. TŪRISMA POLITIKA	159
16. PATĒRĒTĀJU TIESĪBU AIZSARDZĪBA UN TIRGUS UZRAUDZĪBA	162

SAĪSINĀJUMI, MĒRVIENTĪBAS UN NOSACĪTIE APZĪMĒJUMI

Saīsinājumi

AER	atjaunojamais energoresurss	MVU	mazie un vidējie uzņēmumi
AES	atomelektrostacija	MWh	megavatstunda
ALIS	aizsargātā lietotāja datu informācijas sistēma	NAP2020	Latvijas Nacionālais attīstības plāns 2014.-2020. gadam
ALTUM	AS „Attīstības finanšu institūcija Altum”	NAP2027	Latvijas Nacionālais attīstības plāns 2021.-2027. gadam
AS	akciju sabiedrība	NRP	nacionālā reformu programma
ASV	Amerikas Savienotās Valstis	NDVI	nominālas darbaspēka vienības indekss
ĀIPL	Ārvalstu investoru padome Latvijā	NSIP	neto starptautisko ieguldījumu pozīcija
ĀTI	ārvalstu tiešās investīcijas	NVS	Neatkarīgo Valstu Sadraudzība
BIF	Baltijas Inovāciju fonds	OCTA	civiltiesiskās atbildības obligātā apdrošināšana
BIM	Būvju informācijas modelēšana	OI	obligātais iepirkums
BIS	Būvniecības informācijas sistēma	OIK	obligātā iepirkuma komponente
BMZ	Brīdināšanas mehānisma ziņojums	OPEC	Naftas eksportētājvalstu organizācija (Organization of the Petroleum Exporting Countries)
BVKB	Būvniecības valsts kontroles birojs	PAIP	paplašinātās aktīvu iegādes programma
CEF	Eiropas Komisijas infrastruktūras savienošanas instruments	P&A	pētniecība un attīstība
CSP	Centrālā statistikas pārvalde	PCI	patēriņa cenu indekss
EEZ	Eiropas ekonomiskā zona	PGK	pazemes gāzes krātuve
EIF	Eiropas investīciju fonds	PJ	petadžouls
EK	Eiropas Komisija	PPS	pirktpējas paritātes standarts
ERAF	Eiropas Reģionālais attīstības fonds	PTAC	Patērētāju tiesību aizsardzības centrs
EM	Ekonomikas ministrija	PVN	pievienotās vērtības nodoklis
ES	Eiropas Savienība	REER	reālais efektīvais valūtas kurss
ES-28	Eiropas Savienības dalībvalstis pēc 2013. gada 1. jūlija paplašināšanās	RIS3	valstu/reģionālās inovāciju stratēģijas pārdomātai specializācijai
ESF	Eiropas Sociālais fonds	ROA	peļņas/zaudējumu attiecība pret aktīviem
ESAO (OECD)	Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācija (Organisation for Economic Co-operation and Development)	ROE	peļņas/zaudējumu attiecība pret kapitālu un rezervēm
ES ETS	Eiropas Savienības Emisijas kvotu tirdzniecības sistēma	SEG	siltumnīcefekta gāzes
Eurostat	Eiropas Savienības Statistikas birojs	SIA	sabiedrība ar ierobežotu atbildību
FKTK	Finanšu un kapitāla tirgus komisija	SOLVIT	Eiropas Savienības koordinācijas centru tīkls iekšējā tirgus problēmu risināšanai
FM	Finanšu ministrija	STEM	zinātnes, tehnoloģijas, inženierzinātnes un matemātika
GCI	Globālās konkurētspējas indekss	SVF	Starptautiskais Valūtas fonds
GWh	Gigavatstunda	TAP	tiesiskās aizsardzības process
HES	hidroelektrostacija	TEC	termoelektrocentrāle
IKP	iekšzemes kopprodukts	TM	Tieslietu ministrija
IKT	informācijas un komunikācijas tehnoloģijas	TRIS	Tehnisko noteikumu informācijas sistēma
IMI	Iekšējā tirgus informācijas sistēma	TWh	teravatstunda
KF	Kohēzijas fonds	UIN	uzņēmumu ienākuma nodoklis
KP	Konkurences padome	ULC	Produkcijas vienības darbaspēka izmaksas
LESD	Līgums par Eiropas Savienības darbību	USD	Amerikas savienoto valstu dolārs
LIAA	Latvijas Investīciju un attīstības aģentūra	VARAM	Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija
MK	Ministru kabinets	VID	Valsts ieņēmumu dienests
MNNP	Makroekonomiskās nelīdzsvarotības novēršanas procedūra	VK	Valsts kanceleja
MVK	mazie un vidējie komersanti	VRAA	Valsts reģionālās attīstības aģentūra

Valstu saīsinājumi

AT	Austrija
BE	Beļģija
BG	Bulgārija
CZ	Čehija
CY	Kipra
DE	Vācija
DK	Dānija
EE	Igaunija
EL	Grieķija
EU	Eiropas Savienība
FI	Somija
FR	Francija
HR	Horvātija
HU	Ungārija
IE	Īrija

IT	Itālija
LT	Lietuva
LU	Luksemburga
LV	Latvija
MT	Malta
NL	Nīderlande
PL	Polija
PT	Portugāle
RO	Rumānija
SE	Zviedrija
SI	Slovēnija
SK	Slovākija
SP	Spānija
UK	Apvienotā Karaliste

I DAĻA. EKONOMISKĀS ATTĪSTĪBAS TENDENCES

1. EKONOMISKĀS ATTĪSTĪBAS TENDENCES: KOPSAVILKUMS

Latvijā līdz Covid-19 pandēmijai saglabājās stabila ekonomiskā izaugsme, kuras tempi pārsniedza ES vidējos rādītājus. No 2011. līdz 2019. gadam IKP vidēji pieauga par 3,3% ik gadu. 2019. gadā ekonomikas kāpums kļuva mērenāks. IKP 2019. gadā pieauga par 2,1%. Izaugsmes tempu sabremzēšanos noteica gan iekšējie faktori (ES fondu investīcijas sasniegušas maksimumu, norises finanšu sektorā u.c.), gan arī ārējie faktori (globālo tirdzniecības attiecību pārskatīšana, Brexit, lēnāka izaugsme ES valstīs).

Covid-19 pandēmija būtiski ietekmē pasaules un Latvijas ekonomiku. 2020. gada trīs ceturkšņos IKP Latvijā saruka par 4,3% gada griezumā. Ceturkšņu griezumā lielākais kritums bija vērojams 2. ceturksnī, kad ekonomika saruka par 8,9%. Tomēr tas ir salīdzinoši labs rādītājs, jo vidēji ES IKP 2. ceturksnī saruka par 13,9%. 3. ceturksnī ekonomikas krituma tempi gada griezumā samazinājās, IKP sarūkot par 2,6% Latvijā un 4,2% ES. Ņemot vērā epidemioloģiskās situācijas pasliktināšanos, gada nogalē kopējā ekonomiskā situācija valstī turpina pasliktināties. Situācija pasliktinās arī Latvijas eksporta tirgos un jaunie ierobežojumi var ietekmēt ārējo pieprasījumu un līdz ar to arī mūsu eksporta iespējas. Atbilstoši Ekonomikas ministrijas novērtējumam **IKP 2020. gadā Latvijā varētu sarukt par 5-6%, salīdzinot ar 2019. gadu.** Ekonomikas pieaugums varētu atsākties 2021. gadā.

1.1. tabula

Latvija: ekonomiskās attīstības pamatrādītāji								
	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020p	2021p
Iekšzemes kopprodukts (faktiskajās cenās, mljrd. eiro)	23,6	24,6	25,4	27,0	29,1	30,5	28,7	29,9
izmaiņas procentos								
Iekšzemes kopprodukts	1,1	4,0	2,4	3,3	4,0	2,1	-5,5	3,7
Privātais patēriņš	0,6	2,2	2,4	3,0	2,6	2,2	-12,7	9,5
Valsts patēriņš	3,5	2,7	2,5	3,4	1,6	2,6	2,5	2,7
Kopējā pamatkapitāla veidošana	0,6	-2,0	-8,2	11,4	11,8	2,1	-2,1	2,3
Eksports	6,2	3,0	4,0	6,4	4,3	2,1	-6,7	3,8
Imports	2,9	1,6	3,6	8,6	6,4	3,0	-7,0	4,2
Patēriņa cenas	0,6	0,2	0,1	2,9	2,5	2,8	0,2	1,0
procentos pret iekšzemes kopproduktu, ja nav norādīts citādi								
Vispārējās valdības sektora bilance	-1,6	-1,4	0,2	-0,8	-0,8	-0,5	-8,0	-6,0
Vispārējās valdības parāds	41,6	37,1	40,4	39,1	37,1	37,0	50,0	52,0
Eksporta-importa saldo	-2,9	-1,7	0,3	-0,6	-0,8	-0,8	0,7	-0,6
Nodarbināto skaita izmaiņas (15-74 gadi, procentos pret iepriekšējo gadu)	-1,3	1,4	-0,0	1,5	1,5	0,1	-1,8	-0,3
Nodarbinātības līmenis	59,1	60,8	61,6	62,9	64,5	65,0	64,2	64,3
Bezdarba līmenis (bezdarbnieki procentos no ekonomiski aktīvajiem iedzīvotājiem, 15-74 gadi)	10,8	9,9	9,6	8,7	7,4	6,3	8,3	7,8
Vidējās bruto darba samaksas izmaiņas, procentos	6,8	6,8	5,0	7,9	8,4	7,5	5,1	7,0
p – prognoze								
* Sākot ar 2014. gadu, ir veiktas izmaiņas darbaspēka apsekojuma metodoloģijā. Ceturkšņa datu vispārīšanai tiek izmantots ceturkšņa vidējais privātajās mājsaimniecībās dzīvojošo iedzīvotāju skaits (iepriekš – iedzīvotāju skaits gada sākumā)								

Covid-19 krīze ir būtiski ietekmējusi patēriņu. Augot nodarbinātībai un palielinoties darba samaksai, pēdējos gados tas stabili pieauga. 2019. privātā patēriņa pieauguma temps (2,2%) bija tuvs kopējās izaugsmes tempam. 2020. gadā Covid-19 krīzes izraisītais bezdarba pieaugums un ienākumu kritums ir būtiski samazinājis mājsaimniecību patēriņu – tas 2020. gada trīs

ceturkšņos bija par 10,5% mazāks nekā pirms gada. Valdības īstenotie atbalsta pasākumi Covid-19 negatīvās ietekmes mazināšanai, kas ir lielā mērā finansēti uz valsts budžeta deficīta palielināšanas rēķina, ir saglabājuši pozitīvu valsts patēriņa pieaugumu. Tas 2020. gada trīs ceturkšņos bija par 2,4% lielāks nekā pirms gada.

Covid-19 krīze salīdzinoši mērenāk ir ietekmējusi investīcijas. Iepriekšējos gados investīciju kāpumu lielā mērā nodrošināja ES fondu izmantošana. 2019. gadā ES fondu investīcijām esošā plānošanas perioda ietvaros sasniedzot maksimumu, investīciju temps samazinājās, pieaugot vairs tikai par 2,1% (salīdzinājumam 2018. gadā – par 11,8%). 2020. gada trīs ceturkšņos bruto pamatkapitāla veidošanas apjomi saruka par 0,7%, salīdzinot ar 2019. gada attiecīgo periodu. Ieguldījumi mājokļos, ēkās un būvēs samazinājās par 3,3%, mašīnās un iekārtās – par 5%, bet ieguldījumi intelektuālā īpašuma produktos pieauga par 2,7%. Neskatoties uz Covid-19 krīzi Latvijā piesaistīto ĀTI neto plūsmas 2020. gada deviņos mēnešos bija 592 milj. eiro apjomā, t.i. par 58 milj. eiro vairāk nekā pirms gada un sasniedza 2,8% no IKP līmeni.

Covid-19 krīze negatīvi ietekmē preču un pakalpojumu eksportu. Eksporta attīstība pēdējos gados bija nedaudz straujāka nekā kopējā ekonomiskā izaugsme. No 2015.-2019. gadam preču eksports ik gadu vidēji palielinājās par 3,1%. Pakalpojumu eksports pieauga vēl straujāk – par 5,7%, liecinot par to, ka pakalpojumu nozare arvien vairāk integrējas pasaules tirgos, palielinot savu pienesumu Latvijas eksporta apjoma un vērtības palielināšanā. Tomēr, pieauguma tempi 2019. gadā sāka palēnināties, pieaugot vairs tikai par 2,1%. 2020. gadā eksporta attīstību būtiski ietekmē Covid-19 ierobežojumi Latvijas eksporta tirgos un kavējumi izejvielu piegāžu ķēdēs. 2020. gada trīs ceturkšņos eksporta apjomi saruka par 4,8%, salīdzinot ar 2019. gada trīs ceturkšņiem. Preču eksporta apjomi pieauga par 2,5%, savukārt pakalpojumu eksports trīs ceturkšņos bija par 21,3% mazāks nekā pirms gada attiecīgajā periodā. To pamatā noteica būtisks tūrisma un transporta pakalpojumu eksporta kritums.

Kopš 2011. gada Latvijā ir vērojams zems maksājuma bilances tekošā konta deficīts, kas liecina par Latvijas ekonomikas ārejo sabalansētību. 2019. gadā tekošais konts bija ar nelielu deficītu 0,6% apjomā no IKP. Tekošā konta stāvokli 2020. gada deviņos mēnešos noteica Covid-19 pandēmijas radītais šoks, kas dažādi ietekmējot pārrobežu preču, pakalpojumu un ienākumu plūsmas, atspoguļojās tekošā konta pārpalikumā – 1,3% no IKP līmenī. Arī turpmākajos gados sagaidāms, ka tekošais konts būs sabalansēts vai ar nelielu deficītu.

Nozaru griezumā attīstības tendences ir ļoti atšķirīgas. 2019. gadā būtiskākais ieguldījums ekonomikas izaugsme bija tirdzniecības nozarei (pieaugums par 4,2%). Strauja izaugsme 2019. gadā bija vērojama arī lauksaimniecības un mežsaimniecības nozarē (par 12,3%), ēdināšanas pakalpojumos (par 11,2%), datorprogrammēšanā un konsultēšanā (par 7,9%), kā arī komercpakalpojumos (par 6,3%). Covid-19 krīzes ietekmē 2020. gada trīs ceturkšņos visbūtiskākais apjoma samazinājums bija izmitināšanas un ēdināšanas, kā arī mākslas, izklaides un atpūtas nozarēs, kurās kritums gada griezumā bija attiecīgi 34,9% un 26,1%. Tāpat ieviestie Covid-19 ierobežojumi būtiski ietekmēja arī aviācijas, sauszemes transporta un dzelzceļa uzņēmumus. 2020. gada trīs ceturkšņos kritums transporta un uzglabāšanas pakalpojumu nozarē sasniedza 15%. Vēra ņemams apjoma samazinājums bija arī finanšu un apdrošināšanas darbībās, informācijas un komunikācijas pakalpojumos, kā arī komercpakalpojumu nozarēs. Lauksaimniecība un mežsaimniecība, būvniecība un sabiedriskie pakalpojumi bija vienas no nedaudzām nozarēm, kurās 2020. gada trīs ceturkšņos saglabājās izaugsme.

Kritums š.g. trīs ceturkšņos bija vērojams arī apstrādes rūpniecībā (par 2,7%). Lai arī kopumā apjoma samazinājums bija vērojams vairumā apakšnozaru, tomēr mēnešu griezuma dati vieš optimismu. Piemēram, atšķirībā no maija, kad tikai dažās nozarēs bija vērojams pieaugums, jūnijā-augustā jau daudzās nozarēs bija vērojamas pozitīvas tendences un arī kopumā 3. ceturksnī apstrādes rūpniecībā, tomēr bija vērojama izaugsme, lai arī neliela (par 0,1%).

Kopš 2011. gada, kad Latvija atgriezās pie izaugsmes, ir sasniegti būtiski uzlabojumi fiskālajā pozīcijā. Pēdējos gados budžets ir bijis ar nelielu deficītu. 2019. gadā 0,6% apmērā no IKP. Saeima 2020. gada budžetu apstiprināja ar deficītu 0,3% apmērā no IKP. Tomēr, **Covid-19 pandēmijas ietekmē 2020. gadā budžeta deficīts ir būtiski pieaudzis, pēc Finanšu ministrijas aplēsēm līdz aptuveni 8% no IKP.** 2021. gada budžets ir pieņemts ar deficītu 3,9% no IKP. Finanšu ministrija ir veikusi novērtējumu: ja īstenojas makroekonomiskās attīstības negatīvais scenārijs, budžeta deficīts varētu sasniegt 6% no IKP 2021. gadā.

2019. gadā vidējā gada inflācija bija 2,8%, kas bija nedaudz lielāka nekā 2018. gadā. Būtiska ietekme uz patēriņa cenu līmeni bija cenu kāpumam pakalpojumiem. **2020. gadā vidējā gada inflācija ir sagaidāma būtiski zemākā līmenī nekā 2019. gadā,** ko pamatā noteiks Covid-19 epidēmijas negatīvā ietekme uz ekonomikas attīstību. 2020. gada vienpadsmit mēnešos bija vērojams cenu kritums. Patēriņa cenas 2020. gada novembrī, salīdzinot ar 2019. gada decembri, samazinājās par 0,4%. Gada vidējā inflācija novembrī bija 0,4 procenti.

Covid-19 ierobežojošo pasākumu ieviešana būtiski ietekmē situāciju darba tirgū. Iepriekšējos gados ekonomisko aktivitāšu palielināšanās sekmēja bezdarba samazināšanos un nodarbinātības palielināšanos. Vienlaikus nodarbināto skaita pieaugums bija mērens, jo mazinājās darbaspējīgo iedzīvotāju skaits. Bezdarba līmenis 2019. gadā bija 6,3%, tādējādi pietuvojoties pirmskrīzes 2007. gada bezdarba līmenim, bet nodarbinātības līmenis pieauga līdz 65 procentiem.

Kopš 2020. gada marta vidus, kad tika ieviesti Covid-19 ierobežojošie pasākumi, situācija darba tirgū krasi mainījās. Visvairāk negatīvi tiek skartas darbaspēka intensīvas izmantošanas nozares – transporta pakalpojumi/pasažieru pārvadājumi, ceļojumu biroju un tūrisma operatoru rezervēšanas pakalpojumi, izmitināšanas un ēdināšanas pakalpojumi,

mākslas un dažādas kultūras jomas, sporta centri un citas nozares, kas tiešā veidā saistītas ar iedzīvotāju pārvietošanos un pulcēšanos. Pēc Valsts ieņēmumu dienesta datiem Covid-19 ierobežojumu skartajās nozarēs 2020. gada 3. ceturksnī Latvijā bija nodarbināti 229,5 tūkst. darba ņēmēju, kas ir vairāk nekā 1/4 no visiem nodarbinātajiem tautsaimniecībā atbilstošajā periodā. Covid-19 pandēmijas negatīvo ietekmi uz darba tirgu līdz šim ir mīkstinājuši ieviestie valsts atbalsta pasākumi, kas daļēji ir ļāvuši saglabāt gan darbavietas, gan iedzīvotāju ienākumus. 2020. gada 3. ceturksnī nodarbināto skaits samazinājās par 25 tūkst. jeb 2,7%, salīdzinot ar 2019. gada 3. ceturksni. Līdz ar iedzīvotāju nodarbinātības samazināšanos jūtami pieaudzis arī bezdarbs. 2020. gada 3. ceturksnī bezdarba līmenis Latvijā bija 8,4%, būtiski pārsniedzot 2019. gada 3. ceturkšņa līmeni – par 2,4 procentpunktiem.

Covid-19 epidēmijas ietekme uz darba tirgu lielā mērā būs atkarīga no tā, cik ilgi saglabājas ierobežojumi, kas saistīti ar koronavīrusa izplatību. Ņemot vērā ar Covid-19 saistīto ekonomisko aktivitāšu sarukumu, sagaidāms, ka nodarbināto skaits kopumā 2020. gadā samazināsies par 1,8% (par gandrīz 17 tūkst.), salīdzinot ar 2019. gadu, bet bezdarba līmenis pieaugs līdz 8,3%. Situācija darba tirgū varētu uzlaboties sākot ar 2021. gada pavasara/vasaras sezonas atsākšanos, pieaugot sezonas darbiem, gan kopumā nostabilizējoties situācijai ekonomikā.

Darba algu pieaugums pēdējo trīs gadu laikā saglabājies virs 7% gadā. 2019. gadā vidējā bruto darba alga sasniedza 1 076 eiro jeb par 7,2% vairāk nekā 2018. gadā. Lai gan vidējā darba alga 2020. gadā turpināja pieaugt, tomēr līdz ar aktivitāšu samazināšanos darba tirgū, pieauguma tempi ir kļuvuši lēnāki. Vidējā mēneša bruto alga 2020. gada 2. ceturksnī palielinājās par 3,9%, bet 3. ceturksnī par 5,9% – pieaugot līdz 1 147 eiro vidēji mēnesī, kas joprojām ir būtisks pieaugums, tomēr jūtami mazāks nekā iepriekšējos gados.

Ekonomikas tālākā attīstība vidēja termiņa periodā ir atkarīga no situācijas ārējā vidē un reformu gaitas. Latvijas tautsaimniecības turpmākā attīstība joprojām būs cieši saistīta ar eksporta iespējām, tāpēc lielākais Latvijas izaugsmes risks saistīts ar globālās ekonomikas attīstību, īpaši Covid-19 epidēmijas ekspansijas apturēšanu. Tāpat svarīga ir ES kopējās ekonomikas telpas turpmākā attīstība. Latvijas ekonomiskās priekšrocības vidējā termiņā galvenokārt balstīsies uz panākto makroekonomisko stabilitāti, kā rezultātā ir uzlabojušies Latvijas kredītreitingi, kā arī uz plānoto ES atbalsta programmu efektivitāti un uzlabojumiem uzņēmējdarbības vidē.

Latvijas ekonomikas konkurētspējas priekšrocības pamatā balstās uz tehnoloģiskiem faktoriem, ražošanas efektivitātes uzlabošanu un inovācijām, mazākā mērā uz lētu darbaspēku un zemām resursu cenām. Vidēja termiņa periodā Latvijas izaugsmes tempi var sasniegt 4-5% pieaugumu gadā. Pavājinoties izaugsmei Eiropā un vīrusa ierobežošanas pasākumiem ieilgstot, ekonomikas atveseļošanās tempi varētu būt lēnāki.

2. PASAULES EKONOMIKAS ATTĪSTĪBA

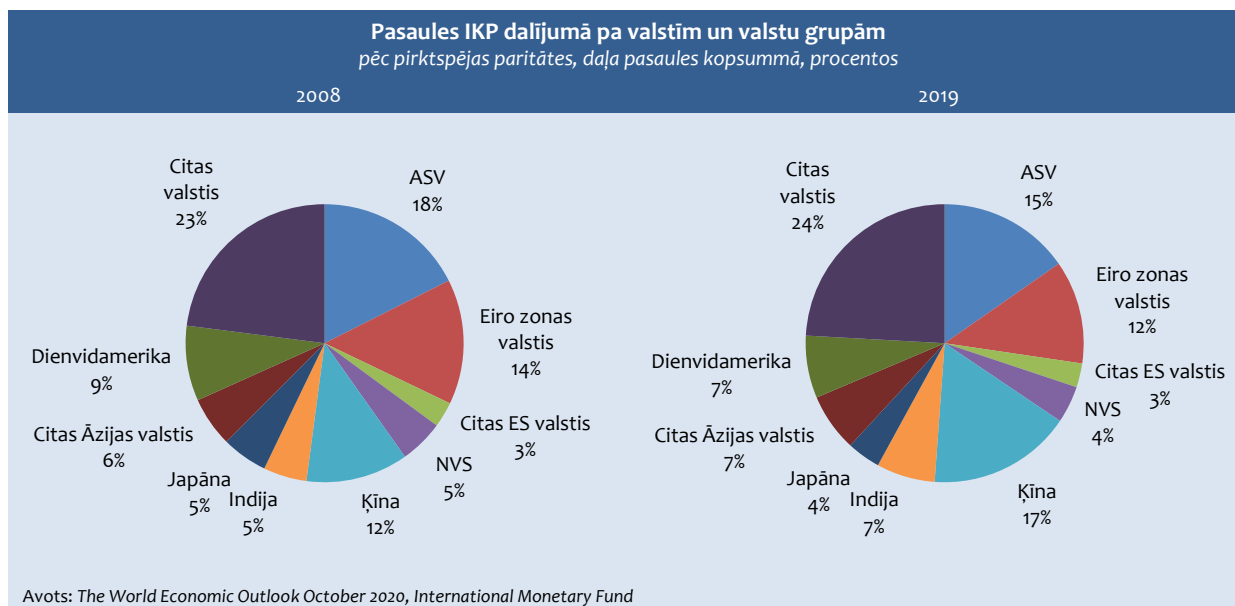
2020. gada pirmajā pusē Covid-19 pandēmijas dēļ **pasaules ekonomikā** iestājās pēkšņa lejupslīde ar straujāko produkcijas samazinājumu kopš Otrā pasaules kara. Lai novērstu Covid-19 pandēmijas izplatību, visā pasaulē tika ieviesti stingri ierobežošanas pasākumi, kas būtiski apslāpēja lielu daļu ekonomikas. Globālās izaugsmes perspektīvas šobrīd ir ļoti neskaidras. Tiek prognozēts, ka 2020. gadā globālā izaugsme samazināsies par 4,3%, bet 2021. gadā pieaugs – par 4,6 procentiem¹.

2.1. tabula

Iekšzemes kopprodukta izaugsmes tempi izmaiņas pret iepriekšējo gadu, procentos					
	2017	2018	2019	2020p	2021p
Pasaule tai skaitā:	3,7	3,5	2,7	-4,3	4,6
ASV	2,4	2,9	2,3	-4,6	3,7
Japāna	2,2	0,3	0,7	-5,5	2,7
ES tai skaitā:	2,8	2,1	1,5	-7,4	4,1
Eirozona	2,6	1,9	1,3	-7,8	4,2
Krievija	1,8	2,5	1,3	-4,2	2,0
Ķīna	7,0	6,7	6,1	2,1	7,3
Avots: European Commission – European Economic Forecast, Autumn 2020 p – prognoze					

Pateicoties spēcīgam privātajam pieprasījumam, uzlabojumiem darba tirgū un ļoti atbalstošas monetārās politikas un plaša fiskālā stimula atbalstam, **ASV** ekonomika pēc sabrukuma 2020. gada aprīli un maijā sāka salīdzinoši ātri atgūties. Globālā lejupslīde un galveno tirdzniecības partnervalstu ekonomiskā attīstība, kā arī plašākas pārmaiņas vērtību ķēdēs nākamajos ceturkšņos būtiski ietekmēs eksportu. Sagaidāms, ka privātais patēriņš un investīcijas atjaunosies pakāpeniski. Lai gan tuvākajos ceturkšņos ekonomika turpinās atkopties, nenoteiktība joprojām saglabājas ļoti augsta. EK prognozē, ka kopumā 2020. gadā ASV ekonomikas izaugsme samazināsies par 4,6%, bet 2021. gadā ekonomika atgūsies, IKP pieaugot par 3,7 procentiem.

2.1. attēls

¹ European Commission. European Economic Forecast, Autumn 2020

Ķīnā, kur notiek atveseļošanās pēc straujā sarūkuma 1. ceturksnī, tiek prognozēts, ka 2020. gadā izaugsme sasniegs 2,1%. Pateicoties agrīnai pandēmijas kontrolei, mērķtiecīgam politikas atbalstam un pieaugošam ārējam pieprasījumam pēc Ķīnas eksporta, apstrādes rūpniecības izlaide un investīcijas salīdzinoši ātri atgriezās pirms-pandēmijas līmenī. Augstāks bezdarbs un zemāki mājaimniecību un uzņēmumu ienākumi 2020. gadā mazinās patērētāju pieprasījumu, kas, visticamāk, spēcīgāk atjaunosies vien 2021. gadā. EK prognozē, ka Ķīnā 2020. gada 4. ceturksnī un 2021. gadā izaugsmes tempi paātrināsies.

Ātra ekonomikas atveseļošanās Ķīnā un veiksmīgi ierobežošanas pasākumi ir veicinājuši arī salīdzinoši ātru ekonomikas atgūšanos Ķīnai tuvējās **Āzijas valstīs** (piemēram, Korejā, Vjetnamā, Taivānā).

Pēc negatīvās izaugsmes 2020. gada pirmajos trīs ceturkšņos, **Japānā** ekonomiskā aktivitāte 2020. gada otrajā pusē atjaunojusies, lielā mērā pateicoties ievērojamiem fiskālās politikas stimuliem, salīdzinoši veiksmīgai Covid-19 pandēmijas izplatības ierobežošanas politikai un pieaugošam ārējam pieprasījumam. Sagaidāms, ka, pieaugot pieprasījumam, privātais patēriņš palielināsies. To veicinās arī Tokijas olimpiskās spēles, kas norisināsies 2021. gada vasarā. Paredzams, ka valsts patēriņš palielināsies, turpinot stimulēšanas pasākumus, savukārt privāto ieguldījumu pieaugums, iespējams, atjaunosies vien 2021. gadā. Tāpat sagaidāms, ka preču eksports turpinās pieaugt, lai gan ceļošanas ierobežojumi, visticamāk, kavēs spēcīgu tūrisma nozares atgūšanos.

2.2. tabula

	ES dalībvalstu galvenie makroekonomiskie rādītāji								
	procentos								
	Reālais IKP			Inflācija			Bezdarba līmenis		
	2019	2020p	2021p	2019	2020p	2021p	2019	2020p	2021p
Eiropas Savienība	1,5	-7,4	4,1	1,2	0,3	1,1	6,7	7,7	8,6
Lielbritānija	1,3	-10,3	3,3	1,8	0,9	2,3	3,8	5,0	7,3
Austrija	1,4	-7,1	4,1	1,5	1,5	1,7	4,5	5,5	5,1
Beļģija	1,7	-8,4	4,1	1,2	0,4	1,4	5,4	5,9	7,0
Bulgārija	3,7	-5,1	2,6	2,5	1,2	1,4	4,2	5,8	5,6
Čehija	2,3	-6,9	3,1	2,6	3,4	2,3	2,0	2,7	3,3
Dānija	2,8	-3,9	3,5	0,7	0,3	1,1	5,0	6,1	5,8
Francija	1,5	-9,4	5,8	1,3	0,5	0,9	8,5	8,5	10,7
Grieķija	1,9	-9,0	5,0	0,5	-1,3	0,9	17,3	18,0	17,5
Horvātija	2,9	-9,6	5,7	0,8	0,1	1,2	6,6	7,7	7,5
Igaunija	5,0	-4,6	3,4	2,3	-0,5	1,4	4,4	7,5	7,8
Itālija	0,3	-9,9	4,1	0,6	-0,1	0,7	10,0	9,9	11,6
Īrija	5,6	-2,3	2,9	0,9	-0,5	0,3	5,0	5,3	8,9
Kipra	3,1	-6,2	3,7	0,5	-0,9	0,9	7,1	8,2	7,8
Latvija	2,1	-5,6	4,9	2,7	0,3	1,3	6,3	8,3	8,0
Lietuva	4,3	-2,2	3,0	2,2	1,3	1,5	6,3	8,9	8,0
Luksemburga	2,3	-4,5	3,9	1,6	0,2	1,5	5,6	6,6	7,1
Malta	4,9	-7,3	3,0	1,5	0,8	1,3	3,6	5,1	4,7
Nīderlande	1,7	-5,3	2,2	2,7	1,1	1,3	3,4	4,4	6,4
Polija	4,5	-3,6	3,3	2,1	3,6	2,0	3,3	4,0	5,3
Portugāle	2,2	-9,3	5,4	0,3	-0,1	0,9	6,5	8,0	7,7
Rumānija	4,2	-5,2	3,3	3,9	2,5	2,5	3,9	5,9	6,2
Slovākija	2,3	-7,5	4,7	2,8	2,0	0,7	5,8	6,9	7,8
Slovēnija	3,2	-7,1	5,1	1,7	0,0	0,9	4,5	5,0	4,8
Somija	1,1	-4,3	2,9	1,1	0,4	1,1	6,7	7,9	7,7
Spānija	2,0	-12,4	5,4	0,8	-0,2	0,9	14,1	16,7	17,9
Ungārija	4,6	-6,4	4,0	3,4	3,4	3,3	3,4	4,4	4,4
Vācija	0,6	-5,6	3,5	1,4	0,4	1,4	3,1	4,0	4,0
Zviedrija	1,3	-3,4	3,3	1,7	0,6	0,8	6,8	8,8	9,2

Avots: European Commission – European Economic Forecast, Autumn 2020
p – prognoze

Ekonomikas perspektīvas **Indijā** ir strauji pasliktinājušās. Izlaides apjomi 2020. gada 2. ceturksnī, salīdzinot ar iepriekšējo ceturksni, pieredzēja rekordlielu kritumu un samazinājās par 25,2%, jo valstī tika ieviesti vieni no visstingrākajiem ierobežojumiem pasaulē. Ņemot vērā nelabvēlīgo epidemioloģisko situāciju un to, ka monetārā un fiskālā telpa joprojām ir ierobežota, 2020. gadā sagaidāms ievērojams ekonomikas kritums. Savukārt 2021. gadā, tai skaitā arī ekonomikas strukturālo problēmu dēļ, atveseļošanās būs mērena.

Rādītāju virkne liecina, ka stingrāko ierobežojumu laikā **Eirozonas** ekonomika darbojusies no 25% līdz 30% zem tās kapacitātes. EK prognozē, ka 2020. gadā Eirozonas ekonomika saruks par aptuveni 7,8%. Savukārt 2021. gadā ekonomika atgūsies, sasniedzot 4,2% gada pieauguma tempu.

Vācijas IKP 2020. gada pirmajā pusgadā, salīdzinot ar 2019. gada pirmo pusgadu, saruka par 4,3%. Lai arī salīdzinoši labvēlīgā epidemioloģiskā situācija ļāva Vācijai būt starp pirmajām ES valstīm, kas sāka atslābināt ierobežojuma pasākumus, 2020. gada 2. ceturksnī bija ekonomiskās aktivitātes bezprecedenta kritums. Paredzams, ka saglabāsies plašs politikas atbalsts, un tam vajadzētu palīdzēt novērst masveida darba zaudēšanu un maksātnespēju. Krīzes budžeta izmaksas turpinās uzkrāties, bet sagaidāms, ka fiskālais deficīts samazināsies jau 2021. un 2022. gadā.

Zviedrijas IKP 2020. gada pirmajā pusgadā samazinājās par 3,1%. Paredzams, ka kopumā 2020. gadā ekonomikas izaugsme samazināsies par 3,4%. Savukārt 2021. gadā sagaidāms, ka ekonomika atgūsies, reālajam IKP pieaugot par 3,3%. Vispārējās valdības balance 2020. gadā būs ar deficītu 4% no IKP apmērā un pēc tam nākamajos gados uzlabosies, jo izaugsme atjaunosies un fiskālais atbalsts tiks samazināts. Ir sagaidāms, ka valsts parāda attiecība pret IKP stabilizēsies aptuveni 40% no IKP.

Apvienotās Karalistes IKP 2020. gada pirmajā pusgadā gada griezumā samazinājās par 6,2%. EK prognozē, ka IKP 2020. gadā samazināsies par 10,3%, savukārt 2021. gadā pieaugs par 3,3%. Lai gan sagaidāms, ka privātais patēriņš būtiski veicinās ekonomisko izaugsmi 2021. gadā, uzņēmējdarbības investīciju atjaunošanās prasīs ilgāku laiku pandēmijas ilgtermiņa seku dēļ, kā arī dēļ nepieciešamības pielāgoties jaunajām, ievērojami mazāk izdevīgajām tirdzniecības attiecībām ar ES. Tiek prognozēts, ka valdības parāds turpmākajos gados būs krietni virs 100% no IKP.

Ekonomikas izaugsmes tempi **NVS valstīs** pēdējos gados paātrinājās, ko lielā mērā noteica ekonomikas atgūšanās pēc recesijas iepriekšējos gados. Uzlaboti tirdzniecības nosacījumi, labvēlīga ārējā vide, mazāk svārstīgi makroekonomiskie apstākļi, zemāka inflācija, stabili valūtu maiņas kursi, kā arī augošas naftas cenas pēdējos gados radīja labvēlīgu vidi reģionālajai attīstībai.

Krievijā recesija ir nedaudz mērenāka nekā lielākajā daļā citu G20 valstu. Tas ir saistīts ar nesen atjaunoto makroekonomisko sistēmu, kuras centrā ir elastīgi valūtas maiņas kursi, kā arī ekonomikas relatīvi slēgto un statisko raksturu. Pēc valsts mēroga infrastruktūras projektu ieviešanas gada sākumā valsts investīcijas apstājās, resursiem tiekot pārdalītiem valsts patēriņam. Pēdējos gados izaugsmi Krievijā ir kavējuši plaši izplatītie īpašumtiesību jautājumi, enerģētikas nozares un kapitālsabiedrību lielā loma ekonomikā, šķēršļi MVU, vispārējs konkurences trūkums, kā arī ekonomikas atvērtības trūkums un inovācijas. Šīs strukturālās problēmas, visticamāk, vēl spēcīgāk ierobežos ekonomikas izaugsmi pašreizējos apstākļos, kad naftas cenas ir būtiski kritušās un saglabājas vājš globālais pieprasījums.

Baltkrievijā izaugsmes tempu kritumu mazināšanos 2020. gada 3. ceturksnī, salīdzinot ar iepriekšējo ceturksni, veicināja augstāka lauksaimniecības produkcija un mazāks kritums apstrādes rūpniecībā. Tomēr iekšējais pieprasījums joprojām saglabājas vājš. Protesti, visticamāk, turpinās negatīvi ietekmēt iekšzemes aktivitātes un ekonomikas attīstību. Tas viss neliecina par ekonomikas atlabšanu 4. ceturksnī.

Ukrainā gaidāma strauja ekonomikas lejupslīde. Ekonomika, visticamāk, atgriezīsies pie izaugsmes vien 2021. gadā. Paredzams, ka izaugsmi veicinās gan ārējais, gan iekšējais pieprasījums, kā arī ekspansīva fiskālā un monetārā politika. Covid-19 pandēmija, reformu atlikšana, kā arī nepilnības banku sistēmā vājinās ekonomiskās izaugsmes perspektīvas tuvākajos gados.

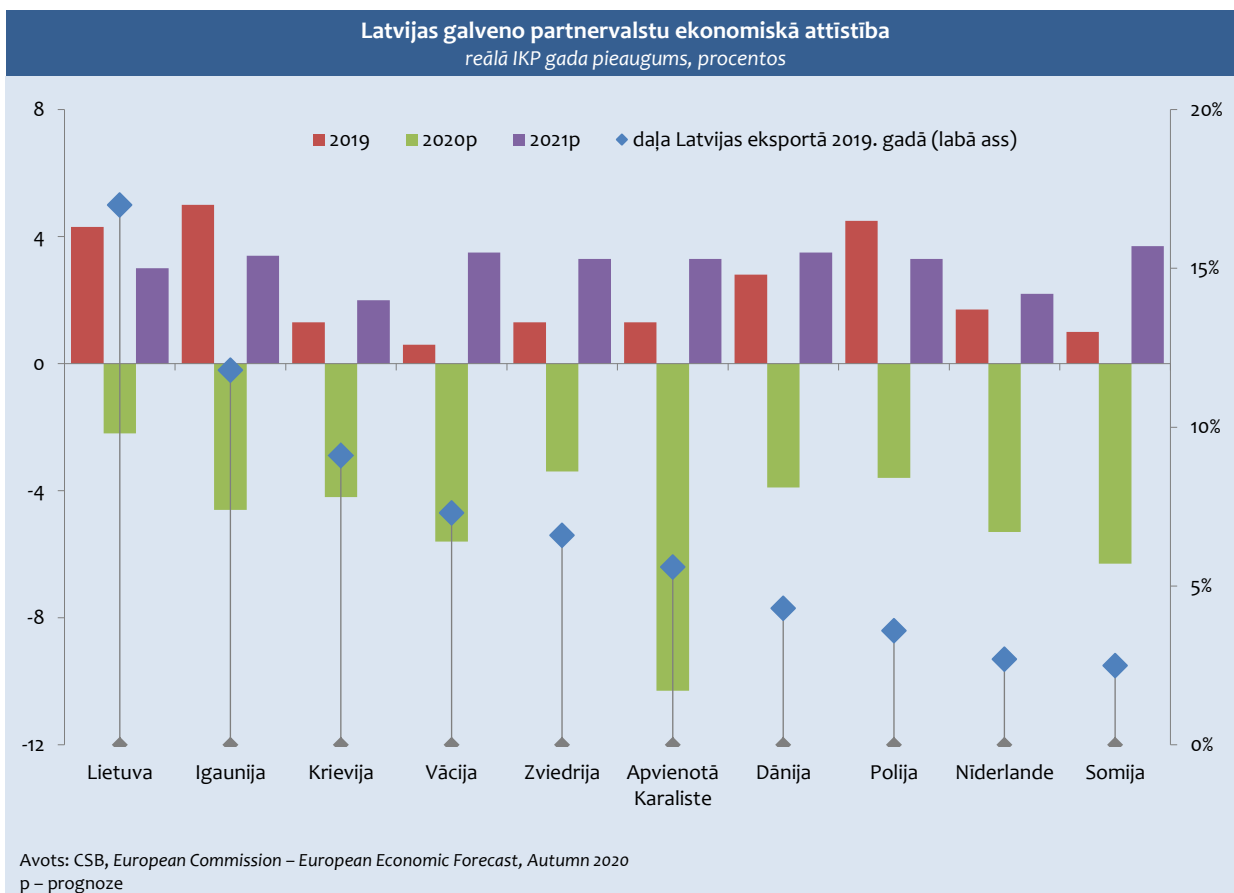
Lai gan 2020. gadā tiks pieredzēts bezprecedenta ekonomikas kritums, **Baltijas valstīs** tas būs mērenāks nekā vairumā ES dalībvalstu.

Lietuvā 2020. gada pirmajā pusgadā, salīdzinot ar 2019. gada pirmo pusgadu, IKP samazinājās tikai par 0,8%. EK prognozē, ka IKP Lietuvā kopumā 2020. gadā samazināsies par 2,2%. Savukārt 2021. gadā IKP pieaugs par 3%. Nozīmīgi ekonomikas stimulēšanas pasākumi ir palīdzējuši saglabāt darbavietas, taču pieaudzis budžeta deficīts un valsts parāds. Paredzams, ka nākamajos gados izaugsme palēnināsies nestabilās starptautiskās tirdzniecības situācijas un mērenā iekšējā pieprasījuma dēļ. Eksports, ieskaitot transporta pakalpojumus, pēdējos trīs četros gados ir bijis nozīmīgs Lietuvas ekonomikas izaugsmes faktors. Tomēr sagaidāms, ka nestabilā situācija starptautiskajā tirdzniecībā un prasības, kas izriet no reformām ES autopārvaldījumu nozarē, tuvākajos gados piebremzēs izaugsmes perspektīvas.

Igaunijas IKP gada pirmajā pusgadā samazinājās par 4%. EK prognozē, ka 2020. gadā IKP samazināsies par 4,6%, bet 2021. gadā IKP pieaugs par 3,4%, atspoguļojot bāzes ietekmi un jau veiktos stimulēšanas pasākumus, kas veicina investīcijas un vispārējo uzticību. Bezdarba līmenis pavasarī palielinājās, bet kopš tā laika ir stabilizējies. Deflācija 2020. gadā atspoguļo ievērojamu ar enerģiju un tūrismu saistīto cenu kritumu. Fiskālās stimulēšanas pasākumi tiks

Īstenoti 2021. gadā, saglabājot paaugstinātu budžeta deficītu, lai gan tiek prognozēts, ka Igaunijas valsts parāda slogs joprojām būs viszemākais ES.

2.2. attēls

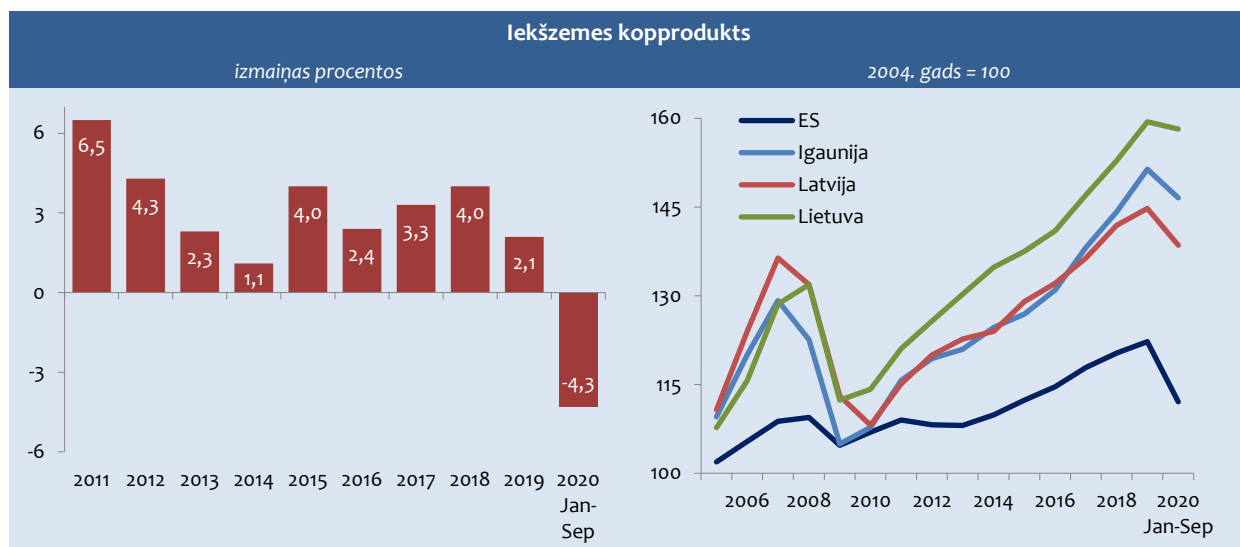

3. IEKŠZEMES KOPPRODUKTS UN KOPĒJAIS PIEPRASĪJUMS

3.1. DINAMIKA UN STRUKTŪRA

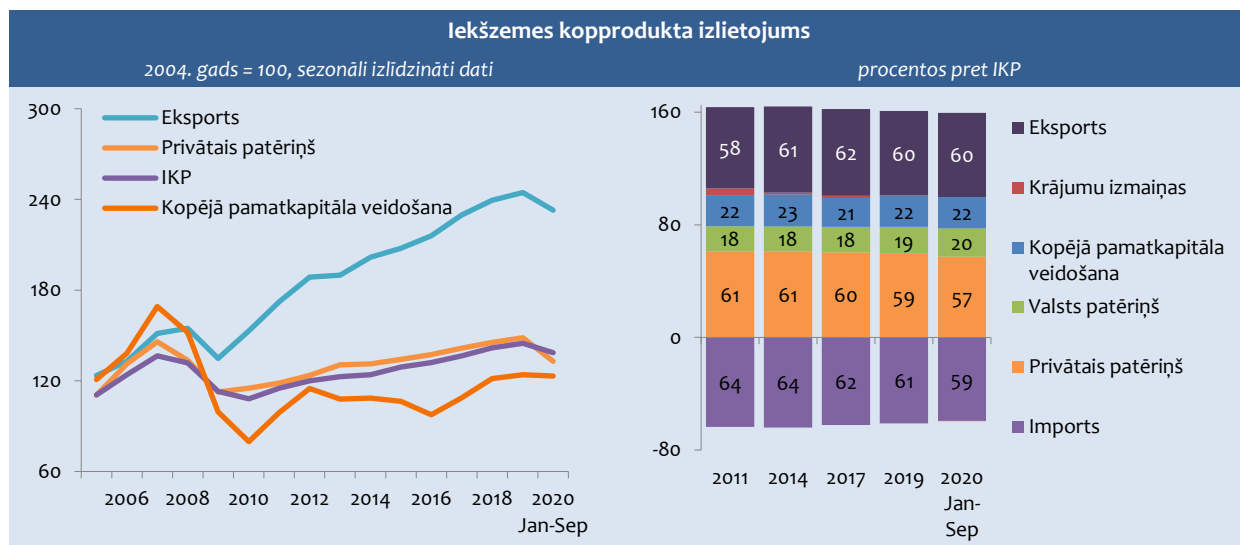
Kopš 2011. gada Latvijas ekonomikas izaugsme bija viena no straujākajām ES. 2011.-2012. gadā tā sasniedza vidēji 5,4% ik gadu. Pirmajos pēckrīzes gados Latvijas ekonomikas izaugsmi lielā mērā noteica eksporta apjumu pieaugums. Eksporta īpatsvars no 2010.-2012. gadam pieauga par 7 procentpunktiem – no 54% līdz 61% no IKP. Dažādu faktoru dēļ no 2013.-2016. gadam ekonomikas izaugsme bija lēnāka. Kopumā šajā periodā IKP pieauga vidēji par 2,4% ik gadu.

3.1. attēls

2013.-2014. gadā lēnākus ekonomikas pieauguma tempus noteica tendences ārējā vidē – lēnāka nekā iepriekš gaidīta izaugsme ES, kā arī ekonomiskās situācijas pavājināšanās Krievijā. Lai gan ģeopolitiskā situācija reģionā bija saspringta, 2015. gadā Latvijas ekonomika pieauga straujāk, ko noteica privātā patēriņa un eksporta apjumu straujāks kāpums. 2016. gadā izaugsme bija salīdzinoši vāja dēļ investīciju krituma un aizkavētās jaunās struktūrfondu līdzekļu programmas ieviešanas.

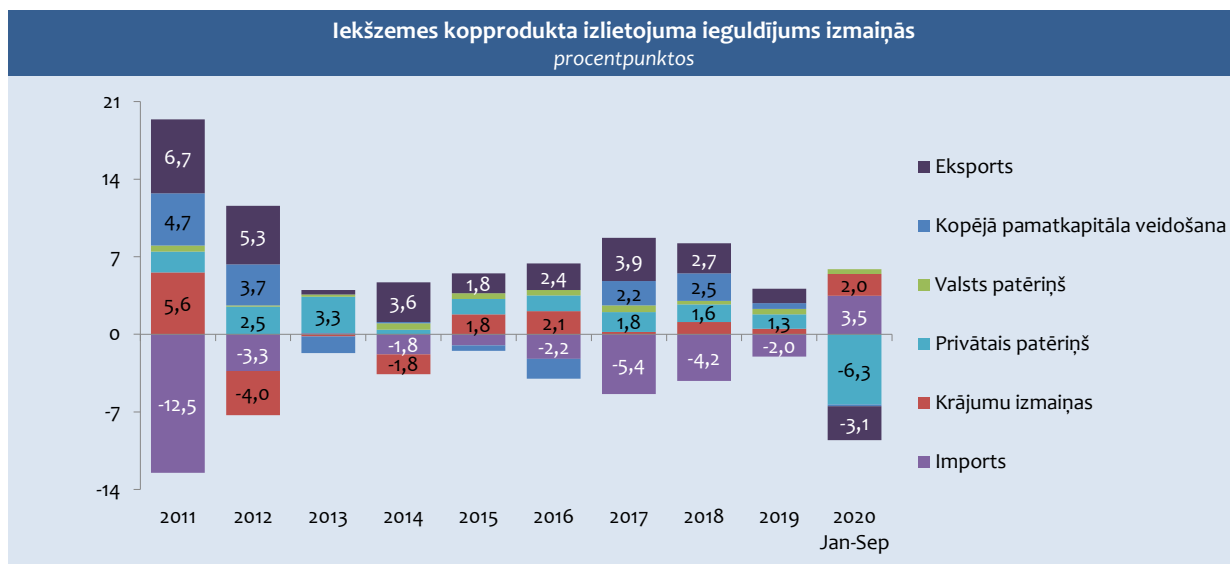
3.2. attēls

2017.-2018. gadā izaugsme kļuva straujāka. Tā sasniedza vidēji 3,6% ik gadu. Izaugsmes paātrināšanos sekmēja situācijas uzlabošanās ES, jaunās struktūrfondu līdzekļu programmas uzsākšana, darba samaksas un nodarbinātības pieaugums. Šajā periodā stabili auga eksports, investīcijas, privātais un valsts patēriņš.

2019. gadā ekonomikas kāpums bija kļuvis mērenāks. IKP pieauga par 2,1%. Izaugsmes tempu sabremzēšanos noteica gan iekšējie faktori (ES fondu investīcijas sasniegušas maksimumu, norises finanšu sektorā, pārmaiņas ostu pārvaldībā, u.c.), gan arī ārējie faktori (globālo tirdzniecības attiecību pārskatīšana, *Brexit*, lēnāka izaugsme ES valstīs).

3.3. attēls

Savukārt ekonomikas attīstību 2020. gadā galvenokārt nosaka Covid-19 negatīvā ietekme. 2020. gada trīs ceturkšņos IKP samazinājās par 4,3%, kas bija straujākais kritums pēdējo desmit gadu laikā. Lielākā ietekme uz IKP samazinājumu bija privātā patēriņa kritumam, ko ietekmēja bezdarba pieaugums un ienākumu kritums.

2020. gada trīs ceturkšņos Covid-19 ierobežojumi Latvijas eksporta tirgos un kavējumi izejvielu piegāžu kēdēs ir ietekmējuši preču un pakalpojumu eksportu. Salīdzinoši mērenāks samazinājums bija vērojams investīcijās. Savukārt valdības patēriņš turpināja pieaugt, ko pamatā noteica valdības īstenotie atbalsta pasākumi Covid-19 negatīvās ietekmes mazināšanai.

2011.-2019. gadā visās trīs Baltijas valstīs izaugsme bija līdzīga. Nedaudz straujāk tā pieauga Igaunijā un Lietuvā – attiecīgi vidēji par 3,9% un 3,8% ik gadu, bet Latvijā – par 3,3 procentiem.

3.1. tabula

	Iekšzemes kopprodukta izlietojums									
	izmaiņas pret iepriekšējo gadu, procentos									
	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020 Jan-Sep
Iekšzemes kopprodukts	6,5	4,3	2,3	1,1	4,0	2,4	3,3	4,0	2,1	-4,3
Privātais patēriņš	3,1	4,3	5,6	0,6	2,2	2,4	3,0	2,6	2,2	-10,5
Valsts patēriņš	2,8	0,7	1,4	3,5	2,7	2,5	3,4	1,6	2,6	2,4
Kopējā pamatkapitāla veidošana	24,1	16,0	-6,0	0,6	-2,0	-8,2	11,4	11,8	2,1	-0,7
Eksports	12,6	9,5	0,7	6,2	3,0	4,0	6,4	4,3	2,1	-4,8
Imports	22,8	5,2	-0,1	2,9	1,6	3,6	8,6	6,4	3,0	-5,0

3.2. PATĒRIŅŠ

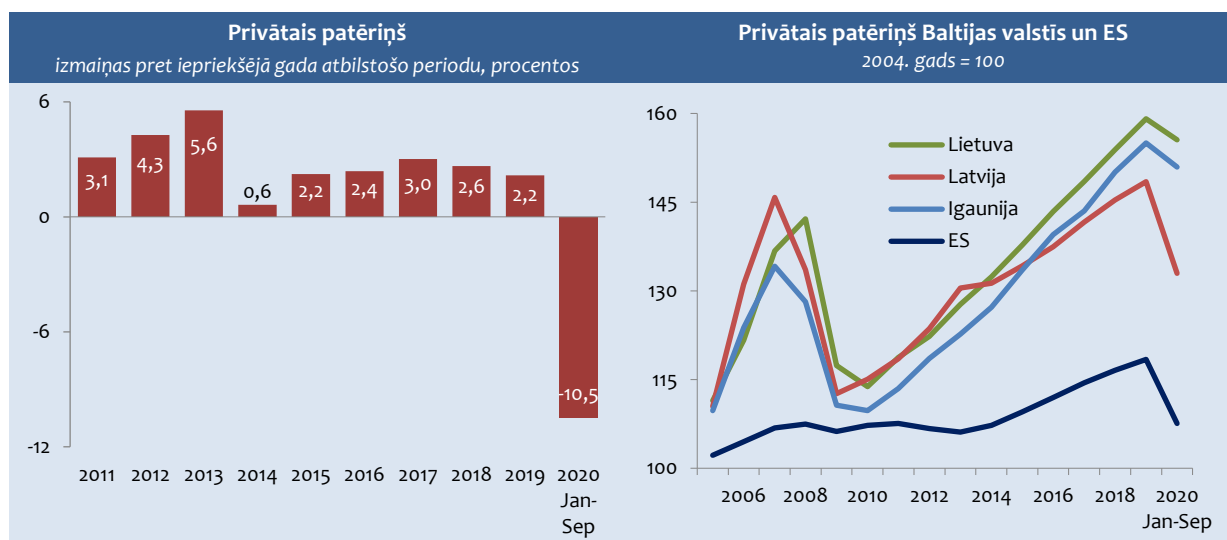
No 2011.-2013. gadam **privātais patēriņš** palielinājās vidēji par 4,3% ik gadu. Neskatoties uz situācijas uzlabojumu darba tirgū un zemo inflāciju, 2014.-2016. gadā privātā patēriņa apjoms kāpums tāpat kā kopējā ekonomikas izaugsme bija mērenāks. Privātā patēriņa pieaugums šajā periodā bija vien 1,7% ik gadu. Pieaugumu sekmēja vidējās darba samaksas kāpums, kamēr nodarbinātības pieaugums bija lēns.

Privātais patēriņš tāpat kā kopējā ekonomikas izaugsme 2017.-2018. gadā auga straujāk – vidēji par 2,8% ik gadu, ko nodrošināja nodarbinātības un būtisks darba samaksas pieaugums. Savukārt 2019. gadā lēnāku pieaugumu noteica mērenāki uzlabojumi darba tirgū, lai arī darba algu pieauguma tempi joprojām bija salīdzinoši strauji.

Tomēr 2020. gada trīs ceturkšņos Covid-19 ierobežojumu dēļ privātais patēriņš strauji saruka, ko ietekmēja izdevumu samazināšanās, bezdarba pieaugums un ienākumu kritums.

Salīdzinot ar pārējām Baltijas valstīm, Latvijā kopš 2011. gada ir lēnākais privātā patēriņa kāpums.

3.4. attēls

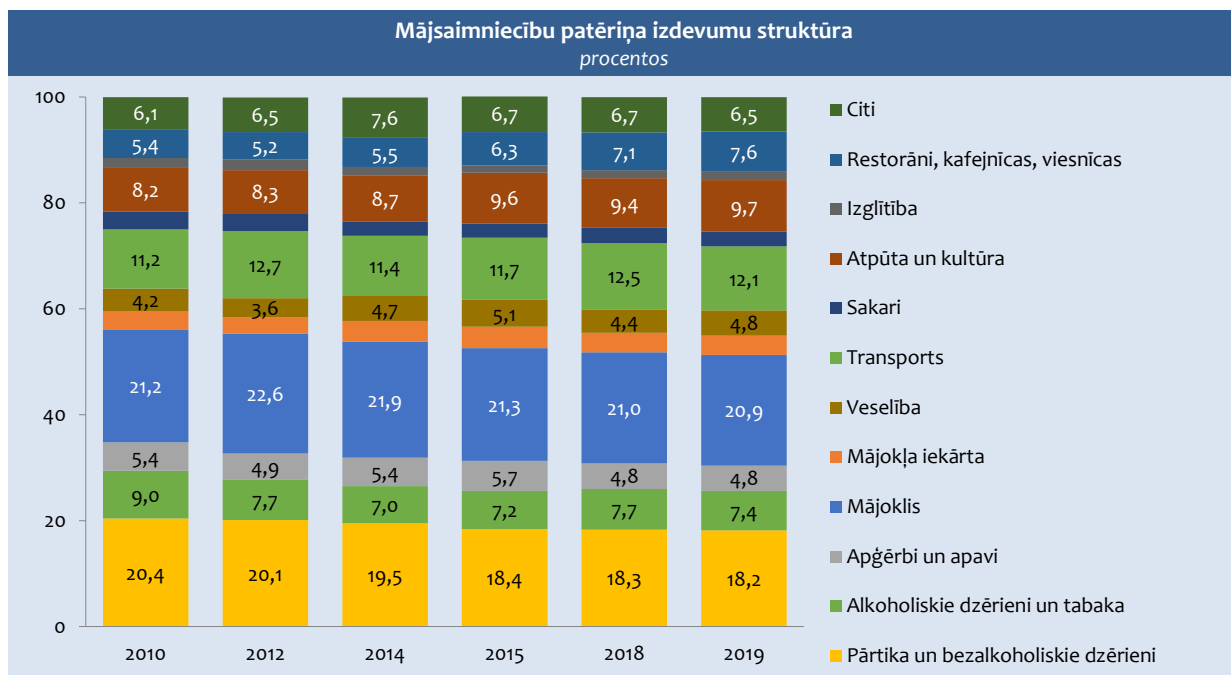
Mājsaimniecību patēriņa struktūrā lielāko daļu veido izdevumi mājoklim, otru lielāko patēriņa izdevumu grupu veido izdevumi pārtikai, bet trešā prioritāte mājsaimniecību izdevumos ir izdevumi transportam. Izdevumu pārtikai, alkoholiskiem dzērieniem un tabakai, apģērbiem un apaviem, mājoklim, sakariem un izglītībai īpatsvars mājsaimniecības patēriņa izdevumu struktūrā kopš 2010. gada ir samazinājies, bet izdevumu transportam, atpūtai un kultūrai, restorāniem, kafejnīcām un viesnīcām, kā arī veselībai īpatsvars ir pieaudzis. Savukārt mājokļa iekārtai saglabāties nemainīgs.

Arī mājsaimniecību izdevumi naudas izteiksmē turpina palielināties. 2019. gadā, salīdzinot ar iepriekšējo gadu, izdevumi pieauga visās galvenajās patēriņa izdevumu grupās, izņemot izdevumus alkoholiskajiem dzērieniem un tabakai un mājokļa iekārtai. Lielākā ietekme bija izdevumu pieaugumam restorāniem, kafejnīcām un viesnīcām, veselībai un atpūtai un kultūrai. Gada laikā izdevumi mājoklim un komunālajiem pakalpojumiem pieauga vien par 1,3%. Pieauga arī izdevumu apjoms pārtikas iegādei – par 2,3%, kas veido otru lielāko patēriņa izdevumu grupu. Trešajai lielākajai izdevumu grupai – transportam izdevumi pieauga par 2,1%. Ceturtā prioritāte mājsaimniecību izdevumos ir atpūtai un kultūrai, kur bija novērots straujš izdevumu kāpums – par 5,2%, ko noteica izdevumu kāpums atpūtas un kultūras pakalpojumiem.

2019. gadā, salīdzinot ar 2010. gadu, mājsaimniecību patēriņa izdevumi pieauga visās patēriņa izdevumu grupās, izņemot izdevumus mājoklim. Lielākais ieguldījums patēriņa izdevumu pieaugumā bija izdevumiem transportam un atpūtai, kultūrai un restorāniem, kafejnīcām un viesnīcām.

No 2010. gada patērētāju noskaņojums, lai arī svārstīgs, kopumā uzlabojas, tomēr tas joprojām ir negatīvs. Optimistiskākais noskaņojuma līmenis tika sasniegts 2018. gada janvārī, kad rādītājs sasniedza -1 punktu, kas ir augstākais pēdējo 10 gadu laikā. Tādu patērētāju noskaņojuma uzlabošanas lielā mērā veicināja straujā ekonomikas izaugsme pēdējos gados. Tomēr, lai arī noskaņojums pakāpeniski uzlabojās, tas kopumā atpalika no Eiropas Savienības vidējā līmeņa. Tikai kopš 2018. gada decembra patērētāju noskaņojumam uzlabojoties, tas beidzot pārsniedza ES vidējo līmeni.

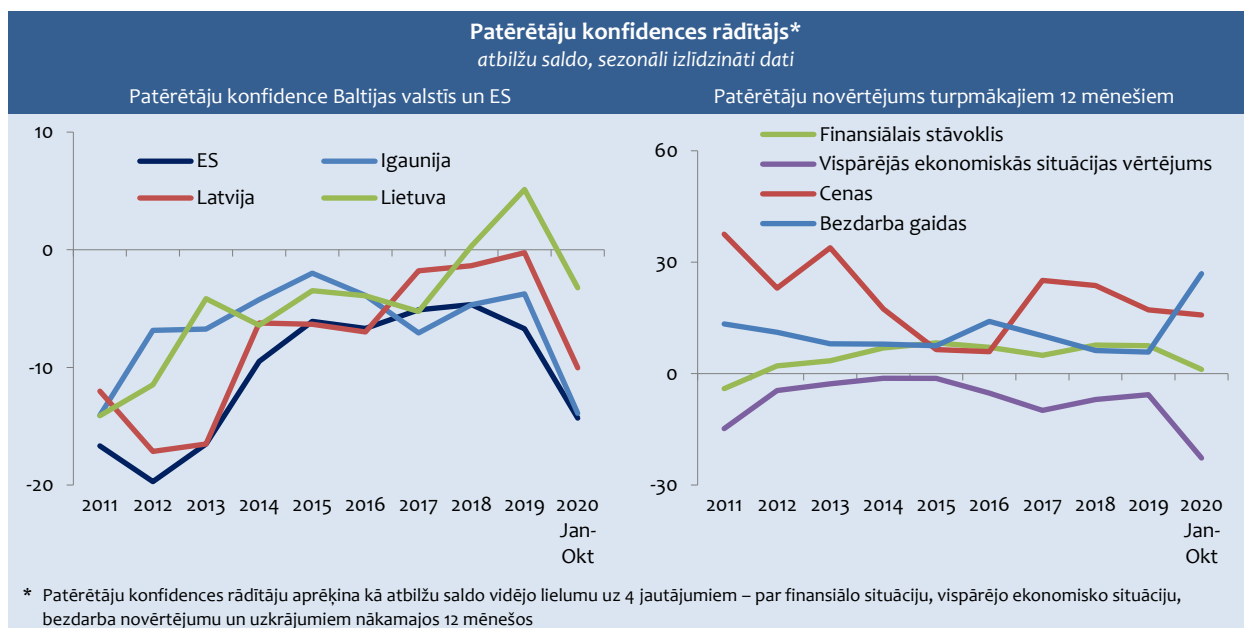
3.5. attēls

Tomēr patērētāju noskaņojums 2020. gadā pasliktinās. Gada sākumā patērētāju konfidence 2019. gada tendenču rezultātā turpināja uzlaboties, bet līdz ar ārkārtējās situācijas izsludināšanu valstī Covid-19 krīzes rezultātā, tas sāka pasliktināties, pie tam gandrīz visās radītāja pozīcijās, tādās kā ģimenes finansiālais stāvoklis, vispārējā ekonomiskā situācija valstī, bezdarba gaidas, zemāko līmeni, sasniedzot šī gada aprīlī un maijā. Savukārt inflācijas gaidas šajos divos mēnešos bija sasniegušas zemāko līmeni pēdējo trīs gadu laikā. Sākot ar augustu, patērētāju noskaņojums atsāk pakāpeniski uzlaboties, tomēr, ņemot vērā nenoteiktību gan Latvijā, gan pasaulē ar Covid-19, tas jebkurā brīdī var mainīties.

Patērētāju novērtējums par ģimenes finansiālo situāciju kopš 2012. gada lielā mērā ir nostabilizējies, un tam ir tendence uzlaboties, izņemot nelielos kritumus 2013. gada vidū un 2017. gada sākumā. Kopš 2017. gada vidus optimisms kopumā pieauga līdz 2020. gada aprīlim, sasniedzot vēsturiski zemāko līmeni pēdējos trīs gados, kas bija -9,2 punkti.

3.6. attēls

Patērētāju novērtējuma pieauguma tendence par kopējo situāciju valstī kopš 2010. gada būtībā ir līdzīga novērtējumam par ģimenes finansiālo situāciju. Līdz 2012. gadam bija vērojams straujš pieaugums, un 2012. gadā noskaņojums nostabilizējās, tajā pašā laikā saglabājot augšupejošu tendenci. Kopš straujā krituma 2017. gada sākumā novērtējums uzlabojās, tomēr tā pieaugums vairs nebija tik straujš un joprojām bija negatīvs. Izsludinātā ārkārtējā situācija šī gada sākumā drastiski samazināja patērētāju optimismu šim rādītājam, aprīlī, sasniedzot zemāko līmeni pēdējo desmit gadu laikā, kas bija - 47 punkti.

Patērētāju novērtējums par ģimenes finansiālo situāciju lielā mērā ir atkarīgs no valsts izaugsmes, līdz ar to ir likumsakarīgi, ka, uzlabojoties vai pasliktinoties ekonomiskajai situācijai valstī, mainās patērētāju novērtējums gan par ģimenes finansiālo situāciju, gan par ekonomisko situāciju valstī kopumā.

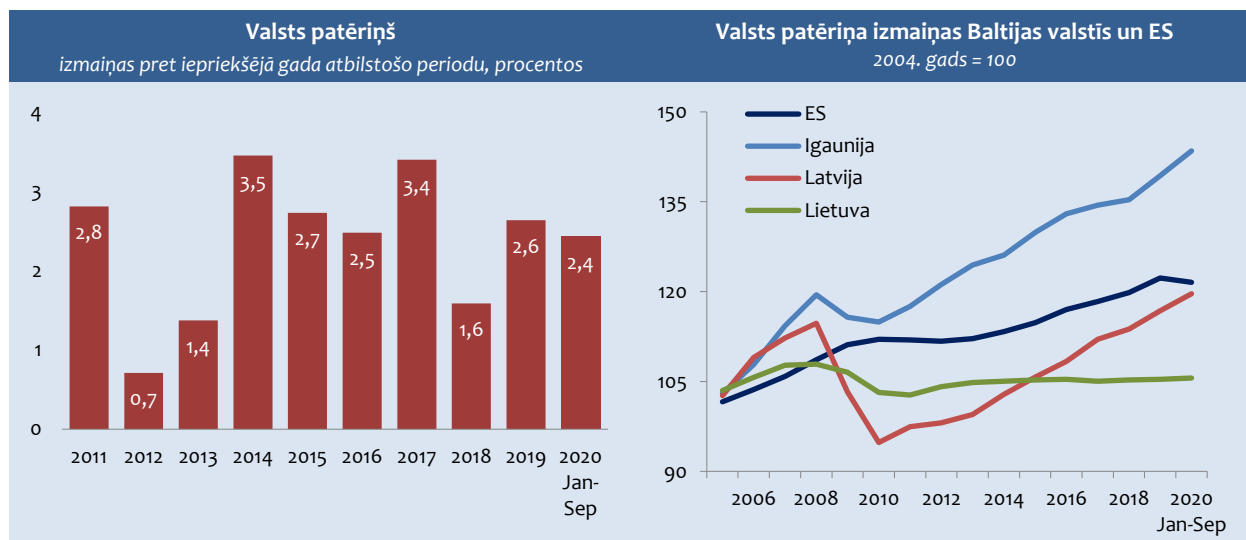
Patērētāju bezdarba gaidas kopš 2010. gada kopumā mazinājās, neskatoties uz svārstībām, kopumā saglabājot lejupejošo tendenci. Tomēr kopš 2016. gada gaidas atsāka pieaugt, 2016. gada beigās sasniedzot augstāko kāpumu – 24,3 punktu līmeni. Kopš 2017. gada vidus bezdarba gaidas kopumā mazinās, kas lielā mērā saistīts arī ar kopējā bezdarba līmeņa samazināšanos un nodarbinātības pieaugumu. Diemžēl šī gada notikumu rezultātā, arī patērētāju bezdarba gaidas strauji pieaug, aprīlī sasniedzot 63,1 punktu, kas ir augstākais līmenis pēdējo desmit gadu laikā. Pēdējos mēnešos gaidas nedaudz mazinājās, tomēr atkārtotās ārkārtējās situācijas izsludināšanas dēļ Covid-19 otrā viļņa dēļ, paredzams, ka tuvākajos mēnešos tās strauji pieaugs.

Patērētāju inflācijas gaidas līdz 2011. gada aprīlim strauji pieauga. Kopš 2011. gada vidus inflācijas gaidas ir ļoti cikliskas, patērētājiem tādā veidā reaģējot uz dažādām izmaiņām, tomēr kopumā tās mazinājās. Kopš 2013. gada vidus gaidu samazinājums bija ļoti straujš, 2016. gada septembrī sasniedzot -2 punktu līmeni, kas ir zemākais kopš 2011. gada. 2016. gada beigās inflācijas gaidas atsāka pieaugt līdz 2017. gada vidum. Kopš 2017. gada beigām inflācijas gaidas mēreni samazinās, ko lielā mērā ietekmē lēnāks cenu kāpums un iepriekšējo gadu augstā inflācija.

2020. gada notikumi - ārkārtējās situācijas izsludināšana Covid-19 dēļ, nav būtiski ietekmējusi patērētāju inflācijas gaidas un kopumā tām ir lejupejoša tendence.

Valsts patēriņa jeb sabiedrisko pakalpojumu apjomu pieaugums pēckrīzes laikā bija lēns. Valdības apņemšanās turpināt mazināt valsts budžeta deficītu 2012. un 2013. gadā ierobežoja strauju izdevumu pieaugumu. Palielinoties budžeta ieņēmumiem, kopš 2014. gada valsts patēriņš aug straujāk. Kopumā no 2011.-2019. gadam valsts patēriņš vidēji gadā pieauga par 2,3 procentiem.

3.7. attēls

Pēdējos gados būtiski palielināti budžeta izdevumi valsts aizsardzības spēju palielināšanai, lai nodrošinātu valsts aizsardzības finansējumu pret IKP 2% apmērā. Ilgtspējīgas un sabalansētas valsts ekonomiskās attīstības veicināšanai ieviests atliktais UIN uzņēmumu peļņai, samazināts darbaspēka nodokļa slogs un valsts budžeta iespēju robežās primāri nodrošināts finansējuma pieaugums aizsardzībai, veselībai, demogrāfijai un autoceļu uzturēšanai.

Arī 2020.gada trīs ceturkšņos valsts patēriņš turpināja pieaugt, ko pamatā noteica valdības īstenotie atbalsta pasākumi Covid-19 negatīvās ietekmes mazināšanai.

Salīdzinot ar pārējām Baltijas valstīm, Latvijā kopš 2011. gada ir straujākais valsts patēriņa kāpums.

3.3. INVESTĪCIJAS

Investīcijas ir nozīmīgs Latvijas ekonomikas izaugsmes balsts. Covid-19 krīzes ietekmē investīcijas samazinās un tuvāko gadu tendences ir nenoteiktas. 2020. gada deviņos mēnešos investīciju apjoms, salīdzinot ar iepriekšējā gada atbilstošo periodu, bija par 0,7% zemākā līmenī, kas ir salīdzinoši neliels investēšanas aktivitāšu kritums. To lielākoties noteica privāto investīciju pieaugums par 1,8%, kamēr valsts investīcijas bija par gandrīz 10% mazāka apjomā nekā pirms gada.

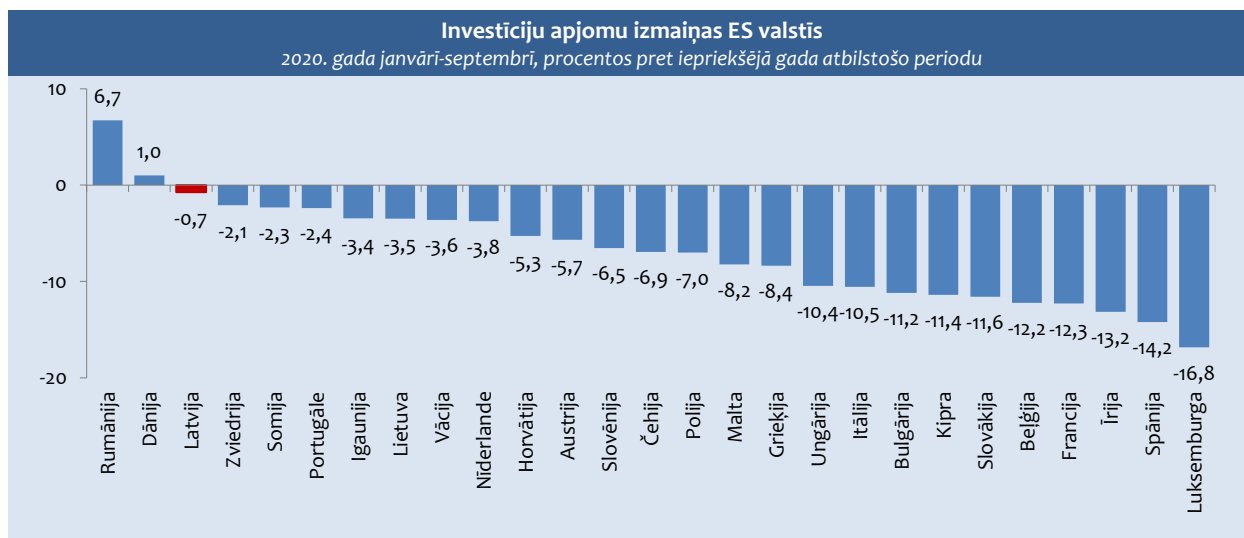
Ilgtermiņa skatījumā investīciju aktivitātes Latvijas ekonomikā ir ļoti svārstīgas. Līdz 2007. gadam tās strauji pieauga, ko būtiski ietekmēja ārvalstu kapitāla pieplūdums Latvijai pievienojoties ES. Periodā no 2004.- 2007. gadam investīcijas Latvijas tautsaimniecībā vidēji bija 33% no IKP, kas bija viens no augstākiem rādītājiem ES valstīs.

Globālās finanšu krīzes ietekmē investīcijas piedzīvoja smagu triecienu. Ieguldījumu apjoms trīs gadu laikā (2008.- 2010. gadā) samazinājās, 2010. gadā sasniedzot vairs tikai 19% no IKP, kas bija zemākais līmenis kopš 1998. gada.

Investīciju atgūšanās pēc krīzes bija salīdzinoši lēna. To ikgadējie pieauguma tempi kopš 2011. gada kopumā ir mērenāki nekā pirms krīzes. Laikā no 2011.-2019. gadam investīcijas pieauga vidēji gadā par 5% un veidoja 22% no IKP. Turklāt investēšanas dinamika bija nenoturīga, ar strauju kāpumu 2011.-2012. gadā un ilgstošu vājas investēšanas periodu 2013.- 2016. gadā.

Kopš 2017. gada vājās investēšanas periods bija pārvarēts. Izdevumi kopējā pamatkapitāla veidošanai 2017. un 2018. gadā pieauga attiecīgi par 11,4% un 11,8%, kas ir daudz straujāk nekā vairumā ES dalībvalstu. Lielu investīciju apjomu veidoja ES finansētās publiskās investīcijas. Turklāt ES struktūrfondu apguvei tuvojoties maksimālajam līmenim, investēšanas aktivitāšu pieauguma temps kļūst arvien mērenāks un 2019. gadā izdevumi kopējā pamatkapitāla veidošanai bija vairs tikai par 2,1% lielākā apjomā nekā pirms gada un veidoja 22,2% no IKP. Neskatoties uz pēdējo gadu pieaugumu, investīciju līmenis bija krietni zemāks nekā straujās izaugsmes gados (2005.-2007. gadā).

3.8. attēls

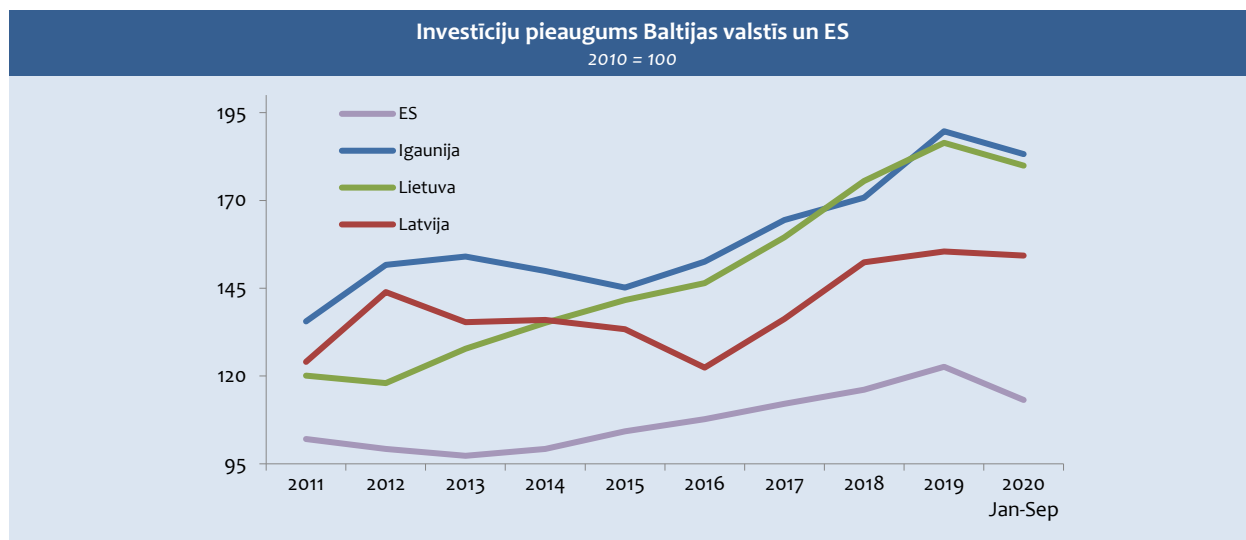
Investīciju zemo līmeni pēdējos gados galvenokārt ietekmē privāto investoru vājākas aktivitātes nekā straujās izaugsmes gados. Privāto investīciju pozitīva dinamika atjaunojās tikai kopš 2017. gada un 2019. gadā tās veidoja 17,3% no IKP, kas ir gandrīz par 11 procentpunktiem mazāk nekā pirms krīzes.

Investīciju finansējumu pārsvarā nodrošināja uzņēmēju pašu līdzekļi un ES struktūrfondi, kamēr kreditēšana ilgstoši saglabājās ļoti zemā līmenī. Neskatoties uz salīdzinoši zemām izmaksām un pieaugušo pieprasījumu, kredītportfeļa attiecība pret IKP turpina sarukt. Saskaņā ar Latvijas Bankas datiem 2019.gada beigās nefinanšu sabiedrībām un mājāsaimniecībām izsniegto kredītu atlikums veidoja 40% no IKP, kas ir krietni zemāks līmenis nekā pirms krīzes. Privāto investīciju pieaugumu ierobežo arī zems pieprasījums un liela nenoteiktība.

Iepriekšminēto faktoru negatīvo ietekmi uz investīcijām būtiski pastiprina Covid-19 pandēmijas izraisītā krīze. Pēc Latvijas Bankas datiem 2020. gada astoņos mēnešos jauno kredītu apjoms kopā izsniegts par 11,4%, (tai skaitā nefinanšu sabiedrībām – par 6,3%) mazāks nekā iepriekšējā gada atbilstošajā periodā. Kredītportfeļa attiecība pret IKP 2020. gada pirmajā pusē sarukusi līdz gandrīz 38,5% sasniedzot zemāko rādītāju kopš 2003. gada. Ir vērojama arī izsniegto aizdevumu sadārdzināšanās. Aizdevumu izmaksas galvenokārt pieaug mazo un vidējo uzņēmumu segmentā. Vairākas Latvijas

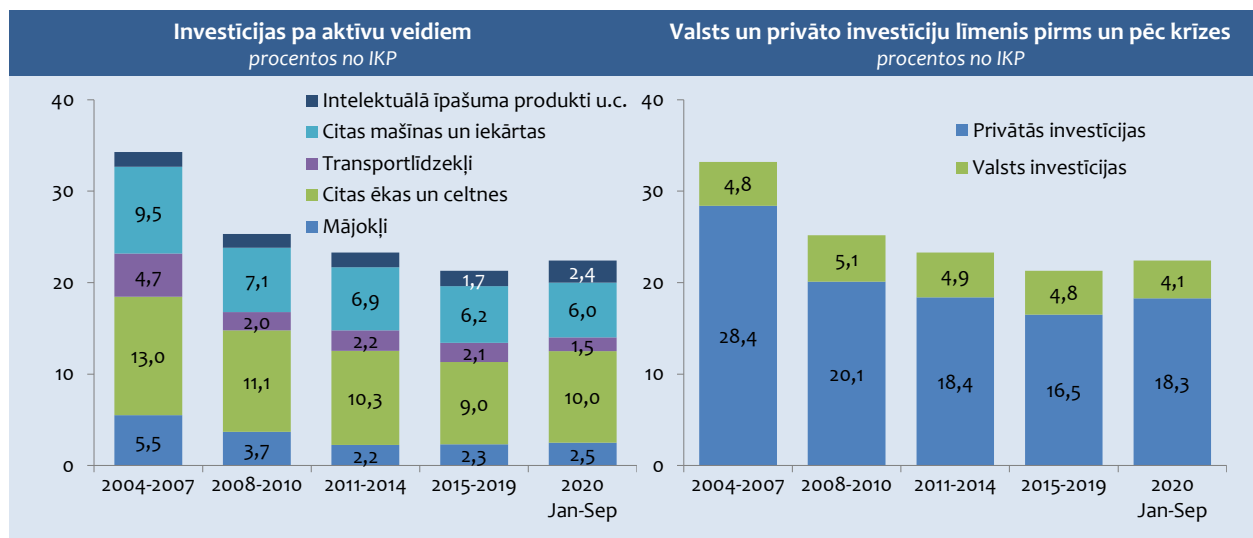
kredītiestādes ir pastiprinājušās kredītu standartu, kā galvenais iemesls ir vispārējās tautsaimniecības situācijas pasliktināšanās, kā arī aizņēmēju pieaugušie kredītriski (skatīt arī 6.4. nodaļu).

3.9. attēls

Valsts investīcijas Latvijā saglabājas augstā līmenī, un tām ir nozīmīga loma pamatkapitāla uzkrāšanā. Pēdējos piecos gados (2015.-2019. gadā) valsts investīcijas pieauga vidēji gadā par 5% un veidoja 1/5 daļu no kopējām investīcijām Latvijas tautsaimniecībā, kas ir viens no augstākiem rādītājiem ES dalībvalstīs. Valsts investīciju līmeni un dinamiku būtiski ietekmē ES struktūrfondu apgušanas cikliskums. 2020. gada deviņos mēnešos valsts investīcijas bija par gandrīz 10% zemākā līmenī nekā pirms gada.

3.10. attēls

Lielāka daļa no investīcijām ir veikta būvniecības aktīvos. Galvenokārt tie ir ieguldījumi ēkās un būvēs, kas veido gandrīz pusi no izdevumiem kopējā pamatkapitāla veidošanai. Pēdējos piecos gados (2015.-2019. gadā) investīcijas ēkās un būvēs pieauga vidēji par 0,8% ik gadu. Globālās finanšu krīzes ietekmē samazinājums šajos aktīvos bija salīdzinoši neliels, turklāt atgūšanās pēc krīzes visai strauja. Kopumā ieguldījumu apjomi krīzes laikā saglabājās augstā līmenī, ko lielā mērā nodrošina valsts veiktie ekonomikas sildīšanas pasākumi. Arī Covid-19 izraisītās krīzes ietekmē investīcijas šajos aktīvos nav mazinājušās. 2020. gada deviņos mēnešos ēkās un būvēs bija ieguldīts par 3,2% lielākā apjomā nekā pirms gada.

Ieguldījumi mājokļos kopējo investīciju struktūrā (2015.-2019. gados) veidoja salīdzinoši nelielu daļu – aptuveni 10-11%, t.i., 2% no IKP. Pārsvārā tie tiek finansēti ar banku aizdevumiem, kuru samazinājums globālās finanšu krīzes ietekmē vienlaikus ar privātā sektora parādsaistību kāpumu noteica arī ieguldījumu kritumu šajos aktīvos. Ieguldījumi mājokļos samazinājās

arī 2020. gadā Covid-19 krīzes laikā. Šī gada deviņos mēnešos mājokļu būvniecībā bija investēts par 3,3% mazāk nekā pirms gada.

Investīcijas mašīnās un tehnoloģiskajās iekārtās jūtīgi reaģē uz šokiem un to atgūšanās pēc krīzes norit lēnāk nekā citos aktīvos. Tas galvenokārt skaidrojams ar vājo kredīvēšanu, salīdzinoši augstām privātā sektora parādsaistībām un nelabvēlīgu tirgus konjunktūru, kā arī zemo jaudu noslodzi. Kopš 2014. gada ieguldījumi mašīnās un iekārtās pieauga ik gadu vidēji par 5%, tomēr tas nebija pietiekams, lai pilnībā kompensētu investīciju samazinājumu krīzes gados (2008.-2010. gadā). 2019. gadā investīcijas mašīnās un iekārtās bija 8% no IKP līmeni, un tas ir gandrīz uz pusi mazāk nekā vidēji no 2004. līdz 2007. gadam. 2020. gada deviņos mēnešos mašīnās un iekārtās ieguldījumu apjoms, salīdzinot ar iepriekšējā gada atbilstošo periodu, samazinājās par 5%, tai skaitā transportlīdzekļos tika ieguldīts par 22,4% mazāk nekā pirms gada.

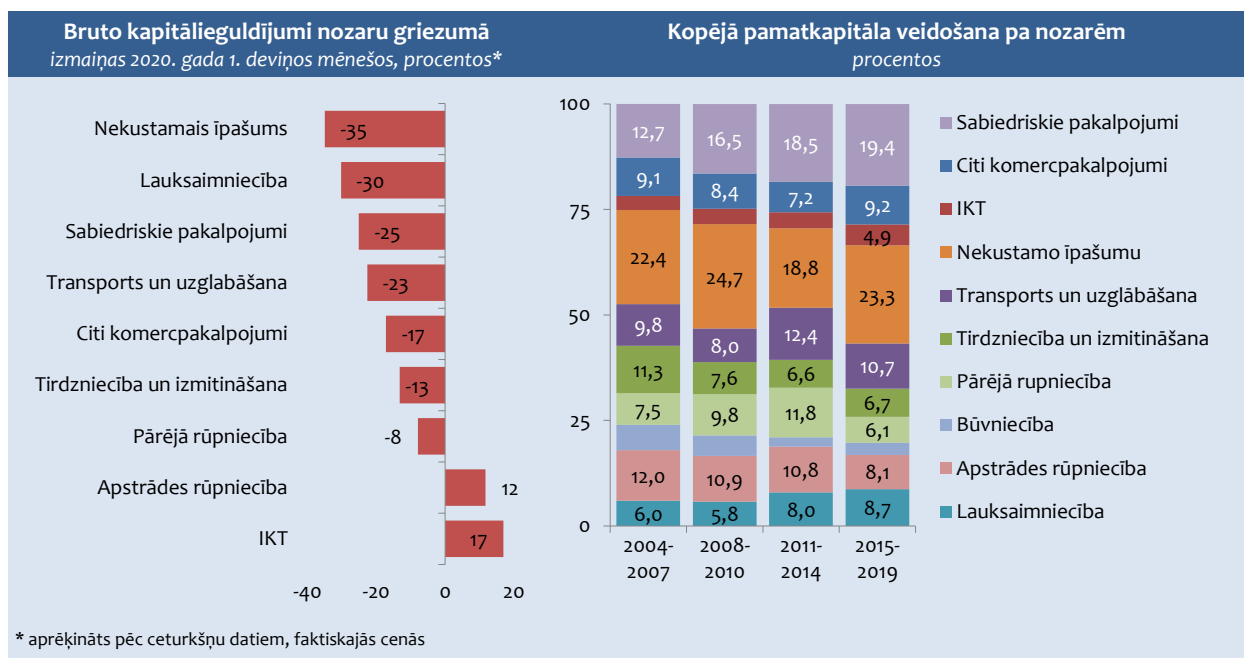
Investīcijas intelektuālā īpašuma aktīvos ekonomikas recesijas gados (2008.-2010. gadā) samazinājās nenozīmīgi, turklāt turpmākajos gados to dinamika bija mērena – ik gadu vidēji par 2%. Arī 2020. gadā investīcijas intelektuālā īpašuma produktos turpina pieaugt. Šī gada deviņos mēnešos tās palielinājās par 2,8% un veidoja 2,3% no IKP.

3.2. tabula

Kopējā kapitāla veidošana vidēji gadā							
	1995-2007	2008-2010	2011-2019	2017	2018	2019	2020 Jan-Sep
reālais pieaugums							
IKP	7,4	-7,4	3,3	3,3	4,0	2,1	-4,3
Kopējā kapitāla veidošana	18,1	-24,4	6,6	9,9	15,8	3,5	6,7
– kopējā pamatkapitāla veidošana	18,4	-21,5	5,0	11,4	11,8	2,1	-0,7
procentos pret IKP							
Kopējā kapitāla veidošana	27,9	25,8	23,9	22,1	23,8	22,4	22,0
– kopējā pamatkapitāla veidošana	25,2	24,5	22,1	20,6	22,2	22,2	22,4
– krājumu izmaiņas	2,6	1,2	1,8	1,5	1,6	0,2	-0,4

Investīcijas Latvijas tautsaimniecības nozarēs ir nenoturīgas un to svārstīgumu ietekmē gan ES struktūrfondu apguves cikliskums, gan arī privātā sektora investīciju plānu korekcijas atbilstoši tirgus konjunktūras izmaiņām. 2008. gada globālās finanšu krīzes ietekmē investīciju līmenis samazinājās visās nozarēs. Īpaši liels investīciju apjoma kritums bija būvniecībā, tirdzniecībā, kā arī izmitināšanas un ēdināšanas pakalpojumu nozarēs. Savukārt tādās nozarēs kā informācijas un komunikācijas pakalpojumi, veselība un sociālā aprūpe, ieguves rūpniecība un enerģētika investīcijas saruka visai mēreni.

3.11. attēls

Pēdējos piecos gados (2015.-2019.) investēšanas intensitāte bija mērenāka nekā pirms krīzes. Investīciju apjomi straujāk pieauga pakalpojumu nozarēs – vidēji gadā par 3,2%, kur lielākais devums bija apjomīgiem ieguldījumiem operācijās ar nekustāmo īpašumu, valsts pārvaldes, kā arī informācijas un komunikācijas pakalpojumu nozarēs. Preču ražošanas nozarēs investīcijas pieauga nedaudz mērenāk – par 1,4% vidēji gadā. Kopumā investēšanas intensitāte pakalpojumu nozarēs kopš 2011. gada bija tuvu vēsturiskiem rādītājiem, kamēr ražošanas nozarēs tā bija zemākā līmenī.

Covid-19 pandēmijas izraisītā krīze vairāk ir skarusi pakalpojumu nozares. 2020. gada deviņos mēnešos kapitālieguldījumi pakalpojumu nozarēs bija par 23% mazākā apjomā nekā pirms gada. Savukārt preču ražošanas nozarēs investīciju apjomi samazinājās par 13,3 procentiem.

Kapitālieguldījumu apjoms apstrādes rūpniecībā bija par gandrīz 12% augstākā līmenī nekā pirms gada. Palielinājās kapitālieguldījumi arī informācijas un komunikācijas pakalpojumos.

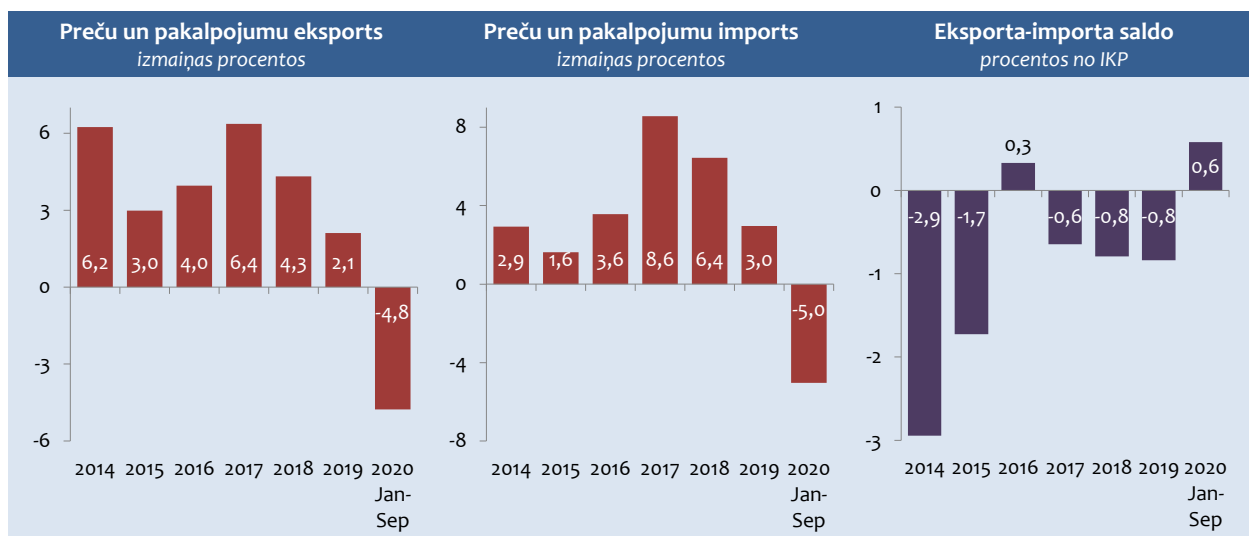
Eiropas Investīciju bankas (EIB) veiktie apsekojumi liecina, ka Latvijas uzņēmēji kā nozīmīgākus ilgtermiņa šķēršļus investīcijām atzīmē kvalificētā personāla pieejamību un nenoteiktību par nākotni. Tie ir arī divi visbiežāk minētie šķēršļi ES dalībvalstīs. Investīcijas ierobežo arī energoresursu augstas izmaksas un nepilnības uzņēmējdarbības regulēšanā.

Covid-19 izraisītās ekonomiskās krīzes ietekmē investīcijas samazinās un tuvāko gadu tendences ir nenoteiktas. Investīciju dinamiku turpmāk ietekmēs nenoteiktība par starptautisko vidi, tostarp Covid-19 pandēmijas ietekme, kā arī ražošanas jaudas noslodzes līmeņa būtiska pazemināšanās. Investīciju dinamiku vājina arī kredīšanas zems līmenis. Savukārt valsts atbalsta programmu īstenošana var kļūt par nozīmīgu faktoru investēšanas dinamikas palielināšanai. Paredzams, ka investīciju aktivitātes pieaugs straujāk ar Rail Baltica projekta īstenošanās uzsākšanu..

3.4. EKSPORTS UN IMPORTS

Eksports ir viens no galvenajiem ekonomiskās izaugsmes faktoriem, un tā dinamika ir cieši saistīta ar ārējo pieprasījumu un partnervalstu ekonomiku attīstības tempiem.

3.12. attēls

Laika posmā no 2014.-2018. gadam eksporta attīstību veicināja ekonomiskā izaugsme ES valstīs, kā arī stabils pieprasījums citās partnervalstīs. Savukārt 2019. gadā, mazinoties partnervalstu ekonomiskās izaugsmes tempiem, eksporta attīstība bija mērenāka.

2020. gads vēsturē iezīmēsies kā Covid-19 izraisītās krīzes gads, kas ietekmēja praktiski visus ekonomiskos rādītājus visās pasaules valstīs, arī Latvijā. Tā kā eksports ir tieši atkarīgs no ārējo pieprasījuma, šī krīze būtiski ietekmēja eksporta apjomus. 2020. gada 1. ceturksnī eksporta apjomi pieauga, galvenokārt pateicoties janvārī-februārī sasniegtajam, savukārt martā, sākoties Covid-19 pandēmijai, jau bija vērojama strauja tempu samazināšanās. 2. ceturksnī eksporta apjomi jau bija ievērojami zemāki nekā pirms gada. 2020. gada 3. ceturksnis iezīmējās ar pozitīvām tendencēm, kad eksporta samazinājums bija ievērojami mazāks nekā 2. ceturksnī. Tomēr, rudenī pasaulē sākoties Covid-19 pandēmijas otrajam vilnim, situācija par eksporta tālāko dinamiku ir kļuvusi neskaidra.

Nozīmīgākais Latvijas eksporta tirgus nemainīgi ir ES valstis, tai skaitā Lietuva un Igaunija. Mazāku daļu sastāda eksports uz NVS valstīm, tai skaitā Krieviju. Nedaudz lielāku daļu par NVS valstīm sastāda eksports uz parējām valstīm, kurām 2020. gada pirmajā pusē pievienojās arī Apvienotā Karaliste.

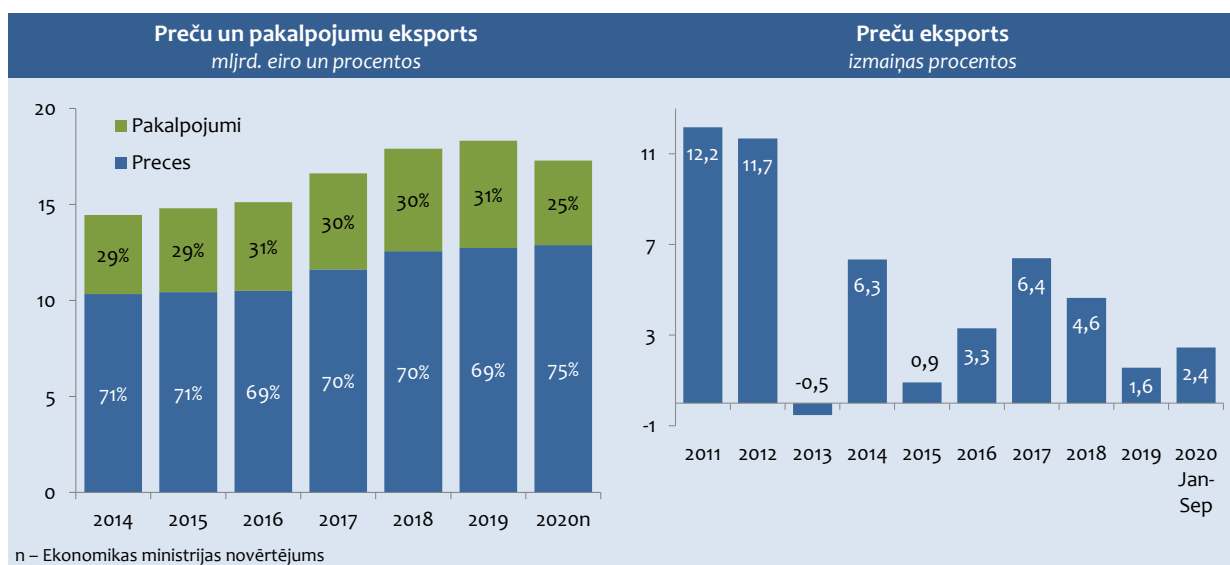
Latvijas preču un pakalpojumu importa attīstības galvenie faktori ir apstrādes rūpniecības ražošanas apjomu un mājāsaimniecību rīcībā esošo ienākumu pieaugumi. Attiecīgi augot iekšējam pieprasījumam, būtiski pieaug arī importa apjomi. Savukārt, 2020. gadā, ievērojami pazeminoties iekšējam pieprasījumam, importa apjomi ir būtiski mazāki nekā pirms gada. Tāpat 2020. gadā importa apjomus būtiski ietekmē investīciju un starppatēriņa preču importa vērtības samazinājums.

Eksporta-importa saldo no izteikti negatīva 2012.-2015. gadā, sākot no 2016. gada ir līdzsvarojies. Savukārt 2020. gadā, kad importa apjomi samazinājās straujāk nekā eksporta – trīs ceturkšņos sasniedza vēsturiski augstāko pozitīvo līmeni.

EKSPORTS

Vairāk nekā divas trešdaļas Latvijas eksporta veido preču eksports, bet pārējo – pakalpojumu eksports. Pēdējo gadu laikā šī proporcija nav būtiski mainījusies. Izņēmums ir 2020. gads, kad Covid-19 krīzes ietekmē, pakalpojumu eksports samazinās ievērojami straujāk nekā preču eksports, attiecīgi eksporta struktūra 2020. gadā ir mainījusies par labu preču eksportam.

3.13. attēls

Latvijas **preču eksports** no 2014.-2018. gadam attīstījās dinamiski, izņemot 2015. gadu, kad tā apjomi būtībā saglabājās iepriekšējā gada līmenī. 2019. gadā, mazinoties ārējam pieprasījumam, preču eksports pieauga mērenāk.

2020. gads preču eksportam, līdzīgi kā kopējai ekonomiskai attīstībai, nav bijis labvēlīgs. Covid-19 krīzes ietekmē, gada 2. ceturksnī, salīdzināmās cenās, eksporta apjomi bija ievērojami mazāki nekā pirms gada. Taču preču eksporta izaugsme gada 1. un 3. ceturksnī gada griezumā pārsniedza 6 procentus.

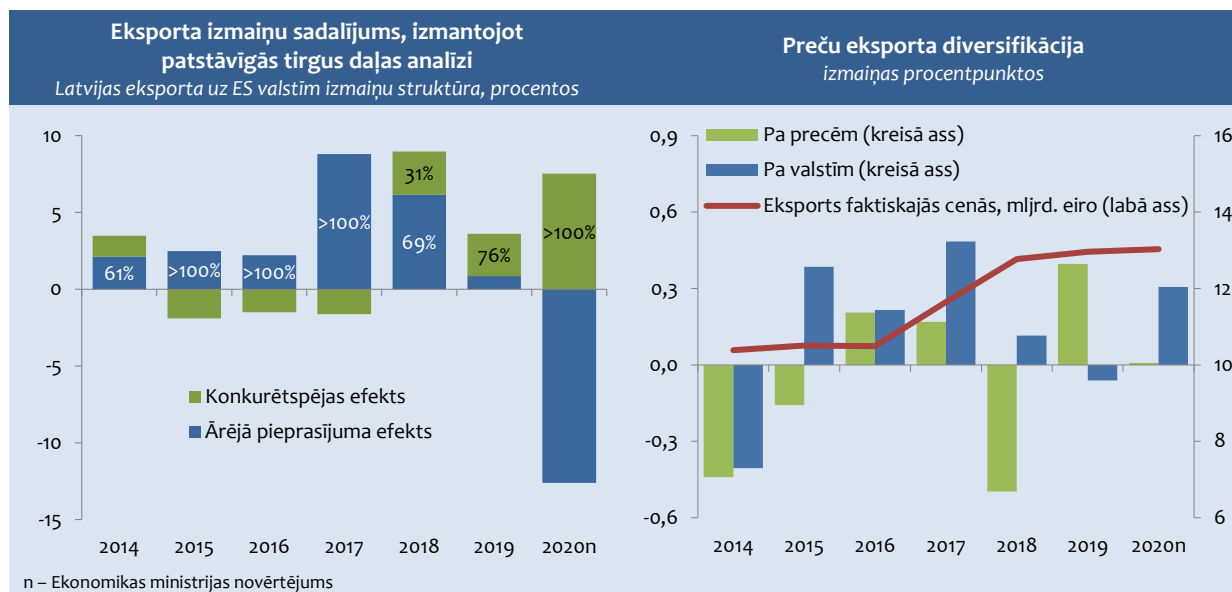
2017.-2018. gadā preču eksporta attīstību pozitīvi ietekmēja eksporta cenu izmaiņas. Faktiskajās cenās eksports pieauga vidēji par aptuveni 10% ik gadu. Savukārt, mazinoties ārējam pieprasījumam, 2019. gadā eksporta cenas nedaudz saruka. Līdzīgas tendences ir vērojamas arī 2020. gadā. Gada trīs ceturkšņos eksporta vienības vērtība ir samazinājusies par 1,6 procentiem.

2014.-2018. gadā preču eksporta pieaugumu pamatā noteica ārējais pieprasījums, attiecīgi konkurētspējas loma eksporta pieaugumā bija neliela vai pat negatīva. Turpretī, 2019. gadā, Latvijas eksporta uz ES valstīm attīstību noteica straujāks Latvijas uzņēmumu konkurētspējas pieaugums. 2020. gadā strauji sarūkot ārējam pieprasījumam, negatīvo eksporta attīstību daļēji kompensē uzņēmēju spēja konkurēt ārējos tirgos.

Straujāk augot lielākajām preču grupām, tādām kā koksne un tās izstrādājumi un lauksaimniecības un pārtikas preces, pasliktinās eksporta preču diversifikācijas rādītājs, turpretī, straujāk attīstoties salīdzinoši mazākām eksporta grupām, šis rādītājs uzlabojas. Diversifikācijas rādītāja uzlabošanās preču griezumā bija vērojama 2015.-2017. gadā. Pretējs process bija vērojams 2018. gadā, kad saistībā ar Apvienotās Karalistes iecerēm izstāties no ES, būtiski pieauga koksnes un tās

izstrādājumu eksports, kas negatīvi ietekmēja arī diversifikācijas rādītāju preču griezumā. 2019. gadā, zūdot šim efektam, rādītājs uzlabojās. Paredzams ka 2020. gadā eksporta diversifikācija pa preču grupām būtiski nemainīsies.

3.14. attēls

Preču eksporta diversifikācija pa valstīm laika posmā no 2015.-2018. gadam uzlabojās, kas liecināja par jaunu tirgu apgušanu. 2019. gadā eksports nedaudz straujāk pieauga uz lielākajām partnervalstīm – Igauniju, Lietuvu un Vāciju, kas attiecīgi pasliktināja diversifikācijas rādītāju. Savukārt 2020. gadā eksporta diversifikācija valstu griezumā ir uzlabojusies. To gan nosaka eksporta apjoma samazinājumi uz vairākām lielākajām partnervalstīm, kā, piemēram, Krievija, Lietuva, Zviedrija. Attiecīgi mazāko partnervalstu eksporta īpatsvars kopējā eksportā pieaug.

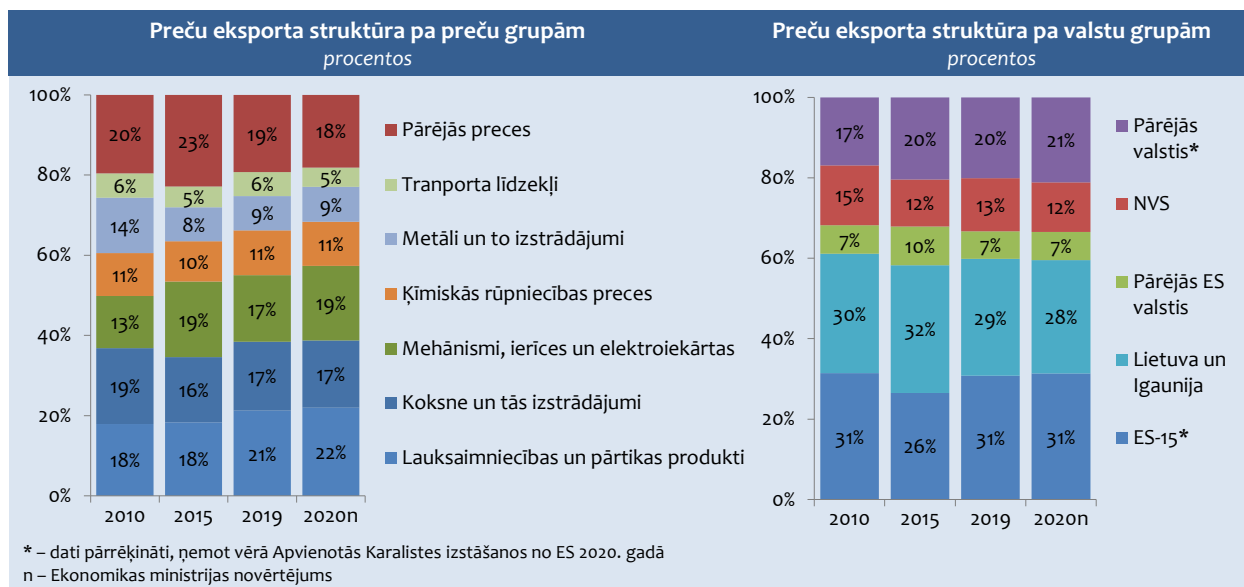
2019. gadā eksporta pieaugumu sekmēja lauksaimniecības un pārtikas produktu grupa, jo īpaši graudaugu kultūru, eļļas augu sēklu un dzērienu eksporta vērtība. Tāpat būtiski pieauga elektroierīču un iekārtu, dzelzs un tērauda izstrādājumu, kā arī farmācijas produktu eksporta apjomi.

3.3. tabula

Preču eksports procentos, faktiskajās cenās						
	2019			2020 Jan-Okt		
	struktūra	izmaiņas	ieguldījums izmaiņās	struktūra	izmaiņas	ieguldījums izmaiņās
Pavisam	100	1,5	1,5	100	-0,3	-0,3
Lauksaimniecības un pārtikas produkti	21,2	15,9	2,9	21,7	6,6	1,3
Minerālie produkti	5,0	-12,9	-0,8	4,1	-20,1	-1,0
Ķīmiskās rūpniecības preces	11,1	9,3	1,0	11,4	1,1	0,1
Vieglās rūpniecības preces	3,6	14,3	0,5	3,6	-1,1	-0,0
Koksne un tās izstrādājumi	17,3	-1,6	-0,3	16,6	-6,6	-1,2
Metāli un to izstrādājumi	8,5	-4,4	-0,4	8,5	-2,7	-0,2
Mehānismi, ierīces un elektroiekārtas	16,5	-8,9	-1,6	18,6	13,9	2,3
Transporta līdzekļi	6,3	-2,9	-0,2	4,9	-23,3	-1,5
Pārējās preces	10,6	4,0	0,4	10,6	-0,2	-0,0

2020. gada janvārī-oktobrī eksporta vērtības kritumu ietekmēja lielākās preču eksporta grupas – koksnes un tās izstrādājumu eksporta vērtības samazinājums. Tāpat samazinājās sauszemes transportlīdzekļu, minerālā kurināmā un dzērienu eksporta vērtība. Turpretī būtiski pieauga elektroierīču un iekārtu, eļļas augu sēklu un mehānismu un ierīču eksports.

3.15. attēls

Preču eksports uz ES valstīm 2019. gadā pieauga nedaudz straujāk kā kopējais eksports – par 3,1%. Lielāko daļu no pieauguma veidoja lauksaimniecības un pārtikas produktu eksporta izaugsme.

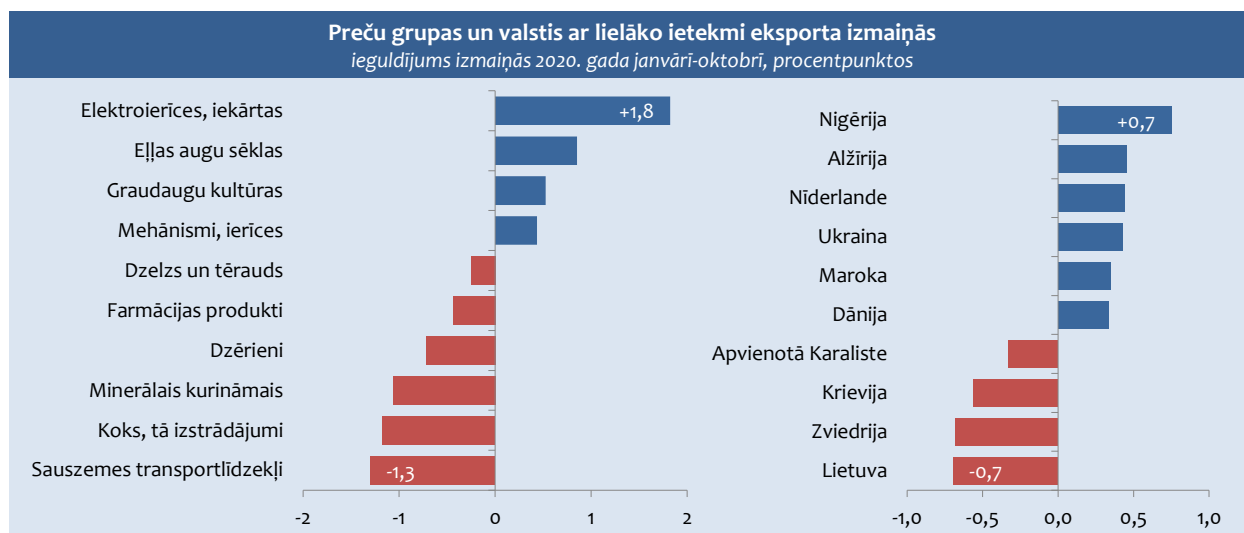
2020. gada janvārī-oktobrī eksports uz ES valstīm samazinājās par 1,3%. Eksporta samazinājumu noteica transportlīdzekļu, koksnes un tās izstrādājumu un minerālo produktu eksporta vērtības kritums. To daļēji kompensēja mehānismu un ierīču, lauksaimniecības un pārtikas produktu, kā arī ķīmiskās rūpniecības preču eksporta izaugsme.

Preču eksports uz NVS valstīm 2019. gadā pieauga salīdzinoši strauji – par 5,8%, ko ietekmēja praktiski visu preču grupu eksports, izņemot metālus un to izstrādājumus.

2020. gada desmit mēnešos eksports uz NVS valstīm saruka par 2,8%. To galvenokārt noteica ķīmiskās rūpniecības preču un lauksaimniecības un pārtikas produktu eksporta vērtības kritums. Savukārt pieauga vieglās rūpniecības preču un mehānismu un ierīču eksports.

Preču eksports uz pārējām valstīm, izņemot ES un NVS valstis, 2019. gadā samazinājās salīdzinoši strauji – par 8,6%. To pamatā noteica būtisks mehānismu un ierīču eksporta samazinājums uz ASV. Savukārt 2020. gada janvārī-oktobrī pieauga par 6,3%, ko būtiski ietekmēja graudaugu kultūru eksporta vērtības kāpums.

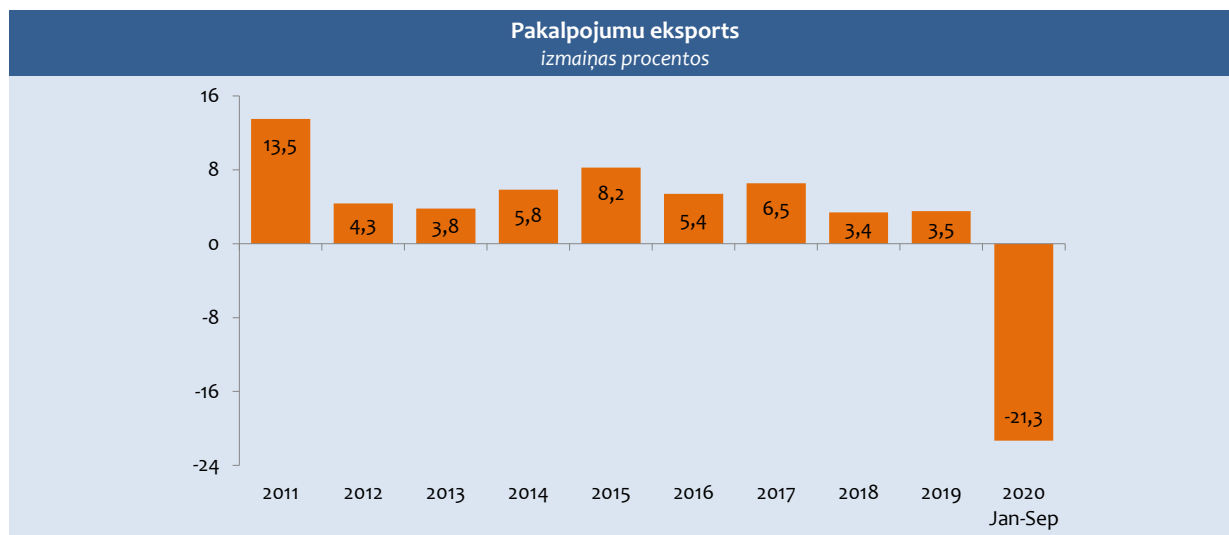
3.16. attēls

Pakalpojumu eksports 2015.-2016. gadā pieauga ievērojami straujāk nekā preču eksports, attiecīgi pakalpojumu daļai veidojot lielāku ieguldījumu kopējā eksporta pieaugumā nekā preču daļai. Attiecīgi pozitīvais pakalpojumu eksporta saldo šajā laika posmā pilnībā kompensēja negatīvo preču eksporta saldo.

2017. gadā, atgūstoties izaugsmei, preču un pakalpojumu eksporta tempi bija līdzīgi. Arī 2017. gadā saglabājās pozitīva eksporta bilance.

3.17 attēls

2018.-2019. gadā pakalpojumu eksports turpināja augt, tomēr tā izaugsme bija lēnāka nekā iepriekšējos gados.

2020. gadā pakalpojumu eksporta izaugsmi būtiski ietekmē Covid-19 noteiktie ierobežojumi attiecībā uz ceļošanu, ēdināšanu un citiem pakalpojumiem. Gada trīs ceturkšņos pakalpojumu eksports samazinājās par 21,3%. Īpaši strauji tas saruka gada 2. un 3. ceturksnī.

3.4. tabula

Pakalpojumu eksports procentos, faktiskajās cenās						
	2019			2020. gada janvāris-septembris		
	struktūra	izmaiņas	ieguldījums izmaiņās	struktūra	izmaiņas	ieguldījums izmaiņās
Kopā	100	4,8	4,8	100	-21,2	-21,2
Pārvadājumi, tai skaitā:	38,1	0,5	0,2	31,8	-36,2	-14,2
– jūras transports	5,9	-16,5	-1,2	5,2	-34,5	-2,2
– gaisa transports	9,6	1,5	0,2	3,3	-74,9	-7,8
– dzelzceļa transports	5,3	-12,2	-0,8	3,5	-49,3	-2,7
– autotransports	16,0	12,6	1,9	18,5	-7,8	-1,2
– citi transporta pakalpojumi	1,4	16,9	0,2	1,3	-22,2	-0,3
Ceļojumi	16,2	1,2	0,2	10,9	-48,5	-8,1
Citi pakalpojumi, tai skaitā:	45,7	10,1	4,4	57,3	2,4	1,0
– būvniecības pakalpojumi	5,7	21,6	1,1	8,1	25,2	1,3
– finanšu un apdrošināšanas pakalpojumi	3,4	-39,3	-2,3	3,1	-31,5	-1,1
– IKT pakalpojumi	15,1	8,6	1,3	18,7	-2,9	-0,4
– citi komercpakalpojumi	20,0	26,2	4,4	26,1	9,3	1,7
– pārējie pakalpojumi	1,4	2,7	0,0	1,3	-29,3	-0,4

Tradicionāli – līdz 2019. gadam – aptuveni 40% no pakalpojumu eksporta sastādīja ienākumi no pārvadājumiem. Pēdējie divi gadi pārvadājumu eksportam nav bijuši veiksmīgi. 2019. gadā pārvadājumu eksports bija līdzīgs kā gadu iepriekš,

samazinājās jūras un dzelzceļa transporta pārvadājumu eksports, bet kritumu kompensēja auto pārvadājumu un citu transporta veidu eksporta apjomi. 2020. gada trīs ceturkšņos visu transporta veidu pārvadājumu eksports būtiski samazinājās.

2019. gadā par 1,2% pieauga ienākumi no ārvalstu tūristiem. 2020. gada trīs ceturkšņos, Covid-19 krīzes ietekmē, šie ienākumi strauji samazinājās, kas deva būtisku samazinošu ietekmi uz kopējo pakalpojumu eksportu.

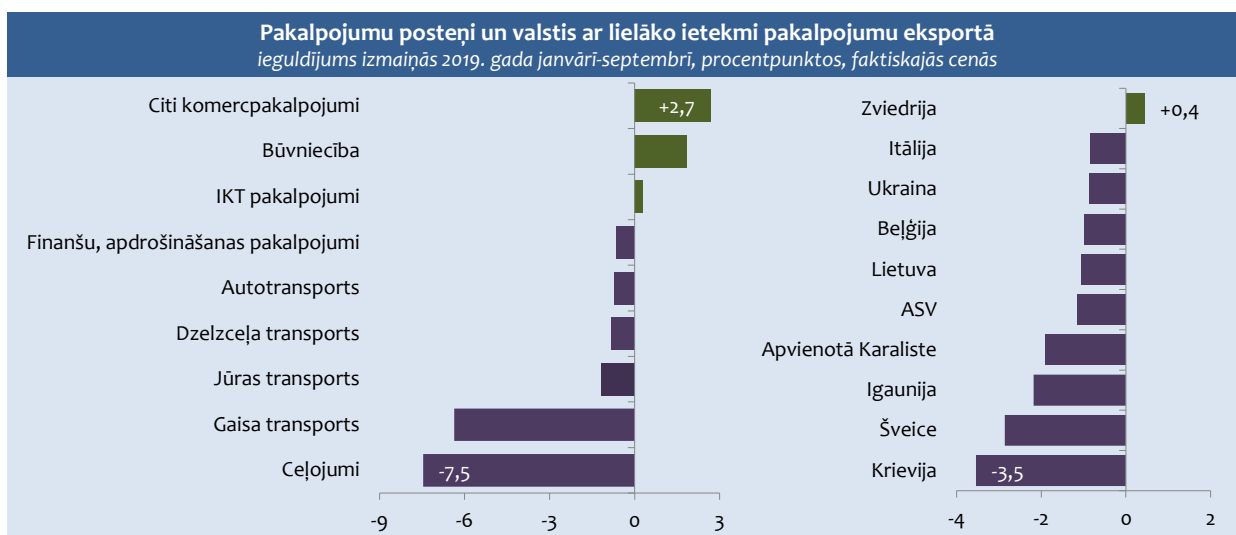
2020. gada trīs ceturkšņos būtiski pieauga būvniecības pakalpojumu un citu saimnieciskās darbību eksports. Tomēr, kopumā šis pieaugums nedevis būtisku pozitīvu ieguldījumu kopējā pakalpojumu eksportā.

Aptuveni divas trešdaļas no kopējā Latvijas pakalpojumu eksporta tradicionāli ir saistītas ar ES valstīm, un to īpatsvars kopējā pakalpojumu eksportā ik gadu pieaug.

Pakalpojumu eksporta apjomi uz ES valstīm 2019. gadā pieauga straujāk nekā kopējais pakalpojumu eksports. Lielākais īpatsvars pakalpojumu eksportā uz ES valstīm 2019. gadā bija transporta pakalpojumiem (autotransports un gaisa transports), kā arī ceļojumiem.

2020. gada trīs ceturkšņos pakalpojumu eksports uz ES valstīm samazinājās par 12,6%. Samazinājās visu pakalpojumu eksporta grupu vērtība, izņemot būvniecības, citu saimnieciskās darbību un IKT pakalpojumu eksports.

3.18. attēls

IMPORTS

Latvijas preču un pakalpojumu importa apjomu tempi pēdējos gados samazinās – no 8,6% 2017. gadā līdz 3% 2019. gadā. 2020. gada trīs ceturkšņos, Covid-19 krīzes ietekmē, importa apjomi, līdzīgi kā eksports, ievērojami samazinājās – par 5 procentiem.

Preču importa pieaugums faktiskajās cenās 2019. gadā bija 2%, kas bija ievērojami mazāk nekā gadu iepriekš. To būtībā noteica mehānismu un ierīču un naftas pārstrādes produktu importa vērtības samazinājumi.

2020. gada desmit mēnešos preču imports faktiskajās cenās, Covid-19 krīzes ietekmē, ir ievērojami mazāks nekā pirms gada. Lielākais pozitīvais ieguldījums preču importa pieaugumā bija elektroierīču un iekārtu, lauksaimniecības preču, ieroču un munīcijas un ķīmiskās rūpniecības un gatavo tekstilizstrādājumu preču grupām.

Imports no ES valstīm 2019. gadā faktiskajās cenās pieauga ievērojami straujāk nekā kopējais preču imports – par 4,9%. Arī 2020. gada desmit mēnešos preču importa samazinājums no ES valstīm bija mazāks nekā kopējam preču importam. Samazinājumu ietekmēja transportlīdzekļu un minerālā kurināmā importa vērtības kritums.

Imports no NVS valstīm faktiskajās cenās 2019. gadā būtiski saruka – par 11,5%. To, galvenokārt, ietekmēja straujš minerālo produktu un metālu un to izstrādājumu importa samazinājums. Arī 2020. gada desmit mēnešos, ievērojami samazinoties minerālo produktu importa vērtībai, kopējais preču imports no NVS valstīm samazinājās par 15,1 procentu.

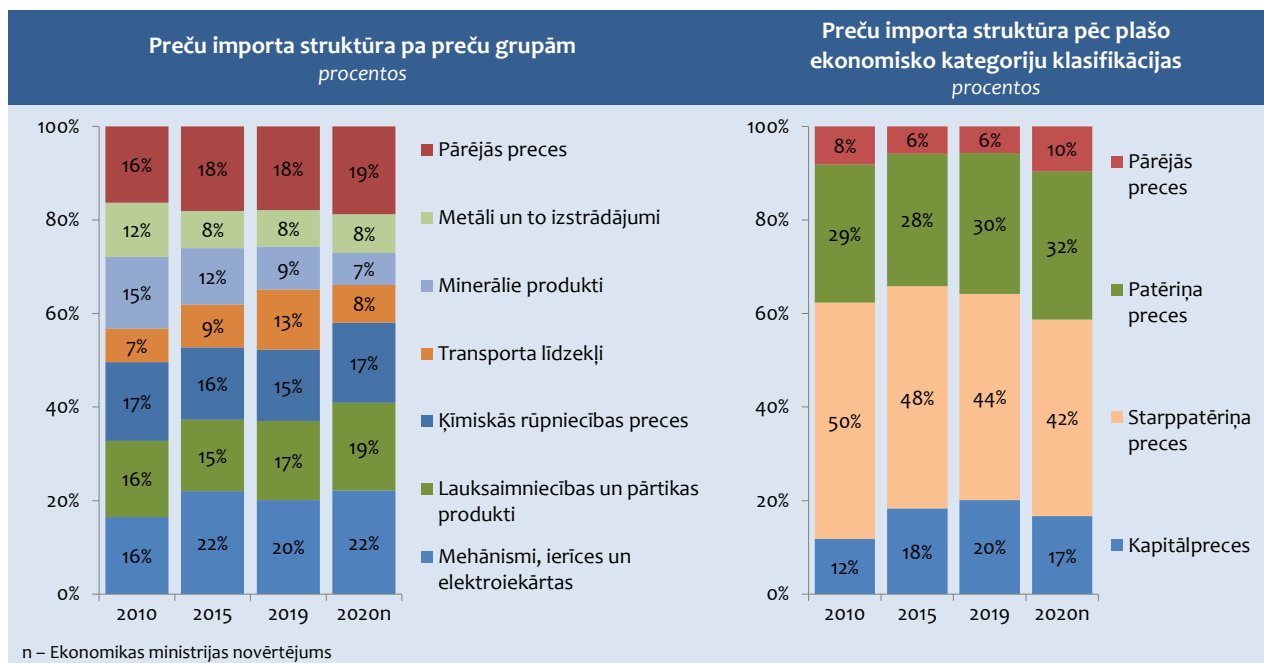
Pārējo valstu grupā, izņemot ES un NVS valstis, imports 2019. gadā saruka par 10,4%, to būtiski ietekmēja mehānismu un ierīču imports. Samazinājumu daļēji kompensēja lidaparātu, to daļu imports no Kanādas. Arī 2020. gada desmit mēnešos, daļēji, bāzes efekta dēļ, preču imports no pārējām valstīm samazinājās par 14,5 procentiem.

3.5. tabula

Preču imports procentos, faktiskajās cenās						
	2019			2020 Jan-Okt		
	struktūra	izmaiņas	ieguldījums izmaiņās	struktūra	izmaiņas	ieguldījums izmaiņās
Pavisam	100	0,8	0,8	100	-8,1	-8,1
Lauksaimniecības un pārtikas produkti	16,9	6,4	1,0	18,8	4,0	0,7
Minerālie produkti	9,1	-15,5	-1,7	6,9	-33,6	-3,2
Ķīmiskās rūpniecības preces	15,2	7,0	1,0	17,0	1,5	0,2
Vieglās rūpniecības preces	4,9	13,1	0,6	5,3	-1,3	-0,1
Koksne un tās izstrādājumi	3,6	-1,1	0,0	3,9	-2,2	-0,1
Metāli un to izstrādājumi	7,8	-6,5	-0,5	8,2	-5,4	-0,4
Mehānismi, ierīces un elektroiekārtas	20,1	-6,9	-1,5	22,3	4,6	0,9
Transporta līdzekļi	12,9	11,7	1,4	8,0	-39,5	-4,9
Pārējās preces	9,5	6,8	0,6	9,6	-2,4	-0,2

Preču importa struktūrā pēc to gala pielietojuma līdz 2019. gadam nedaudz pieauga kapitālpreču imports. Savukārt 2020. gadā, Covid-19 ietekmē, to īpatsvars atkal saruka. Starppatēriņa preču īpatsvars kopējā importā mazinās, galvenokārt degvielas importa vērtības samazinājumā dēļ.

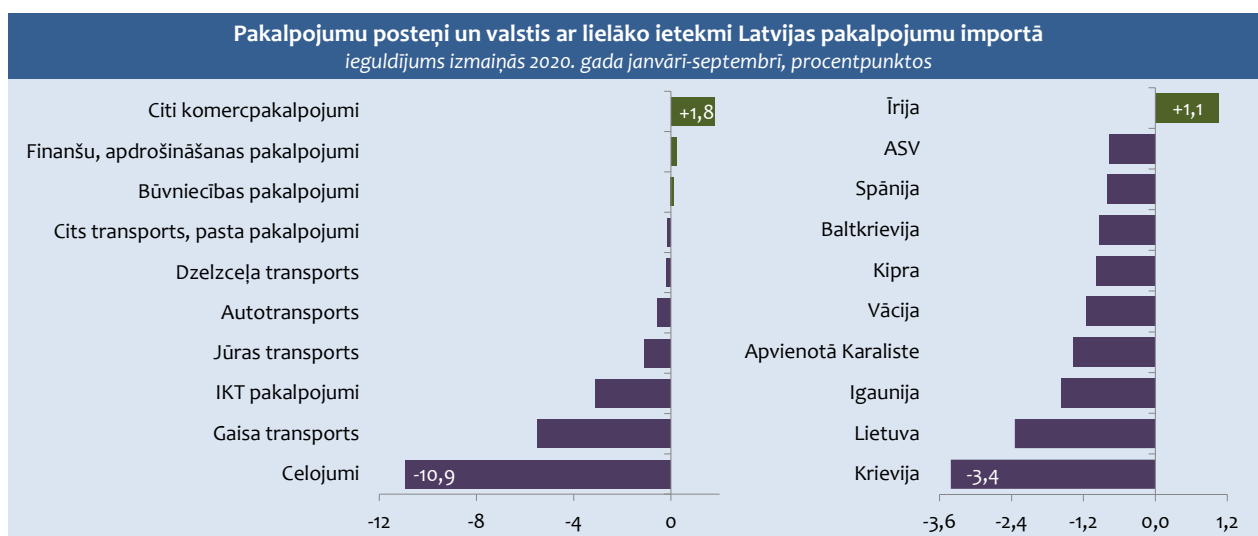
3.19. attēls

Pakalpojumu importa izaugsme 2019. gadā bija līdzīga pakalpojumu eksportam – par 4,8%. Straujāk auga ar tirdzniecības starpniecību saistīto pakalpojumu importa apjomi. Būtiski pieauga arī transporta pakalpojumu imports, bet samazinājās finanšu pakalpojumu imports. 2020. gada janvārī-septembrī pakalpojumu imports samazinājās par 18,2%. To būtībā noteica gandrīz visu pakalpojumu posteņu samazinājums, izņemot ar tirdzniecības starpniecību saistīto, finanšu, kā arī būvniecības pakalpojumu importu. Būtiski samazinājās ceļojumu un dažādu veidu transporta pakalpojumu imports.

Aptuveni divas trešdaļas no visiem pakalpojumiem Latvijai sniedz ES valstis. Arī importa īpatsvars no ES valstīm kopējā pakalpojumu importā pēdējos gados pieaug. Lielākās pakalpojumu importa grupas ir ar tirdzniecības starpniecību, transportu un ceļošanu saistītie pakalpojumi.

3.20. attēls

4. NOZARU IEGULDĪJUMS

4.1. DINAMIKA UN STRUKTŪRA

2009.-2010. gadā, samazinoties darbaspēka izmaksām, uzlabojās Latvijas ražotāju konkurētspēja. Tas bija pamats eksporta pieaugumam un līdz ar to arī tirgojamo nozaru attīstībai. Mainījās tautsaimniecības struktūra. 2008. gadā tirgojamās nozares (lauksaimniecības, mežsaimniecības un zivsaimniecības, rūpniecības, kā arī transporta pakalpojumu nozares) veidoja vien 26,7% no kopējās pievienotās vērtības, bet 2010. gadā šo nozaru īpatsvars sasniedza 33,1%. 2019. gadā šo nozaru īpatsvars bija sarucis līdz 27,4%. 2019. gadā, salīdzinot ar 2010. gadu, īpatsvars ir samazinājies visās nozarēs, izņemot būvniecību, komercpakalpojumu un sabiedrisko pakalpojumu nozares.

Analizējot ekonomikas struktūru citā griezumā, redzams, ka 2019. gadā ražojošās nozares (lauksaimniecības, mežsaimniecības un zivsaimniecības, rūpniecības, kā arī būvniecības nozares) sastādīja 25,6%, bet pakalpojumu nozares – 74,4% no kopējās pievienotās vērtības. Salīdzinot ar 2010. gadu, ražojošo nozaru īpatsvars ir samazinājies visās nozarēs, izņemot būvniecību.

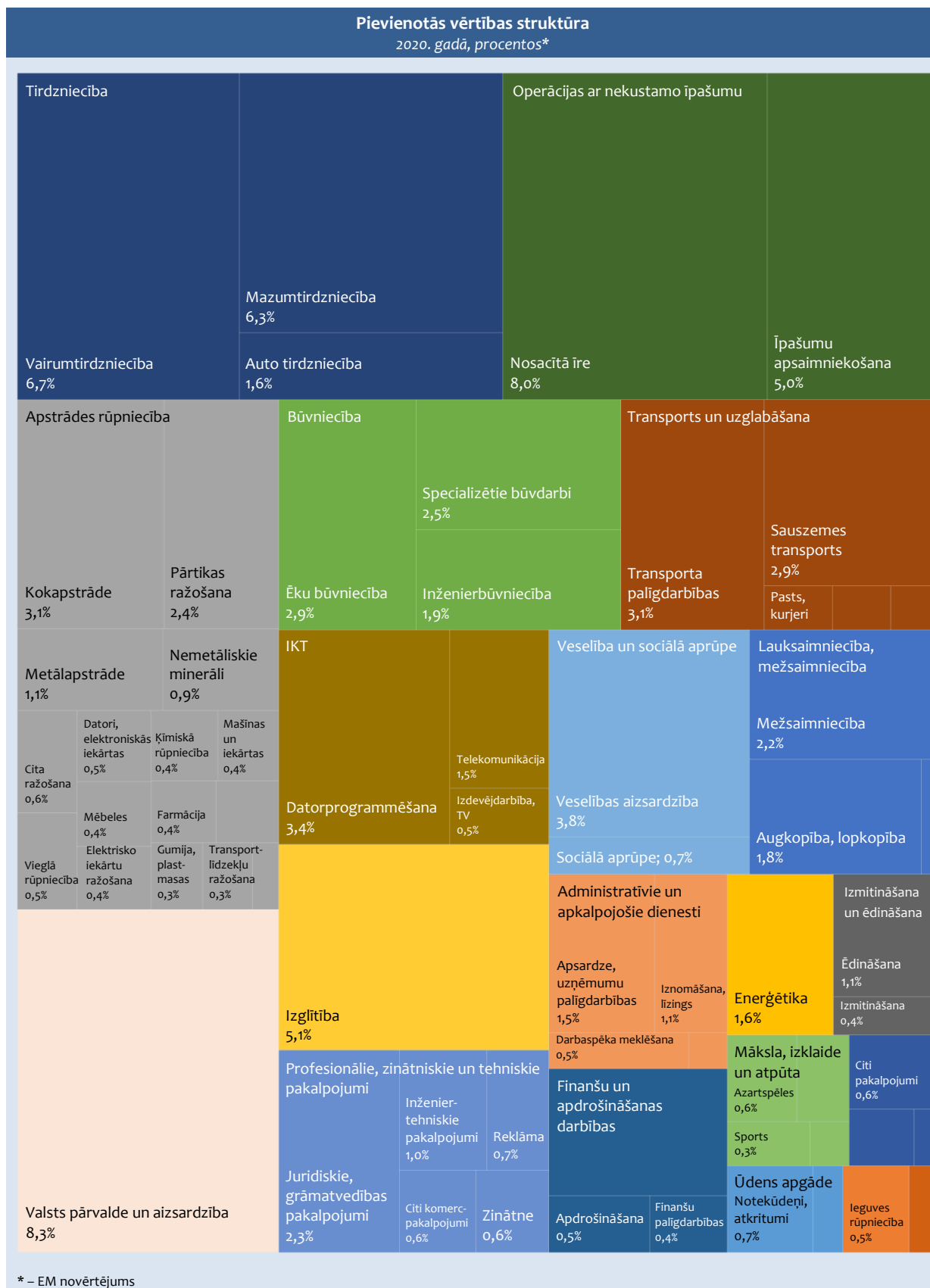
4.1. tabula

Tautsaimniecības struktūra pievienotā vērtība, procentos							
	2000	2005	2008	2010	2016	2019	2020 Jan-Sep
Lauksaimniecība, mežsaimniecība un zivsaimniecība	5,0	4,2	3,3	4,5	3,7	4,2	4,8
Apstrādes rūpniecība	15,2	12,9	10,7	13,4	11,6	11,9	12,1
Pārējā rūpniecība	4,2	3,1	3,4	4,8	4,3	3,0	2,9
Būvniecība	7,0	6,8	10,2	4,9	5,3	6,5	6,7
Tirdzniecība, izmitināšana un ēdināšana	15,6	18,4	16,0	17,7	16,6	16,5	15,9
Transports un uzglabāšana	11,9	12,3	9,3	10,4	9,1	8,3	7,3
Citi komercpakalpojumi	23,8	27,3	30,3	28,3	33,2	32,7	32,5
Sabiedriskie pakalpojumi	17,3	15,1	16,9	16,0	16,2	16,9	17,8
Kopā	100	100	100	100	100	100	100

Galvenajā eksporta nozarē – apstrādes rūpniecībā no 2010.-2012. gadam pieauguma tempi bija krietni straujāki nekā kopējā tautsaimniecības izaugsme, un nozare kļuva par galveno tautsaimniecības izaugsmes virzītāju. Arī pārējās tirgojamās nozarēs, piemēram, uz eksportu orientētās komercpakalpojumu nozarēs, kā arī transporta un uzglabāšanas nozarē izaugsme pēc krīzes atjaunojās straujāk nekā pārējās tautsaimniecības nozarēs. No 2011.-2013. gadam salīdzinoši strauji pieauga būvniecības nozare, kas krīzes laikā piedzīvoja visdziļāko kritumu.

2014.-2016. gadā mazinoties krīzes laikā iegūtajām izmaksu konkurētspējas priekšrocībām, kā arī ģeopolitiskās situācijas ietekmē, eksporta pieauguma tempi palēninājās, un rezultātā arī tirgojamo nozaru izaugsme bija lēnāka. Izaugsme turpinājās visās nozarēs, izņemot būvniecību. Lielāks devums izaugsme bija uz iekšējo tirgu orientētajām nozarēm – tirdzniecībai un komercpakalpojumiem. Augot valsts budžeta izdevumiem, pieauga sabiedrisko pakalpojumu apjomi.

4.1. attēls

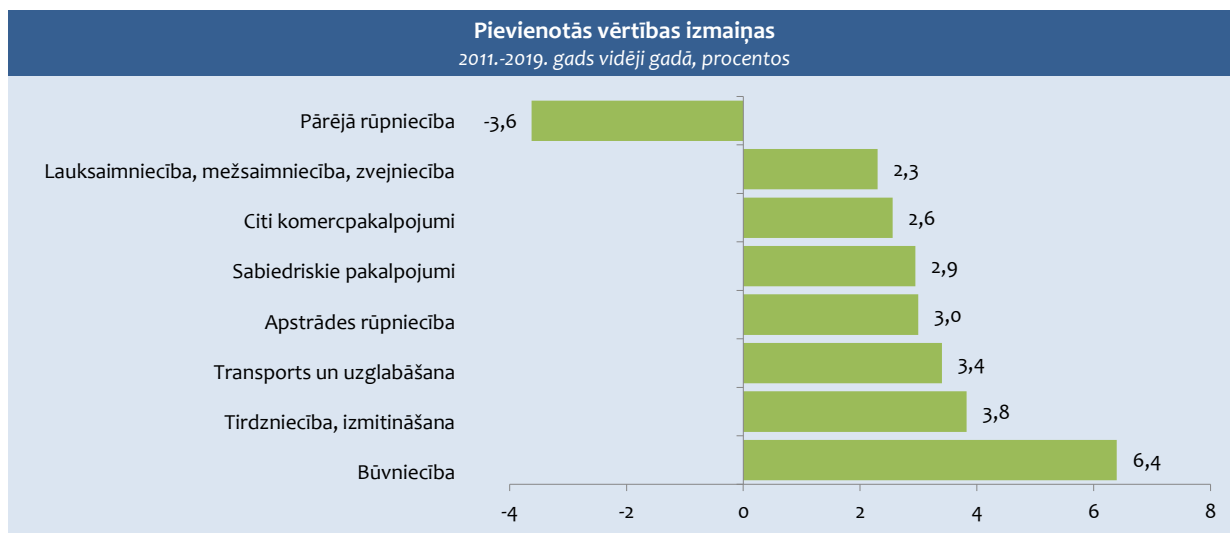

Kopš 2010. gada, kad IKP bija noslīdējis līdz zemākajam līmenim pēdējo desmit gadu laikā, tas ir pieaudzis vidēji par 3,3% gadā un pārsniedz pirmskrīzes līmeni. 2019. gadā Latvijai turpinājās izaugsme, tomēr ekonomikas kāpums bija kļuvis mērenāks. Lielākā ietekme izaugsme bija tirdzniecības un sabiedrisko pakalpojumu apjomu kāpumam. Savukārt 2020. gadā Covid-19 krīzes ietekmē vērojams IKP kritums.

4.2. tabula

Nozaru attīstības tendences <i>izmaiņas pret iepriekšējā gada attiecīgo periodu, procentos</i>					
	2016	2017	2018	2019	2020 Jan-Sep
Iekšzemes kopprodukts	2,4	3,3	4,0	2,1	-4,3
Lauksaimniecība, mežsaimniecība un zivsaimniecība	-4,3	1,8	-3,6	12,3	1,9
Ieguves rūpniecība un karjeru izstrāde	-2,8	9,1	9,1	-4,6	6,3
Apstrādes rūpniecība	1,7	6,7	7,6	2,1	-2,7
Pārtikas rūpniecība	1,8	5,2	-2,9	-0,7	-1,6
Viegslā rūpniecība	2,1	7,6	-0,8	-2,6	-12,0
Kokapstrāde	8,0	2,1	4,5	0,0	1,4
Papīra ražošana un poligrāfija	3,6	4,5	-3,7	5,7	2,7
Ķīmiskā rūpniecība	10,7	11,4	7,0	3,9	-1,9
Nemetālisko minerālu ražošana	11,6	11,1	1,3	-2,1	-2,2
Metālapstrāde	5,4	12,0	3,6	13,5	-6,3
Elektrisko un optisko iekārtu ražošana	12,6	15,8	12,1	11,3	6,3
Mašīnu un iekārtu ražošana	8,5	21,5	7,0	-1,9	-5,9
Transportlīdzekļu ražošana	-2,9	22,8	7,3	-7,7	-21,2
Pārējās rūpniecības nozares	0,8	4,3	-1,8	2,8	-14,5
Elektroenerģija, gāzes apgāde, siltumapgāde un gaisa kondicionēšana	17,5	-2,1	-38,7	-4,4	-4,6
Būvniecība	-9,6	14,6	12,5	2,2	2,8
Ēku būvniecība	-11,1	22,4	25,6	7,8	3,2
Inženierbūves	-25,7	30,0	11,6	1,0	-4,6
Tirdzniecība	4,5	2,5	4,0	4,2	-2,7
Mazumtirdzniecība	2,3	4,3	3,8	2,4	1,7
Transports un uzglabāšana	1,7	6,4	4,0	-2,7	-15,0
Kravu pārvadājumi dzelzceļā	-14,1	-8,4	12,5	-15,8	-44,9
Ostās pārkrautās kravas	-9,3	-2,0	6,9	-5,7	-29,7
Kravu pārvadājumi ar autotransportu	1,3	7,0	12,8	-3,8	-4,3
Izmitināšana un ēdināšanas pakalpojumi	4,4	9,3	7,6	8,3	-34,9
Informācijas un komunikācijas pakalpojumi	5,0	8,6	9,7	1,0	-6,5
Finanšu un apdrošināšanas darbības	-0,2	-17,1	-3,1	-15,2	-5,2
Operācijas ar nekustamo īpašumu	1,6	-1,6	2,4	1,4	-1,9
Citi komercpakalpojumi	3,9	4,5	2,8	6,3	-3,5
Valsts pārvalde un aizsardzība; obligātā sociālā apdrošināšana	1,5	3,8	2,8	2,0	1,4
Izglītība	1,1	4,3	3,0	2,9	0,4
Veselība un sociālā aprūpe	1,2	4,3	9,3	9,6	1,0
Māksla, izklaide un atpūta	5,0	5,1	6,1	5,7	-26,1

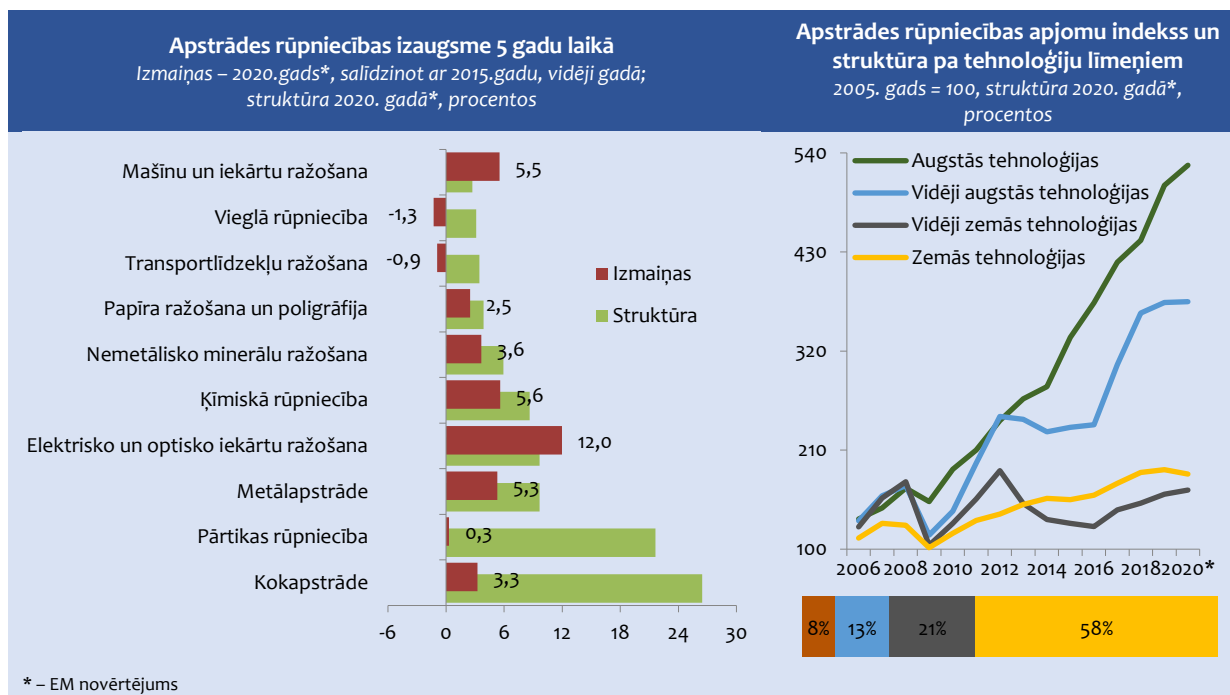
4.2. attēls

4.2. APSTRĀDES RŪPNIECĪBA

Pēdējo gadu laikā nozarei ir nozīmīgs devums kopējā tautsaimniecības izaugsmē. 2014. gads apstrādes rūpniecībai bija ar minus zīmi, ko ietekmēja tendences ārējos tirgos – lēnāka ekonomiskā izaugsme ES, kā arī Krievijas ekonomiskā krīze.

4.3. attēls

Sākot ar 2015. gadu, apstrādes rūpniecības apjomi stabili aug. Lielākais pozitīvais devums apstrādes rūpniecības izaugsmē 2015.-2016. gadā bija kokapstrādes, metālu ražošanas, kā arī datoru, elektrisko un optisko iekārtu ražošanas nozarēm. Savukārt 2015. gadā saruka pārtikas rūpniecības ražošanas apjomi, ko būtiski ietekmēja Krievijas noteiktās sankcijas atsevišķu pārtikas produktu importam.

Viens no veiksmīgākajiem gadiem apstrādes rūpniecības attīstībā bija 2017. gads, kad ražošanas apjomi pieauga par 8%. Būtisku ieguldījumu nozares attīstībā deva pārtikas rūpniecības un elektrisko un optisko iekārtu ražošanas attīstība. Arī

2018. un 2019. gadā apstrādes rūpniecība turpināja augt, lai gan lēnākos tempos nekā pirms gada – attiecīgi par 2,7% un 2,1%. Būtisks devums kopējā nozares izaugsmē bija lielākajai rūpniecības apakšnozarei – kokapstrādei, kā arī metālapstrādei un elektrisko un optisko iekārtu ražošanai.

4.3. tabula

Apstrādes rūpniecības struktūra un nozaru attīstības tendences 2020. gada janvārī-oktobrī				
	procentos			
	Izlaides struktūra	Aizņemto darbvieta struktūra*	Eksporta īpatsvars nozares realizācijā	Ražošanas apjomu izmaiņas
Apstrādes rūpniecība – pavisam	100	100	66,1	-2,7
Pārtikas un dzērienu ražošana	21,6	19,3	38,6	-1,6
Vieglā rūpniecība	3,1	9,3	83,1	-11,6
Kokapstrāde	26,5	20,1	72,6	1,8
Papīra ražošana un poligrāfija	3,9	4,3	66,7	2,6
Ķīmiskā rūpniecība un tās saskarnozares	8,7	7,2	73,3	-4,2
Pārējo nemetālisko minerālu izstrādājumu ražošana	5,9	5,3	51,5	-2,7
Metālu un metālu izstrādājumu ražošana	9,7	10,4	68,2	-6,7
Elektrisko un optisko iekārtu ražošana	9,7	5,0	89,6	8,1
Mašīnu un iekārtu ražošana	2,7	3,3	84,7	-5,4
Transportlīdzekļu ražošana	3,4	3,3	90,0	-19,2
Pārējās apstrādes rūpniecības nozares	4,8	12,4	67,6	-14,4
* – dati par 2020. gada 1. pusgadu				

2020. gads apstrādes rūpniecībai, līdzīgi kā ekonomikai kopumā ir izaicinājumu pilns. Pirms Covid-19 periodā – janvārī-martā – apstrādes rūpniecības apjomi samazinājās par 3,6%, galvenokārt, kokapstrādes un ķīmiskās rūpniecības apjomu krituma/bāzes efekta dēļ. Iestājoties Covid-19 krīzei, aprīlī-maijā apstrādes rūpniecības apjomi samazinājās par 10,4%, kas, visdrīzāk, arī noteiks nozares apjomu samazinājumu gadā kopumā. Šajā periodā saruka visu rūpniecības apakšnozaru ražošanas apjomi – straujāk – pārtikas rūpniecībā. Savukārt gada otrajā pusē, jūnijā-oktobrī, arvien vairāk apakšnozaru uzrāda pozitīvus pieaugumus un kopumā šajā periodā nozares apjomi ir tikai nedaudz zem iepriekšējā gada līmeņa. Šajā laika posmā straujāk auga kokapstrādes un elektrisko un optisko iekārtu ražošanas apjomi.

2017.-2018. gadā, augot ražotāju cenām, stabils pieaugums bija vērojams arī apstrādes rūpniecības apgrozījuma pieaugumā. Līdzīgi pieauga apgrozījums gan vietējā tirgū realizētajai, gan arī eksportētajai produkcijai. Lai arī lēnāk, tomēr stabili apstrādes rūpniecības apgrozījums pieauga arī 2019. gadā. Nedaudz vairāk produkcijas tika realizēta vietējā tirgū.

2020. gada desmit mēnešos apstrādes rūpniecības apgrozījums pieauga par 0,1%. Par 2,3% samazinājās vietējā tirgus apgrozījums, ko kompensēja produkcijas realizācijas pieaugums eksportā – par 1,3%. Lielākie ieguldījumi apgrozījuma pieaugumā bija ķīmiskās rūpniecības, metālapstrādes un elektrisko un optisko iekārtu apakšnozarēm.

Ik gadu tiek eksportētas aptuveni divas trešdaļas no visas saražotās produkcijas. Piecu gadu laikā eksportētās produkcijas īpatsvars ir pieaudzis par vairāk nekā 2 procentpunktiem. Nozares ar eksporta īpatsvaru realizācijā virs 85% ir transportlīdzekļu, elektrisko un optisko iekārtu un mašīnu un iekārtu ražošana. Nedaudz zem 85% realizācijas apjomiem eksportā ir vieglajai rūpniecībai. Tradicionāli lielākā daļa pārtikas rūpniecības produkcijas tiek realizēta vietējā tirgū.

Vairāk nekā 70% no apstrādes rūpniecībā saražotās produkcijas tiek realizētas ES valstu tirgos. Līdzīgi apjomi tiek realizēti NVS valstu un pārējo valstu tirgos. Šī proporcija pēdējo gadu laikā nav būtiski mainījusies. Jāatzīmē, ka 2020. gada desmit mēnešos nedaudz pieauga ES un NVS valstu, bet attiecīgi samazinājās trešo valstu īpatsvars apstrādes rūpniecības produkcijas eksporta struktūrā.

2016.-2017. gadā aizņemto darbvieta skaits apstrādes rūpniecībā mēreni pieauga, bet 2019.-2020. gadā pat samazinājās, kas ņemot vērā ražošanas apjomu izmaiņas liecina par salīdzinošu produktivitātes pieaugumu.

Arī 2020. gada pirmajā pusē aizņemto darbvieta skaits apstrādes rūpniecībā samazinājās par 2,3%, kas ir lielākais kritums kopš 2015. gada. Lielākoties to ietekmēja darbvieta skaita samazinājums vieglajā rūpniecībā un kokapstrādē. Savukārt negatīvo efektu daļēji kompensēja darbaspēka pieprasījuma pieaugums metālapstrādē, elektrisko un optisko iekārtu, kā arī pārtikas rūpniecībā.

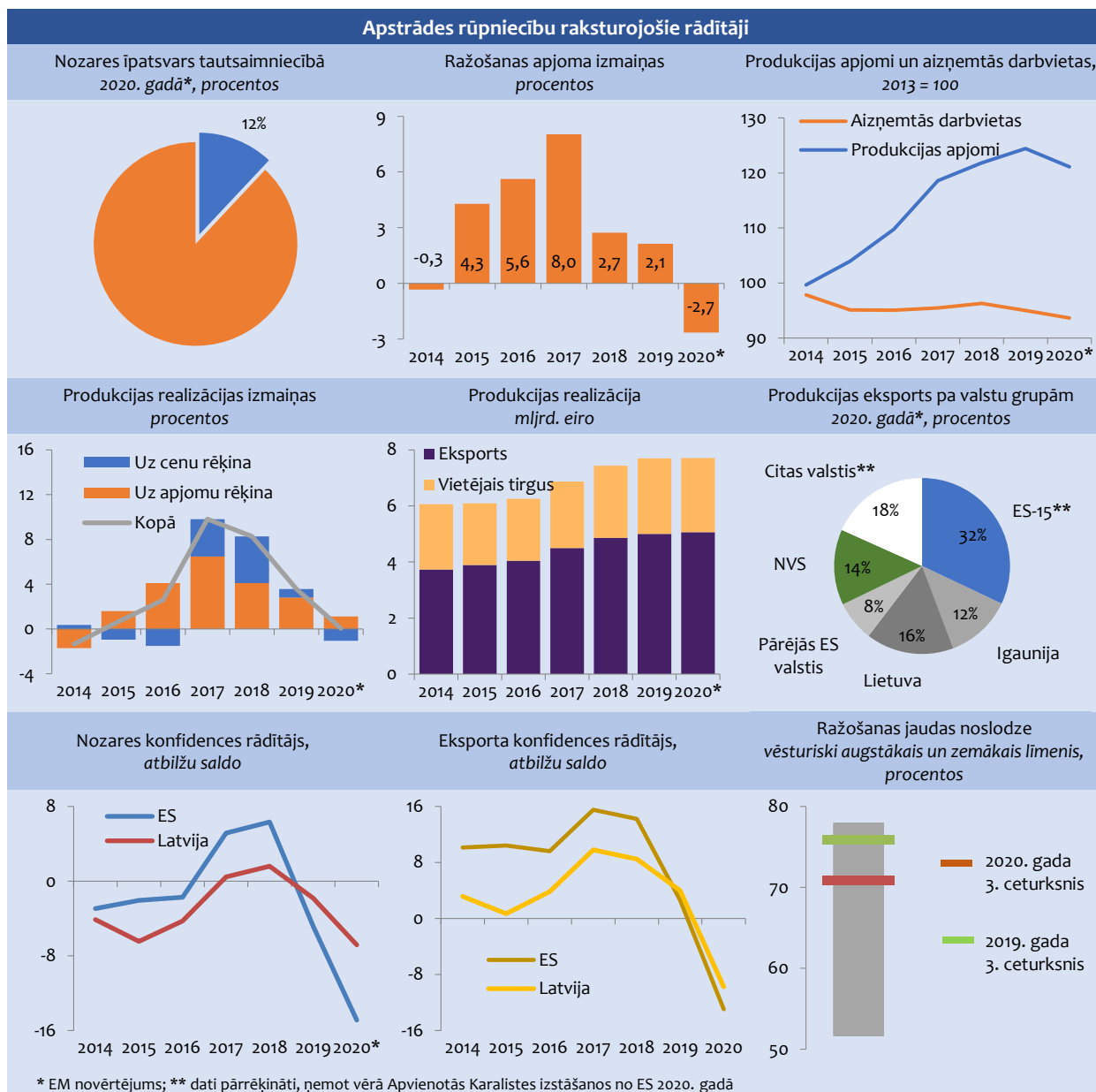
2018. gadā nedaudz uzlabojās, bet 2019. gadā samazinājās apstrādes rūpniecības konfidences rādītājs. Savukārt 2020. gada desmit mēnešos rūpniecības konfidencei ir izteikti negatīvas tendences. Īpaši strauji ražotāju noskaņojums samazinājās

Covid-19 ietekmē, aprīlī-jūnijā. Konfidences samazinājums bija vērojams visās apstrādes rūpniecības apakšnozarēs. Gada desmit mēnešos kopumā straujāk konfidences rādītājs samazinājās vieglās rūpniecības, nemetālisko minerālu izstrādājumu un mašīnu un iekārtu ražošanas apakšnozarēs.

Eksporta konfidences rādītājs līdz 2018. gadam bija izteikti pozitīvs. 2019. gadā ražotāji eksporta iespējas jau vērtēja piesardzīgāk, taču joprojām ar plus zīmi. Pilnīgi pretējas tendences ir vērojamas 2020. gada 2. un 3. ceturksnī, kad eksporta nākotnes iespējas tiek vērtētas izteikti negatīvi.

Līdz 2019. gadam ražošanas jaudu noslodzes līmenim apstrādes rūpniecībā bija tendence augt, 2019. gadā pārsniedzot 76% līmeni. Korekcijas ieviesa Covid-19 krīze, kad apstrādes rūpniecības ražošanas jaudu noslodzes līmenis ir samazinājies līdz 2015. gada līmenim un gada 3. ceturksnī sastādīja 71,5% līmeni.

4.4. attēls

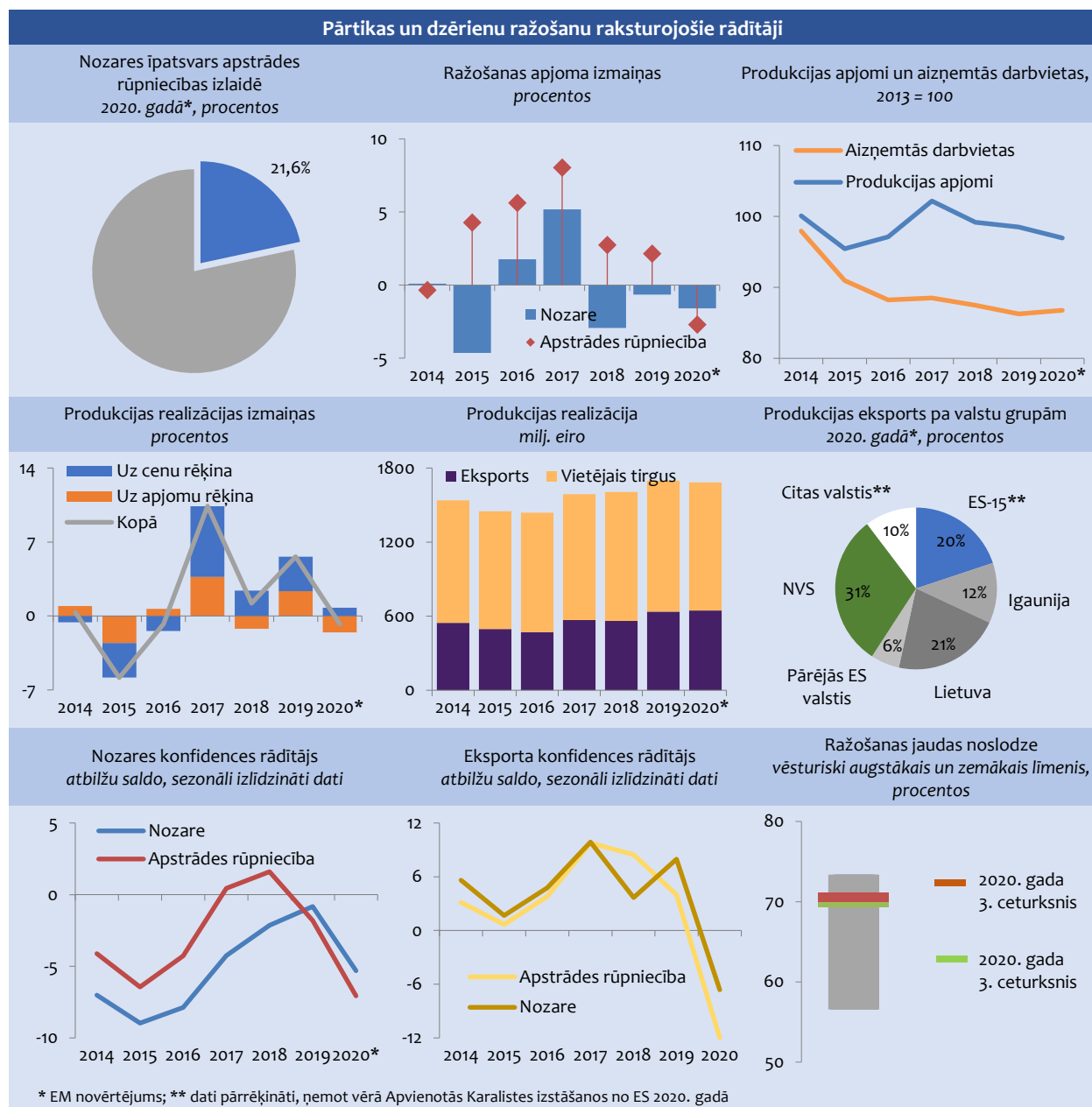
Pārtikas un dzērienu ražošanas nozare ir otra lielākā apstrādes rūpniecības nozare gan pēc izlaides, gan pēc aizņemto darbvietu skaita. Nozare nedaudz zem 40% savas produkcijas realizē ārējos tirgos. Nozari negatīvi ietekmēja Krievijas noteiktais pārtikas produktu embargo 2014. gadā, kad eksportētās produkcijas īpatsvars NVS valstu tirgos no 43% 2014. gadā ir samazinājies līdz 29% 2020. gadā. Tomēr NVS valstis joprojām ir nozīmīgs nozares produkcijas noieta tirgus.

2019. gadā nedaudz saruka pārtikas produktu, bet palielinājās dzērienu ražošanas apjomi. Abu apakšnozaru ražošanas apjomi samazinājās arī 2020. gada desmit mēnešos.

Palielinoties pārtikas preču un dzērienu ražotāju cenām 2019. gadā pieauga nozares apgrozījums. Mēreni apgrozījums auga vietējā tirgū realizētajai produkcijai, savukārt eksportētās produkcijas apjomi pieauga straujāk. 2020. gada desmit mēnešos apakšnozares realizācija ir saglabājusies aptuveni pagājušā gada līmenī.

Aizņemto darbvietu skaits pārtikas rūpniecībā pēdējos gados samazinās. Salīdzinot ar 2015. gadu darbvietu skaits nozarē ir samazinājies par 0,8 tūkst. darbvietu. Nozares konfidences rādītājs ir izteikti negatīvs kopš 2015. gadā. Vienīgi 2019. gadā tas bija virs kopējā apstrādes rūpniecības konfidences līmeņa. Līdzīgas tendences nozares konfidencei saglabājas arī 2020. gadā. Ražošanas jaudu noslodzes līmenis pārtikas rūpniecībā joprojām saglabājas nedaudz zemākā līmenī nekā apstrādes rūpniecībā vidēji.

4.5. attēls

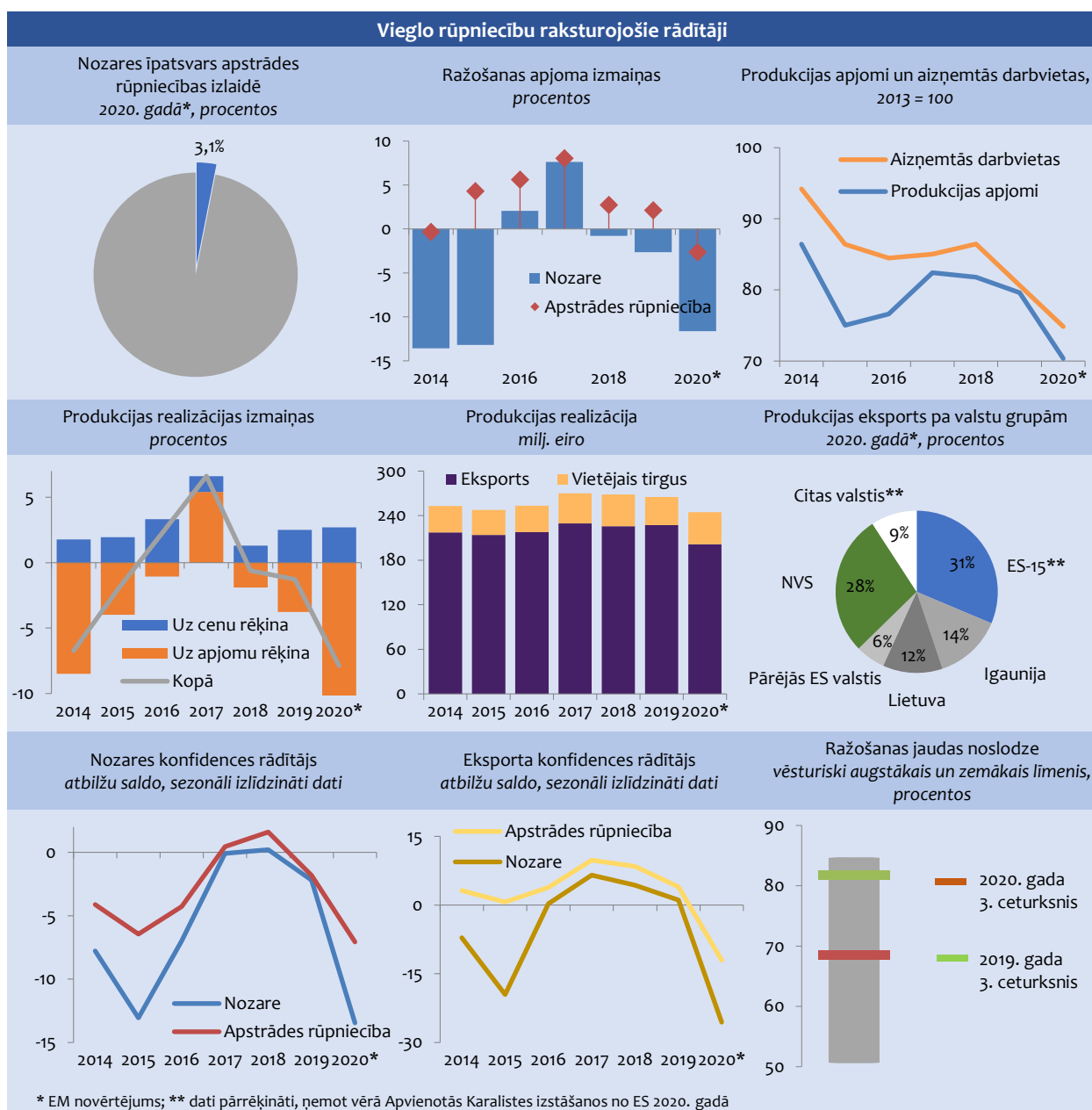

Vieglo rūpniecību būtiski ietekmē globālās tendences, un atvērtā ES darba tirgus apstākļos nozare nevar balstīties uz lēta darbaspēka priekšrocībām, kā tas, piemēram, ir Austrumāzijā. Nozarē 2014.-2015. gadā bija vērojams būtisks ražošanas apjomu samazinājums. Kopš 2016. gada nozare ir atguvusies. 2019. gadā nozares apjomi nedaudz saruka, ko ietekmēja apģērba ražošanas apjomu samazinājums. Arī 2020. gada desmit mēnešos turpināja samazināties gan apģērba ražošanas, gan arī tekstilizstrādājumu ražošanas apjomi.

Apakšnozares realizācijas apjomi 2019. gadā nedaudz samazinājās, ko pamatā ietekmēja vietējā tirgū realizētās produkcijas apjomu kritums. Savukārt 2020. gada desmit mēnešos, samazinoties eksportētās produkcijas realizācijai, arī kopējās produkcijas apjomi bija ievērojami mazāki nekā pirms gada.

Kopš 2014. gada aizņemto darbvietu skaits nozarē ir samazinājies par 1,7 tūkstošiem. Konfidences rādītājs 2018. gadā laikā nedaudz uzlabojās, sasniedzot pozitīvu nozares attīstības redzējumu. Savukārt 2019. gadā un jo īpaši 2020. gada trīs ceturkšņos rādītājs ir ievērojami pasliktinājies. Nozares jaudu izmantošanas līmenis līdz 2019. gadam bija viens no augstākajiem apstrādes rūpniecībā un pārsniedza 80% atzīmi. 2020. gada tas samazinās un 3. ceturksnī sastādīja 68,5%. Ņemot vērā lielo eksporta īpatsvaru nozares realizācijā, tās attīstība ir cieši saistīta ar pieprasījuma izmaiņām un konkurētspēju ārējos tirgos.

4.6. attēls

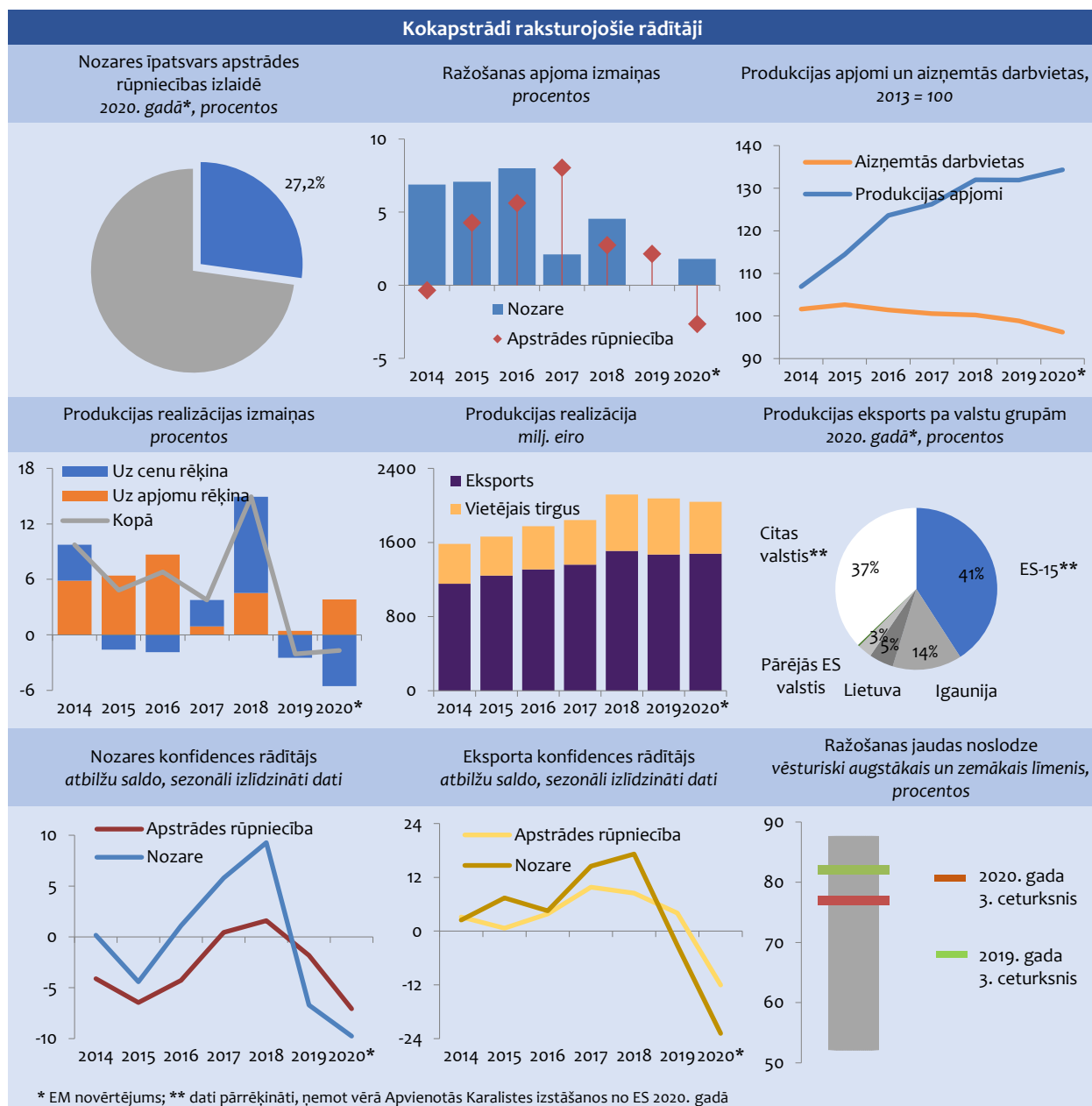
Kokapstrāde ir lielākā Latvijas apstrādes rūpniecības nozare. Tā veido vairāk nekā ceturto daļu no kopējās rūpniecības izlaides. Pēdējie gadi kokapstrādei ir bijuši veiksmīgi, īpaši 2018. gadā, kad nozares izlaides apjomi pārsniedza apstrādes rūpniecības vidējos tempus. 2019. gadā nozares apjomi saglabājās iepriekšējā gada līmenī, bet 2020. gadā tie turpina augt.

2018. gadā ražotāju cenas kokapstrādē strauji pieauga, kas būtiski ietekmēja nozares apgrozījuma pieaugumu. Savukārt 2019. un 2020. gada desmit mēnešos nozares produkcijas realizācija nedaudz samazinājās.

Kokapstrāde ir izteikti uz eksportu orientēta nozare. Tās eksports sastāda gandrīz trešo daļu no visas nozares eksportētās produkcijas. Tradicionāli šīs nozares eksporta tirgus ir ES-15 valstis. 2019. gadā ievērojami lēnāki kļuva apgrozījuma kāpuma tempi. Tas ir saistīts gan ar *Brexit*, gan egļu mizgraužu ekspansiju Eiropā, kā rezultātā ir izveidojies kokapstrādes produkcijas pārpalikums, kas negatīvi ietekmē ražotāju cenas. Līdzīgas realizācijas tendences nozarē saglabājas arī 2020. gadā.

Neskatoties uz stabilu nozares izaugsmi, aizņemto darbvietu skaits nozarē pakāpeniski samazinās, kas liecina par nozares produktivitātes kāpumu. Nozares konfidences rādītāji līdz 2018. gadam tradicionāli bija ievērojami virs apstrādes rūpniecības vidējā līmeņa. Gan 2019. gadā, gan arī 2020. gadā mazinoties produkcijas realizācijai, arī ražotāju konfidence sarūk. 2020. gadā negatīvi tiek vērtētas arī eksporta nākotnes iespējas. Nozares jaudu izmantošanas līmenis gada laikā ir nedaudz sarucis, tomēr joprojām tas saglabājas salīdzinoši augstā līmenī.

4.7. attēls

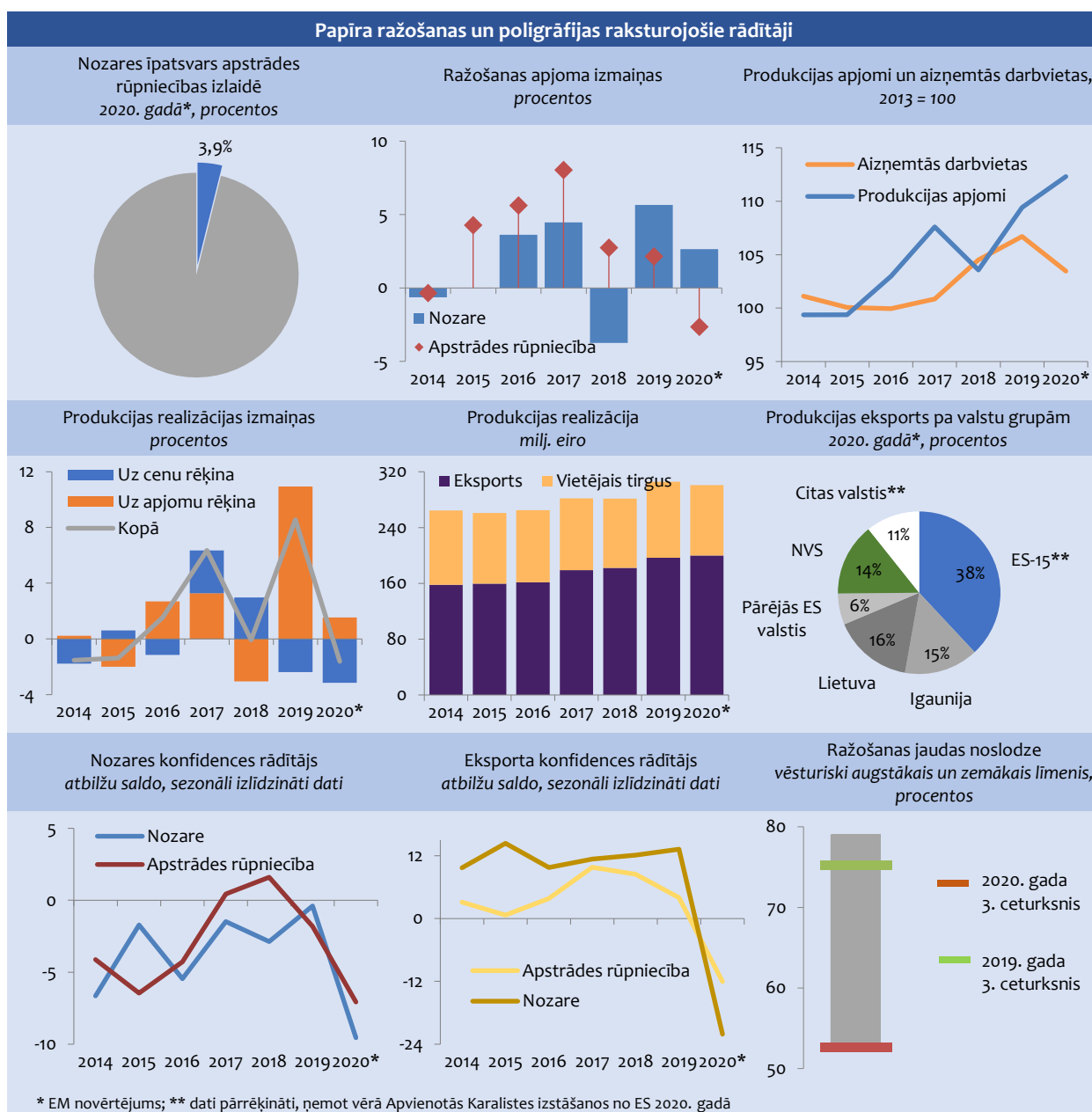
Papīra ražošanas un poligrāfijas nozare pakāpeniski pārorientējas no iekšējā tirgus uz eksporta tirgiem. Gan 2019. gadā, gan arī 2020. gada desmit mēnešos eksportētas tika aptuveni divas trešdaļas no saražotās produkcijas.

Nozarē ražošanas apjomi pēdējos gados ir svārstīgi. Pēc samazinājuma 2018. gadā, nozares izaugsme 2019. un 2020. gadā ir pozitīva. Savukārt 2020. gada desmit mēnešos nozares apjomi ir auguši, ko ietekmēja poligrāfijas apakšnozares izaugsme.

Nozares apgrozījums pēdējos gados turpina augt. Straujākā realizācijas apjomu izaugsme nozarē bija vērojama 2019. gadā, ko līdzīgi veicināja gan eksportētās, gan arī vietējā tirgū realizētās produkcijas pieaugums. Galvenais nozares produkcijas noieta tirgus ir ES valstis.

Līdz 2019. gadam, straujāk nekā apstrādes rūpniecībā vidēji, pieauga papīra ražošanas un poligrāfijas nozarē aizņemto darbavietu skaits. Savukārt 2020. gada pirmajā pusē aizņemto darbavietu skaits ir nedaudz samazinājies. Nozares konfidences rādītājs pēdējo gadu laikā ir drīzāk negatīvs, lai gan nozares nākotnes eksporta iespējas līdz 2019. gadam tika vērtētas pozitīvi. Šis rādītājs, straujāk nekā citās apstrādes rūpniecības apakšnozarēs, būtiski samazinājās 2020. gada 2. ceturksnī. Nozares jaudu izmantošanas līmenis papīra ražošanas un poligrāfijas apakšnozarē līdz 2019. gadam tradicionāli bija līdzīgs kā apstrādes rūpniecībā vidēji, taču 2020. gadā tas ir būtiski sarucis.

4.8. attēls

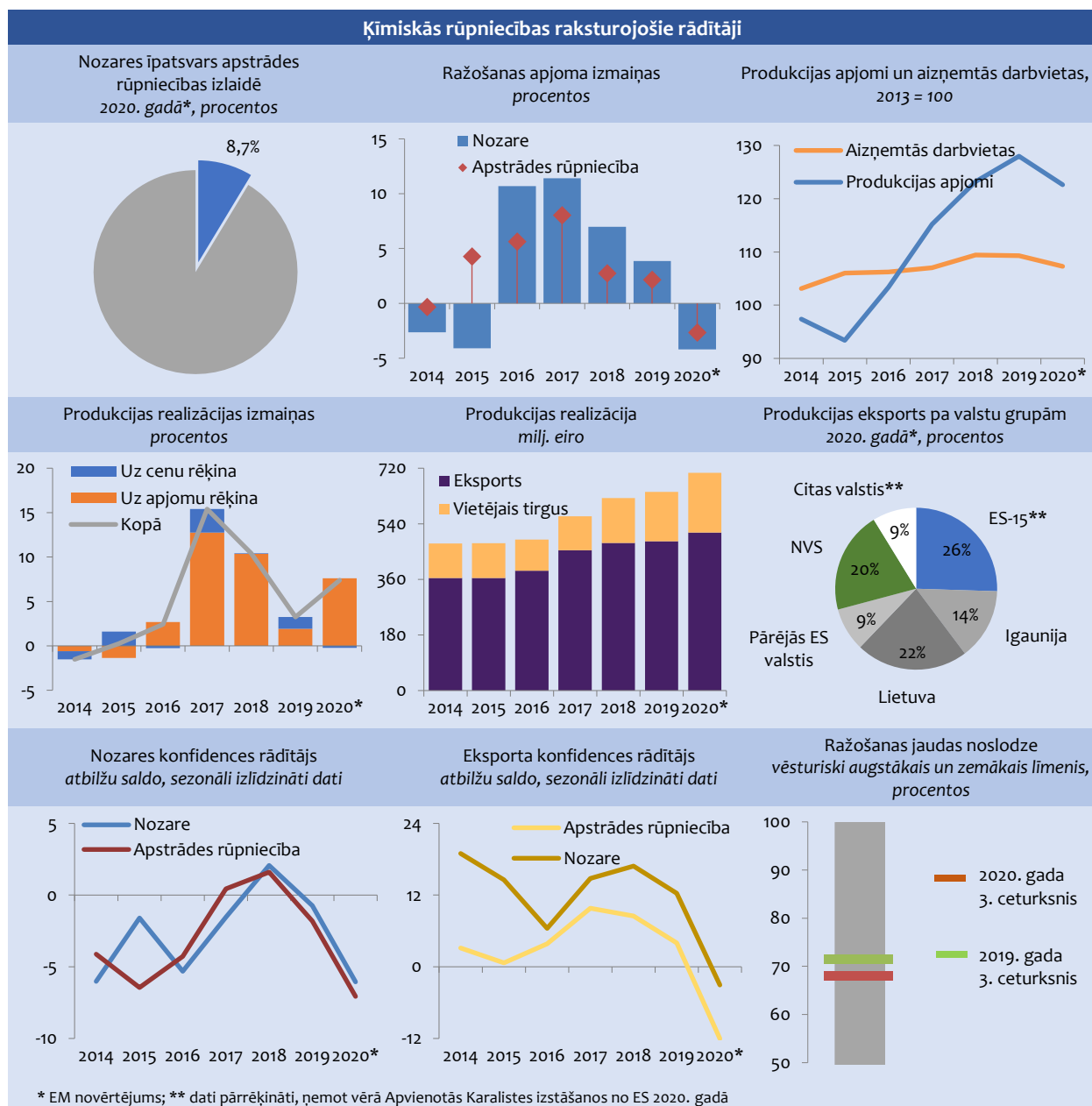

Ķīmiskās rūpniecības nozarei 2016.-2018. gadi bija veiksmīgi, kas skaidrojams ar ekonomiskās situācijas uzlabošanos tirdzniecības partnervalstīs, jo ievērojama daļa ķīmiskās rūpniecības produkcijas tiek eksportēta. Arī 2019. gads ķīmiskajai rūpniecībai bija veiksmīgs, lai gan tās izaugsmes tempi nedaudz piebremzējās. 2020. gada desmit mēnešos apakšnozares izaugsme ir nedaudz zem nulles līmeņa, bet tās apjomi ir samazinājušies lēnāk nekā apstrādes rūpniecībā vidēji.

2017.-2018. gadā būtiski pieauga nozares realizācijas apjomi. Arī 2019. gadā realizācijas apjomu tempi saglabājās salīdzinoši strauji. Vienlīdz strauji pieaugumu šajos gados ietekmēja gan eksportētās produkcijas, gan arī vietējā tirgū realizētās produkcijas apjomu palielināšanās. Arī 2020. gada desmit mēnešos realizācijas apjomi turpina augt. Straujāka realizācijas izaugsme bija vērojama vietējā tirgū, mērenāka – eksportā.

Aizņemto darbavietu skaits ķīmiskajā rūpniecībā pieauga līdz 2018. gadam, savukārt 2019. gadā tas nedaudz saruka. Arī 2020. gada pirmajā pusē aizņemto darbavietu skaits nedaudz samazinājās. Lai arī nozares konfidence ir negatīva, tomēr šis rādītājs ir viens no optimistiskākajiem rūpniecībā kopumā. Līdzīgi kā citās rūpniecības apakšnozarēs arī ķīmiskajā rūpniecībā eksporta iespējas šogad tiek vērtētas piesardzīgi. Nozares jaudu izmantošanas līmenis ir tuvs vidējam rādītājam apstrādes rūpniecībā.

4.9. attēls

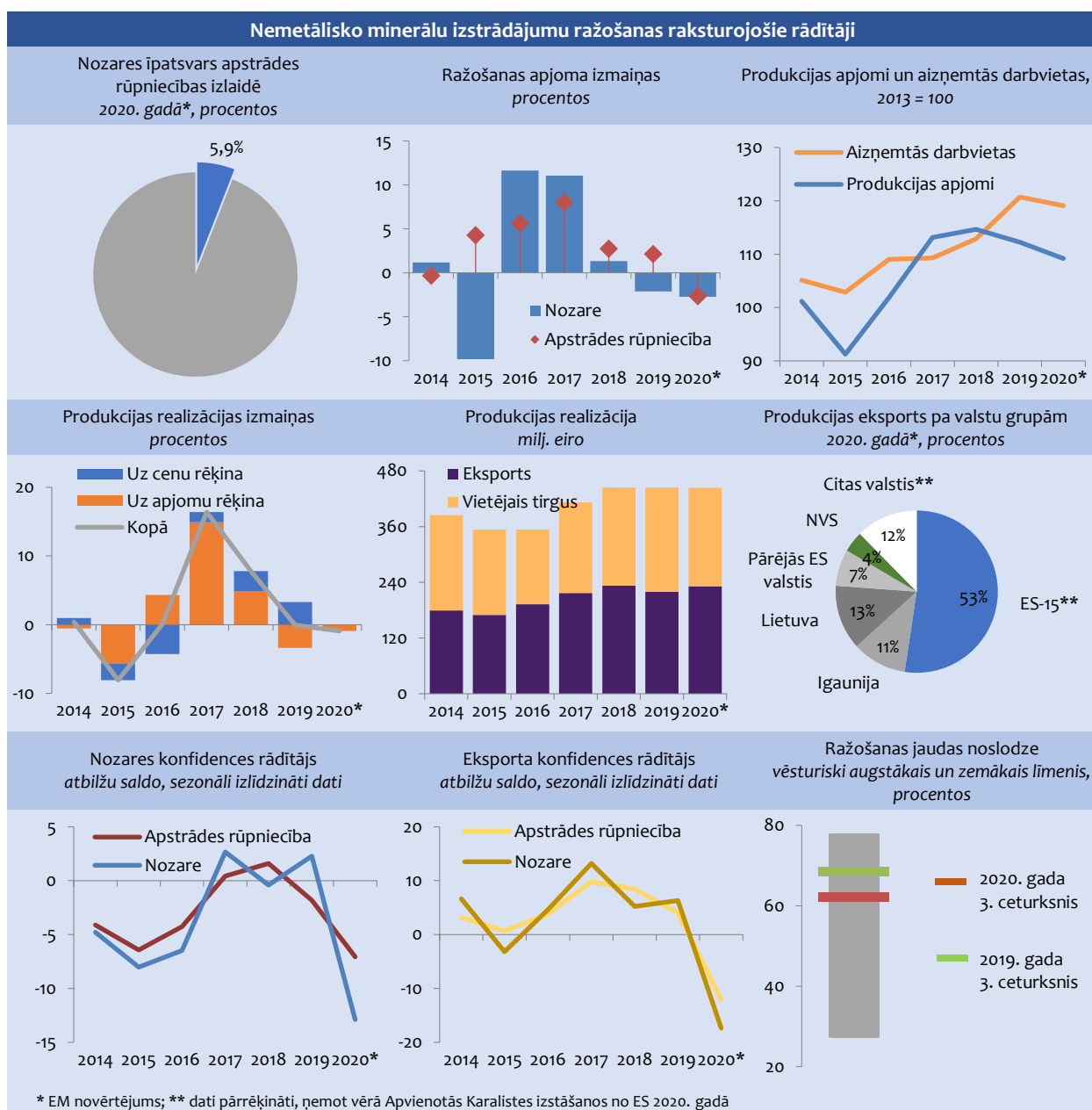
Nemetālisko minerālu izstrādājumu ražošanas nozare ir cieši saistīta ar būvniecības nozares pieprasījumu. 2016.-2017. gadā nozarē bija vērojama strauja izaugsme. Samazinoties apakšnozares produkcijas pieprasījumam, nozares izaugsme 2018. gadā bija mērenāka. 2019. gadā un 2020. gada desmit mēnešos nemetālisko minerālu izstrādājumu ražošanas apjomi ir nedaudz samazinājušies.

Nedaudz straujāk kā nozares ražošanas apjomi 2017.-2018. gadā palielinājās arī produkcijas realizācija. Vienlīdz strauji nozares apgrozījums pieauga gan vietējā tirgū, gan arī eksportā. 2019. gadā, līdzīgi kā 2020. gada desmit mēnešos nozares produkcijas realizācijas apjomi ir līdzīgi kā pirms gada. 2020. gada desmit mēnešos vietējā tirgū realizācija samazinājās, bet eksportā pieauga.

Aizņemto darbvieta skaits nozarē pēdējos gados pieauga salīdzinoši strauji, 2019. gadā – par 7%. Savukārt 2020. gada 1. pusgadā aizņemto darbvieta skaits nemetālisko minerālu izstrādājumu ražošanā bija nedaudz mazāks nekā pirms gada.

Nozares konfidences rādītājs pēdējos gados ir svārstīgs. 2020. gadā nozares konfidence tiek vērtēta negatīvi. Arī eksporta iespēju vērtējums pēdējos gados ir vājš. Jaudu noslodzes līmenis nozarē pēdējos gados samazinās un 2020. gadā ir viens no zemākajiem apstrādes rūpniecībā.

4.10. attēls

Metālapstrādes nozarei pēdējos gados ir būtisks devums kopējā apstrādes rūpniecības izaugsmē. Nedaudz mērenāki izaugsmes tempi nozarei bija 2018. gadā, tomēr tie bija virs nozares vidējā līmeņa. Savukārt 2020. gada desmit mēneši nozarei, līdzīgi kā citām apstrādes rūpniecības apakšnozarēm, nav bijuši labvēlīgi.

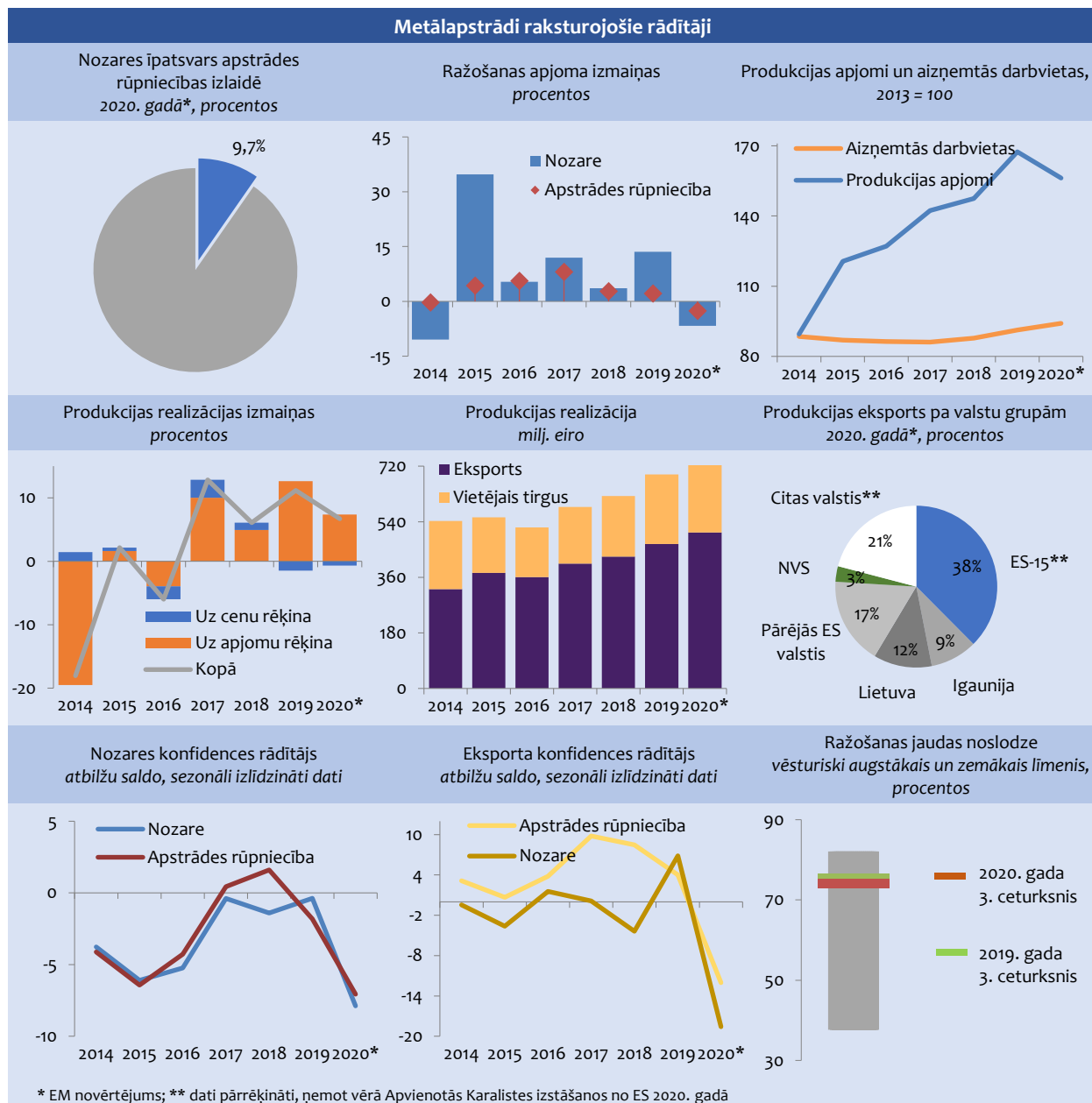
Tā kā vairāk nekā divas trešdaļas no apakšnozarē saražotās produkcijas tiek eksportēta, jāatzīmē, ka metālu un to izstrādājumu ražošanu būtiski ietekmē arī ES tērauda ražošanas sektora konkurētspēja globālajā tirgū, kas pēdējos gados ir pasliktinājusies. Galvenais produkcijas noieta tirgus ir ES valstis.

Pēdējo gadu laikā, ieskaitot 2020. gada desmit mēnešus, strauji aug nozares realizācijas apjomi. Vienlīdz strauji palielinās gan vietējā tirgū realizētās produkcijas apjomi, gan arī eksportētā produkcija.

Arī aizņemto darbvieta skaits metālapstrādes nozarē 2017.-2019. gadā palielinājās. Arī 2020. gada pirmajā pusē to skaits turpina augt.

Metālapstrādes nozares konfidences rādītājs 2020. gadā ir līdzīgs nozares kopējam rādītājam. Līdzīgi tiek vērtētas nākotnes eksporta iespējas. Jaudu noslodze metālapstrādes nozarē ir nedaudz virs apstrādes rūpniecības vidējā rādītāja.

4.11. attēls

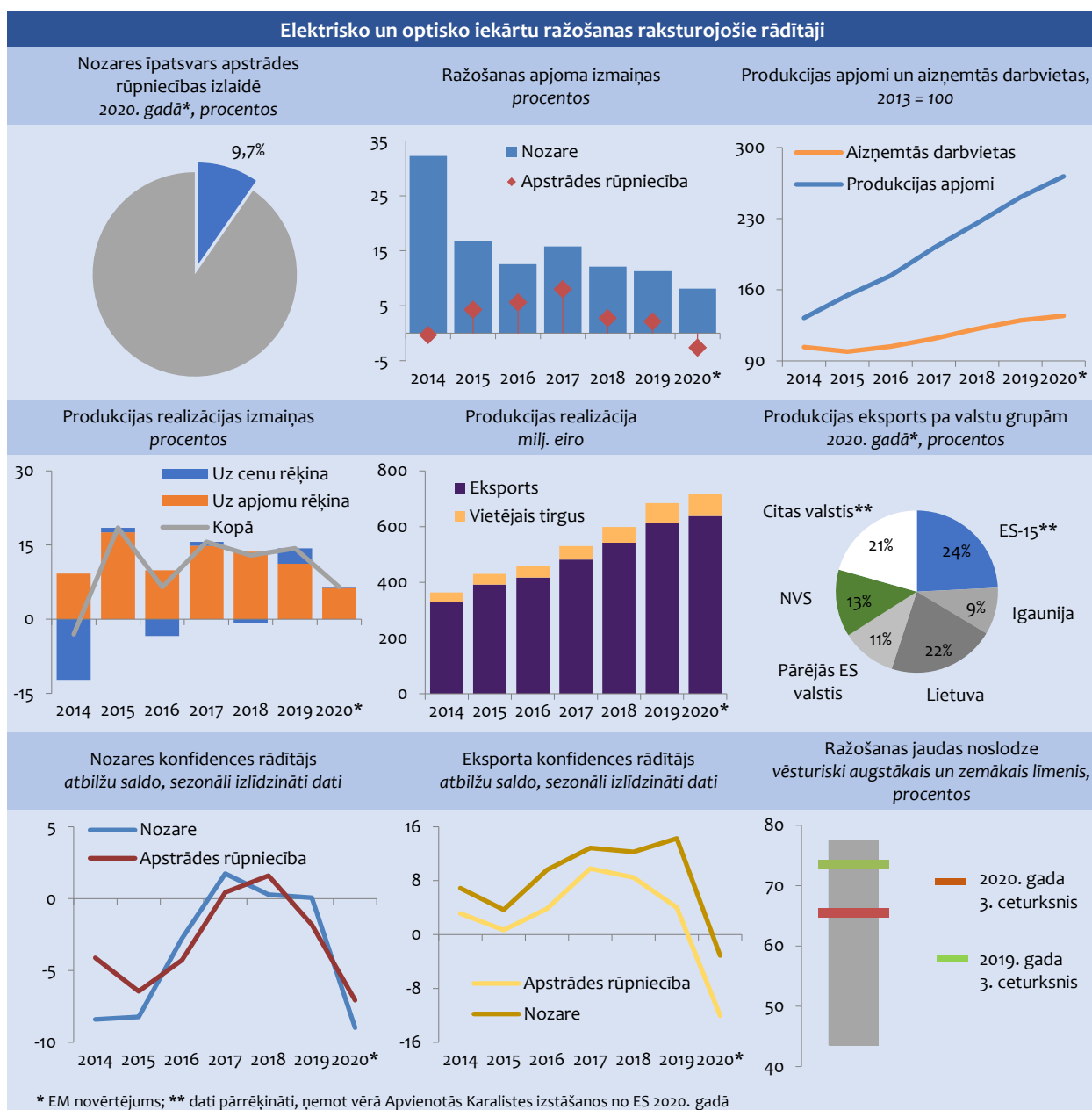
Elektrisko un optisko iekārtu ražošana pēdējos gados ir straujāk augoša apstrādes rūpniecības nozare. Nozares izaugsmes tempi ir ievērojami augstāki nekā apstrādes rūpniecībā vidēji. Pateicoties apakšnozares izaugsmei, tās īpatsvars apstrādes rūpniecībā ik gadu palielinās. Arī 2020. gadā nozares ražošanas apjomi turpina strauji augt.

Neskatoties uz ražotāju cenu svārstībām, stabili pieaug arī nozares realizācijas apjomi. Nozares attīstība ir cieši saistīta ar ārējo pieprasījumu, aptuveni 90% no visas nozarē saražotās produkcijas tiek eksportēta. Produkcijas realizācija nedaudz straujāk pieaug vietējā tirgū, bet mērenāk eksportā.

Lai gan lielāko daļu nozares izaugsmes nodrošina produktivitātes kāpums, arī darba vietu skaita pieaugums pēdējos gados ir salīdzinoši straujš. 2017.-2018. gadā apakšnozare nodrošināja pusi no visa darba vietu skaita pieauguma apstrādes rūpniecībā. Stabili darba vietu skaits auga arī 2019. gadā un 2020. gada 1. pusē.

Pēdējos gados konfidences rādītājs elektrisko un optisko iekārtu ražošanā ik gadu uzlabojās, taču 2020. gadā tas ir negatīvs. un tās nākotnes perspektīva tiek vērtēta pozitīvi. Savukārt apakšnozares eksporta iespējas tiek prognozētas salīdzinoši optimistiski. Strauji augot nozares izlaidei līdz 2019. gadam, jaudu izmantošanas līmenis bija tuvu vēsturiski augstākajam līmenim, taču 2020. gadā tas ir ievērojami pazeminājies.

4.12. attēls

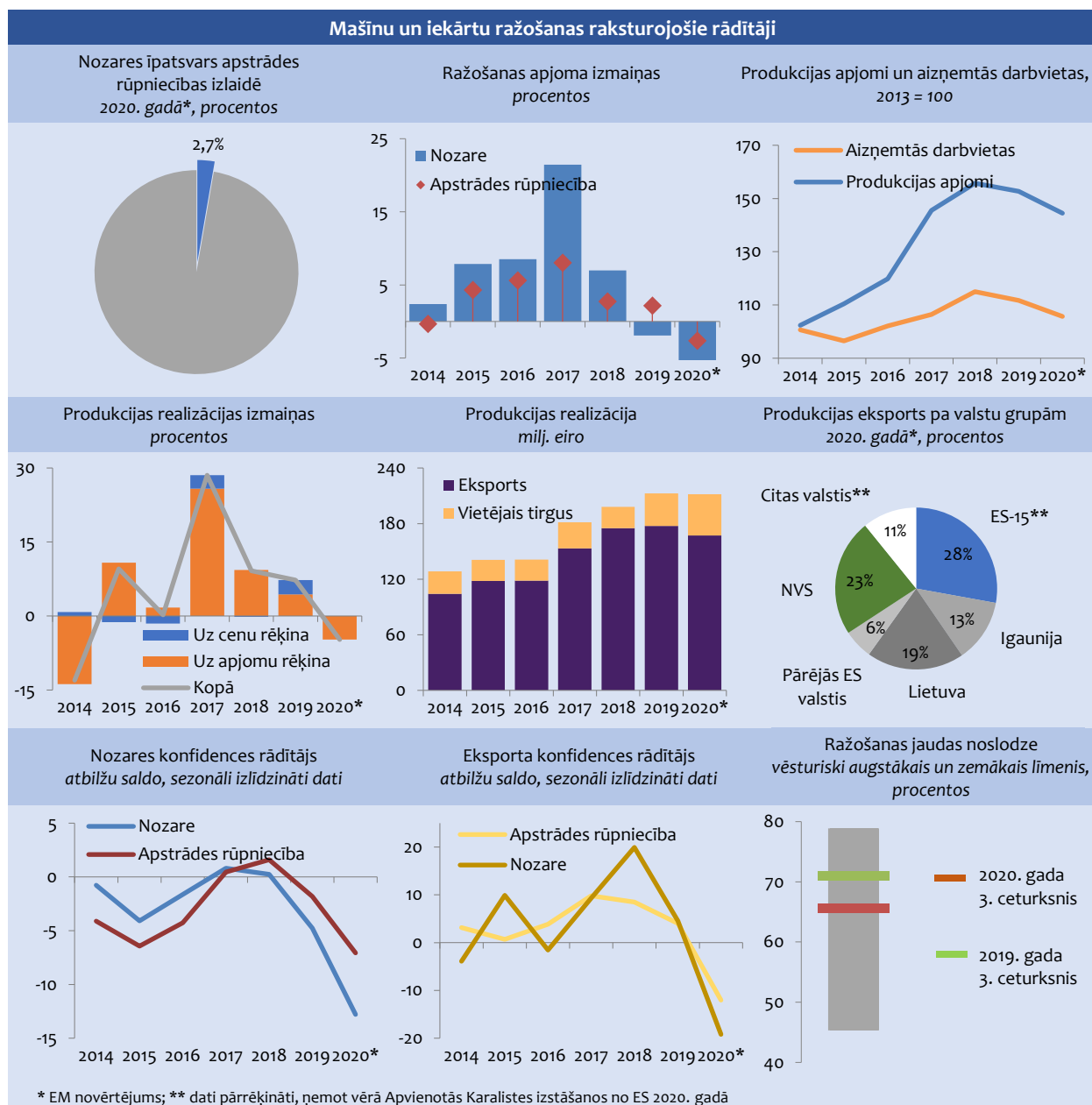
Mašīnu un iekārtu ražošanas nozarē 2015.-2018. gadā pieauguma tempi bija ievērojami virs apstrādes rūpniecības vidējā līmeņa. Izteikti strauja tās izaugsme bija vērojama 2017. gadā. Savukārt 2019. gadā mazinoties ārējām pieprasījuma, kā arī 2020. gada desmit mēnešos, apakšnozares izaugsmes tempi ir negatīvi.

Realizācijas apjomu izaugsme apakšnozarē pēdējos gados bija straujāka par izlaidi. 2019.-2020. gadā realizācijas apjomi īpaši strauji aug vietējā tirgū, mērenāk eksportā. Tomēr jāatzīmē, ka tuvu 90% no visas nozarē saražotās produkcijas tiek eksportēti. Galvenais produkcijas noieta tirgus ir ES valstis, lai gan ievērojama daļa produkcijas tiek realizēta arī NVS valstīs.

Aizņemto darbvieta skaits nozarē 2017.-2018. gadā pieauga, kad tā nodrošināja lielu daļu no darbvieta skaita pieauguma apstrādes rūpniecībā kopumā. Savukārt 2019. gadā un 2020. gada pirmajā pusē aizņemto darbvieta skaits apakšnozarē ir nedaudz sarucis.

Pēdējos gados nozares attīstība tiek vērtēta negatīvi, it īpaši 2020. gadā. Arī eksporta iespēju potenciāls 2020. gadā netiek vērtēts optimistiski. Jaudu izmantošanas līmenis pēdējo gadu laikā saglabājas nedaudz zem apstrādes rūpniecības vidējā līmeņa.

4.13. attēls

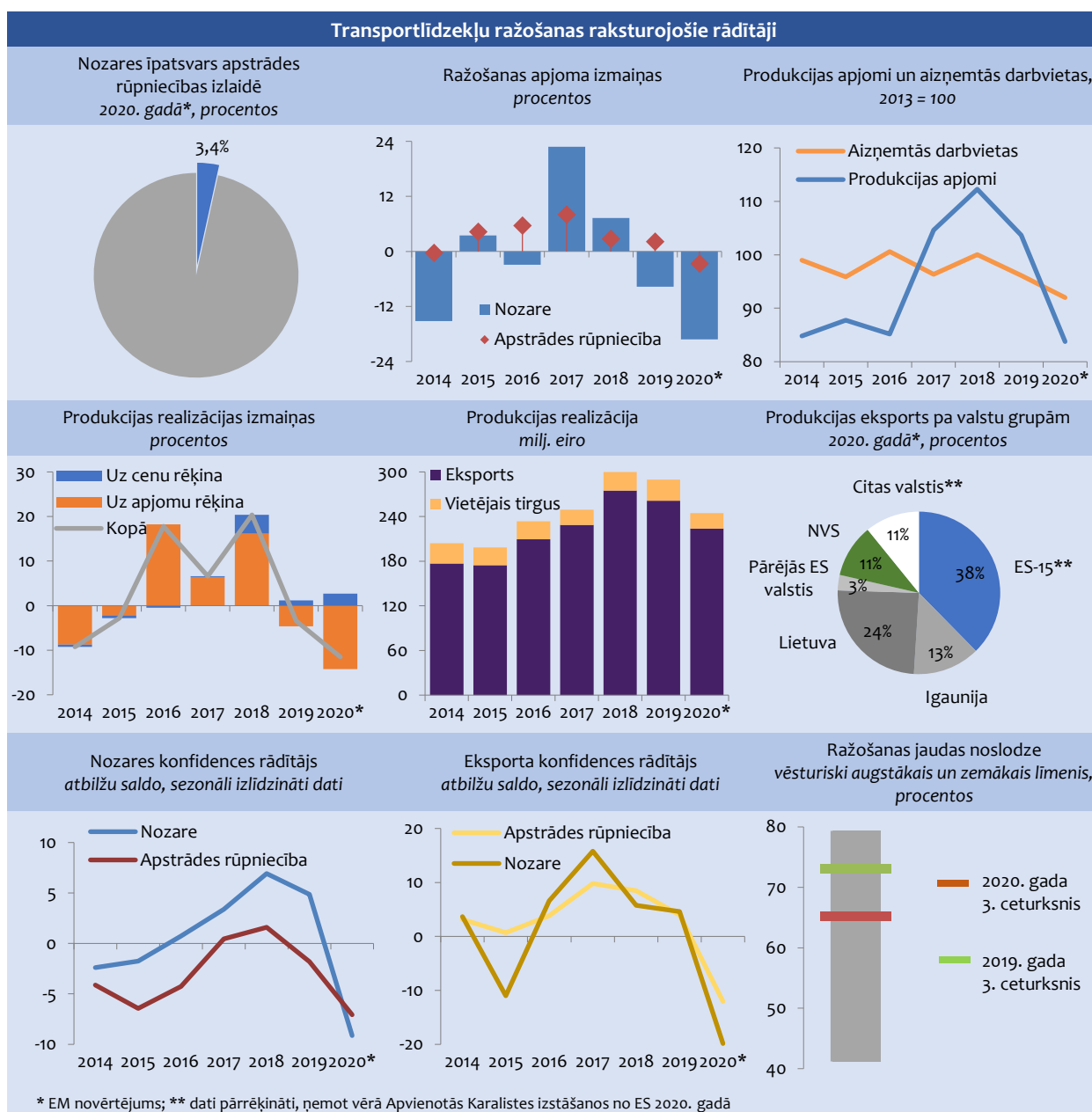
Transportlīdzekļu ražošanas nozare izteikti orientējas uz ārējiem tirgiem – vairāk nekā 90% no nozarē saražotās produkcijas tiek eksportēta. Tā kā nozare lielā mērā ir atkarīga no jauniem pasūtījumiem, tai ir raksturīgas ļoti izteiktas ražošanas apjomu svārstības.

Salīdzinoši strauja apakšnozares izaugsme bija vērojama 2017.-2018. gadā, kad palielinājās ārējais pieprasījums. To būtiski ietekmēja automobiļu un piekabju ražošanas apjomu pieaugums. Savukārt 2019. gadā apakšnozares ražošanas apjomi samazinājās. Arī 2020. gads nozarei nav veiksmīgs, ko ietekmē kopējā situācija Eiropas autobūvē. Latvijas uzņēmumi pamatā ir detaļu ražotāji, un transportlīdzekļu ražošana Eiropā ir viena no smagāk cietušajām nozarēm.

2017.-2018. gadā salīdzinoši strauji auga arī apakšnozares realizācijas apjomi. Savukārt 2019. gadā un 2020. gada desmit mēnešos, īdīgi kā ražošanas apjomi, realizācijas samazinājās.

Aizņemto darbvieta skaits transportlīdzekļu ražošanas nozarē pēdējo gadu laikā būtiski nemainās, kas nozīmē, ka nozares izaugsme pārsvarā tiek balstīta uz produktivitātes pieaugumu. Konfidences rādītājs nozarē 2020. gadā ir negatīvs, taču pēdējos mēnešos nozares attīstības iespējas tiek vērtētas arvien optimistiskāk. Līdzīgas tendences ir nozares eksporta iespēju rādītājam, kas 2020. gada 2. ceturksnī ir izteikti pozitīvs. Jaudu izmantošanas līmenis ir nedaudz zem apstrādes rūpniecības vidējā līmeņa.

4.14. attēls

4.3. PĀRĒJĀ RŪPNIECĪBA

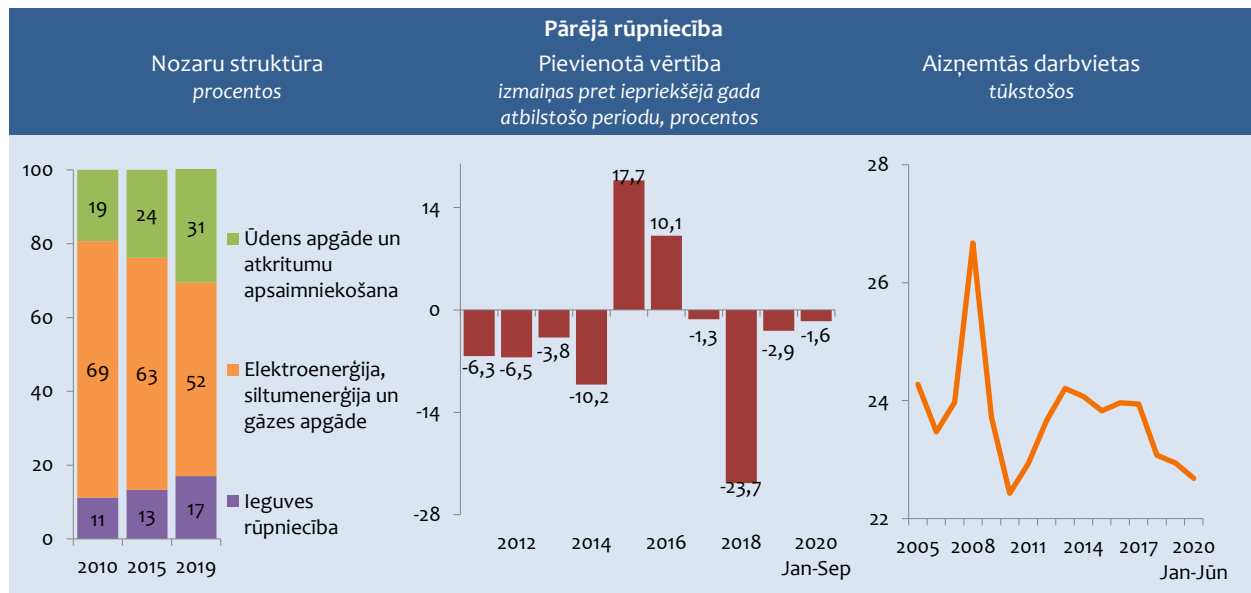
Pārējās rūpniecības (ieguves rūpniecība, elektroenerģijas, gāzes apgāde, siltumapgāde un kondicionēšana, ūdens apgāde, notekūdeņu, atkritumu apsaimniekošana un sanācija) nozaru struktūrā dominē elektroenerģijas un gāzes apgāde. Pārējās rūpniecības nozaru īpatsvars kopējā pievienotajā vērtībā pēc kāpuma 2015.-2016. gadā kopš 2017. gada samazinās. Elektroenerģijas un gāzes apgādes ražošanas apjomu dinamika ir saistīta ar laika apstākļiem, no kā atkarīgi saražotās elektroenerģijas un siltumenerģijas apjomi.

2015.-2016. gadā, pēc ilgstoša ražošanas apjomu krituma iepriekšējos gados, pārējās rūpniecības nozarēs bija vērojams straujš pieaugums. Ņemot vērā, ka ziemas mēnešos laika apstākļi bija ievērojami aukstāki, būtiski palielinājās patērētās elektroenerģijas un siltumenerģijas apjomi.

2017.-2019. gadā pārējās rūpniecības nozaru apjomiem bija vērojams kritums, īpaši straujš tas bija 2018. gadā, ko ietekmēja samazinājums elektroenerģijas un gāzes apgādē Siltā un sausā laika ietekmē būtiski samazinājās hidroelektrostacijās un koģenerācijas stacijās saražotās elektroenerģijas daudzums un gāzes piegādes patērētājiem. Vienlaikus pieauga ieguves rūpniecības īpatsvars, ko veicināja straujš kūdras ieguves apjomu kāpums. 2020. gada trīs ceturkšņos pārējās rūpniecības nozarēs ražošanas apjomi samazinājušies, salīdzinot ar iepriekšējā gada attiecīgo periodu. To noteica kritums elektroenerģijas ražošanā un padevē, un samazinājums dabasgāzes padevē.

Aizņemto darbvietu skaits pieaug ieguves rūpniecībā, bet pārējās rūpniecības nozarēs sarūk.

4.15. attēls

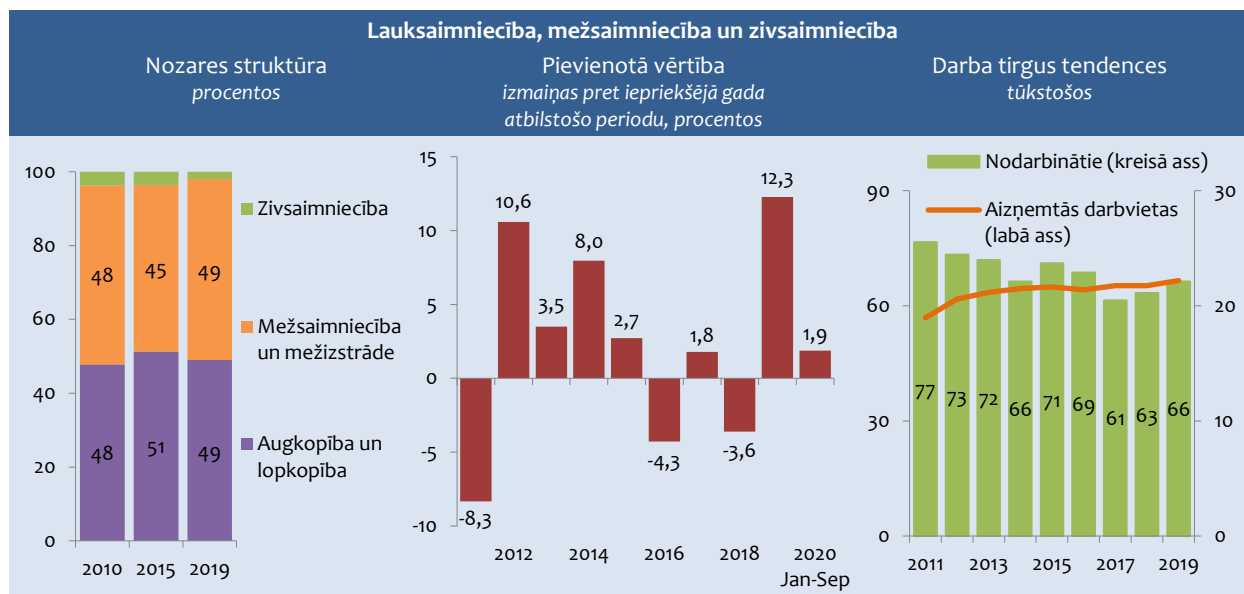
4.4. LAUKSAIMNIECĪBA, MEŽSAIMNIECĪBA UN ZIVSAIMNIECĪBA

Lauksaimniecības, mežsaimniecības un zivsaimniecības nozares struktūrā dominē lauksaimniecība un mežsaimniecība. Nozares darbība ir cieši saistīta ar laika apstākļiem, tāpēc nozarē kopumā izaugsme ir svārstīga. Nozares īpatsvars kopējā pievienotajā vērtībā pēc kāpuma 2014.-2015. gadā 2016. gadā samazinājās augkopības apjomu krituma dēļ. Pēdējos gados nozares īpatsvars pieaug.

2014.-2015. gadā, neraugoties uz Krievijas noteikto embargo pārtikas produktiem, lauksaimniecības un mežsaimniecības nozarē bija strauja izaugsme, ko sekmēja augsta graudaugu raža. Savukārt 2016. gadā nozares apjomi samazinājās augkopības produkcijas apjomu krituma dēļ.

2017. gadā nozarē bija vērojama izaugsme mežsaimniecības apjomu kāpuma dēļ. Strauji pieauga izcirstās koksnes un mežu atjaunošanas apjomi. Pēc krituma iepriekšējos trīs gados 2017. gadā palielinājās apaļo kokmateriālu vidējās iepirkuma cenas Latvijā. Lauksaimniecības apjomu kāpums bija neliels nelabvēlīgo laika apstākļu dēļ. Lopkopībā palielinājās gan eksportēto dzīvo liellopu, gan cūku skaits, neskatoties uz Āfrikas cūku mēra ietekmi.

4.16. attēls

2018. gadā nozares apjomi samazinājās, ko noteica straujš lauksaimniecības nozares produkcijas apjumu kritums. Augkopības nozarē bija zemākais graudu kopievākums pēdējo piecu gadu laikā un zemākā vidējā graudaugu ražība pēdējo septiņu gadu laikā. To būtiski ietekmēja ilgstošais sausuma periods, kā arī ziemāju sējumu platību ievērojams samazinājums 2017. gada rudens lietavu ietekmē. Lopkopības produkcijas apjomi 2018. gadā palika nemainīgi. Samazinājās lauku saimniecībās audzēto dzīvnieku skaits, savukārt bija vērojams mājputnu skaita pieaugums. Neskatoties uz skaita kritumu, palielinājās eksportēto dzīvo liellopu skaits. Gaļas ražošanas apjomiem bija vērojams neliels pieaugums, bet piena un olu ražošanas apjomi samazinājās. Vienlaikus 2018. gadā būtiski pieauga lauksaimniecības produktu cenas, ko noteica augkopības produkcijas cenu kāpums ražas krituma dēļ. Turpretim gaļai un pienam vidējā iepirkuma cena samazinājās, bet olām palika nemainīga.

Savukārt straujāku kopējās nozares kritumu 2018. gadā kompensēja būtisks apjumu kāpums mežsaimniecības nozarē, kad būtiski palielinājās izcirstās koksnes apjomi. Strauji palielinājās jaunu mežu ieaudzēšana lauksaimniecībā neizmantotās zemēs. Turpināja palielināties apaļu kokmateriālu vidējās iepirkuma cenas Latvijā.

2019. gadā kopumā vērojama ļoti strauja izaugsme. Pieaugumu galvenokārt noteica izaugsme lauksaimniecības nozarē, kur produkcijas apjoms pieauga par 20,2%. Šo palielinājumu noteica augkopības produkcijas apjoma pieaugums – 2019. gadā iegūta Latvijas vēsturē lielākā graudu kopražā. Graudu kopražas rekorda sasniegšanu būtiski ietekmēja labie ražības rādītāji, kā arī graudaugu platības pieaugums. Laika apstākļi labvēlīgi ietekmēja arī dārzena audzēšanu atklātā laukā.

Lopkopības produkcijas apjomi 2019. gadā samazinājās par 1,4%. Lauku saimniecībās audzēto liellopu skaits saglabājās iepriekšējā gada līmenī, savukārt bija vērojams cūku un mājputnu skaita pieaugums. Samazinājās eksportēto dzīvo liellopu skaits, bet dzīvo cūku eksports pieauga. Gaļas un olu ražošanas apjomiem bija vērojams pieaugums, bet piena ražošanas apjomi nedaudz samazinājās, ko ietekmēja slaucamo govju skaita kritums.

2019. gadā nedaudz pieauga lauksaimniecības produktu cenas, ko noteica lopkopības produkcijas cenu kāpums. Gaļas vidējā cena pieauga par 8,1%. Lopkopības nozarē lielākais iepirkuma cenas palielinājums bija cūkgaļai – par 18,4%, sasniedzot 1 608,67 eiro par tonnu, kas bija augstākā cena kopš 2014. gada. Pienam vidējā iepirkuma cena palielinājās, bet olām samazinājās. Augkopības produkcijas cenas 2019. gadā samazinājās, graudu vidējā iepirkuma cena samazinājās līdz 158,24 eiro jeb par 6%, arī pasaules tirgos bija vērojama graudu cenu samazināšanās tendence. Turpreti būtisks cenu kāpums bija kartupeļiem un dārzeniem.

2019. gadā izaugsme turpinājās mežsaimniecības nozarē. Izcirstās koksnes apjomi palielinājās par 4%, bet mežu atjaunošanas apjomi pieauga daudz straujāk – par 9%. Pēc kāpuma iepriekšējos divos gados, 2019. gadā samazinājās apaļu kokmateriālu vidējās iepirkuma cenas Latvijā. Tās samazinājās gan skujkoku, gan lapu apaļkokiem.

2020. gada trīs ceturkšņos kopumā nozaru apjomi nedaudz pieauga. Lauksaimniecībā produkcijas apjomi pieauga augkopībā, bet samazinājās lopkopībā. Mežsaimniecībā bija vērojams neliels apjumu kāpums, savukārt zivsaimniecībā produkcijas apjomi samazinājās.

Nozarē pēdējos gados lēnām pieauga gan nodarbināto, gan arī aizņemto darbavietu skaits, kas jau pārsniedza pirmskrīzes līmeni. Aizņemtās darba vietas pieauga straujāk, kas nozīmē, ka nozarē arvien vairāk tiek izmantots algots darbaspēks. 2020. gada 1. pusgadā Covid-19 ietekmē darbavietu skaits saruka, ko ietekmēja straujš to kritums mežsaimniecības nozarē.

4.5. BŪVNICĪBA

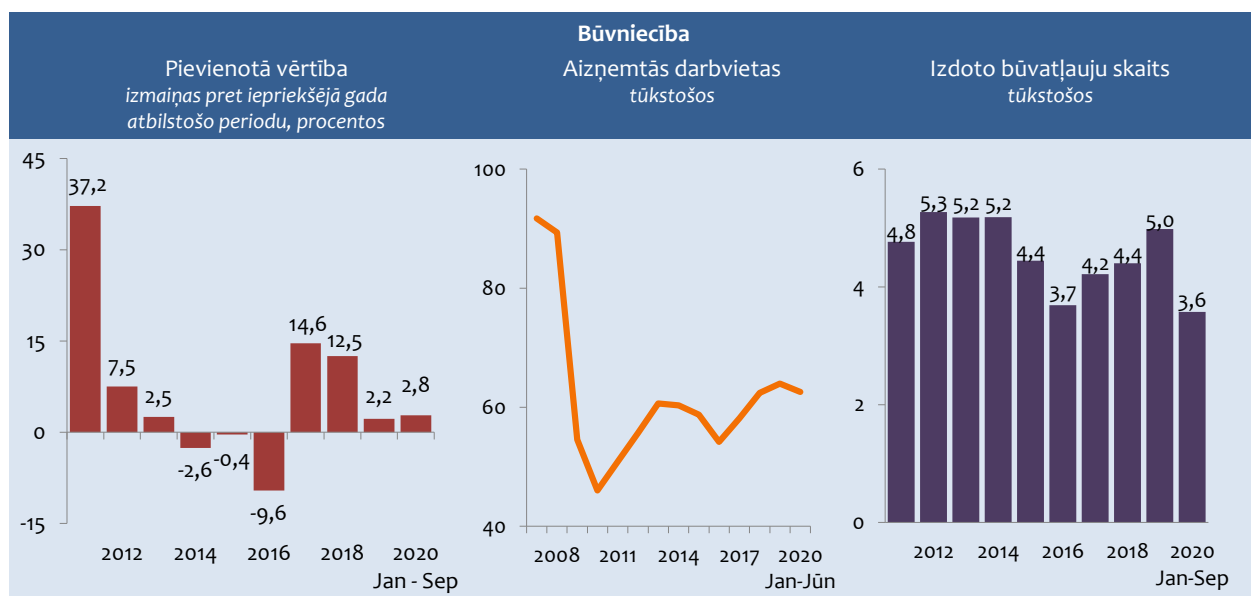
Būvniecības nozares izaugsme ir lielā mērā pakļauta cikliskām svārstībām. Produkcijas apjomi dramatiski samazinājās krīzes laikā, nozares izlaide laika periodā no 2008.-2010. gadam saruka vairāk nekā divas reizes.

Pieprasījums pēc nozares pakalpojumiem atsāka pieaugt 2011. gadā. Būvniecības nozares atveseļošanās lielā mērā noteica ES struktūrfondu aktīvāka apguve. Līdztekus iekšējā pieprasījuma pieaugumam nozares attīstību pozitīvi ietekmēja spēja krīzes laikā pārorientēties uz ārējiem tirgiem. Būvniecības produkcijas apjoms ārpus Latvijas 2011. gadā vairāk nekā piecas reizes pārsniedza 2008. gada rādītāju. Būvniecības nozares izaugsme turpinājās laika periodā no 2012.-2014. gadam.

Kopumā šajā laikā nozare diezgan strauji atguvās no krīzes radītā trieciena. Lielā mērā to veicināja publiskie pasūtījumi un Eiropas Savienības struktūrfondi. Vidējais būvniecības produkcijas apjoma ikgadējais pieaugums pēckrīzes periodā no 2011.-2014. gadam bija 11,2%. Jāatzīmē, ka vēl netika sasniegts pirmskrīzes apjoms, nozare 2014. gadā veidoja tikai 70% no pirmskrīzes līmeņa. Būvniecības aktivitātes pieaugums atspoguļojās arī izsniegto būvatļauju skaita pieaugumā.

Nākamajos divus gadus būvniecības nozares attīstība apstājās. Tas galvenokārt skaidrojams ar ES struktūrfondu pārejas periodu, kura laikā mazinājās investīcijas būvniecībā. 2015.-2016. gadā būvniecības produkcijas apjomi vidēji saruka par 8,6% ik gadu. Būvniecības aktivitāte saruka visās grupās, visstraujāk inženierbūvju grupā. Negatīvās tendences noteica arī izsniegto būvatļauju skaita samazinājumu šajos gados.

4.17. attēls

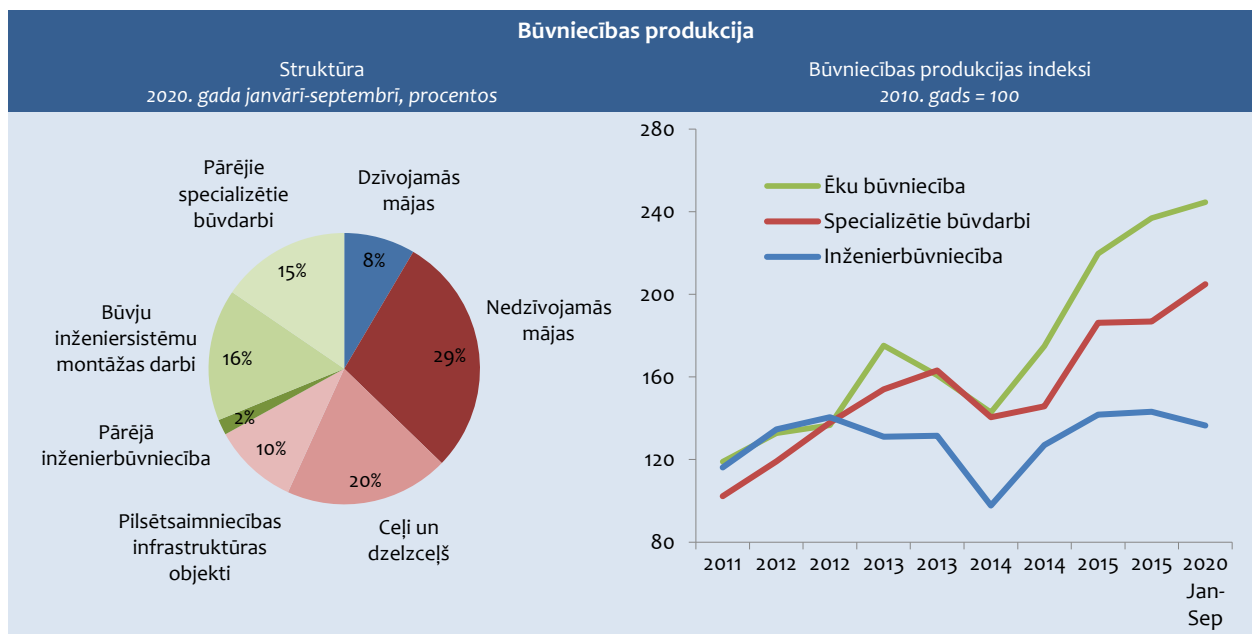

Būvniecības nozarē 2017. gadā atsākās izaugsme pēc divu gadu pārtraukuma. Izaugsmes tempu 2017.-2018. gados var raksturot kā strauju. Šajā periodā nozares produkcijas apjomu vidējais palielinājums bija 20,3% gadā. Nozares attīstības dzinūji bija ES struktūrfondu projektu īstenošanas intensitātes pieaugums pēc pārejas perioda, kā arī privāto investīciju pieplūdums lielo būvniecības objektu celtniecībai.

Produkcijas apjomi būtiski palielinājās visās būvniecības pamatgrupās. Lielāko devumu nodrošināja ēku būvniecības palielinājums, kas 2017.-2018. gadā bija vidēji 24% ik gadu. Inženierbūvju būvniecības vidējais ikgadējais pieauguma temps bija 20,8%, savukārt specializēto būvdarbu – 15,9 procenti.

Būvniecības nozare 2019. gadā turpina attīstīties, lai arī lēnākos tempos nekā iepriekšējos divus gadus. Būvniecības produkcijas apjomi bija par 2,9% lielāki kā 2018. gadā, un tā iemesls bija bāzes efekts jeb iepriekšējo gadu straujās izaugsmes rezultātā sasniegtie augstie rādītāji. Ietekmējošie faktori ir lielo privāto būvniecības projektu pabeigšana un maksimumu sasniegušī ES struktūrfondu investīciju plūsma.

4.18. attēls

Būvniecības apjomi 2019. gadā palielinājās visās būvniecības pamatgrupās, būtiskākais ieguldījums bija ēku būvniecības apjomu pieaugumam.

2020. gads nozarei sākās ar siltu ziemu, un labvēlīgie laika apstākļi rezultējās ļoti labos rādītājos 1.ceturksnī. Nākamajos ceturkšņos nozare sajuta Covid-19 ietekmi. Ekonomiskās lejupslīdes izraisītais privāto investīciju samazinājums ir sabremzējis būvniecības attīstību – gan 2., gan 3. ceturksnī būvniecības apjomi faktiski saglabājušies iepriekšējā gada atbilstošo ceturkšņu līmenī. Ņemot vērā 1. ceturkšņa labos izaugsmes rādītājus, būvniecības nozares dinamika 2020. gadā kopumā joprojām ir pozitīva.

Būvniecības aktivitāšu pieaugums bija redzams arī izsniegto būvatļauju skaits būtiskā pieaugumā kopš 2016. gada. Ekonomiskās aktivitātes samazinājums un investoru piesardzība šī rādītāja dinamikā 2020. gadā atspoguļojas jūtāmāk. 2020. gada trīs ceturkšņos izsniegtas 3576 būvatļaujas, kas ir par 10,7% mazāk, salīdzinot ar 2019. gada atbilstošo periodu. To galvenokārt noteica privātmāju būvniecībai izsniegto būvatļauju skaita samazinājums. Paredzamā platība ir samazinājusies straujāk, šajā periodā sarukums ir 17 procentu.

Pēdējā dekādē nozares eksporta potenciāls ir būtiski audzis. 2008. gadā nozare gandrīz pilnībā darbojās iekšējā tirgū, no kopējā būvdarbu apjoma ārpus Latvijas tika veikts mazāk nekā 1%. Kopš 2017. gada vismaz 1/10 no būvniecības produkcijas apjoma tika eksportēta. 2020. gada trīs ceturkšņos eksportspēja ir noturēta, un ārpus Latvijas veikti 14,2% no visa būvdarbu apjoma.

Pēdējo divu gadu nozares attīstība ir ietekmējusi būvnieku sniegto pakalpojumu cenas. Būvniecības izmaksu indekss kopš 2017. gada pieaug straujāk nekā iepriekšējos gados. Analizējot būvniecības izmaksu pieaugumu, jāsecina, ka lielāko spiedienu uz izmaksām rada strādnieku darba samaksa. Lai arī 2020.gadā kopējais būvniecības izmaksu pieauguma temps ir būtiski palēninājies, darba samaksa ir palikusi galvenais izmaksas palielinošais faktors.

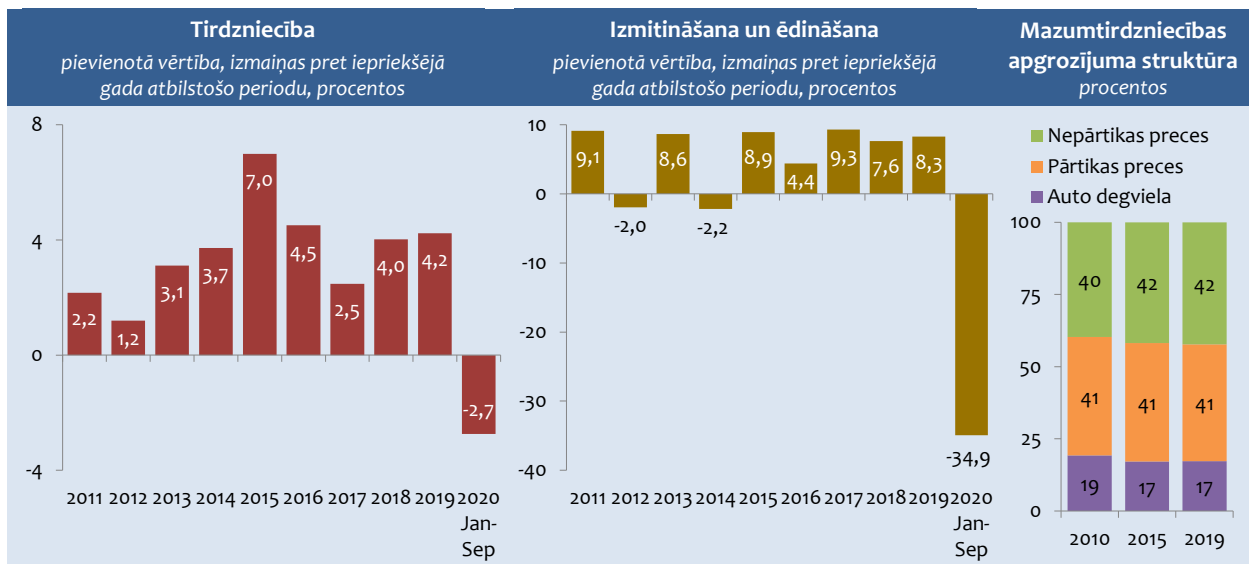
Periodā pirms krīzes būvniecības nozare aktīvi piesaistīja darbiniekus. 2005.-2007. gadā aizņemto darbvietu skaits pieauga par gandrīz 30 tūkst., sasniedzot 91,7 tūkstošus. Nozarē nodarbināto skaits ekonomiskās lejupslīdes laikā tika pakļauts nozīmīgai korekcijai, samazinoties gandrīz divas reizes.

Nodarbināto skaits sāka vienmērīgi palielināties 2011. gadā. Samazinājums bija vērojams 2015. un 2016. gadā, kad notika būvniecības produkcijas izlaides samazināšanās. Kopš 2016. gada nozarē atsākusies darbinieku piesaiste. Šobrīd nodarbināto skaits pārsniedz 60 tūkst. un ir lielāks nekā 2010. gadā, taču pieauguma temps bija būtiski lēnāks par produkcijas pieaugumu. Tas nozīmē, ka nozare lielā mērā attīstās uz produktivitātes pieauguma rēķina.

4.6. TIRDZNIECĪBA, IZMITINĀŠANA UN ĒDINĀŠANA

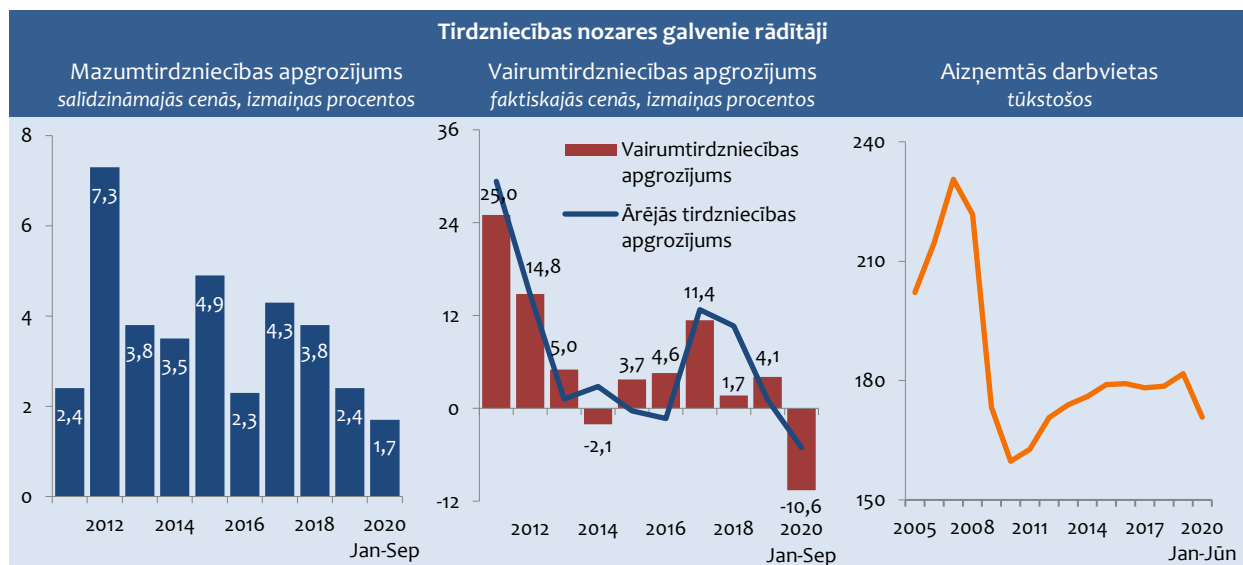
Tirdzniecības, izmitināšanas un ēdināšanas nozares struktūrā dominē tirdzniecība – aptuveni 90%. Nozarē sniegto pakalpojumu apjomi kopš 2010. gada pieauga. Tirdzniecības nozari pozitīvi ietekmēja privātā patēriņa kāpums un mazumtirdzniecības apgrozījuma pieaugums. Savukārt izmitināšanas un ēdināšanas pakalpojumu nozari pozitīvi ietekmēja tūrisma nozares attīstība.

4.19. attēls

Lai gan mazumtirdzniecības apgrozījums strauji kāpa, kopumā izaugsme tirdzniecībā 2010.-2012. gadā bija mērena. 2013.-2019. gadā nozarē kopumā bija strauja izaugsme. Šajā periodā gan tirdzniecībai, gan izmitināšanas un ēdināšanas pakalpojumiem pieauguma tempi bija strauji – vidēji gadā attiecīgi par 4,1% un 6,4%. Darba samaksas pieaugums un uzlabojumi darba tirgū nodrošināja mazumtirdzniecības apgrozījuma kāpumu, kas šajā periodā palielinājās vidēji par 3,6% ik gadu. Kopējo mazumtirdzniecības apgrozījuma dinamiku visbūtiskāk ietekmēja nepārtikas mazumtirdzniecības apjoma kāpums, bet gan auto degvielas, gan pārtikas preču grupā mazumtirdzniecības apjomi pieauga vienlīdz strauji. Savukārt vairumtirdzniecības nozares dinamiku ietekmēja ārējās tirdzniecības aktivitātes.

4.20. attēls

2019. gadā turpinājās nozares izaugsme. Tā bija straujāka par iepriekšējos gados vēroto. Tirdzniecībā 2019. gadā apjomi pieauga par 4,2%, bet izmitināšanā un ēdināšanā – par 8,3%. Mazumtirdzniecības apgrozījums 2019. gadā pieauga lēnāk – par 2,4%. Straujākais kāpums bija vērojams nepārtikas preču mazumtirdzniecības apjomiem, kas veido 55% no kopējās mazumtirdzniecības. Savukārt vairumtirdzniecības nozares apgrozījums faktiskajās cenās 2019. gadā pieauga par 4%, neskatoties uz vājo ārējās tirdzniecības aktivitāti.

Tirdzniecības, izmitināšanas un ēdināšanas nozarē sniegto pakalpojumu apjomi 2020. gada trīs ceturkšņos strauji samazinājās. Tirdzniecības nozari negatīvi ietekmēja Covid-19 izraisīts privātā patēriņa kritums, bezdarba pieaugums un ienākumu samazinājums. 2020. gada trīs ceturkšņos tā samazinājās par 2,7%. Mazumtirdzniecības apgrozījums 2020. gada deviņos mēnešos pieauga tikai par 1,7%. Pārtikas precēm un degvielai mazumtirdzniecības apjomi pieauga, bet nepārtikas precēm bija vērojams kritums. Savukārt vairumtirdzniecības nozares apgrozījums faktiskajās cenās samazinājās par 10,6%. Izmitināšanas un ēdināšanas pakalpojumu nozari īpaši negatīvi ietekmēja ieviestie stingrie pasākumi vīrusa izplatības ierobežošanai. 2020. gada trīs ceturkšņos nozares apjomi saruka par 34,9 procentiem.

Lielākais aizņemto darbvieta īpatsvars ir tirdzniecībā, bet pēdējos gados tas saruka un darbvieta straujāk pieauga izmitināšanas un ēdināšanas nozarē. 2020. gada 1. pusē Covid-19 ietekmē darbvieta skaita kritums vērojams abās nozarēs, bet īpaši straujš tas bija izmitināšanas un ēdināšanas nozarē.

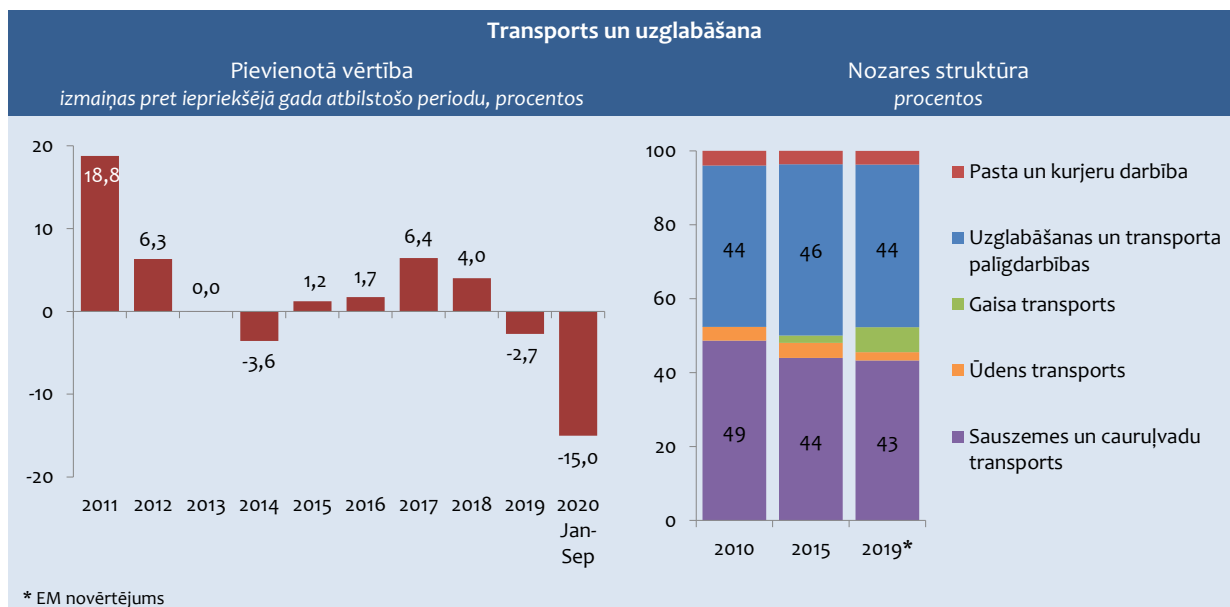
4.7. TRANSPORTS UN UZGLABĀŠANA

Transporta un uzglabāšanas nozare ir cieši saistīta ar starptautiskajiem pārvadājumiem, tajā skaitā pa dzelzceļu pārvadāto kravu, kā arī ostās saņemto un nosūtīto kravu apjomiem.

Pēc straujā kāpuma pēckrīzes periodā nozares apjomiem laika periodā no 2013.-2016. gadam bija vērojams neliels kritums – vidēji gadā par 0,2%, ko cita starpā ietekmēja tranzīta kravu pārvadājumu samazināšanās, galvenokārt Krievijas transporta politikas un pieaugošas konkurences dēļ. Krievija jau kopš deviņdesmito gadu beigām izvirzīja mērķus attīstīt savu transporta infrastruktūru tā, lai nodrošinātu neatkarību no tranzīta valstīm.

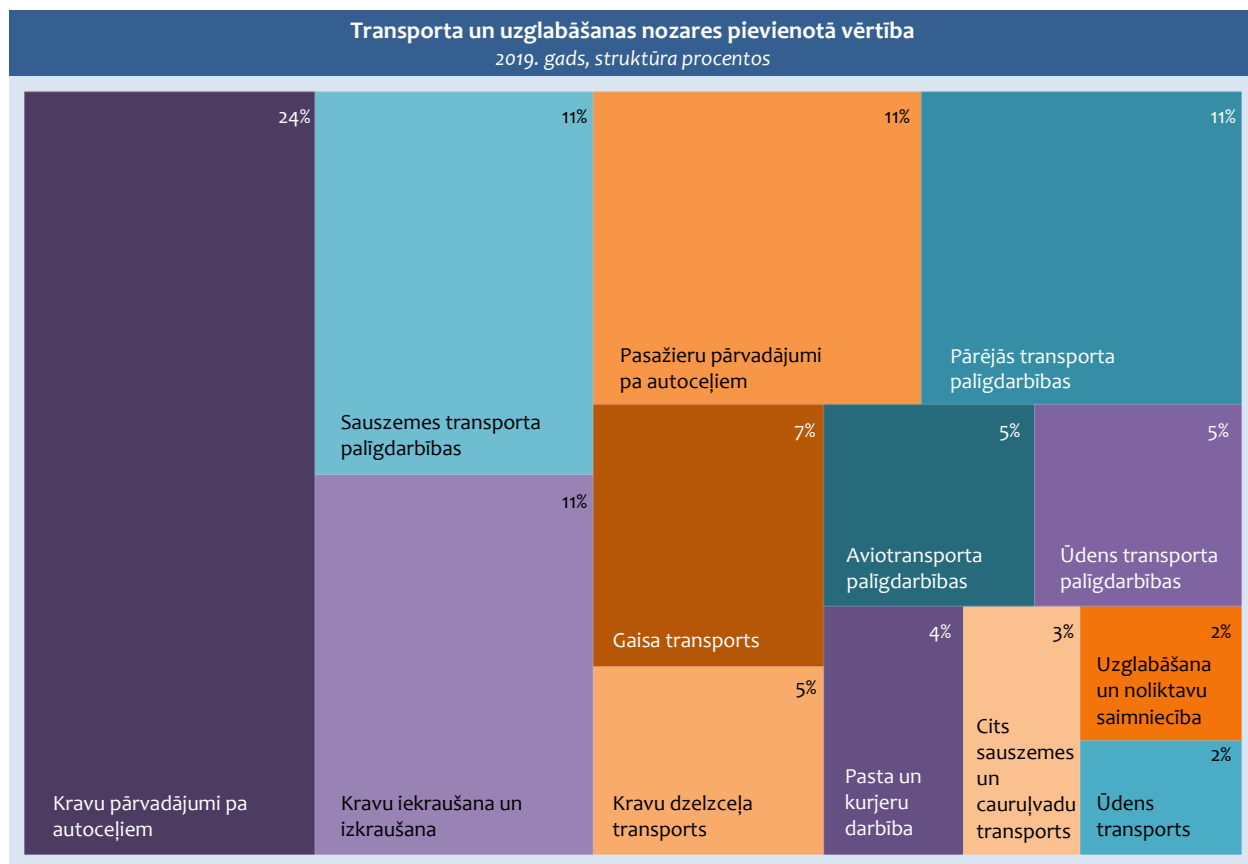
2017. gadā nozares apjoma kāpums bija straujākais kopš 2011. gada. Neskatoties uz tranzīta kravu kritumu dzelzceļā un ostās, nozares pieaugumu noteica autopārvadājumu kravu kāpums, kā arī pasažieru skaita pieaugums lidostā un jūras ostās. Arī 2018. gadā bija vērojama strauja izaugsme. Pieauga gan pasažieru, gan kravu pārvadājumi visos transporta veidos.

4.21. attēls

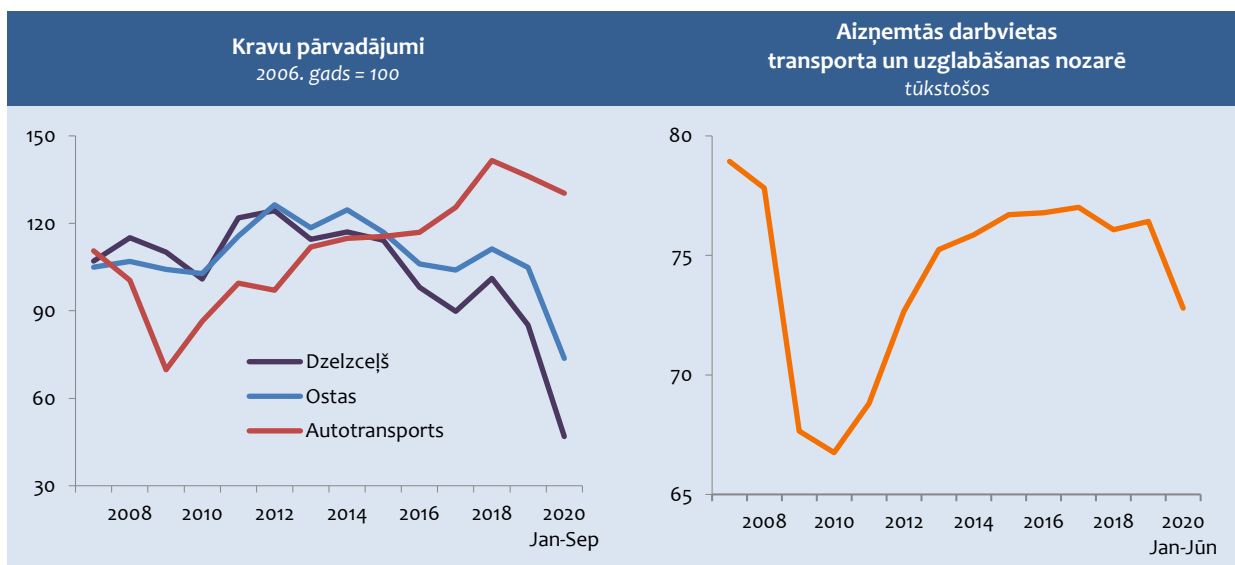
2019. gadā nozares apjomi samazinājās, ko noteica kritums kravu pārvadājumos un uzglabāšanas un transporta palīgdarbībās. Kravu pārvadājumi samazinājās visos transporta veidos, savukārt pasažieru pārvadājumi palielinājās par 8%, pasta un kurjeru darbības – par 18 procentiem.

4.22. attēls

2020. gada trīs ceturkšņos nozares apjomi strauji saruka. Covid-19 ierobežojumi būtiski ietekmēja aviācijas, sauszemes transporta un dzelzceļa uzņēmumus. Straujš tranzīta kravu kritums bija vērojams dzelzceļā un ostās, savukārt autotransporta pārvadājumu kravu apjomi samazinājās lēnāk, ko noteica iekšzemē pārvadāto kravu apjoma kāpums. Pasažieru pārvadājumi samazinājās visos transporta veidos. Straujākais pasažieru skaita samazinājums bija aviopārvadājumos – par 69,6%, ostās pasažieru skaits samazinājās par 51,2%, bet sauszemes pārvadājumos – par 38,9 procentiem.

4.23. attēls

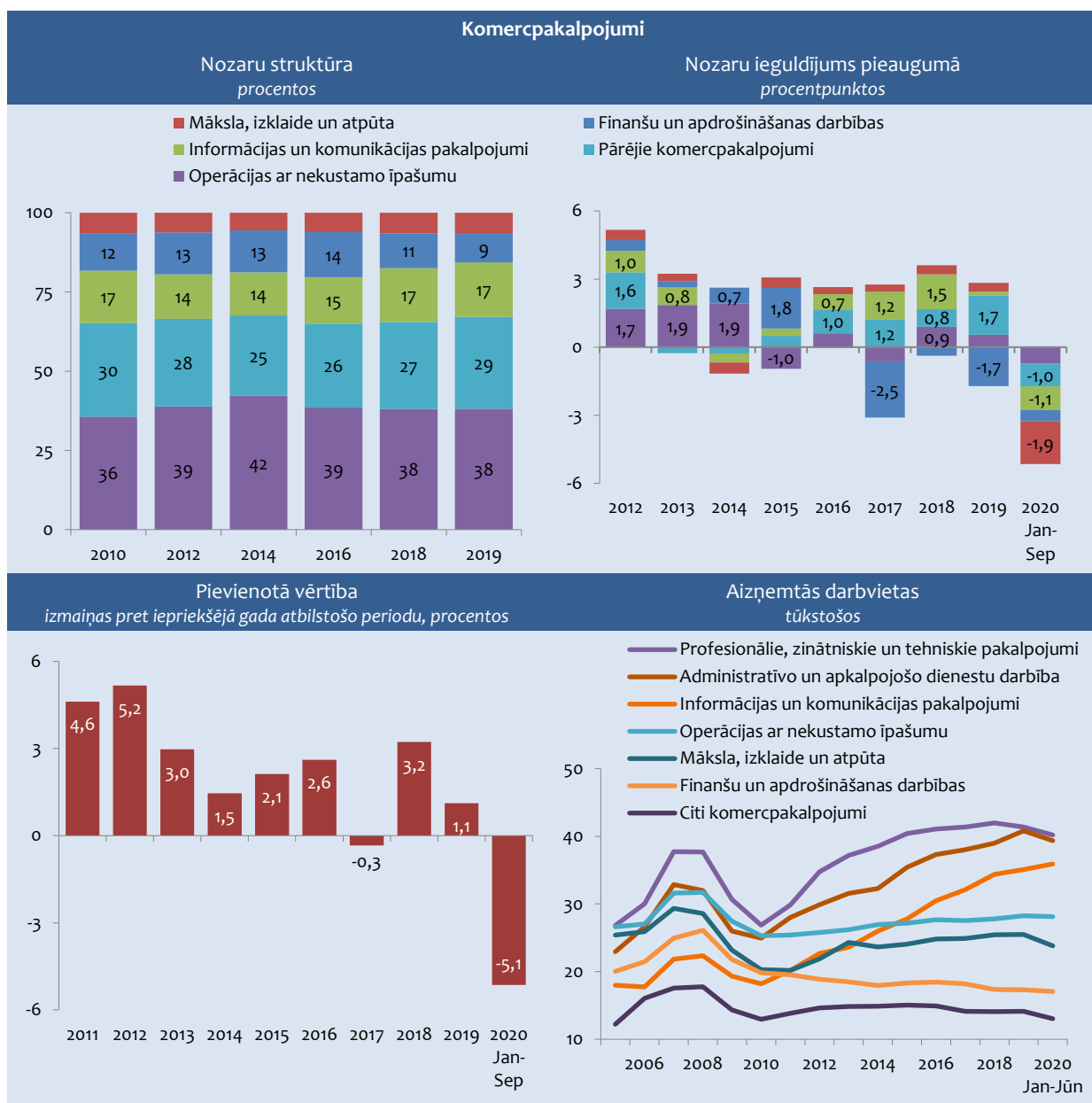
Lielākais aizņemto darbviētu īpatsvars transporta un uzglabāšanas nozarē ir sauszemes un cauruļvadu transporta nozarē un uzglabāšanas un transporta palīgdarbībās, kur pēc straujā darbviētu krituma 2018. gadā, 2019. gadā tās pieauga. Tomēr 2020. gada pirmajā pusē Covid-19 krīzes ietekmē aizņemtās darbvietas samazinājās visās transporta un uzglabāšanas apakšnozarēs. Straujākais aizņemto darbviētu skaita kritums bija gaisa un ūdens transporta nozarēs.

4.8. KOMERCPAKALPOJUMI

Komerccpakalpojumu (informācijas un komunikācijas pakalpojumi, finanšu un apdrošināšanas darbības, operācijas ar nekustamo īpašumu, profesionālie, zinātniskie un tehniskie pakalpojumi un administratīvo un apkalpojošo dienestu darbība, māksla, izklaide un atpūta) nozaru struktūrā dominē operācijas ar nekustamo īpašumu.

2011.-2013. gadā komerccpakalpojumu nozarēs bija vērojama strauja izaugsme. Pakalpojumu apjomi pieauga vidēji par 4,2% gadā. Tie pieauga visās galvenajās komerccpakalpojumu nozarēs, izņemot finanšu un apdrošināšanas darbības.

4.24. attēls

2014.-2016. gadā komercpakalpojumu nozaru apjomi pieauga, lai gan tie bija mērenāki nekā pēckrīzes periodā. Savukārt 2017. gadā pakalpojumu apjomi komercpakalpojumu nozarēs būtībā saglabājās nemainīgi, ko ietekmēja straujš apjumu kritums finanšu un apdrošināšanas darbībās, ko lielā mērā noteica gan nerezidentu biznesa apjoma samazināšanās Latvijā, gan banku apvienošana un nodarbināto skaita samazināšanās.

2018. gadā pakalpojumu apjomi komercpakalpojumu nozarēs pieauga ļoti strauji. Pieaugumu pamatā noteica izaugsme informācijas un komunikācijas pakalpojumu nozarē. Arī 2019. gadā pakalpojumu nozarēs turpinājās izaugsme, lai gan tā bija lēnāka nekā 2018. gadā. Lielākā ietekme bija apjumu kāpumam profesionālo, zinātnisko un tehnisko pakalpojumu nozarēs un administratīvo un apkalpojošo dienestu darbībās, savukārt apjomi samazinājās finanšu un apdrošināšanas darbībās.

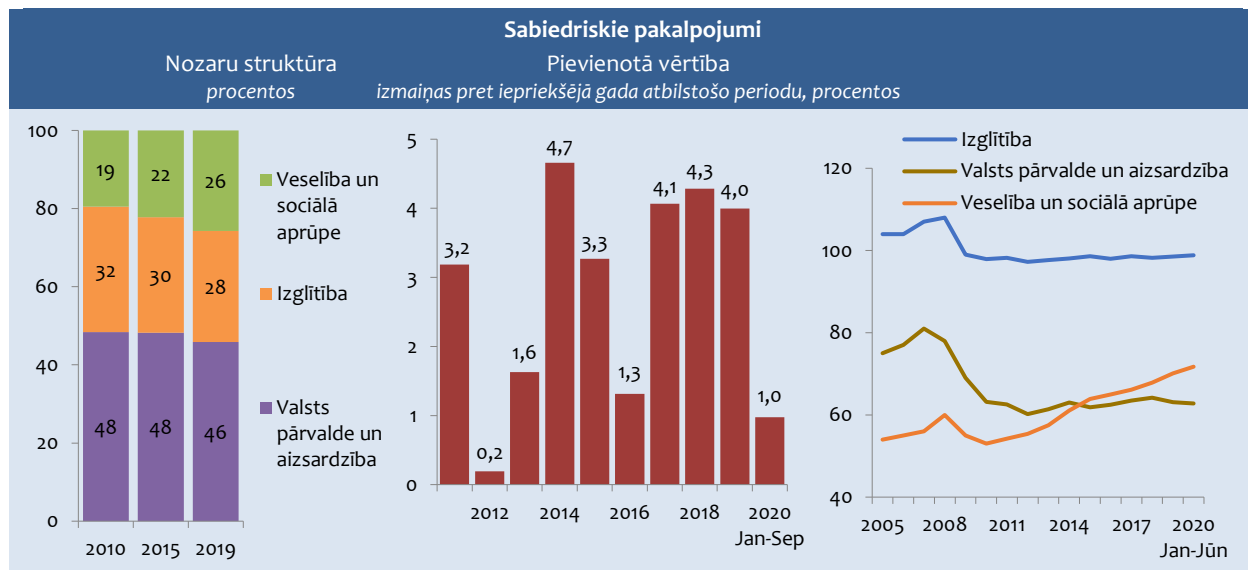
2020. gada trīs ceturkšņos Covid-19 krīzes ietekmē komercpakalpojumu apjomi strauji samazinājās visās nozarēs. Lielākā ietekme bija pakalpojumu apjumu kritumam mākslas, izklaides un atpūtas nozarēs, ko noteica ieviestie stingrie pasākumi Covid-19 pandēmijas ierobežošanai. Pārējās nozarēs apjumu samazinājumu ietekme bija līdzīga.

Lielākais aizņemto darbvieta īpatsvars komercpakalpojumu nozarēs ir profesionālajos, zinātniskajos un tehniskajos pakalpojumos, administratīvo un apkalpojošo dienestu darbībās un informācijas un komunikācijas pakalpojumu nozarēs, kur pēdējos gados bija arī visstraujākais aizņemto darbvieta skaita kāpums. 2020. gada pirmajā pusē darbvieta skaits samazinājās visās komercpakalpojumu nozarēs, izņemot informācijas un komunikācijas pakalpojumu nozari un operācijas ar nekustamo īpašumu. Visstraujāk tās samazinājās mākslas, izklaides un atpūtas nozarē.

4.9. SABIEDRISKIE PAKALPOJUMI

Sabiedrisko pakalpojumu (valsts pārvalde un aizsardzība, izglītība, veselība un sociālā aprūpe) nozaru struktūrā dominē valsts pārvalde un aizsardzība. Valdības apņemšanās turpināt mazināt valsts budžeta deficītu pēckrīzes periodā ierobežoja strauju izdevumu pieaugumu. 2012. gadā sabiedrisko pakalpojumu apjomi būtībā saglabājās nemainīgi, ko ietekmēja apjumu kritums valsts pārvaldē un aizsardzībā. Palielinoties valdības izdevumiem, kopš 2013. gada sabiedrisko pakalpojumu nozarēs vērojams stabils pieaugums. Lēnāks pieaugums bija vērojams 2016. gadā, kad stabils apjumu kāpums bija tikai valsts pārvaldē un aizsardzībā. Arī 2017.- 2019. gadā nozare turpināja strauji augt.

4.25. attēls

Kopumā 2011.-2019. gadā sabiedrisko pakalpojumu apjomi pieauga vidēji par 2,9% gadā. Straujākais kāpums bija veselības aprūpē, bet lēnākais – valsts pārvaldē un aizsardzībā. Pēdējos gados būtiski pieaudzis patēriņš valsts aizsardzības spēju palielināšanai, veselībai un izglītībai.

2020. gada trīs ceturkšņos arī sabiedrisko pakalpojumu nozares negatīvi ietekmēja Covid-19 krīze. Kopējie pakalpojumu apjomi pieauga par 1%, salīdzinot ar iepriekšējā gada attiecīgo periodu. Valsts pārvaldes un aizsardzības apjomi pieauga par 1,4%, veselības un sociālās aprūpes pakalpojumu apjomi – par 1%, savukārt izglītības pakalpojumi – par 0,4 procentiem.

Lielākais aizņemto darbvietu īpatsvars ir izglītībā, savukārt valsts pārvaldē un veselības aprūpē tas ir līdzīgs. Straujākais darbvietu kāpums pēdējos gados vērojams veselības aprūpē. Arī 2020. gada 1. pusgadā veselības aprūpē bija vērojams straujš darbvietu skaita pieaugums, bet valsts pārvaldē darbvietu skaits turpināja samazināties.

5. EKONOMISKĀS ATTĪSTĪBAS PROGNOZES

TAUTSAIMNIECĪBAS ATTĪSTĪBA 2021. GADĀ¹

Kā visur pasaulē, arī Latvijā 2021. gadā ekonomikas attīstību un ierasto dzīvesveidu līdzīgi kā 2020. gadā būtiski ietekmēs Covid-19 vīrusa izplatība un ar tā ierobežošanu saistītie epidemioloģiskās drošības pasākumi. Covid-19 krīzē īpaši smagi cieš nozares, kas saistītas ar cilvēku pulcēšanos un apkalpošanu – galvenokārt tās ir mazumtirdzniecība, izmitināšana un ēdināšana, transporta pakalpojumi, mākslas, izklaides un atpūtas nozares. Nav piepildījušies optimistiskākie ekspertu vērtējumi par iespējamo "V" veida krīzes pārvarēšanas scenāriju, jo 2020. gada rudenī atsāka pieaugt inficēto skaits un nācās ieviest jaunus vīrusa izplatību ierobežojošu pasākumus. Pasliktinoties epidemioloģiskajai situācijai sagaidāms, ka 2020. gada 4. ceturksnī ekonomikas izaugsmes tempi atkal palēnināsies un var sasniegt 7-8% kritumu gada griezumā. Kopumā 2020. gadā IKP varētu samazināties par 5,5 procentiem.

Valdības 2020. gada decembrī pieņemtie lēmumi par pakalpojumu pieejamības ierobežojumiem 2021. gada pirmajās nedēļās būtiski ietekmēs kopējo ekonomisko aktivitāti. Tālākā attīstība lielā mērā būs atkarīga no sabiedrības reakcijas un noteikto ierobežojumu ievērošanas. Sarūkot saslimstības rādītājiem, arī ierobežojumi pakāpeniski mazināsies un ekonomika atgriezīsies pie izaugsmes. Kā galvenie izaugsmes riski 2021. gadā jāmin, atbalsta pasākumu efektivitāte, lai saglabātu ekonomikas kapacitāti, veselības aprūpes sistēmas spēja un kapacitāte cīnīties pret Covid-19 krīzi, kā arī Covid-19 trešā viļņa iespējamība. Savukārt, pozitīvs signāls arī ir Covid-19 vakcīnas izstrāde un pēc iespējas ātrāka plānotā vakcinēšanas uzsākšana.

Sagaidāms, ka 2021. gadā salīdzinoši strauji atgūsies privātais patēriņš, ko sekmēs darba samaksas kāpums un gada otrajā pusē nodarbinātības atsākšanās vairākās visvairāk no Covid-19 ierobežojumiem cietušajās pakalpojumu nozarēs. Privātais patēriņš 2021. gadā varētu pieaugt par 9,5%, veidojot būtisku devumu ekonomikas izaugsmē.

Covid-19 krīze ietekmē investīcijas un to tuvāko gadu dinamikas tendences ir nenoteiktas. Investīciju aktivitātes 2021. gadā ietekmēs nenoteiktība par starptautisko vidi, tostarp koronavīrusa uzliesmojuma ietekmi, kā arī ražošanas jaudas noslodzes līmeņa būtiska pazemināšanās. Investīciju dinamiku vājina arī kreditēšanas zemo līmeni. Valsts atbalsta programmu īstenošana var kļūt par nozīmīgu faktoru investēšanas dinamikas palielināšanai. Paredzams, ka 2021. gadā kopējais investīciju apjoms varētu palielināties par 2,3 procentiem.

Epidemioloģiskā situācija un stingru ierobežojumu noteikšana eksporta partnervalstīs negatīvi ietekmē ārējo pieprasījumu un līdz ar to arī Latvijas eksporta iespējas. Ievērojami smagāk ir cietušas pakalpojumu nozares (tūrisms, gaisa transports), savukārt ierobežojumu ietekme uz preču eksportētājiem ir bijusi īslaicīgāka un atgūšanās no Covid-19 izraisītā šoka ir bijusi ātrāka. Ņemot vērā zemo bāzes efektu, 2021. gadā pakalpojumu eksporta pieauguma tempi varētu būt straujāki nekā preču eksporta kāpums un kopumā preču un pakalpojumu eksporta pieaugums 2020. gada varētu sasniegt 3,8 procentus.

Nozaru dinamiku lielā mērā ietekmēs spēja atjaunot izaugsmi pēc Covid-19 ierobežojumu atcelšanas. Līdzīgi kā krīzes 1. vilnī, ātrāk pirmskrīzes līmeni sasniegs preces eksportējošās nozares, galvenokārt apstrādes rūpniecība. Tiek prognozēts, ka apstrādes rūpniecības nozarē ražošanas apjomi 2021. gadā varētu palielināties par 4%.

2021. gadā salīdzinoši labi izaugsmes rādītāji sagaidāmi IT nozarē. Stabila izaugsme paredzama arī ar privāto patēriņu saistītām un uz iekšējo tirgu orientētām nozarēm – mazumtirdzniecībai u.c. komercpakalpojumu nozarēm.

2021. gadā izaugsme sagaidāma arī lauksaimniecības un mežsaimniecības nozarē, kura relatīvi veiksmīgi ir pārvarējusi Covid-19 pandēmiju 2020. gadā. Arī būvniecības nozarē 2021. gadā saglabāsies izaugsme, lai arī mērenāka nekā iepriekšējos gados. Straujāku būvniecības apjomu kāpumu ierobežos privāto investīciju lēnāks pieaugums, kā arī jaunā ES fondu investīciju plānošanas perioda laicīga uzsākšana. Tiesa apakšnozarēs izaugsme varētu būt visai atšķirīga, jo piemēram ceļu būvē pieauguma tempi 2021. gadā varētu būt straujāki nekā nozarē kopumā.

Ņemot vērā būtisko apjomu kritumu 2020. gadā, salīdzinoši strauji izaugsmes tempi sagaidāmi līdz šim vissmagāk cietušajās nozarēs – tirdzniecībā, izmitināšanā un ēdināšanā, transporta pakalpojumos, mākslas, izklaides un atpūtas nozarēs. Vienlaikus 2021. gada laikā šajās nozarēs netiks sasniegts 2019. gada līmenis un atsevišķās jomās pirmskrīzes apjomu sasniegšana var prasīt vairākus gadus, īpaši aviācijas un tūrisma nozarēs.

Ekonomikas ministrija prognozē, ka kopumā 2021. gadā ekonomikas izaugsme var sasniegt 3,7%. Taču jāatzīmē, ka joprojām ir ļoti liela nenoteiktība par turpmākajām attīstības tendencēm gan vīrusa izplatībā, gan ekonomikas attīstībā. Saglabājoties ilgstošiem ierobežojumiem, nav izslēgts, ka Covid-19 ietekme uz ekonomisko aktivitāti un finanšu tirgiem varētu izrādīties spēcīgāka un ilgstošāka, kā rezultātā ekonomikas atkopšanās 2021. gadā var būt lēnāka. Tajā pašā laikā

¹ Ekonomikas ministrijas tautsaimniecības attīstības prognožu izstrādē ārējo tirgu analīzei un globālās ekonomikas attīstības tendenču novērtēšanai izmantotas jaunākās SVF un EK prognozes (skat. 2. nodaļu).

pastāv arī pozitīvi riski, ka sekmīgas vakcinācijas rezultātā reģionā kopumā un arī Latvijā ekonomikas atveseļošanās notiks straujāk.

2022.-2027. GADA ATTĪSTĪBAS PERSPEKTĪVAS

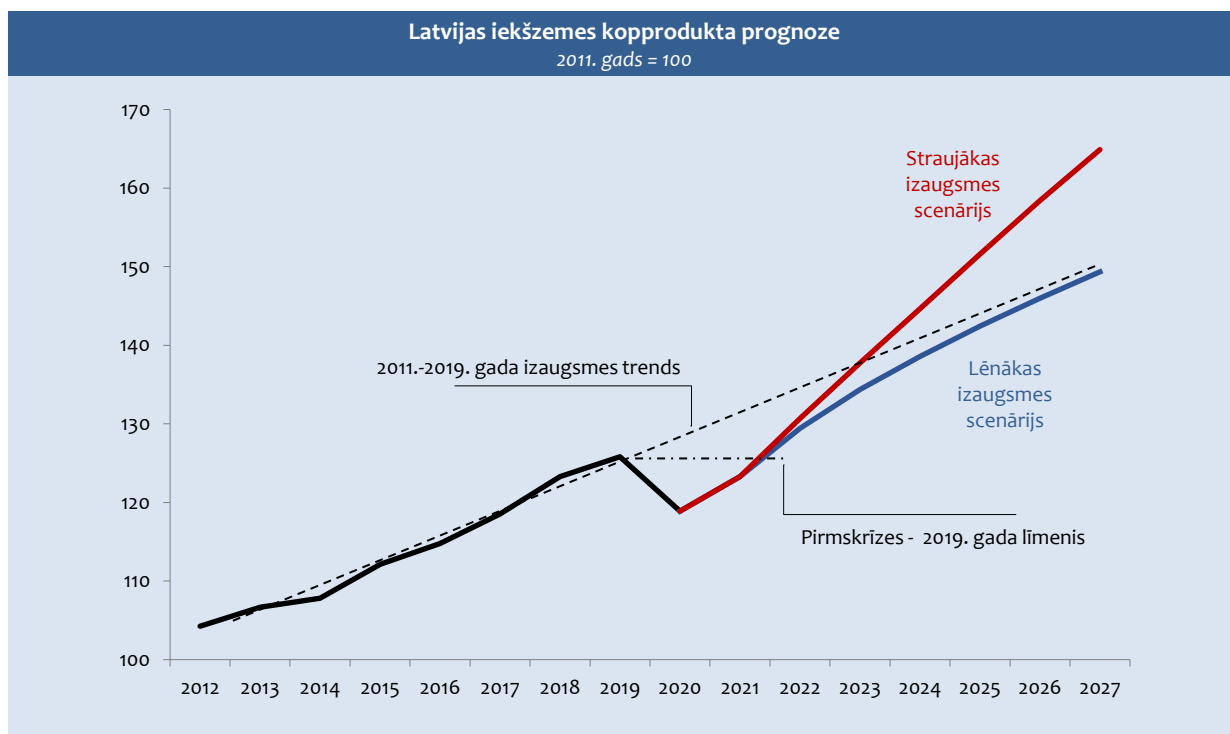
Covid-19 krīze ir veicinājusi pārmaiņas, kas visdrīzāk saglabāsies arī pēc pandēmijas. Piemēram, e-komercijas un citu digitālo risinājumu aizvien plašāka pielietošana, attālinātā darba formas u.c., aizvien vairāk lokalizētas globālās vērtību ķēdes u.c. Covid-19 un jaunās industriālās revolūcijas ietekmē mainās starptautiskās ražošanas konfigurācija. Notiek virzība uz īsākām vērtību ķēdēm un ražošanas lokalizāciju. Tas paver plašākas iespējas Latvijai integrēties starptautiskajos ražošanas tīklos, tai skaitā arī augstākas pievienotās vērtības aktivitātēs.

Covid-19 pandēmijas radītie ierobežojumi negatīvi ietekmē ekonomiku, tomēr tautsaimniecības attīstības izaicinājumi vidējā termiņā, kas jau ir noteikti politikas plānošanas dokumentos, kā nepieciešamība palielināt Latvijas preču un pakalpojumu eksportu un produktivitāti, nemainās.

Vidējam termiņam līdz 2027. gadam ir izstrādāti lēnākas un straujākas jeb mērķa izaugsmes scenāriji. Scenāriju pamata pieņēmumi balstīti uz atšķirīgām globālās ekonomikas attīstības tendencēm vidējā termiņā, Latvijas īstenotās struktūrpolitikas efektivitāti un spēju izmantot Covid-19 un tehnoloģiju attīstības radītās iespējas un priekšrocības.

Latvijas tautsaimniecības galvenais izaugsmes dzinējs nākotnē ir ienākumi no eksporta un eksporta iespēju paplašināšanās, spēja iekļauties produktu ķēdēs ar augstākas pievienotās vērtības produkciju un vairāk radīt kvalitatīvu gala produkciju. Vidējā termiņā straujāka attīstība ir sagaidāma nozarēs, kas spēs palielināt produktivitāti, ko ietekmē tehnoloģiskās atpalcības pārvarēšana, jaunu digitālo risinājumu ieviešana, ražošanas modernizēšana un investīcijas, ieguldījumi cilvēkkapitālā, pētniecībā un inovācijā jaunu produktu un pakalpojumu izstrādē u.c. piedāvājuma puses faktori.

5.1. attēls

Lēnākas izaugsmes scenārijs balstās uz pieņēmumu, ka ekonomikas transformācijas process ir lēns, pāreja uz augstākas pievienotās vērtības ekonomiku noritēs pakāpeniski. Eksporta ikgadējie pieauguma tempi 2022.-2027. gadam lēnākas izaugsmes scenārijā varētu būt ap 3,5% vidēji gadā. Salīdzinoši lēni augs privātais patēriņš un investīcijas. Savukārt, ikgadējie IKP pieauguma tempi vidēji no 2022.-2027. gadam varētu būt 2,8 procenti.

Straujākas izaugsmes scenārijs vidēja termiņa periodam paredz apjomīgāku investīciju apjoma kāpumu, kas veicina jaunāko tehnoloģiju ieviešanu, jaunu produktu un pakalpojumu attīstīšana, kā arī digitālo risinājumu plašāku izmantošanu un procesu efektivitātes uzlabošanu. Liela loma vidējā termiņā būs ieguldījumiem cilvēkkapitālā jaunu prasmju attīstībā, nodrošinot

produktīvās nozares ar izaugsmi nepieciešamo darbaspēku. Šajā scenārijā IKP pieauguma tempi vidējā termiņā var sasniegt 5% vidēji gadā.

5.1. tabula

Latvijas IKP izlietojuma prognoze izmaiņas procentos						
	Fakts			Prognozes		
	2017	2018	2019	2020	2021	2022-2027 vidēji gadā
Iekšzemes kopprodukts	3,3	4,0	2,1	-5,5	3,7	2,8 .. 5,0
Privātais patēriņš	3,0	2,6	2,2	-12,7	9,5	2,9 .. 4,8
Valsts patēriņš	3,4	1,6	2,6	2,5	2,7	2,5 .. 2,8
Kopējā pamatkapitāla veidošana	11,4	11,8	2,1	-2,1	2,3	3,2 .. 6,2
Eksports	6,4	4,3	2,1	-6,7	3,8	3,5 .. 6,0
Imports	8,6	6,4	3,0	-7,0	4,2	3,6 .. 6,2

Straujākas izaugsmes scenārijā vidējā termiņā eksportam un apstrādes rūpniecībai saglabājas salīdzinoši strauji pieauguma tempi, kam pamatā ir gan Latvijas ražotāju konkurētspēja, gan augošs ārējais pieprasījums. Vienlaikus izaugsme ne tik daudz būs saistīta ar ekstensīvu materiālietilpīgu ražošanas apjomu kāpināšanu, cik jaunāko tehnoloģisko procesu izmantošanu, utt. Straujāka attīstība iepriekšminēto faktoru dēļ ir sagaidāma augsto un vidēju augsto tehnoloģiju nozarēs. Vidējā termiņā eksportam būtu jāaug straujāk nekā pārējai ekonomikai, straujāk būtu jāpalielinās arī investīcijām, t.sk. privātajām.

No tautsaimniecības pamatnozarēm straujāka attīstība vidējā termiņā ir sagaidāma informācijas un komunikācijas pakalpojumiem. Tas ir saistīts ar aizvien pieaugošo pieprasījumu pēc ražošanas un pakalpojumu procesu digitalizācijas, kā arī globālajām IT nozares attīstības tendencēm. Uz iekšējo pieprasījumu orientēto nozaru – tirdzniecība un citi komercpakalpojumi – attīstība būs cieši saistīta ar privātā patēriņa dinamiku un pārējo tautsaimniecības nozaru radīto pieprasījumu.

Lēnāks kāpums vidējā termiņā sagaidāms enerģētikas un ieguves rūpniecības nozarēs. Arī transporta uz uzglabāšanas nozarē vidējā termiņā izaugsme būs mērena, ko noteiks gan Covid-19 radītā ietekme, gan nepieciešamība meklēt jaunus kravu veidus un piegādes ceļus, lai aizstātu jau ilgstoši rūkošos Krievijas naftas produktu un akmeņogļu kravu apjomus.

5.2. tabula

Latvijas IKP prognoze nozaru griezumā izmaiņas procentos						
	Fakts			Prognozes		
	2017	2018	2019	2020	2021	2022-2027 vidēji gadā
Iekšzemes kopprodukts	3,3	4,0	2,1	-5,5	3,7	2,8 .. 5,0
Lauksaimniecība, mežsaimniecība	1,8	-3,6	12,3	1,9	2,0	2,5 .. 3,5
Apstrādes rūpniecība	6,7	7,6	2,1	-3,4	4,0	3,2 .. 6,0
Pārējā rūpniecība	-1,3	-23,7	-2,9	-1,7	1,1	1,8 .. 2,5
Būvniecība	14,6	12,5	2,2	1,1	1,3	3,3 .. 6,0
Tirdzniecība, izmitināšana	3,2	4,4	4,7	-10,7	7,6	2,9 .. 4,9
Transports un uzglabāšana	6,4	4,0	-2,7	-17,5	6,0	2,0 .. 4,0
Citi komercpakalpojumi	-0,3	3,2	1,1	-6,2	3,5	3,2 .. 5,5
Sabiedriskie pakalpojumi	4,1	4,3	4,0	1,0	1,5	2,4 .. 3,4

6. EKONOMISKĀ STABILITĀTE UN KONKURĒTSPĒJA

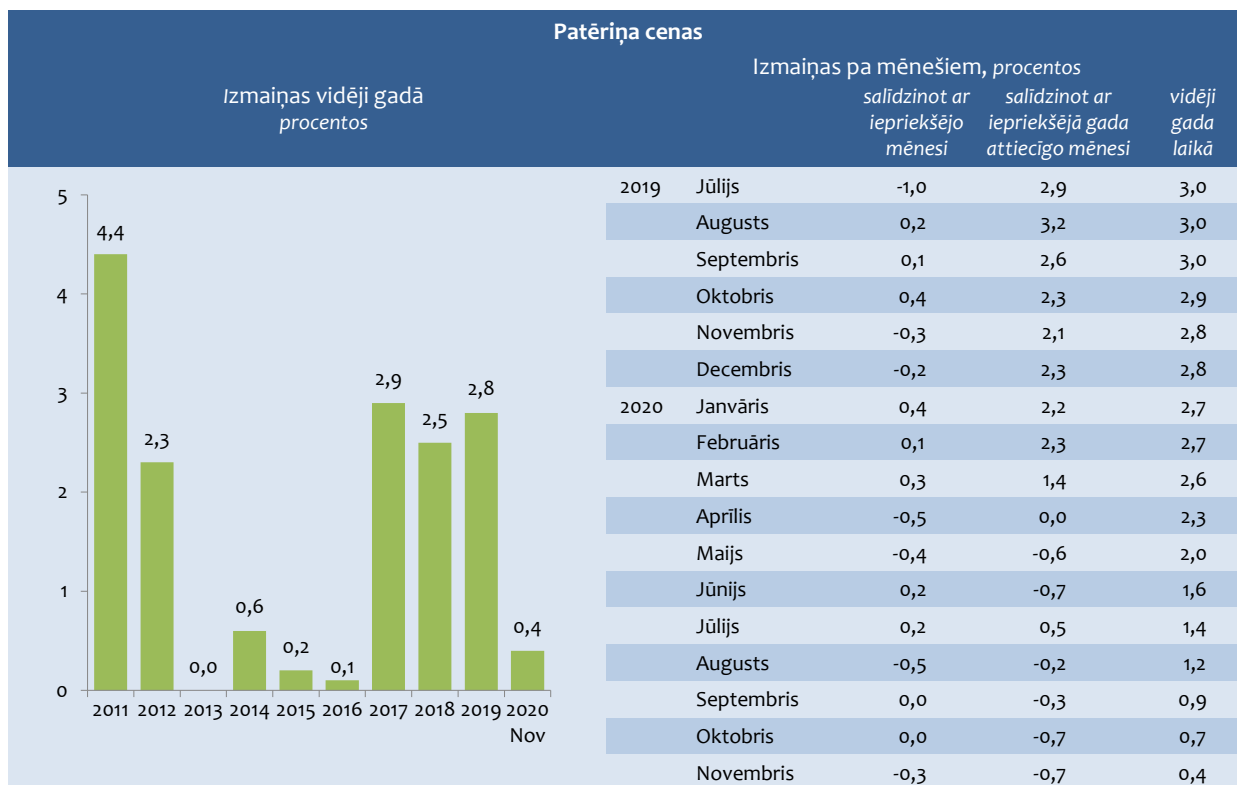
6.1. CENAS

PATĒRIŅA CENAS

Pēc krīzes izraisītās deflācijas patēriņa cenas atkal sāka pieaugt 2011. gadā. Aizvien būtiskāk kopējo cenu līmeni sāka ietekmēt ārējie faktori. 2011.-2012. gadā patēriņa cenu pieaugumu Latvijā noteica cenu kāpums pārtikai un naftai pasaulē. Cenu pieaugumu noteica arī iekšējie faktori, tādi kā administratīvo cenu kāpums dabasgāzei un siltumenerģijai. No 2013.-2016. gadam patēriņa cenu pieaugums bija ļoti mērens. Šajā periodā liela ietekme bija pārtikas un naftas cenu kritumam pasaulē. Cenu kritums naftai pakārtoti ietekmēja cenu samazinājumu gāzei un siltumenerģijai. Lielākā palielinošā ietekme šajā periodā bija cenu kāpumam pakalpojumiem. Straujākais kāpums bija ūdensapgādei un citiem ar mājokli saistītiem pakalpojumiem, ēdināšanas un ambulatoriem pakalpojumiem.

No 2017.-2019. gadam bija vērojams straujš cenu pieaugums. Patēriņa cenu līmeni ietekmēja pasaules cenu kāpums pārtikai un naftai. Būtiska ietekme uz patēriņa cenu līmeni bija arī cenu kāpumam pakalpojumiem.

6.1. attēls

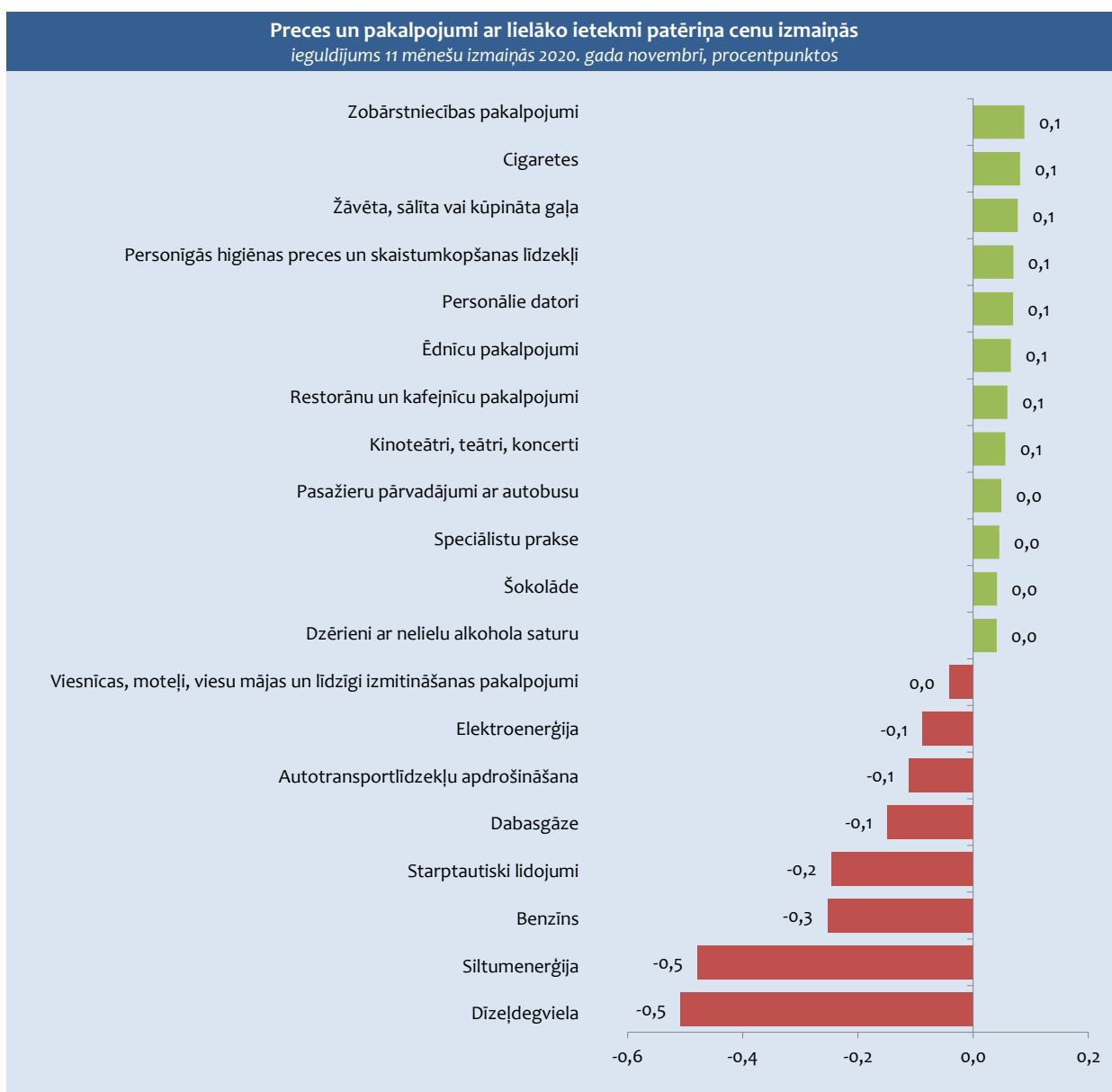
2020. gada vienpadsmit mēnešos bija vērojams cenu kritums. Patēriņa cenas 2020. gada novembrī, salīdzinot ar 2019. gada decembri, samazinājās par 0,4%. Gada vidējā inflācija novembrī bija 0,4 procenti.

Galvenie cenu ietekmējošie faktori Latvijā 2020. gadā:

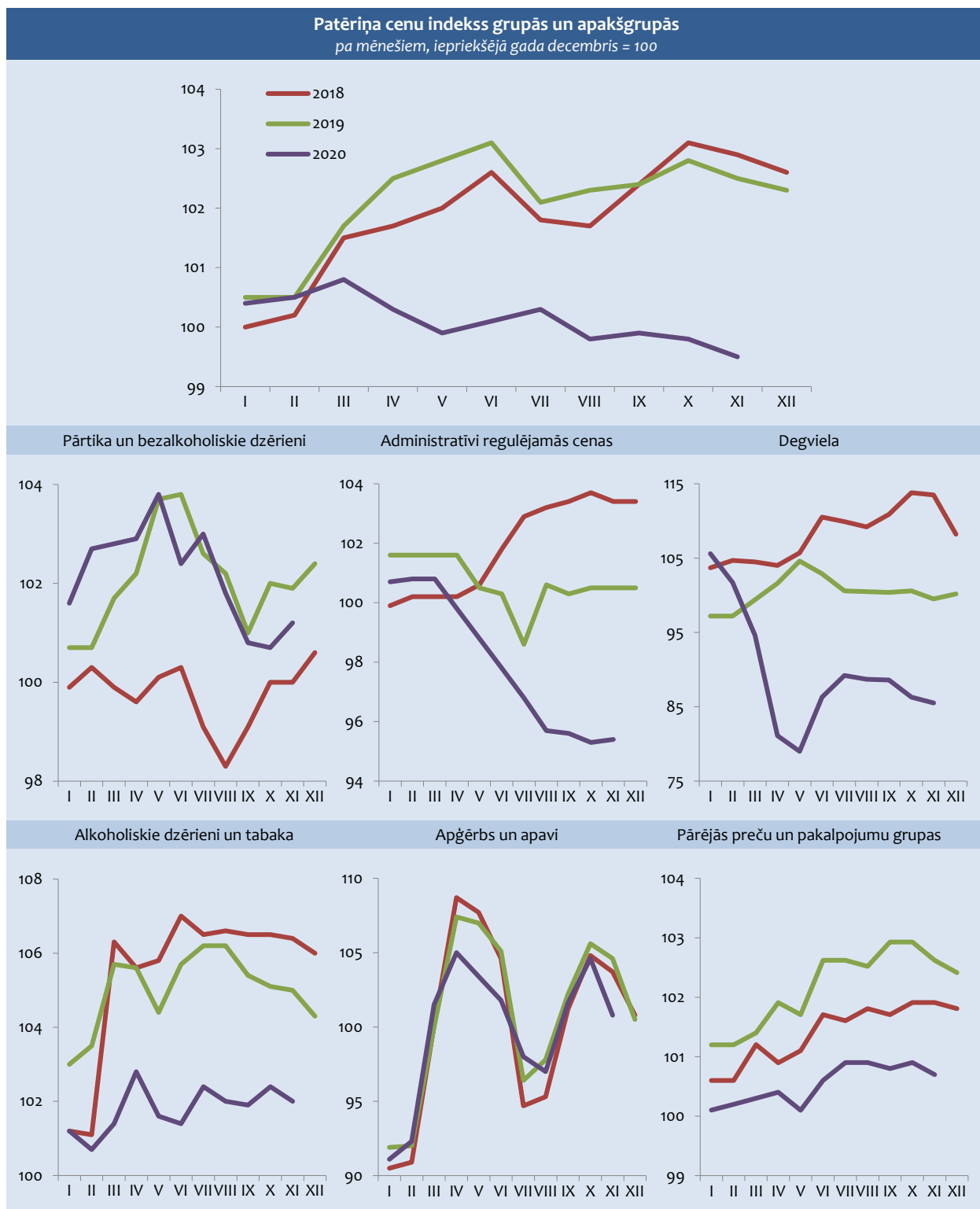
- lielākā ietekme uz cenu samazinājumu 2020. gada vienpadsmit mēnešos bija cenu kritumam degvielai pasaules naftas cenu krituma dēļ. Latvijā degvielas cenas janvārī–novembrī samazinājās par 14,4%, kas kopējo patēriņa cenu līmeni samazināja par 0,8 procentpunktiem. Pasaules naftas cenas 2020. gada novembrī, salīdzinot ar 2019. gada decembri, samazinājās par 32%, ko ietekmēja straujš naftas produktu cenu kritums marta mēnesī, kad mēneša laikā tās samazinājās par 55% līdz 22 USD par barelu. Arī aprīlī turpinājās kritums – vidēji mēneša laikā Brent markas naftas cena samazinājās par 21%, mēneša otrajā pusē noslidot pat līdz 19 USD par barelu, savukārt WTI markas naftas cena samazinājās pat līdz negatīvai vērtībai krājumu uzglabāšanas nespējas dēļ. Naftas cenu krišanos ietekmēja energoresursu pieprasījuma samazināšanās Covid-19 pandēmijas dēļ, kā arī starp Saūda Arābiju un Krieviju notiekošais jēlnaftas cenu karš. Situāciju mainīja Covid-19 izplatību ierobežojošo pasākumu mīkstināšana un naftas eksportētājvalstu organizācijas OPEC un tās partneru noslēgtā vienošanās samazināt naftas ieguvu, kad maijā–augustā naftas cenas atkal pieauga, sasniedzot 46 USD par barelu. Lai gan septembrī–oktobrī naftas cenas nedaudz samazinājās, ko galvenokārt veicināja bažas par pieprasījumu, aizvien vairāk valstīm ieviešot karantīnas pasākumus Covid-19 dēļ, novembrī tās atkal strauji pieauga un pietuvojās 50 USD par barelu saistībā ar cerībām par veiksmīgu Covid-19 vakcīnu un energoresursu pieprasījuma atjaunošanos;
- liela pazeminošā ietekme bija cenu kritumam siltumenerģijai, gāzei, elektroenerģijai un cietajam kurināmajam, kas kopā kopējo patēriņa cenu līmeni samazināja par 0,7 procentpunktiem. Cenu kritumu siltumenerģijai un dabasgāzei ietekmēja pasaules cenu samazināšanās naftai. Cenas siltumenerģijai kopš aprīļa samazinājās katru mēnesi, izņemot septembri un novembri, kopumā vienpadsmit mēnešos tās kritās par 12,3%. Straujākais cenu kritums siltumenerģijai bija augustā saistībā ar tarifa samazināšanu Rīgā. Savukārt dabasgāzei tarifi tika samazināti no 1. janvāra un 1. jūlija un kopumā dabasgāzes cena vienpadsmit mēnešos kritās par 16,7%. Cenas samazinājās arī elektroenerģijai par 2,8%, ko izraisīja lielāka hidroelektrostaciju izstrāde un pieprasījuma kritums saistībā ar Covid-19 krīzi;
- lielākā palielinošā ietekme bija cenu kāpumam pakalpojumiem – par 1,2%, kas kopējo patēriņa cenu līmeni palielināja par 0,4 procentpunktiem. Lielākā ietekme bija cenu kāpumam ambulatorajiem pakalpojumiem, ko noteica zobārstniecības pakalpojumu sadārdzināšanās, pacienta iemaksas pie ģimenes ārsta pieaugums no 2020. gada 1. janvāra un ārstu speciālistu pakalpojumu cenu kāpums, kā arī ēdināšanas pakalpojumiem un atpūtas un kultūras pakalpojumiem (kinoteātru, teātru un koncertu apmeklējumam, televīzijas abonēšanas maksai, piedalīšanās atpūtas un sporta pasākumos). Savukārt straujākais cenu kritums bija pārvadājumu un izmitināšanas pakalpojumiem saistībā ar Covid-19 ierobežojumu ietekmi un autotransporta apdrošināšanai;
- cenu kāpums pārtikai, ko ietekmēja straujāks cenu pieaugums gada sākumā un neraksturīgs kāpums jūlijā. Pārtikas cenas vienpadsmit mēnešu laikā pieauga par 1,2%, kas kopējo patēriņa cenu līmeni palielināja par 0,3 procentpunktiem. Lielākā palielinošā ietekme bija cenu kāpumam maizei un graudaugiem, žāvētai gaļai, šokolādei un citiem saldumiem, svaigiem dārzeņiem un kafijai, savukārt samazinošā – kartupeļiem, cūkgaļai un svaigiem dārzeņiem. Pārtikas precēm cenu izmaiņas lielā mērā nosaka pasaules cenu svārstības. Pārtikas cenas pēc straujā cenu krituma februārī–majā, ko galvenokārt ietekmēja pieprasījuma samazināšanās Covid-19 pandēmijas dēļ, jūnijā–novembrī pieauga un novembrī bija sasnējušas 2014. gada decembra līmeni. Straujākais kāpums bija vērojams augu eļļām, ko ietekmēja sarukušie krājumi pasaulē un stingrs importa pieprasījums, un graudaugu cenām, ļoti strauji pieaugot tieši augustā–oktobrī, ko noteica spēcīgais pasaules pieprasījums, bažas par ražošanas iespējām dienviņu puslodē un sausajiem laika apstākļiem, kas nelabvēlīgi ietekmēja sējumus daudzviet Eiropā, Ziemeļamerikā un Melnās jūras reģionā. Savukārt straujākais cenu kritums bija vērojams gaļai, kam cenas samazinājās visos gada mēnešos. Cūkgaļas cenas samazinājās, krītoties Vācijas produkcijas izlaidei Ķīnas noteikto importa ierobežojumu Vācijai dēļ, liellopu gaļas cenas samazinājās sakarā ar vājo pieprasījumu ASV, bet putnu gaļai cenu kritumu ietekmēja zemo pieprasījumu no Ķīnas un Saūda Arābijas;
- alkoholiskajiem dzērieniem un tabakas izstrādājumiem saistībā ar akcīzes nodokļa likmes paaugstināšanu cenas pieauga par 1,9%, kas kopējo cenu līmeni paaugstināja par 0,2 procentpunktiem. Lielākā ietekme šajā grupā bija cenu kāpumam cigaretēm un stipriem alkoholiskajiem dzērieniem.

Kopumā 2020. gadā vidējā gada inflācija varētu būt tuvu nullei. Turpmākajos mēnešos patēriņa cenas turpinās samazināties, saglabājoties zēmam pieprasījumam saistībā ar pasākumiem vīrusa izplatības ierobežošanai. Pandēmijai atkāpjoties, patēriņa cenas stabilizēsies un 2021. gadā kopumā vidējā gada inflācija būs augstāka par 2020. gadā vēroto. Vienlaikus to joprojām noteiks pasaules cenu svārstības.

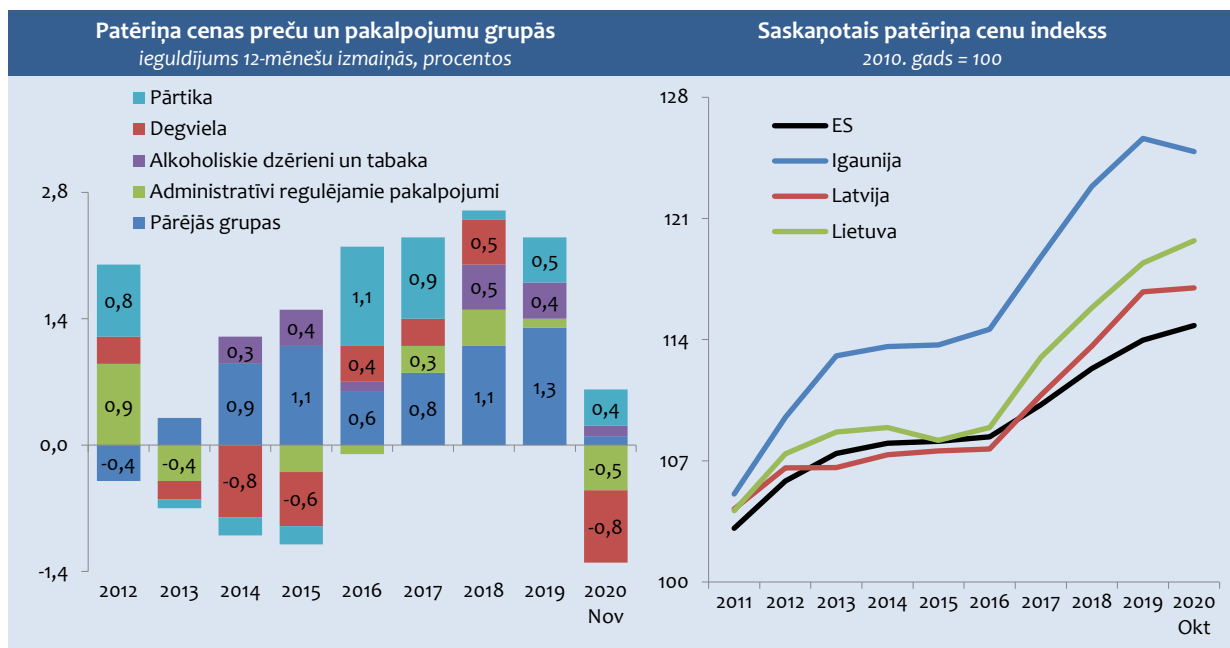
6.2. attēls

6.3. attēls

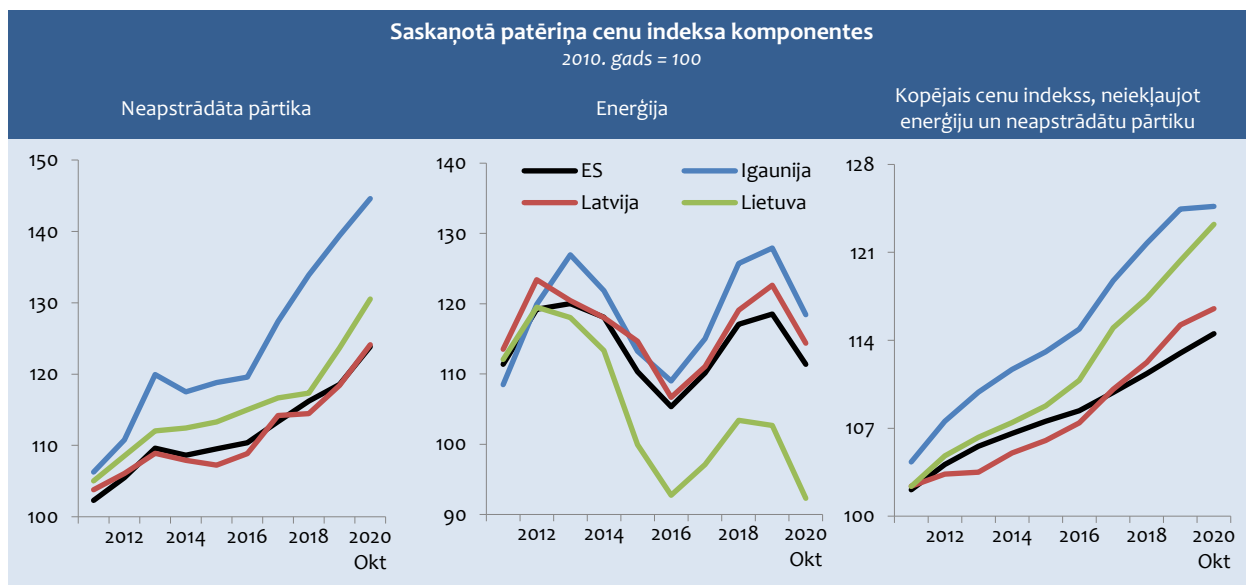
6.4. attēls

Pēc straujāka kāpuma 2011.-2013. gadā, kad inflācija Eiropas Savienībā bija robežās no 1,5% līdz 3,1%, 2014.-2016. gadā cenu pieaugums bija ļoti mērens, ko noteica samērā vājā ekonomikas attīstība Eiropas Savienībā, kā arī pasaules cenu kritums pārtikai un naftai. Vidējā gada inflācija ES šajā periodā augstāko līmeni sasniedza 2014. gadā, kad tā bija vien 0,6 procenti. Baltijas valstīs bija vērojamas līdzīgas tendences kā kopumā ES. Starp Baltijas valstīm straujākā inflācija bija vērojama Igaunijā, bet zemākā – Latvijā.

Palielinoties ekonomikas aktivitātēm un attiecīgi arī privātajam patēriņam, kā arī pieaugot pasaules cenām, pēdējos gados inflācija ES pieauga. 2017. gadā vidējā gada inflācija bija 1,7%, 2018. gadā – 1,9%, 2019. gadā – 1,4%. Cenas pieauga visās galvenajās patēriņa grupās, izņemot sakarus. Lielākā ietekme bija cenu kāpumam pakalpojumiem. Liela ietekme 2017.-2018. gadā bija arī cenu kāpumam enerģijai, tomēr 2019. gadā tā būtiski samazinājās. Savukārt 2020. gadā Covid-19 ietekmē cenas kritās. 2020. gada oktobrī vidējā gada inflācija ES bija 0,9%. Lielākā ietekme bija cenu kāpumam pakalpojumiem un pārtikai, kā arī cenu kritumam enerģijai un nepārtikas precēm.

6.5. attēls

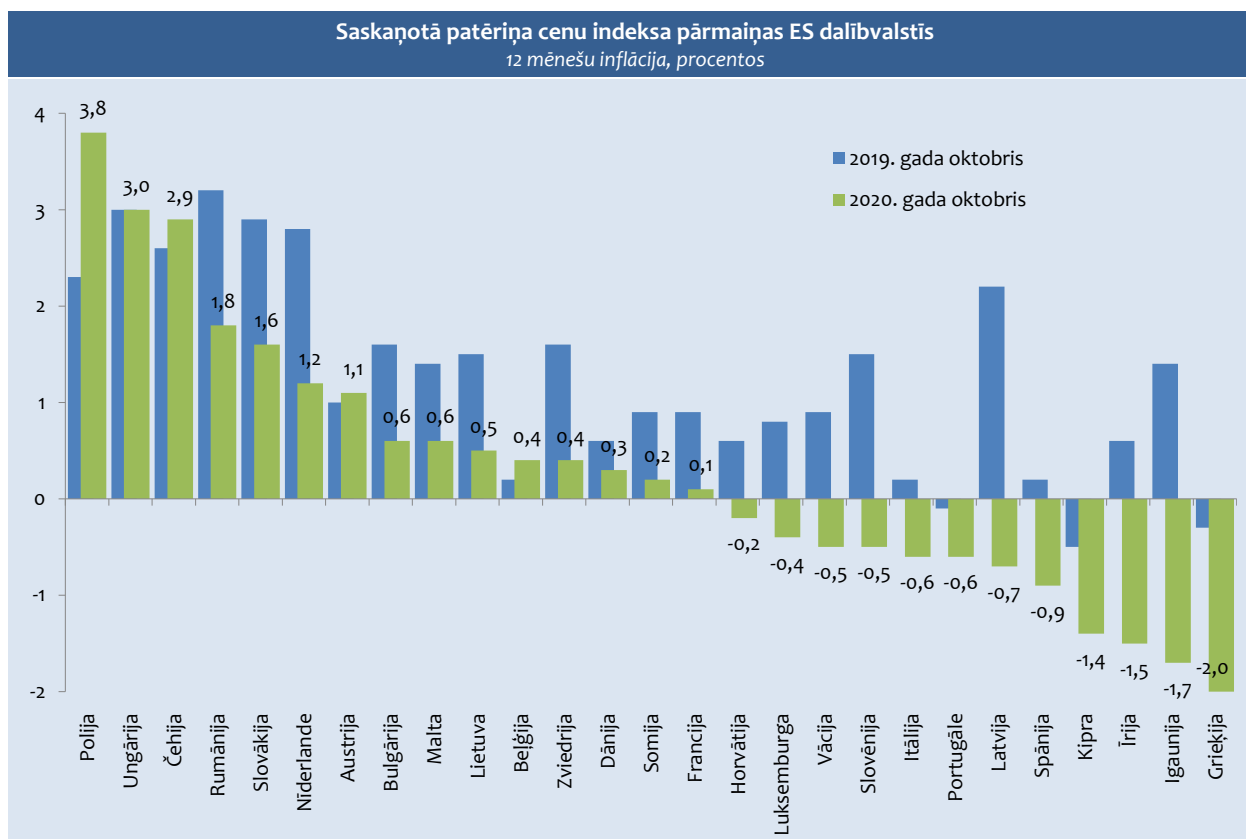
Salīdzinot Baltijas valstis, 2017.-2018. gadā straujāk saskaņotā patēriņa cenu indekss pieauga Igaunijā, bet 2019. gadā – Latvijā. 2019. gadā Igaunijā un Lietuvā cenas pieauga visās galvenajās patēriņa grupās, izņemot sakarus, Lietuvā cenas samazinājās arī apģērbiem un apaviem, bet Latvijā – cenas pieauga visās grupās. Lielākā ietekme visās trīs valstīs bija cenu pieaugumam pakalpojumiem un pārtikai. Latvijā un Lietuvā liela ietekme bija arī cenu kāpumam alkoholiskajiem dzērieniem un tabakai.

Jāatzīmē, ka Latvijā kopš 2011. gada ir zemākā pamatinflācija starp Baltijas valstīm, ko ietekmē lēnāks nekā pārējās valstīs privātā patēriņa pieaugums, attiecīgi lēnāks pakalpojumu cenu kāpums. Arī alkoholiskajiem dzērieniem un tabakai Latvijā bija lēnāks cenu kāpums, jo Igaunijā un Lietuvā akcīzes nodokļa izlīdzināšana ar ES līmeni notiek straujāk. Tikai 2018.-2019. gadā alkoholiskajiem dzērieniem un tabakai cenas Latvijā pieauga straujāk.

2020. gada oktobrī vidējā gada inflācija visaugstākā bija Lietuvā, ko ietekmēja būtisks cenu kāpums pakalpojumiem. Arī Latvijā un Igaunijā liela ietekme bija cenu kāpumam pakalpojumiem, bet lielāka tā bija cenu kritumam enerģijai un cenu kāpumam pārtikai. Igaunijā liela ietekme bija arī cenu kritumam administratīvi regulējamām cenām un alkoholiskajiem dzērieniem un tabakai.

2020. gada oktobrī, salīdzinot ar 2019. gada oktobri, cenu līmenis ES valstīs kopumā pieauga par 0,2%, bet eirozonā samazinājās par 0,3%. Inflācija visstraujāk pieauga Polijā, Čehijā un Beļģijā, bet straujāk cenas samazinājās Igaunijā, Latvijā, Īrijā un Slovēnijā. Augstākā inflācija 2020. gada oktobrī bija Polijā, Ungārijā un Čehijā, bet deflācija bija Grieķijā, Igaunijā, Īrijā un Kiprā.

6.6. attēls

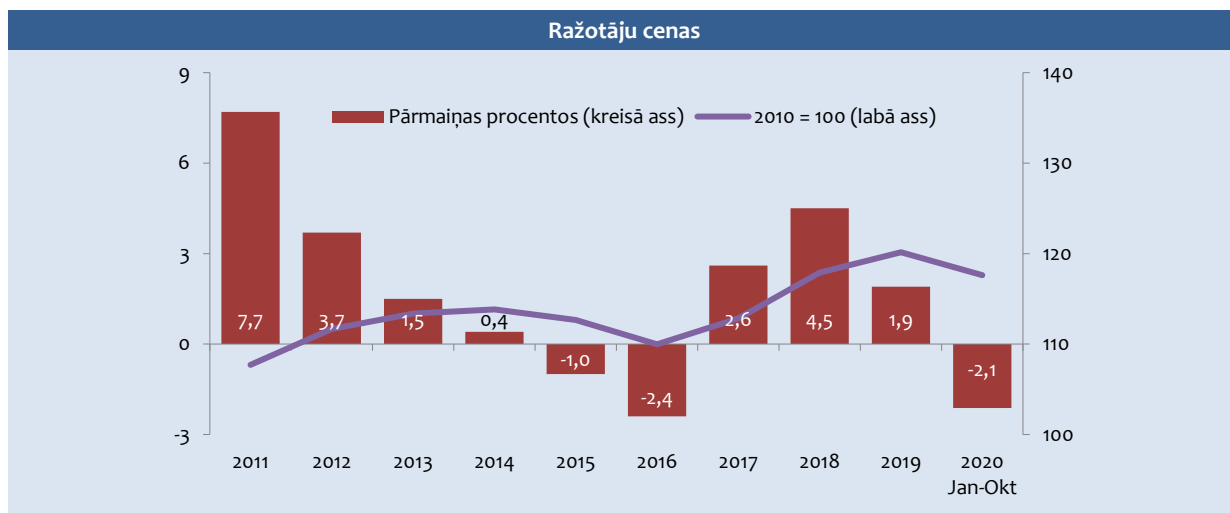

RAŽOTĀJU CENAS

Ražotāju cenas pēc straujā kāpuma 2010.-2012. gadā 2013. un 2014. gadā pieauga ļoti mēreni, bet 2015.-2016. gadā – samazinājās, galvenokārt cenu krituma apstrādes rūpniecībā dēļ. Savukārt pieaugot cenām apstrādes rūpniecībā, 2017.-2018. gadā bija vērojams būtisks ražotāju cenu kāpums.

2019. gadā ražotāju cenu kāpums palēninājās. 2019. gadā vietējā tirgū realizētajai produkcijai ražotāju cenas pieauga par 4%, bet eksportētajai produkcijai saglabājās nemainīgas. Lielākā ietekme bija ražotāju cenu kāpumam elektroenerģijai, gāzes apgādei, siltumapgādei un gaisa kondicionēšanai.

6.7. attēls

2020. gadā ražotāju cenām bija vērojams kritums. 2020. gada janvārī-oktobrī, salīdzinot ar iepriekšējā gada attiecīgo periodu, ražotāju cenas rūpniecībā samazinājās par 2,1%. Vietējā tirgū realizētajai produkcijai cenas samazinājās par 3,1%, bet eksportētajai produkcijai – par 1,2%. Ražotāju cenas samazinājās visās rūpniecības nozarēs. Lielākā ietekme bija ražotāju cenu kritumam elektroenerģijai, gāzes apgādei, siltumapgādei un gaisa kondicionēšanai un apstrādes rūpniecībai.

Līdzīga tendence kopš 2010. gada vērojama arī ražotāju cenām apstrādes rūpniecībā. 2014.-2016. gadā ražotāju cenas apstrādes rūpniecībā ietekmēja ekonomiskā situācija ES un Krievijā un pasaules izejvielu cenu kritums, īpaši energoresursiem. 2017.-2018. gadā apstrādes rūpniecībā bija vērojams straujš cenu pieaugums, savukārt 2019. gadā tas palēninājās. 2019. gadā ražotāju cenas vietējā tirgū realizētajai produkcijai pieauga par 2,1%, bet eksportētajai produkcijai saglabājās nemainīgas. Savukārt 2020. gada janvārī-oktobrī, salīdzinot ar iepriekšējo gadu, ražotāju cenu apstrādes rūpniecībā kritums bija līdzīgs gan vietējā tirgū realizētajai produkcijai, gan eksportētajai produkcijai – attiecīgi par 1,2% un 1 procentu.

Nedaudz vairāk nekā 60% no apstrādes rūpniecībā saražotās produkcijas tiek eksportēti, tāpēc nozares kopējo ražotāju cenu dinamiku lielākā mērā ietekmē eksportētās produkcijas ražotāju cenu svārstības. Savukārt eksportētās produkcijas cenas pamatā nosaka Latvijas galveno eksportpreču, t.sk. kokmateriālu, metāla izstrādājumu un pārtikas preču cenu dinamika pasaules tirgos. Jāatzīmē, ka 2019. gadā pasaules energoresursu un izejvielu cenām bija vērojams neliels kritums, bet 2020. gada pirmajā pusē Covid-19 krīzes ietekmē tās strauji samazinājās. Savukārt vietējā tirgū realizētās produkcijas cenu ietekmē iekšzemes pieprasījums un izaugsmes tempu palēnināšanās.

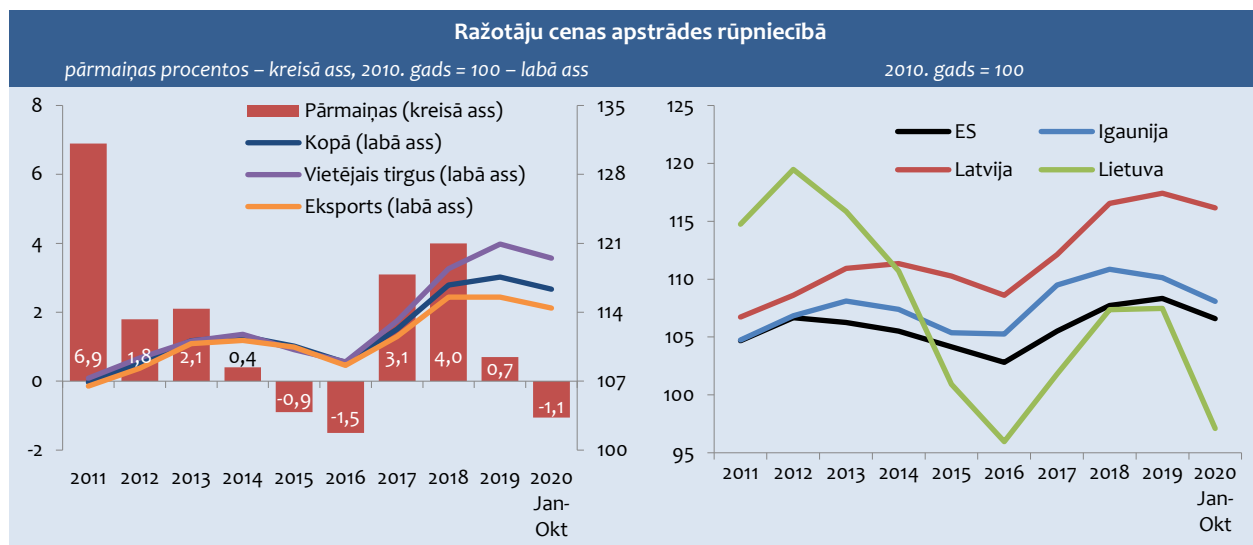
Nozaru griezumā apstrādes rūpniecībā ietekmīgākais ražotāju cenu pieaugums gan 2019. gadā, gan 2020. gada desmit mēnešos bija pārtikas produktu ražošanā. Jāatzīmē, ka arī pasaules pārtikas cenas 2019. gadā strauji pieauga, bet 2020. gada desmit mēnešos tās saglabājās nemainīgas, kad, neskatoties uz Covid-19 pandēmijas ietekmi, saglabājās spēcīgs pieprasījums. Ražotāju cenu pieaugumu pārtikas produktu ražošanā 2019. gadā noteica cenu kāpums gan vietējā tirgū realizētajai produkcijai, gan eksportētajai produkcijai, bet 2020. gadā – tikai eksportētajai produkcijai.

Savukārt ietekmīgākais ražotāju cenu kritums apstrādes rūpniecībā gan 2019. gadā, gan 2020. gada janvārī-oktobrī, salīdzinot ar iepriekšējā gada attiecīgo periodu, bija kokapstrādē, kur ietekme 2019. gadā bija cenu kritumam tieši eksportētajai produkcijai, bet 2020. gadā ietekme bija cenu kritumam gan vietējā tirgū realizētajai produkcijai, gan eksportētajai produkcijai. Jāatzīmē, ka pēc kāpuma iepriekšējos gados, 2019. gadā un 2020. gada pirmajā pusē samazinājās apaļo kokmateriālu vidējās iepirkuma cenas.

Ražotāju cenas ES 2013.-2016. gadā samazinājās. To galvenokārt ietekmēja pārtikas, kā arī lauksaimniecības un ražošanas izejvielu cenu kritums, ko zināmā mērā noteica pieprasījuma samazinājums pasaulē, ekonomiskās situācijas pasliktināšanās citās attīstītajās valstīs, kā arī pasaules tirdzniecības pieauguma tempu palēnināšanās un nenoteiktība par gaidāmo fiskālo konsolidāciju vairumā attīstīto valstu. 2014. un 2015. gadā to ietekmēja arī ekonomiskā situācija starp ES un Krieviju Ukrainas krīzes dēļ. Uzlabojoties ekonomiskajai situācijai un pieaugot izejvielu cenām, ražotāju cenām apstrādes rūpniecībā 2017.-2018. gadā bija straujākais kāpums kopš 2011. gada gan ES kopumā, gan visās trīs Baltijas valstīs. 2019. gadā ražotāju cenu kāpums palēninājās, galvenokārt pasaules enerģijas cenu krituma un globālās ekonomikas izaugsmes palēnināšanās dēļ. Savukārt 2020. gadā ražotāju cenas samazinās, ko ietekmē energoresursu un izejvielu piedāvājuma un pieprasījuma svārstības saistībā ar Covid-19 pandēmiju. Salīdzinot ES valstis, ražotāju cenas apstrādes rūpniecībā 2020. gada janvārī-oktobrī, salīdzinot ar iepriekšējā gada attiecīgo periodu, samazinājās visās valstīs, izņemot Ungāriju, Kipru, Maltu, Rumāniju, Čehiju un Dāniju. Visstraujāk tās samazinājās Grieķijā, Lietuvā un Īrijā.

Salīdzinot Baltijas valstis, ražotāju cenas apstrādes rūpniecībā 2020. gadā samazinājās visās trīs valstīs. Visstraujāk tās saruka Lietuvā – par 9,6%. Igaunijā un Latvijā tām bija vērojams neliels kritums – attiecīgi par 1,8% un 1,1 procentu.

6.8. attēls

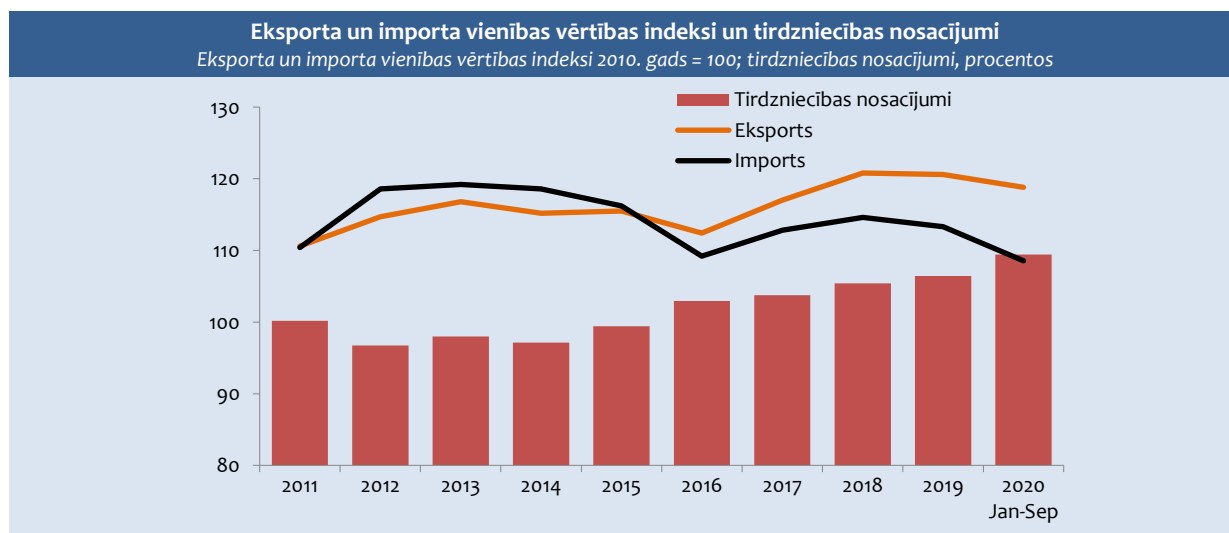

ĀRĒJĀS TIRDZniecības vienības vērtības indeksi

2012.-2014. gadā tirdzniecības nosacījumi pasliktinājās, importa vienības vērtībai pieaugot straujāk par eksporta vienības vērtību. Tikai 2015. gadā tirdzniecības nosacījumi uzlabojās un atgriezās 2011. gada līmenī.

Kopš 2016. gada tirdzniecības nosacījumi strauji uzlabojās. 2016. gadā lielākā ietekme bija importa vienības vērtības kritumam koks un naftas pārstrādes produktiem un derīgo izrakteņu ieguvei, bet 2017. gadā – gan eksporta, gan importa vienības vērtības palielināšanās koks un naftas pārstrādes produktiem. 2018. gadā lielākā ietekme bija eksporta vienības vērtības palielināšanās koksnei un tās izstrādājumiem, savukārt importa vienības vērtībai – koks un naftas pārstrādes produktiem.

6.9. attēls

2019. gadā tirdzniecības nosacījumi turpināja uzlaboties un vienības vērtības indekss eksportētajām precēm pārsniedza vienības vērtības indeksu importētajām precēm jau par vairāk nekā 7 procentpunktiem. Eksporta vienības vērtība 2019. gadā samazinājās par 0,2%, bet importa vienības vērtība samazinājās straujāk – par 1,1%. Eksporta vienības vērtību visvairāk ietekmēja vienības vērtības kritums koksnei un tās izstrādājumiem, savukārt importa vienības vērtību – parastiem metāliem un koks un naftas pārstrādes produktiem. 2020. gada janvārī-septembrī, salīdzinot ar iepriekšējā gada atbilstošo periodu,

vienības vērtība eksportētajām precēm samazinājās par 1,5%, bet importētajām precēm – par 4,2%. Vienības vērtības indekss eksportētajām precēm pārsniedza vienības vērtības indeksu importētajām precēm par vairāk nekā 11 procentpunktiem. Vidējo eksporta vienības vērtību visvairāk ietekmēja vienības vērtības kritums koksnei un tās izstrādājumiem, parastiem metāliem, koka un naftas pārstrādes produktiem mežkopības un mežizstrādes produktiem, kā arī kāpums lauksaimniecības un medniecības produktiem, pārtikas produktiem, mehāniskajiem transportlīdzekļiem un apģērbiem.

Uz vidējo importa vienības vērtību lielākā ietekme bija vienības vērtības kritumam koka un naftas pārstrādes produktiem, derīgo izrakteņu ieguvei, parastiem metāliem, ķīmiskām vielām un ķīmiskiem produktiem, datoriem, elektroniskām un optiskām iekārtām, koksnei un tās izstrādājumiem, bet palielinoša – vērtības kāpumam mehāniskajiem transportlīdzekļiem, citiem gataviem izstrādājumiem, pārtikas produktiem un farmaceitiskām pamatvielām.

6.2. MAKSĀJUMU BILANCE

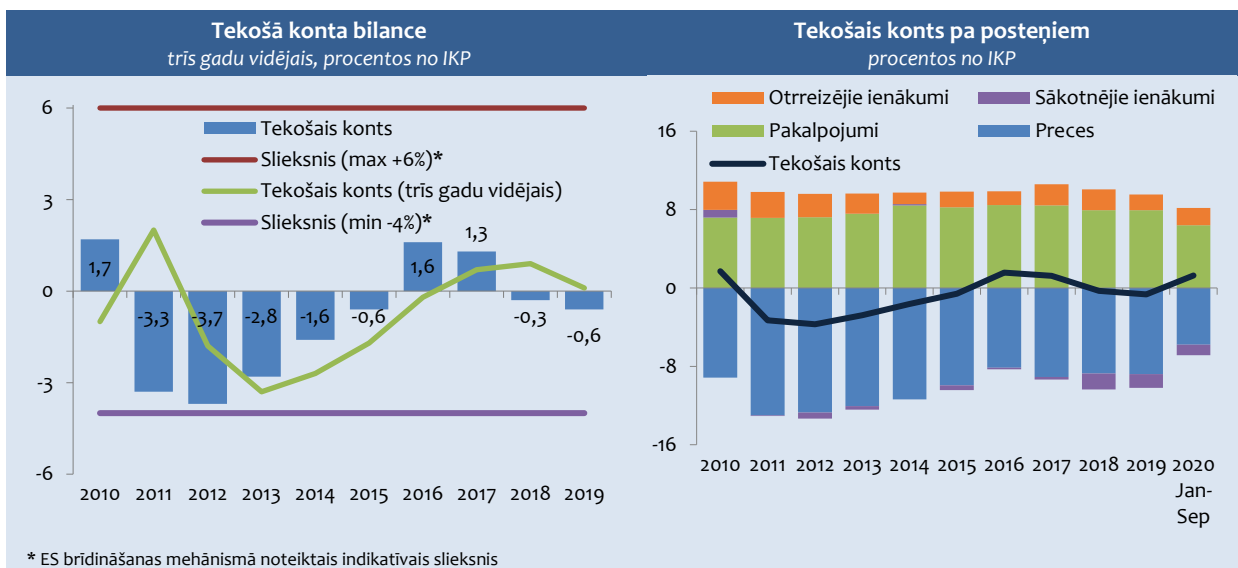
TEKOŠAIS KONTS

Latvija, kā maza atvērta ekonomika, ir jutīga pret ārējiem šokiem, kas atspoguļojas tekošā konta stāvoklī. Maksājumu bilances tekošais konts pēdējos gados bija tuvu līdzsvaram, liecinot par to, ka kopš globālās finanšu krīzes Latvijas ekonomika ir kļuvusi ievērojami noturīgāka. Kopš 2010. gada tekošais konts nepārsniedz ES brīdināšanas mehānismā noteiktos indikatīvos sliekšņus un ir vērtējams kā ilgtspējīgs.

Vidēji periodā no 2015.-2019. gadam tekošā konta balance bija pozitīva – 0,3% no IKP līmenī. Tekošā konta ikgadējās svārstības ir mērenas, tomēr kopējā tendence bija lejupvērsta – no pārpalikuma 1,6% no IKP 2016. gadā līdz deficitam 0,6% no IKP 2019. gadā.

Tekošā konta stāvokli 2020. gada deviņos mēnešos noteica Covid-19 pandēmijas radītais šoks, kas dažādi ietekmējot pārrobežu preču, pakalpojumu un ienākumu plūsmas, atspoguļojās tekošā konta pārpalikumā – 1,3% no IKP līmenī.

6.10. attēls

Latvijas tekošajam kontam ir raksturīgs augsts preču tirdzniecības deficīts un pakalpojumu tirdzniecības pārpalikums, savukārt mazākā apmērā ir primāro ienākumu un sekundāro ienākumu neto plūsmas.

Tekošā konta stāvokli galvenokārt nosaka izmaiņas ārējās tirdzniecības bilanci.

Pēdējos piecos gados (2015.-2019.) ārējās tirdzniecības deficīts bija vidēji 8,9% no IKP līmenī. 2019. gadā, salīdzinot ar 2015. gadu, ārējās tirdzniecības deficīts samazinājās par gandrīz 1 procentpunktu un sasniedza 8,8% no IKP līmeni. To galvenokārt noteica importa lēnāks pieaugums nekā eksporta. Šajā laika periodā preču eksports faktiskajās cenās ik gadu vidēji palielinājās par 4,3%, bet preču imports pieauga par 3,4% vidēji gadā.

Pēdējos gados ir vērojama ārējā tirdzniecības plūsmu vājināšanās. To galvenokārt ietekmēja ārējās vides nenoteiktība un ārējā pieprasījuma samazināšanās. Preču eksporta dinamika 2019. gadā bija daudz mērenāka nekā gadu iepriekš (pieauga par 1,3%), atspoguļojot ārējā pieprasījuma pakāpenisko vājināšanos. Preču eksporta dinamiku pozitīvi ietekmēja lauksaimniecības un pārtikas preču eksports. Būtiski pieauga elektroierīču un iekārtu, dzelzs un tērauda izstrādājumu, kā arī farmācijas produktu eksporta apjomi. Arī importa pieauguma tempi, salīdzinot ar iepriekšējo gadu, bija lēnāki (pieauga par 2%).

Covid-19 pandēmijas izplatības ierobežošanas pasākumi radīja spēcīgu negatīvu ietekmi uz tirdzniecības intensitāti 2020. gadā. Šī gada deviņos mēnešos preču eksporta vērtība bija tikai par 0,8% augstākā līmenī nekā pirms gada, bet importa vērtība samazinājās par 6,2% un tirdzniecības deficīts bija 5,8% no IKP (2019. gada deviņos mēnešos – 9,1% no IKP).

6.1. tabula

Latvijas maksājumu balance procentos no IKP						
	2015	2016	2017	2018	2019	2020 Jan-Sep
Tekošais kants	-0,6	1,6	1,3	-0,3	-0,6	1,3
Tirdzniecības balance	-9,9	-8,1	-9,1	-8,7	-8,8	-5,8
Eksports	42,5	41,4	43,1	43,1	41,8	44,6
Imports	52,4	49,5	52,2	51,8	50,6	50,4
Pakalpojumu balance	8,2	8,5	8,4	7,9	8,0	6,4
Sākotnējie ienākumi	-0,5	-0,2	-0,3	-1,6	-1,4	-1,1
Otrreizējie ienākumi	1,6	1,4	2,2	2,1	1,6	1,8
Kapitāla kants	2,8	1,2	1,0	1,8	1,5	1,8
Finanšu kants	2,5	3,5	2,1	2,9	1,1	6,1
Tiešās investīcijas	-2,5	-0,3	-1,9	-2,2	-2,9	-1,8
Aktīvi	0,5	0,9	1,8	-0,9	0,2	0,6
Pasīvi	3,0	1,2	3,7	1,3	3,1	2,4
Portfeļieguldījumi**	11,7	5,3	6,6	-4,1	-1,7	13,5
Aktīvi	9,6	7,1	5,9	-3,6	1,0	12,5
Pasīvi	-2,1	1,8	-0,7	0,5	2,7	-1,0
Citi ieguldījumi	-8,0	-2,0	-6,0	9,6	5,9	-7,3
Aktīvi	-10,2	1,9	0,8	-1,1	-0,2	-0,2
Pasīvi	-2,3	3,8	6,7	-10,7	-6,1	7,0
Rezerves aktīvi	1,3	0,5	3,3	-0,4	-0,3	1,7
Novirze	0,3	0,7	-0,2	1,4	0,2	3,0
* portfeļieguldījumi un atvasinātie finanšu instrumenti						

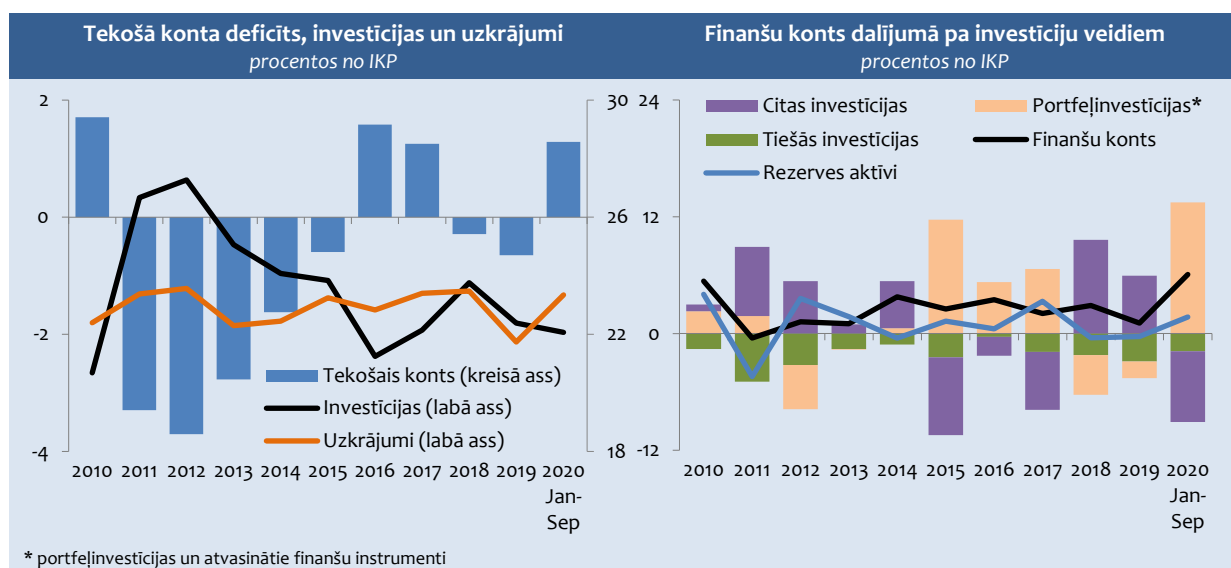
Pakalpojumu balance Latvijā ir pozitīva. Vidēji 2015.-2019. gadā pakalpojumu bilances pārpalikums bija 8,2% no IKP līmenī. 2019. gadā pakalpojumu imports un eksports faktiskajās cenās pieauga gandrīz vienādos tempos – par 4,8%, nedaudz lēnāk nekā pirms gada. Lai arī pakalpojumu importa pieauguma temps saglabājās salīdzinoši augsts, imports absolūtajā izteiksmē ir tikai puse no pakalpojumu eksporta, un tas nodrošina noturīgu pakalpojumu bilances pārpalikumu – 8% apmērā no IKP. Pakalpojumu eksportu 2019. gadā lielā mērā balstīja transporta, informācijas un komunikācijas tehnoloģiju un citu saimnieciskās darbības pakalpojumu pieaugums. Savukārt, lielu ieguldījumu pakalpojumu importa pieaugumā veidoja ar tirdzniecības starpniecību saistītie pakalpojumi. Būtiski pieauga arī IKT un transporta pakalpojumu imports, kamēr finanšu pakalpojumu imports samazinājās.

Pakalpojumu pārrobežu tirdzniecību ar Covid-19 saistītais šoks ietekmē spēcīgāk nekā preču tirdzniecību. 2020. gadā pakalpojumu dinamika un balance būtiski saruka. 2020. gada deviņos mēnešos pakalpojumu eksports un imports faktiskajās cenās, attiecīgi par 21,2% un 19,8%, bija mazāks nekā pirms gada un pakalpojumu bilances pārpalikums samazinājās, sasniedzot 6,4% no IKP. Pakalpojumu pārrobežu plūsmu samazināšanos būtiski ietekmēja pārvietošanās ierobežojumi un iedzīvotāju piesardzība pret atpūtas un darījumu braucieniem, kas noteica braucienu, kā arī gaisa un autotransporta pakalpojumu vērtības kritumu.

Sākotnējo ienākumu balance pēdējos piecos gados (2015.-2019.) bija negatīva – vidēji gadā 0,8% līmenī no IKP ar relatīvi nelielām svārstībām, ko galvenokārt nosaka nerezidentu ieguldījumu ienākumu izmaiņas, kā arī ES fondu līdzekļu ieplūde. 2019. gadā sākotnējo ienākumu deficīts sasniedza 1,4% no IKP līmeni, savukārt 2020. gada deviņos mēnešos tas samazinājās līdz 1,1% no IKP līmenim, ko noteica tiešo ārvalstu investīciju ienākumu samazināšanās.

Otrreizējo ienākumu un kapitāla konta stāvokli būtiski ietekmē ES fondu līdzekļu plūsmas, kā arī Latvijas iemaksas ES budžetā. Otrreizējo ienākumu balance Latvijā ir pozitīva un laikā no 2015. līdz 2019. gadam vidēji bija 1,8% no IKP līmenī. 2019. gadā un 2020. gada deviņos mēnešos otrreizējo ienākumu konts ir ar pārpalikumu – attiecīgi 1,6% un 1,8% no IKP. Kapitāla kontā dominē ES struktūrfondu ieplūde. Kapitāla konta pārpalikums kopš 2015. gada vidēji bija 1,6%, tai skaitā 2019. gadā 1,5% no IKP līmenī. 2020. gada deviņos mēnešos kapitāla konta pozitīvā balance ir nedaudz lielāka nekā pirms gada, sasniedzot 1,8% no IKP līmeni. Kapitāla konta pārpalikuma izmaiņas galvenokārt ir saistītas ar ES fondu līdzekļu apgušanas aktivitāšu izmaiņām.

6.11. attēls

Tekošā konta bilances stāvoklis liecina par uzkrājumu un iekšzemes investīciju sabalansētību. Pēdējos piecos gados (2015.-2019.) uzkrājumi ir vidēji 22,7%, bet investīcijas – 22,9% no IKP līmenī. 2020. gada deviņos mēnešos tekošā konta pārpalikumu noteica uzkrājumu līmeņa pieaugums un investīciju samazinājums.

PĀRROBEŽU FINANŠU PLŪSMAS

Finanšu konta bilances stāvokli galvenokārt ietekmēja sabiedriskais sektors, t.i., finanšu sektora stabilizācijas pasākumi, valsts sektora parādu restrukturizācijas Latvijas Bankas pasākumi paplašinātās aktīvu iegādes programmas (PAIP) ietvaros. Finanšu konta svārstības ietekmēja arī nerezidentu noguldījumu samazinājums Latvijas kredītiestādēs.

Laika periodā no 2015.-2019. gadam kopumā aktīvi pieauga lielākā apjomā nekā pasīvi un finanšu konta balance (aktīvi mīnus pasīvi) bija pozitīva – vidēji 2,4% no IKP līmenī. 2020. gada deviņos mēnešos Latvijas aktīvi ārzemēs palielinājās lielākā apjomā nekā parādsaistības, un finanšu konta balance saglabājās pozitīva, sasniedzot 6,3% no IKP līmeni.

Latvijas aktīvu pieaugumu ārzemēs lielā mērā noteica Latvijas Bankas un kredītiestāžu sektora portfeļieguldījumi. Savukārt lielākais ārējo parādsaistību pieaugums bija Latvijas Bankai

Tiešo investīciju balance pēdējos gados ir negatīva, kas liecina par ārvalstu tiešo investīciju ieplūdi.

Latvijas bruto ārējā parāds nedaudz palielinājās. Pēc Latvijas starptautisko investīciju bilances datiem, 2020. gada septembra beigās bruto ārējais parāds bija gandrīz 125% no IKP līmenī. Tai skaitā valdības bruto ārējais parāds sasniedza 10 456 milj. eiro (36% no IKP).

Maksājumu bilances kontu stāvokli tuvākajā nākotnē noteiks Covid-19 pandēmijas izplatīšanās un tā apkarošanai noteikto ierobežojumu apjoms un ilgums.

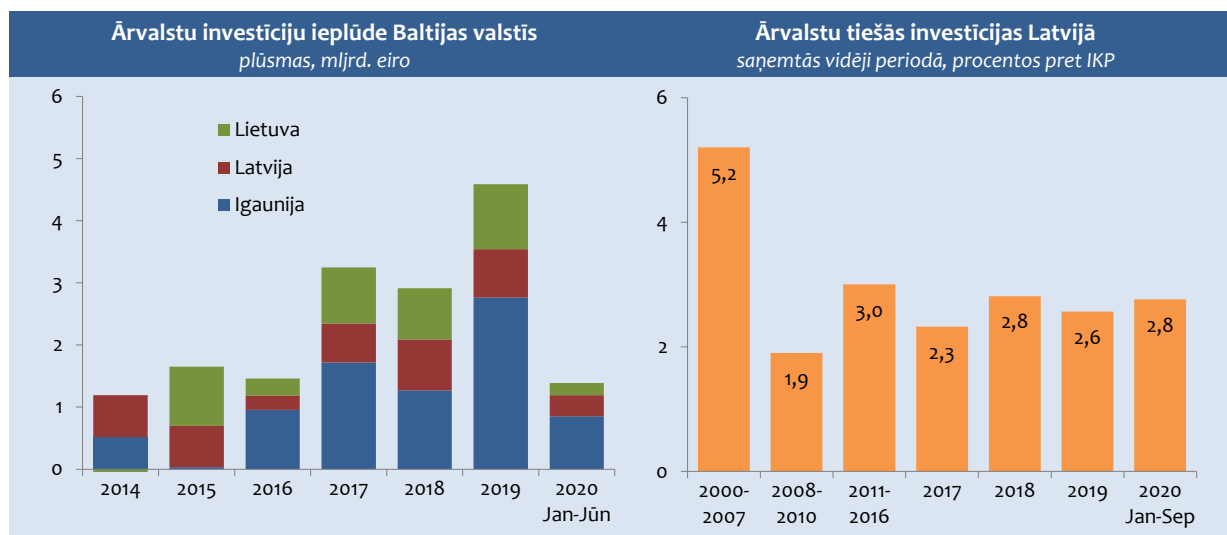
6.3. ĀRVALSTU TIEŠĀS INVESTĪCIJAS

Ārvalstu tiešo investīciju (ĀTI) plūsmu intensitāte Latvijā, kā arī citās Baltijas valstīs ir mērena. Tas skaidrojams ar nestabilitāti pasaules ekonomikā un pieaugušiem ģeopolitiskiem riskiem. Arī Covid-19 pandēmijas izplatīšanas ierobežojumi kļūst par nozīmīgu šķērslī investīciju pārrobežu plūsmām. 2020. gadā publicētajā ANO ziņojumā par pasaules investīcijām ("World investment report"¹) lēsts, ka globālās ĀTI plūsmas 2020. gadā samazināsies līdz 40%, salīdzinot ar 2019. gada līmeni, un pirmo reizi kopš 2005. gada to apjoms nepārsniegs 1 triljonu ASV dolāru. Tiek prognozēts, ka 2021. gadā ĀTI turpinās krist vēl par 5-10% un sāks atgūties tikai 2022. gadā, bet ĀTI pārrobežu plūsmu ilgtermiņa augšup vērsta tendence ir iespējama tikai pie ļoti pozitīviem nākotnes paredzējumiem.

Baltijas valstīs kopumā pēdējos piecos gados ik gadu piesaistītās ĀTI neto plūsmas vidēji veidoja gandrīz 3% no IKP, kas bija uz pusi zemākā līmenī nekā straujās izaugsmes gados (2004.-2007.). Kopš 2017. gada ārvalstu investoru aktivitāte Baltijas valstīs palielinājās, kur lielākā daļa no ĀTI plūsmām bija Igaunijas ekonomikā.

2020. gada deviņos mēnešos Baltijas valstīs kopumā piesaistītās ĀTI neto plūsmas bija gandrīz 1,4 mljrd. eiro, un Latvija piesaistīja 23% no visām ĀTI Baltijas valstīs, Igaunija – 68% un Lietuva – 10 procentus.

6.12. attēls

Jāatzīmē, ka pasaulē kopumā ir vērojams investīciju pārrobežu plūsmu ilgtermiņa negatīvais cikls, ko izraisa vairāki faktori, tai skaitā pieaugušie ģeopolitiskie riski un politikas nenoteiktība. Vienlaikus notiek strukturālās pārmaiņas ĀTI modeļos industriālās revolūcijas ietekmē. Pieaug arī digitālās ekonomikas strukturālās, kas ietekmē investīciju pārrobežu plūsmas.

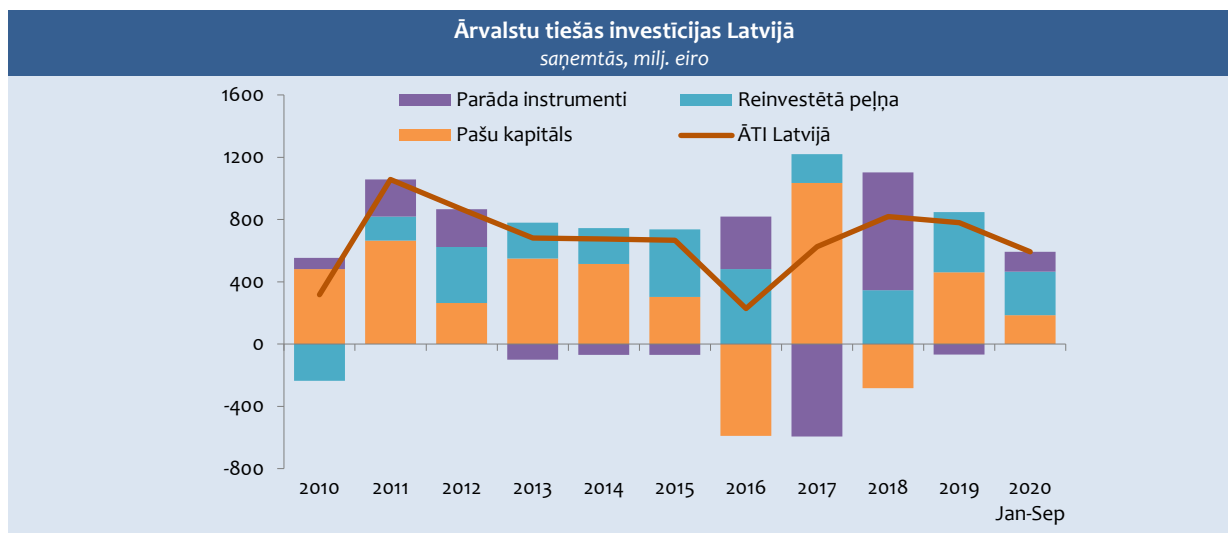
Lai arī kopumā ĀTI Latvijas ekonomikā pieaug, tomēr ĀTI plūsmām ceturkšņu griezumā ir raksturīgs izteikts svārstīgums.

2019. gadā Latvijā piesaistītās ĀTI bija 781 milj. eiro apjomā. Salīdzinot ar 2018. gadu, ĀTI plūsmas samazinājās par 4,8% un sasniedza 2,6% no IKP, kas bija nedaudz zemākā līmenī nekā pirms gada. Lielākās ĀTI plūsmas bija apstrādes rūpniecībā, nekustamā īpašuma un finanšu nozarē. Valstu dalījumā lielākās investīcijas Latvijā ieplūda no Igaunijas un Vācijas.

Latvijā piesaistīto ĀTI neto plūsmas 2020. gada deviņos mēnešos bija 592 milj. eiro apjomā, t.i., par 58 milj. eiro vairāk nekā pirms gada un sasniedza 2,8% no IKP līmeni. ĀTI apjoma pieaugumu lielā mērā noteica parāda instrumenti, palielinoties saistībām pret māsas uzņēmumiem un samazinoties prasībām pret tiešajiem investoriem. Nerezidentu ieguldījumi Latvijā reģistrēto uzņēmumu pašu kapitālā un reinvestētā peļņa arī pieauga, bet bija mazākā apjomā nekā 2019. gada atbilstošajā periodā. Lielākie ieguldītāji bija Lietuvas, Zviedrijas un apvienotās karalistes investori. Apjomīgas investīcijas tika veiktas finanšu pakalpojumu un apstrādes rūpniecības nozarēs.

¹ World Investment Report 2020. United Nations Publications, New York 2020 https://unctad.org/system/files/official-document/wir2020_en.pdf

6.13. attēls

2020. gada septembra beigās uzkrātās ĀTI Latvijas ekonomikā sasniedza 16,5 mljrd. eiro (55% no IKP). Salīdzinot ar 2019. gada beigām, tās pieauga par 4%, ko galvenokārt noteica ieguldījumu pieaugums finanšu un apdrošināšanas pakalpojumu nozarē, apstrādes rūpniecībā, kā arī profesionālo, zinātnisko un tehnisko pakalpojumu nozarē.

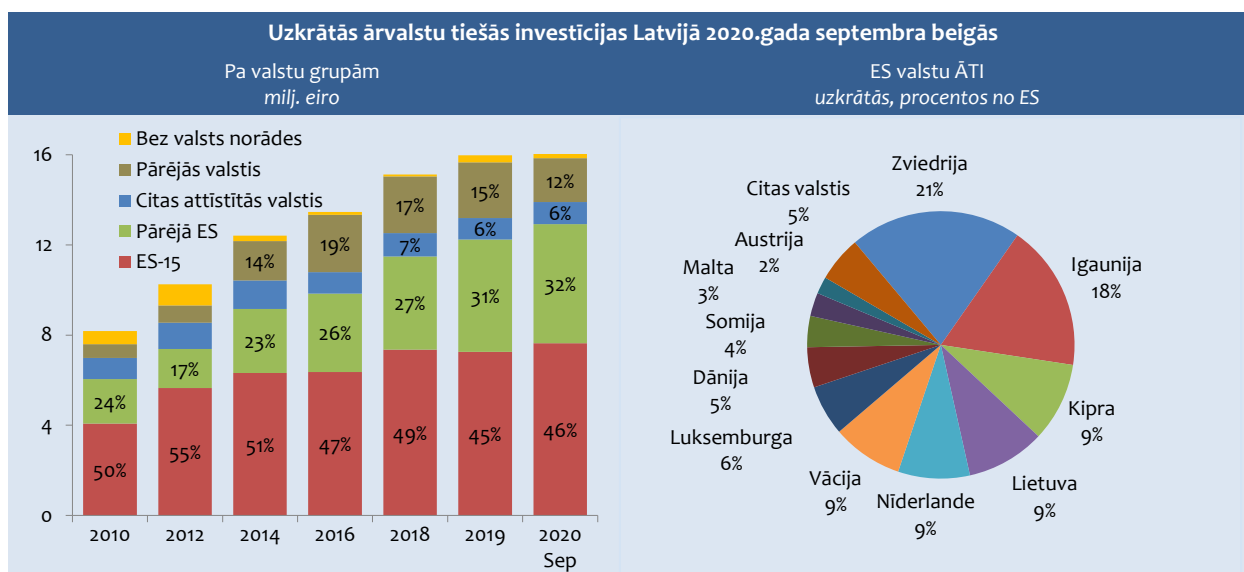
Uzkrāto ĀTI ģeopolitiskā struktūrā dominē ES valstu uzņēmēju investīcijas, kas šī gada septembra beigās veidoja 76% no kopējām uzkrātajām ĀTI Latvijas tautsaimniecībā.

Lielākā ieguldītājvalsts Latvijas ekonomikā ir Zviedrija. Tās uzņēmēju investīcijas sasniedza gandrīz 16% no kopējām uzkrātajām ĀTI (2019. gada beigās – 15,2%). Pārsvārā tās ir investīcijas finanšu starpniecībā. Apjomīgi ir arī Igaunijas, Krievijas, Nīderlandes, Kipras, Lietuvas un Vācijas uzņēmēju ieguldījumi.

Kopš 2013. gada būtiski palielinājās Krievijas investoru ieguldījumi Latvijā. 2020. gada septembra beigās Krievijas uzkrātās tiešās investīcijas bija 2,5 reizes lielākā apjomā nekā 2013. gadā, un pēc uzkrātām ĀTI Krievija bija trešā lielākā ieguldītājvalsts Latvijas ekonomikā.

Gandrīz piekto daļu no Latvijā uzkrātām ĀTI ir Lietuvas un Igaunijas uzņēmēju investīcijas. Jāatzīmē, ka Latvijas uzņēmēju aktivitātes Baltijas kaimiņvalstīs ir daudz mērenākas.

6.14. attēls

ĀTI vairāk piesaistītas pakalpojumu nozarēs. Uzkrātās ĀTI pakalpojumu aktivitātēs 2020. gada septembra beigās veidoja 77% no uzkrātām ĀTI Latvijas tautsaimniecībā. Salīdzinot ar 2015. gada beigām, tās palielinājās par 25%, tai skaitā kopš 2019. gada beigām – par 4,5 procentiem.

Gandrīz 74% no uzkrāto ĀTI pakalpojumu nozarēs ir ieguldījumi finanšu starpniecības, nekustamo īpašumu un tirdzniecības aktivitātēs. Pēdējos gados palielinās nerezidentu ieguldījumi transporta un uzglabāšanas nozarē, kā arī informācijas un komunikācijas pakalpojumos.

Preču ražošanas nozarēs uzkrātās ĀTI 2020. gada septembra beigās veidoja 23%. Apstrādes rūpniecībā ir ieguldīts gandrīz 12% no kopējām uzkrātām ĀTI, kas lielākoties koncentrētas tradicionālajās nozarēs. Tikai piektā daļa no uzkrātām ĀTI apstrādes rūpniecībā ir ieguldīts augsto un vidēji augsto tehnoloģiju nozarēs, kas liecina par šo aktivitāšu zemo pievilcību ārvalstu kapitālam. No 2015. gada beigām uzkrāto ĀTI apjoms apstrādes rūpniecības nozarē palielinājās par 26%, ko būtiski ietekmēja nozīmīgi ieguldījumi kokapstrādē, elektrisko iekārtu ražošanā, transportlīdzekļu ražošanā, kā arī metālizstrādājumu ražošanā.

Jāatzīmē, ka pēc uzkrātām ĀTI apstrādes rūpniecības nozarē Latvija joprojām atpaliek no Lietuvas un Igaunijas.

6.2. tabula

	ĀTI sadalījumā pa nozarēm			struktūra, procentos		
	atlikumi perioda beigās					
	milj. eiro					
	2011	2019	2020 Sep	2011	2019	2020 Sep
Lauksaimniecība	263	647	659	2,8	4,1	4,0
Apstrādes rūpniecība	1113	1 848	1 927	11,9	11,6	11,6
Pārējā rūpniecība	386	665	695	4,1	4,2	4,2
Būvniecība	482	565	524	5,2	3,5	3,2
Tirdzniecība un izmitināšana	1 329	2 639	2 640	14,3	16,6	15,9
Transports un uzglabāšana	400	802	732	4,3	5,0	4,4
Finanšu starpniecība	2 534	3 786	4 055	27,2	23,8	24,5
Operācijas ar nekustamo īpašumu	1 109	2 653	2 680	11,9	16,7	16,2
Citi pakalpojumi	688	1 243	1 406	7,4	7,8	8,5
Neklasificēta darbība	1 019	1 079	1 235	10,9	6,8	7,5
Pavisam	9 323	15 927	16 553	100	100	100

Ārvalstu investīciju piesaistē Latvijā nozīmīga loma ir Latvijas Investīciju un attīstības aģentūrai (LIAA). LIAA investīciju piesaistes stratēģija ir orientēta uz kvalitatīvu ienākošo investīciju projektu apkalpošanu un aktīvu darbību investīciju projektu piesaistē, uzrunājot potenciālos investorus.

ĀTI piesaistes politikas pilnveidošanas process notiek ciešā sadarbībā ar Ārvalstu investoru padomi Latvijā (ĀIPL). Tās veiktās ārvalstu investoru aptaujas sniedz nozīmīgu ieguldījumu investīciju vides uzlabošanai.

Investīciju piesaistes veicināšanai LIAA un Ekonomikas ministrija ierosināja iniciatīvu papildināt "Covid-19 infekcijas izplatības seku pārvarēšanas likumu" ieviešot "zaļo koridoru" lielā apjoma investīcijām prioritārajos virzienos. "Zaļā koridora" ieviešanas mērķis ir panākt lielo investīciju projektu īstenošanas ilguma samazinājumu par 50%, tādējādi būtiski uzlabojot ārvalstu tiešo investīciju piesaistes konkurētspēju un veicinot strauju ekonomiskās situācijas uzlabošanu.

Iniciatīvas īstenošanas rezultātā tiktu nodrošināta privāto investīciju ātrāka faktiskā ieplūšana Latvijas ekonomikā, tādējādi uzlabojot ārvalstu tiešo investīciju piesaistes apjomu 2021. gadā un turpmākajos gados radot papildus vismaz 1 000 jaunu augstas pievienotās vērtības darba vietu.

Attiecīgais priekšlikums paredz publisko pakalpojumu pieejamību, kas ir saistīti ar privāto investīciju ieguldījumu īstenošanu un lēmumu pieņemšanu atbilstoši savai kompetencei prioritārā kārtībā un termiņā, kas ir vismaz uz pusi īsāks nekā attiecīgās pakalpojuma sniegšanas jomas darbību regulējošajos normatīvajos aktos noteiktais, kā arī deleģējumu Ministru kabinetam noteikt kārtību, kādā šādi projekti virzāmi un attiecīgos kritērijus šo projektu identificēšanai.

Tāpat paredzēts tieši krīzes regulējuma ietvaros atrunāt administratīvās procedūras (Ministru Kabineta deleģējumā), kas var tikt organizētas attālināti, tādējādi maksimāli paātrinot jau uzsāktu investīciju projektu realizāciju Latvijā, aktivizējot un pilnībā izmantojot visus pieejamos resursus tautsaimniecībai īstermiņā un vidējā termiņā.

6.4. MONETĀRIE RĀDĪTĀJI

Banku sektors kopumā darbojas ar peļņu, tomēr tā ir ievērojami samazinājusies, ko lielā mērā noteica Covid-19 pandēmijas negatīvā ietekme uz ekonomiku un tai skaitā arī banku sektoru. Kredītešanas attīstība joprojām vērtējama kā vāja – uzņēmējdarbības kredītešana attīstās nevienmērīgi, savukārt mājāsaimniecību kredītešanā saskatāmas pozitīvas iezīmes. Noguldījumu apjomi pieaug. Covid-19 negatīvo ietekmi banku sektorā mīkstina valsts atbalsta pasākumi, tādi kā galvojumu programmas un saistību izpildes moratoriji. Nenoteiktība saglabājas samērā augsta arī banku sektorā.

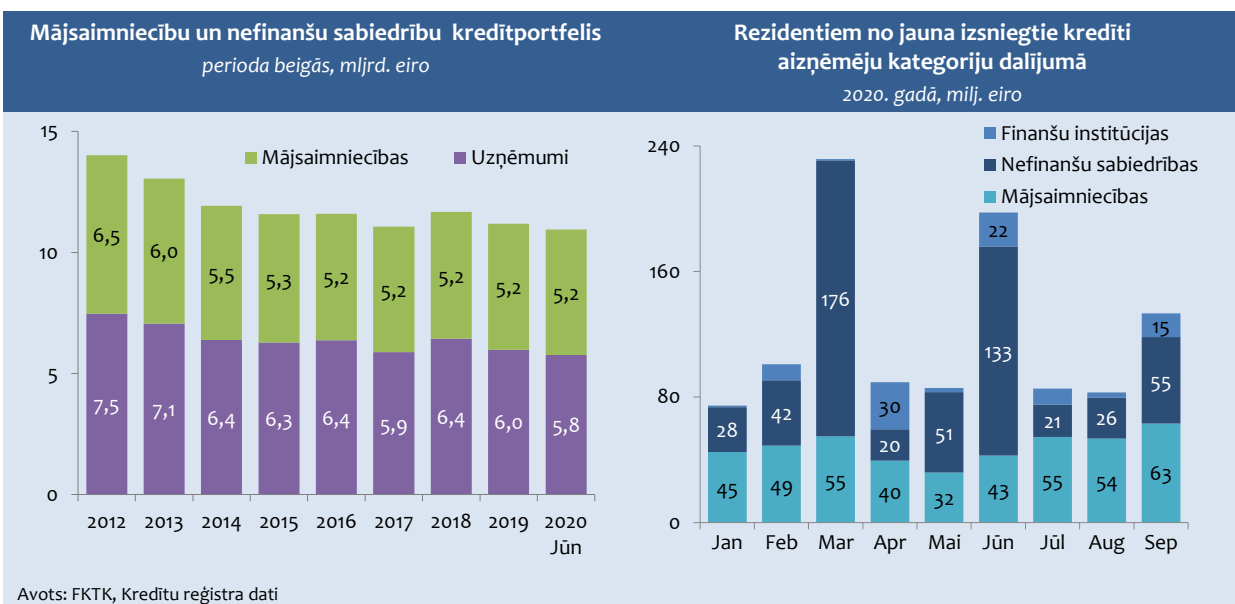
Saskaņā ar FKTK informāciju **banku pelnītspēja samazinās**, bet tā joprojām ir pozitīva – 2020. gada pirmajā pusē bankas darbojās ar peļņu 40,3 milj. eiro apmērā, kas ir par apmēram 70% mazāk nekā iepriekšējā gada attiecīgajā periodā. Banku peļņu lielā mērā ietekmēja bažas par nākotni saistībā ar Covid-19 turpmāko attīstību, kā rezultātā bankas preventīvi veidoja uzkrājumus. Kopumā Latvijā darbojas 13 bankas un 3 ES banku filiāles. Banku sektora kapitalizācijas līmenis saglabājās augstā līmenī. 2020. gada 2. ceturksnī banku sektora vidējais kapitāla pietiekamības rādītājs sasniedza 24,53%. Banku sektora aktīvu atdeve (ROA)² ievērojami saruka un bija 0,36%. Kapitāla atdeve (ROE)³ gada laikā saruka gandrīz trīs reizes un bija 3,2% (ES – 1,3%).

Latvijas **banku aktīvu** pieaugums bija vērojams 2013. gada beigās, kas bija saistīts ar gaidāmo eiro ieviešanu – iedzīvotāju skaidras naudas uzkrājumi latos nonāca banku kontos. Līdz ar to ievērojami saruka skaidrā nauda apgrozībā, un norēķinos ievērojami pieauga bezskaidras naudas izmantošana. Eiro valūtai nomainot latus, skaidrā nauda apgrozībā ievērojami pieauga. Kopš eiro ieviešanas skaidrās naudas apgrozībā pieaugums ir mērens. 2020. gada septembra beigās skaidrā nauda apgrozībā bija 4 871,3 milj. eiro, kas ir par 10% vairāk nekā iepriekšējā gada septembrī.

Pēc banku sektora aktīvu pieauguma līdz 2015. gada beigām (2015. gada 4. ceturksnī – 31,9 mljrd. eiro) sekoja aktīvu sarukums. Kopš 2018. gada 3. ceturksņa vērojams aktīvu pieaugums, un 2020. gada 2. ceturksnī banku aktīvi bija 23,3 mljrd. eiro, kas bija par 6% vairāk nekā pirms gada. Nebankām izsniegto kredītu īpatsvars kopējos aktīvos saruka un bija 56%, savukārt parāda vērtspapīru īpatsvars pieauga līdz 15 procentiem.

Bankas joprojām ir piesardzīgas aktīvākas kredītešanas īstenošanā. Saskaņā ar FKTK datiem **nebankām izsniegto kredītu atlikumi** 2020. gada 2. ceturksņa beigās saruka par 4,1% salīdzinājumā ar iepriekšējā gada attiecīgo periodu.

6.15. attēls

Kopējā mājsaimniecību kredītportfeļa dinamika ir pozitīva. No mājsaimniecībām izsniegtajiem kredītiem lielāko daļu veido kredīti mājokļa iegādei, rekonstrukcijai un remontam.

² ROA – peļņas/zaudējumu attiecība pret aktīviem

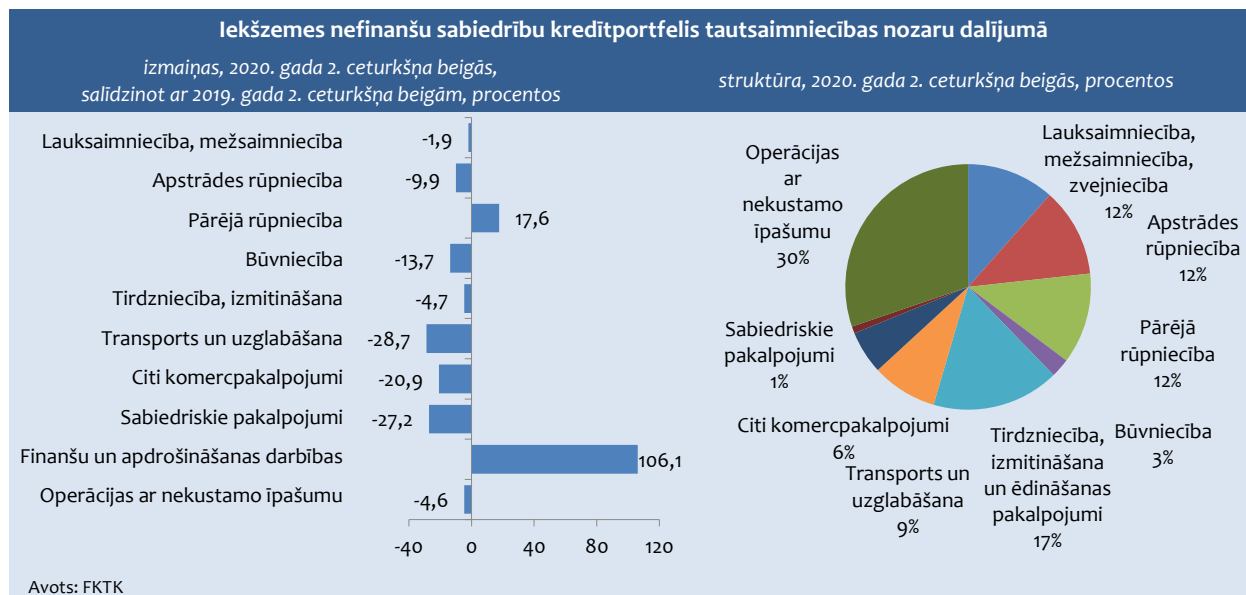
³ ROE – peļņas/zaudējumu attiecība pret kapitālu un rezervēm

Uzņēmējdarbības kredīvēšana joprojām attīstās nevienmērīgi, un kopējā uzņēmumu kredītportfeļa dinamika joprojām ir negatīva. 2020. gada 2. ceturksnī saskaņā ar FKTK datiem nefinanšu sabiedrībām izsniegto kredītu apjoms saruka par 7%, salīdzinot ar iepriekšējā gada attiecīgo periodu. Joprojām daļa uzņēmumu nekvalificējas kredītu ņemšanai, jo darbojas ēnu ekonomikā. Sadalījumā pa tautsaimniecības nozarēm visapjomīgāk tiek kredīvētas tādas nozares kā operācijas ar nekustamo īpašumu un tirdzniecība, izmitināšana un ēdināšanas pakalpojumi. Tomēr lielākajā daļā nozaru vērojams izsniegto kredītu apjoma sarukums.

Jaunā kredīvēšana attīstās mēreni. Mājsaimniecību kredīvēšanā vērojamas pozitīvas tendences, un kopš 2020. gada aprīļa strauji pieaudzis no jauna izsniegto kredītu apjoms patērētāju iegādei. Tas varētu būt saistīts ar Covid-19 krīzes sākumu, kad daļa iedzīvotāju zaudēja savus ieņēmumus dēļ vairāku nozaru dīkstāves. Nedaudz pieauga arī no jauna izsniegto kredītu apjoms mājokļu iegādei. Līdzīgi kā iepriekš, mājokļu kredīvēšanu joprojām kavē nepietiekami mājsaimniecību ienākumi pirmās iemaksas segšanai. Ņemot vērā esošās ekonomiskās situācijas nenoteiktību, kopumā iedzīvotāji ir piesardzīgi jaunu kredītsaistību veidošanā un drīzāk cenšas veidot uzkrājumus, nevis uzņemties jaunas finansiālās saistības.

Uzņēmējdarbības kredīvēšanas attīstība ir nevienmērīga. Saskaņā ar Kredītu reģistra datiem rezidentiem 2020. gada septembrī no jauna izsniegti kredīti 55 milj. eiro apmērā. Visvairāk jauno kredītu izsniegti tirdzniecībā un finanšu un apdrošināšanas darbībās.

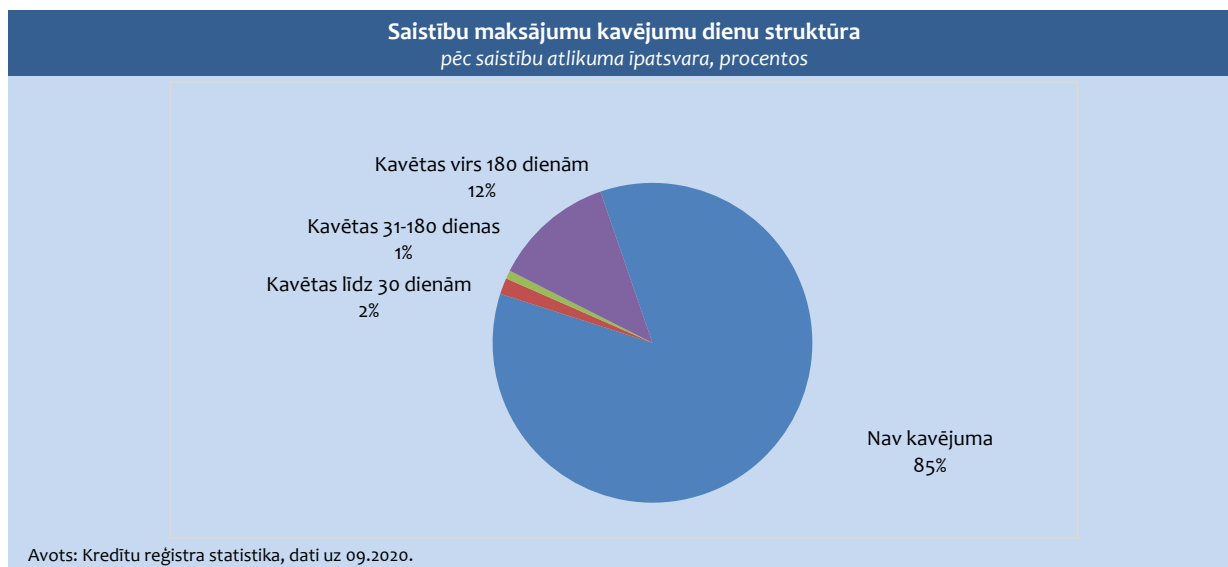
6.16. attēls

2009. gadā ievērojami pasliktinājās **kredītportfeļa kvalitāte**, un 2010. gada 2. ceturksnī tika sasniegts augstākais kredītu ar maksājumu kavējumu rādītājs – gandrīz 1/3 kredītu bija ar maksājumu kavējumu. Kopš 2011. gada kredītportfeļa kvalitāte pakāpeniski uzlabojās, kas lielā mērā bija saistīts ar ekonomiskās situācijas uzlabošanu, kā arī ar sliktu kredītu norakstīšanu. Saskaņā ar Kredītu reģistra statistiku (dati uz 09.2020.) saistību ar maksājuma kavējumiem apmērs kopējā banku kredītportfelī bija 15%. Ņemot vērā turpmāko nenoteiktību saistībā ar Covid-19 pandēmiju, paredzams, ka kredītportfeļa kvalitāte varētu pasliktināties.

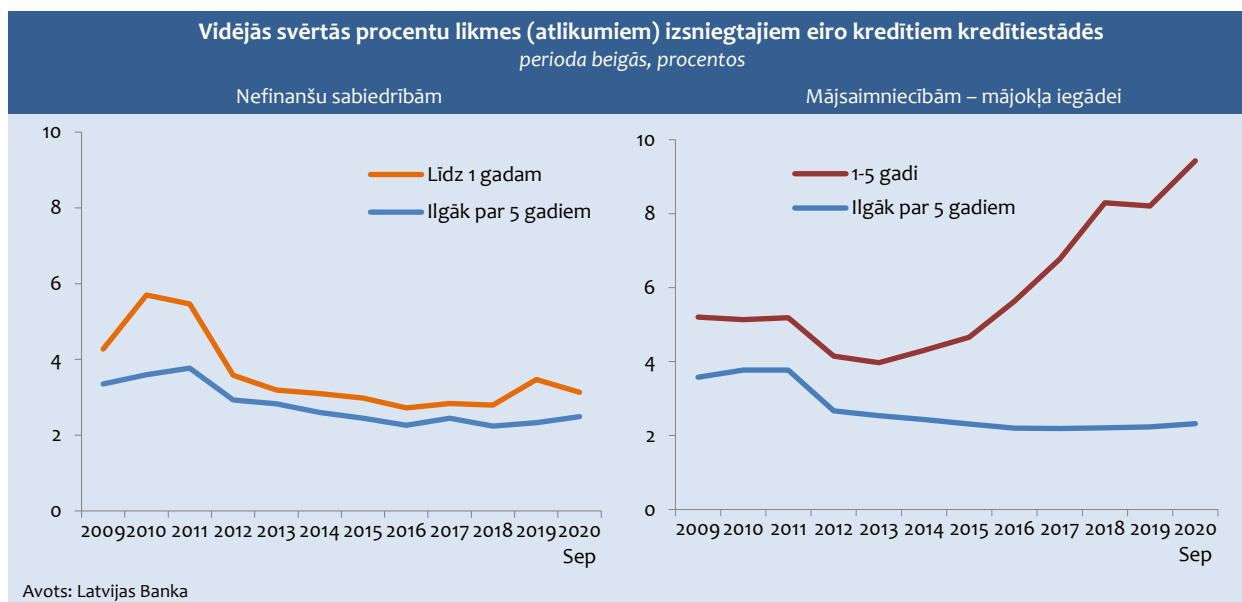
Kopumā 2020. gada 2. ceturksnī no nebanku klientu kredītiem, kam piemēroti pārskatīšanas pasākumi, puse ir ienākumus nenesošie kredīti, un to īpatsvars sarūk (salīdzinājumam, 2019. gada 2. ceturksnī 77%). Saskaņā ar FKTK informāciju 2020. gada 2. ceturksņa beigās saistību izpildes moratorijs (kredītu brīvdienas) bija piemērots 11 554 kredītiem par kopējo summu 1 168 milj. eiro, kas ir 8,9% no kopējā kredītportfeļa apjoma. Tas pasargāja daļu kredītņēmēju no maksātnespējas iestāšanās. Vislielākais kredītu īpatsvars, kam piešķirti atvieglojumi, ir tādās nozarēs kā mākslas un atpūtas nozare un izmitināšanas un ēdināšanas pakalpojumi. Tomēr jāņem vērā, ka noteiktais moratorijs neatceļ uzņemtas saistības un procentu likmju maksājumus. Atbalstam beidzoties, riski, kas saistīti ar kredīta slogu, varētu pieaugt.

6.17. attēls

Ilgtermiņa procentu likmes (atlikumiem) nefinanšu sabiedrībām izsniegtajiem kredītiem pēdējos gados ir gandrīz nemainīgas un 2020. gada septembrī bija 2,5%. Īstermiņa procentu likmes (līdz 1 gadam) nefinanšu sabiedrībām nedaudz saruka un septembrī bija 3,1%. Ilgtermiņa procentu likmes (atlikumiem) mājsaimniecībām izsniegtajiem kredītiem mājokļa iegādei nedaudz sarūk kopš 2012. gada, tomēr kopš 2017. gada vērojams neliels pieaugums, un 2020. gada septembrī procentu likme pieauga līdz 2,32%. Īstermiņa procentu likmes (1-5 gadi) mājsaimniecībām izsniegtajiem kredītiem mājokļa iegādei turpina pieaugt un septembrī sasniedza 9,43%, kas ir augstākais rādītājs pēdējo 10 gadu laikā.

6.18. attēls

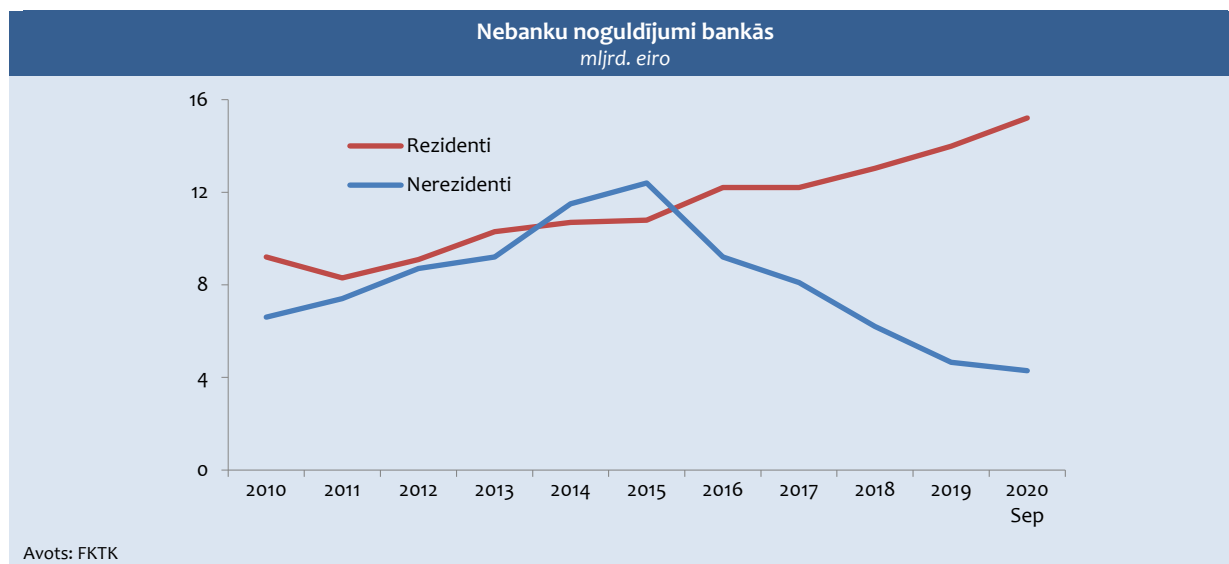

No 2010. gada līdz 2015. gada beigām **noguldījumu apjomi** ievērojami pieauga. Kopš 2016. gada sākuma noguldījumu apjomi sarūk. 2020. gada 1. ceturksnī noguldījumu apjomi vēl turpināja sarukt, bet 2020. gada 2. ceturksnī noguldījumi bija 19,5 mljrd. eiro, kas bija par 6% vairāk nekā iepriekšējā gada attiecīgajā periodā. Izmaiņas noguldījumu struktūrā un dinamikā noteica nerezidentu noguldījumu apjomu straujais kritums. Ārvalstu klientu (pārējo ES valstu un citu valstu klientu) noguldījumu īpatsvars ir sarucis no 53% 2015. gada 2. ceturksnī līdz 22% 2020. gada 2. ceturksnī. Kopējais nerezidentu noguldījumu apjoms 2020. gada 2. ceturksnī bija 4,2 mljrd. eiro, kas ir par gandrīz 19% mazāk nekā pirms gada. Bankām,

kas strādā ar nerezidentu noguldījumiem, tiek izvirzītas augstākas prasības pret likviditāti un kapitāla pietiekamību. Pārsvārā ar nerezidentu naudas apkalpošanu Latvijā nodarbojas nelielas komerciestādes.

Rezidentu noguldījumu apjomi saglabā pozitīvu pieaugumu, un 2020. gada 2. ceturksnī tie bija 15,2 mljrd. eiro, kas ir par 16% vairāk nekā iepriekšējā gada attiecīgajā periodā.

6.19. attēls

6.5. FISKĀLĀ POLITIKA UN VALSTS PARĀDS

Latvijas fiskālās politikas kurss ir vērsts uz ilgtspējīgas ekonomiskās izaugsmes nodrošināšanu un atbildīgas fiskālās politikas īstenošanu, ievērojot fiskālās disciplīnas nosacījumus.

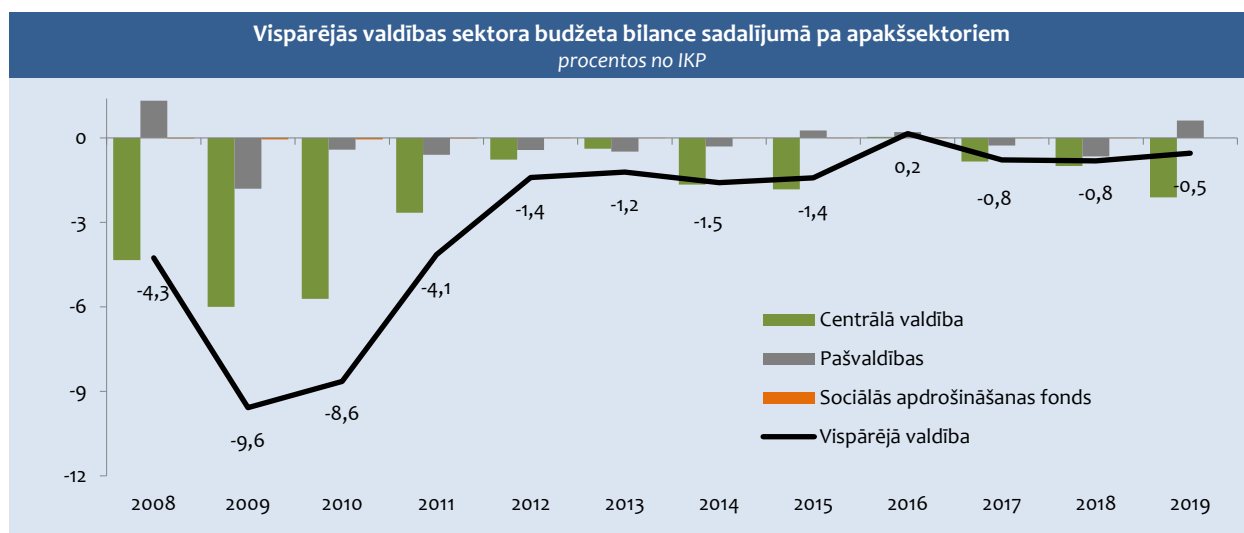
Kopš 2011. gada, kad Latvija atgriezās pie izaugsmes, ir sasniegti būtiski uzlabojumi fiskālajā pozīcijā (skatīt 6.3. tabulu un 6.20. attēlu). Vispārējās valdības budžeta deficīts atbilstoši Eiropas kontu sistēmai ir samazināts no 9,6% no IKP 2009. gadā līdz 1,4% no IKP 2015. gadā. 2016. gadā pirmo reizi kopš 1998. gada budžetā bija pārpalikums 0,2% no IKP, bet 2017.-2018. gados budžetā bija neliels deficīts 0,8% no IKP. 2019. gadā vispārējās valdības budžeta deficīta apmērs bija 0,5% no IKP.

6.3. tabula

	Vispārējās valdības budžets									
	mljrd. eiro					procentos pret IKP				
	2015	2016	2017	2018	2019	2015	2016	2017	2018	2019
Ieņēmumi	9,1	9,5	10,2	11,2	11,5	37,2	37,5	37,9	38,5	37,9
Izdevumi	9,5	9,5	10,4	11,5	11,7	38,7	37,4	38,7	39,4	37,9
Bilance	-0,35	0,04	-0,02	-0,24	-0,17	-1,4	0,2	-0,8	-0,8	-0,5

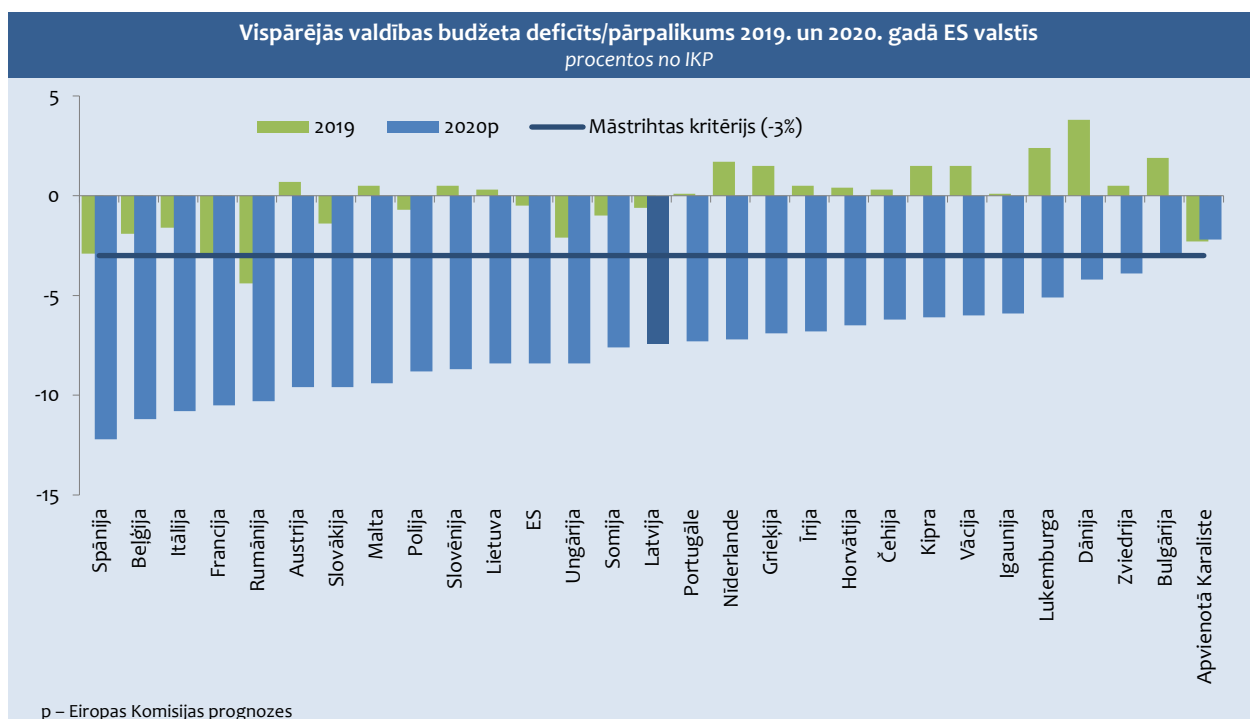
2019. gadā budžeta deficīts bija centrālās valdības budžetā, sabalansēts tas bija Sociālās apdrošināšanas fondā. Pārpalikums bija pašvaldības budžetā (skatīt 6.20. attēlu).

6.20. attēls

Kā redzams 6.21. attēlā, Latvijas budžeta balance attiecībā pret IKP 2019. gadā uzrādīja viduvēju sniegumu starp visām ES valstīm. Kopumā pēdējos gados līdz Covid-19 pandēmijai ES valstu budžetiem bija tendence uzlaboties. 2019. gadā ES valstu vidējais budžeta deficīta līmenis bija 0,5% no IKP (2018. gadā – 0,4% no IKP, 2017. gadā – 0,8% no IKP). 17 ES dalībvalstīs 2019. gadā valsts budžetā bija pārpalikums. Tikai divās valstīs – Rumānijā un Francijā, budžeta deficīts bija vienāds vai lielāks par Māstrihtas kritēriju, kas ir 3% no IKP.

6.21. attēls

Covid-19 pandēmija ir būtiski ietekmējusi ES valstu fiskālo politiku vismaz 2020. un 2021. gadā. Covid-19 pandēmijas krīzes seku pārvarēšanai ir aktivizēta ES Stabilitātes un izaugsmes pakta vispārējā izņēmuma klauzula, kas ļauj ES dalībvalstīm palielināt vispārējās valdības budžeta deficītu 2020. gadā tik, cik nepieciešams Covid-19 pandēmijas izsauktā ekonomikas kaitējuma mazināšanai. ES noteikumi par valsts atbalstu ļauj arī sniegt finansiālo atbalstu uzņēmumiem.

Atbilstoši EK 2020. gada rudens prognozēm ES valstu vidējais budžeta deficīta līmenis tiek prognozēts 8,4% apmērā no IKP, bet 2021. gadā – 6,1%. 2020. gadā vislielākie budžeta deficīti, kas var pārsniegt 10% no IKP, ir sagaidāmi Rumānijā, Beļģijā, Spānijā, Francijā un Itālijā.

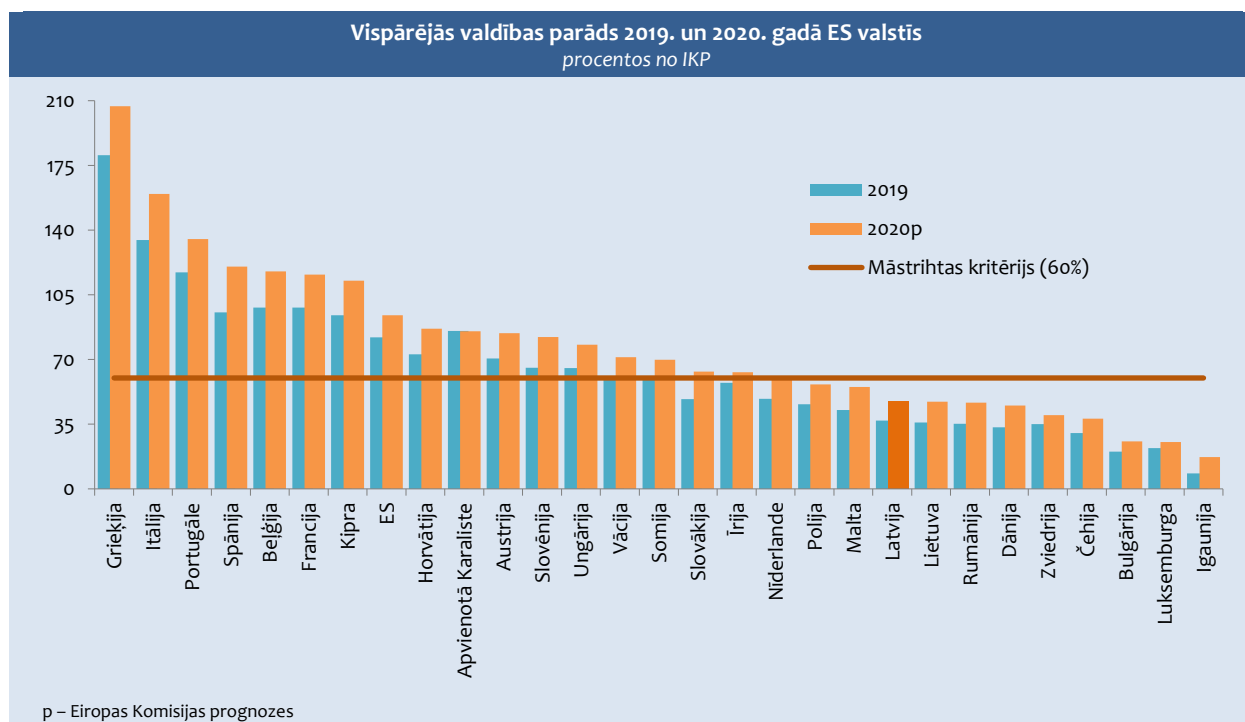
Saeima 2020. gada budžetu apstiprināja ar deficītu 0,3% apmērā no IKP. Tomēr, Covid-19 pandēmijas ietekmē 2020. gadā budžeta deficīts ir būtiski pieaudzis, pēc Finanšu ministrijas aplēsēm līdz aptuveni 8% no IKP.

2021. gada budžets ir pieņemts ar deficītu 3,9% no IKP. Finanšu ministrija ir veikusi novērtējumu, – īstenojas makroekonomiskās attīstības negatīvais scenārijs, budžeta deficīts varētu sasniegt 6% no IKP 2021. gadā.

Vispārējās valdības parāda līmenis Latvijā joprojām ir viens no zemākajiem ES (skatīt 6.22. attēlu).

2019. gadā ES vidējais valsts parāda līmenis bija 77,6% no IKP (2018. gadā – 79,5% no IKP, 2017. gadā – 81,5% no IKP). 11 ES dalībvalstīs 2019. gadā valsts parāds bija lielāks par Māstrihtas kritēriju, kas ir 60% no IKP. Lielākais valsts parāds pret IKP 2019. gadā bija fiksēts Grieķijā, Itālijā, Portugālē, kurās tas pārsniedza 100% no IKP. Bet mazākais vispārējās valdības parāds pret IKP tika reģistrēts Igaunijā, Bulgārijā un Luksemburgā. Kā rāda EK 2020. gada rudens prognozes, Covid-19 pandēmijas ietekmē 2020. gadā ES vidējais valsts parāda līmenis pieaugs līdz 93,9% no IKP, bet 2021. gadā – līdz 94,6 procentiem.

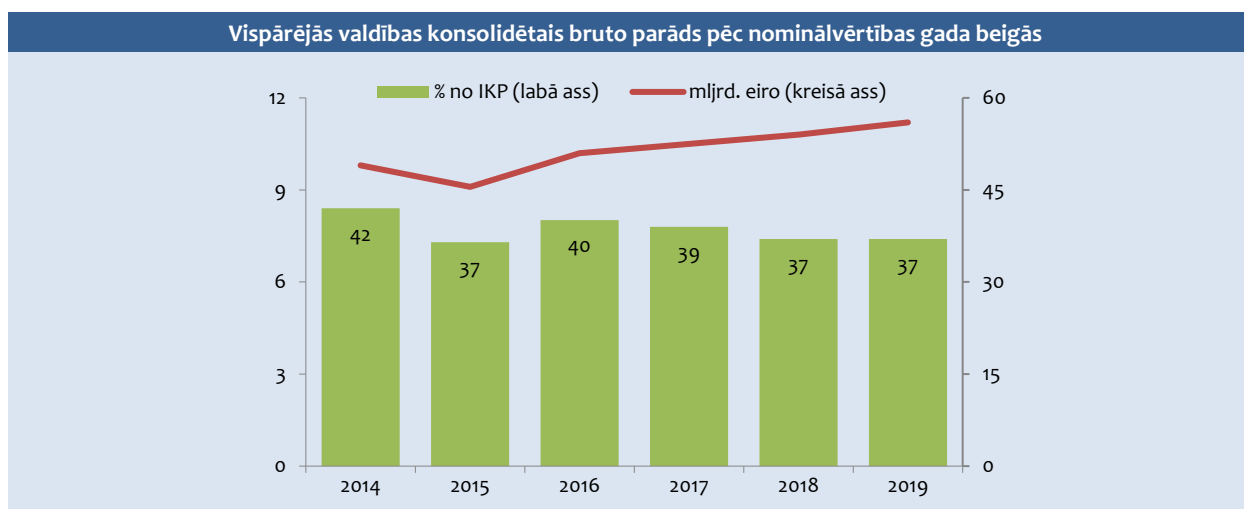
6.22. attēls

Līdz 2007. gadam valsts parāds Latvijā palielinājās mēreni. Sākot ar 2008. gadu, lai finansētu valsts finansiālās saistības, vispārējās valdības parāds pieauga straujāk un 2010. gada beigās sasniedza 8,5 mljrd. eiro jeb 47,3% no IKP. Kopš 2011. gada beigām vispārējās valdības parādam ir tendence samazināties. 2019. gadā tas bija 11,2 mljrd. eiro jeb 36,9% no IKP (skatīt 6.23. attēlu). 2020. gada 2. ceturkšņa beigās valdības parāds bija 12,9 mljrd. eiro. 2020. gadā valsts parāds Covid-19 pandēmijas dēļ tuvosies 50% no IKP.

Veicot savlaicīgus aizņemšanās pasākumus atbilstoši vidējā termiņa stratēģijai, kā arī turpinot īstenot ilgtspējīgu fiskālo politiku, ar likmju un termiņu ziņā labvēlīgiem nosacījumiem ir iespējams pārfinansēt pašreiz uzņemtas centrālās valdības parāda saistības, kā arī ilgtermiņā panākt vispārējās valdības parāda līmeņa samazināšanos un stabilizēšanos ilgtspējīgā līmenī, pārliecinoši ievērojot Māstrihtas līgumā noteikto vispārējās valdības parāda apjoma kritēriju.

6.23. attēls

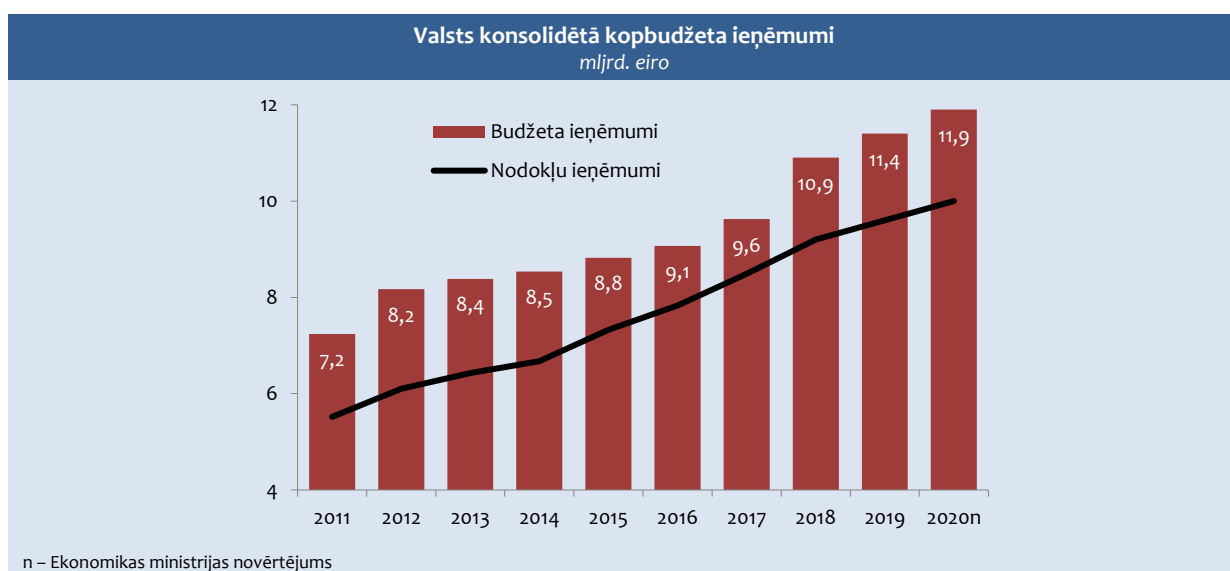

6.6. BUDŽETA IEŅĒMUMI UN IZDEVUMI

BUDŽETA IEŅĒMUMI⁴

Uzlabojoties ekonomiskajai situācijai, kopš 2011. gada budžeta ieņēmumi palielinājās. No 2010.-2019. gadam **konsolidētā kopbudžeta ieņēmumi** pieauguši 1,7 reizes. 2019. gadā budžeta ieņēmumi bija 11,4 mljrd. eiro jeb par 4,9% lielāki nekā 2018. gadā. Savukārt 2020. gadā budžeta ieņēmumi atpaliek, salīdzinot ar 2019. gada attiecīgo periodu – desmit mēnešos samazinājums par 1,2%, un bija 9,3 mljrd. eiro. Samazinājumu lielā mērā noteica ārkārtējās situācijas izsludināšana valstī Covid-19 krīzes rezultātā.

6.24. attēls

Aptuveni 3/4 daļas no visiem budžeta ieņēmumiem veido nodokļu ieņēmumi. Saeima 2017. gada vasarā apstiprināja plašu nodokļu reformu, kas stājās spēkā no 2018. gada 1. janvāra. Nodokļu reformas mērķis ir nodrošināt stabilu un prognozējamu nodokļu politiku, kas vērsta uz tautsaimniecības izaugsmi un iedzīvotāju labklājības celšanu, t.sk. ienākumu nevienlīdzības mazināšanu, vienlaikus nodrošinot pietiekamus, paredzamus un kvalitatīvus nodokļu ieņēmumus valsts un pašvaldību funkciju finansēšanai, novirzot nodokļu slogu no darbaspēka uz patēriņa, vides un īpašuma nodokļiem. Būtiskākie reformas

⁴ Nodaļā izmantoti Valsts kases oficiālie mēnešu pārskatu dati

ietvaros īstenotie pasākumi ir vērsti uz darbaspēka nodokļu sloga samazināšanu, ienākumu palielināšanu strādājošiem ar zemiem ienākumiem un ģimenēm ar bērniem.

Nodokļu ieņēmumi stabili pieauga kopš 2011. gada līdz 2019. gadam, kad arī bija vērojams straujākais nodokļu ievākuma pieaugums pēdējos gados. Covid-19 krīzes dēļ 2020. gadā nodokļu ieņēmumi gandrīz visās nodokļu grupās samazinājās.

Nodarbinātības nodokļi pēdējos gados veido aptuveni pusi no visiem nodokļu ieņēmumiem. 2020. gadā Covid-19 krīzes ietekmē nodarbinātības nodokļi samazinājās.

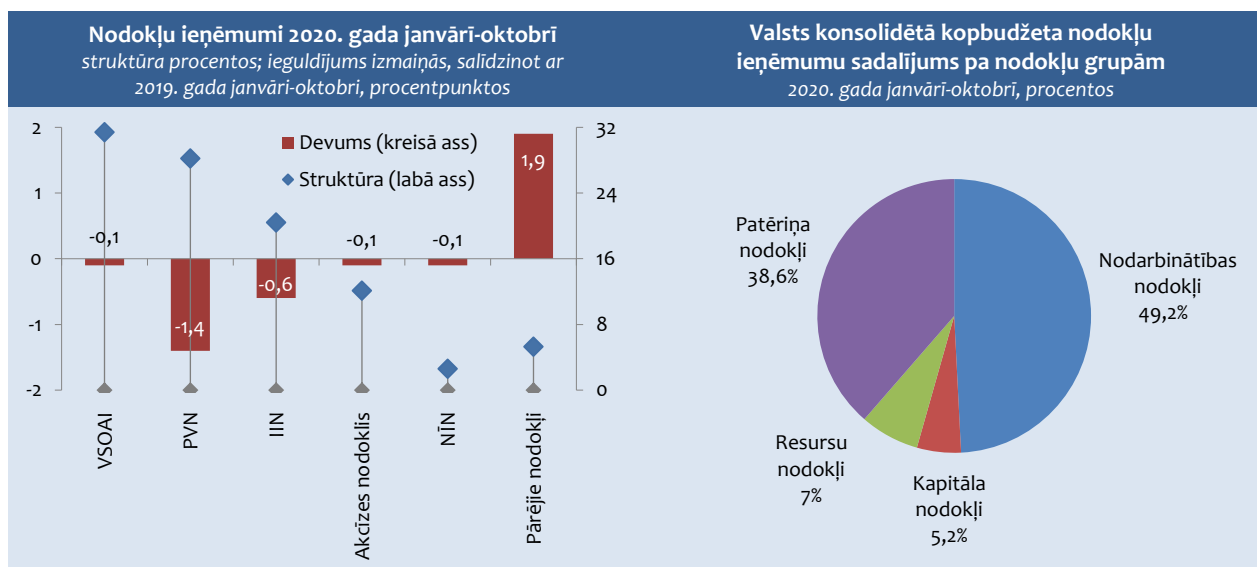
Kopš 2012. gada līdz 2019. gadam pieauga iedzīvotāju ienākuma nodokļa ieņēmumi, ko lielā mērā noteica situācijas uzlabošanās darba tirgū. 2020. gadā iedzīvotāju ienākuma nodokļa ieņēmumi samazinās – desmit mēnešos par 2,7%, ko lielā mērā ietekmē ar Covid-19 saistītie ierobežojumi.

6.4. tabula

Budžeta ieņēmumi procentos no IKP						
	2015	2016	2017	2018	2019	2020 Jan-Sep
Valsts konsolidētā kopbudžeta ieņēmumi	35,9	35,8	35,7	37,3	31,0	38,6
I Nodokļu ieņēmumi	29,8	30,9	31,5	31,5	31,7	28,3
1. Netiešie nodokļi	11,2	11,5	11,6	12,1	12,3	12,2
– pievienotās vērtības nodoklis	7,8	8,0	8,1	8,4	8,7	8,4
– akcīzes nodoklis	3,2	3,4	3,4	3,5	3,5	3,6
– muiņas nodoklis	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2
2. Ienākuma nodokļi un īpašuma nodokļi	8,2	8,5	8,7	7,7	7,2	7,5
– uzņēmumu ienākuma nodoklis	1,6	1,7	1,6	1,0	0,1	0,7
– iedzīvotāju ienākuma nodoklis	5,9	6,0	6,3	5,9	6,3	6,0
– nekustamā īpašuma nodoklis	0,8	0,9	0,8	0,8	0,7	0,8
3. Sociālās apdrošināšanas iemaksas	8,3	8,3	8,4	8,7	9,2	9,3
4. Pārējie nodokļi	2,1	2,5	2,8	2,9	2,9	-0,7
II Citi ieņēmumi	6,1	4,9	4,2	5,8	5,8	10,3

Līdzīga pieaugoša dinamika pēdējos gados bija vērojama arī valsts sociālās apdrošināšanas obligāto iemaksu ieņēmumos. 2020. gadā valsts sociālās apdrošināšanas obligāto iemaksu ieņēmumi samazinās – desmit mēnešos par 0,2 procentiem.

6.25. attēls

Patēriņa nodokļu ieņēmumi veido nedaudz vairāk nekā trešdaļu no visiem nodokļu ieņēmumiem. Patēriņa nodokļu ieņēmumi pēdējos gados pieauga, pateicoties privātā patēriņa kāpumam un līdz ar to arī mazumtirdzniecības apgrozījuma pieaugumam. 2020. gadā patēriņa nodokļu ieņēmumi samazinās – desmit mēnešos, salīdzinot ar 2019. gada atbilstošo periodu, par gandrīz 3 procentiem.

Nodokļu reformas ietvaros kopš 2019. gada 1. janvāra tika paaugstināts akcīzes nodoklis alkoholiskajiem dzērieniem un tabakas izstrādājumiem, nosakot pakāpenisku likmju paaugstināšanas grafiku līdz 2020. gadam. No 2020. gada sākuma veiktas arī izmaiņas PVN un akcīzes nodokļu jomās.

Laika periodā no 2010. līdz 2019. gadam pievienotās vērtības nodokļa ieņēmumi pieauga. Covid-19 krīzes dēļ 2020. gadā pievienotās vērtības nodokļa ieņēmumi samazinās – desmit mēnešos par 4,7 procentiem.

Kopš 2011. gada pieaug akcīzes nodokļa patēriņa daļas ieņēmumi. Atšķirībā no daudziem citiem nodokļiem 2020. gadā akcīzes nodokļa patēriņa daļas ieņēmumi turpina pieaugt – desmit mēnešos par 8,1 procentu.

Kapitāla nodokļu ieņēmumi pieauga līdz 2017. gadam. To pieaugumu pēckrīzes periodā lielā mērā ietekmēja zems bāzes efekts, jo krīzes laikā, ievērojami sašaurinoties uzņēmējdarbības aktivitātēm un palielinoties maksātnespējīgo uzņēmumu skaitam, uzņēmumu ienākuma nodokļa ieņēmumi ievērojami saruka. Savukārt nekustamā īpašuma nodokļa likmes palielināšana budžeta konsolidācijas laikā deva salīdzinoši mazāku efektu, jo šī nodokļa īpatsvars ir salīdzinoši neliels. Kopš 2018. gada kapitāla nodokļu ieņēmumi samazinās. To samazinājumu 2018. un 2019. gadā noteica veiktās izmaiņas nodokļu reformas ietvaros uzņēmumu ienākuma nodokļa jomā. 2020. gadā kapitāla nodokļu ieņēmumi pieaug – desmit mēnešos par gandrīz 64 procentiem.

Nodokļu reformas ietvaros no 2018. gada 1. janvāra tika ieviesta jauna uzņēmumu ienākuma nodokļa maksāšanas kārtība, paredzot, ka uzņēmumu nodokļa likme ir 20%, un tā ir jāmaksā tikai no tās peļņas daļas, kas tiek sadalīta vai izmaksāta dividendēs vai arī izlietota tādiem mērķiem, kuri tieši nav saistīti ar uzņēmējdarbības attīstību, savukārt reinvestētajai peļņai uzņēmumu ienākuma nodoklis vairs netiek piemērots. Reformas rezultātā 2018. gadā un 2019. gadā uzņēmumu ienākuma nodokļa ieņēmumi samazinājās. Savukārt 2020. gadā ieņēmumi no uzņēmuma ienākuma nodokļa strauji pieaug – desmit mēnešos ieņēmumu apmērs, salīdzinot ar iepriekšējo gada atbilstošo periodu, ir pieaudzis gandrīz septiņas reizes.

2020. gadā ieņēmumi no nekustamā īpašuma nodokļa samazinās – desmit mēnešos par 3,1 procentu.

Resursu nodokļu grupa ir mazākā nodokļu grupa, un pēdējos gados tā veidoja vien 6–7% no visiem nodokļu ieņēmumiem. Resursu nodokļa ieņēmumi 2020. gadā samazinās – desmit mēnešos par 2,5 procentiem.

Kopš 2010. gada dabas resursu nodokļu ieņēmumi kopumā pieaug. Arī 2020. gadā dabas resursu nodokļa ieņēmumi turpina pieaugt – desmit mēnešos par 11,6 procentiem.

Laika periodā no 2011. līdz 2019. gadam ieņēmumi no akcīzes nodokļa par naftas produktiem un dabas gāzi kopumā pieauga. 2020. gadā ieņēmumi no akcīzes nodokļa par naftas produktiem un dabas gāzi samazinās – desmit mēnešos par 3,4 procentiem.

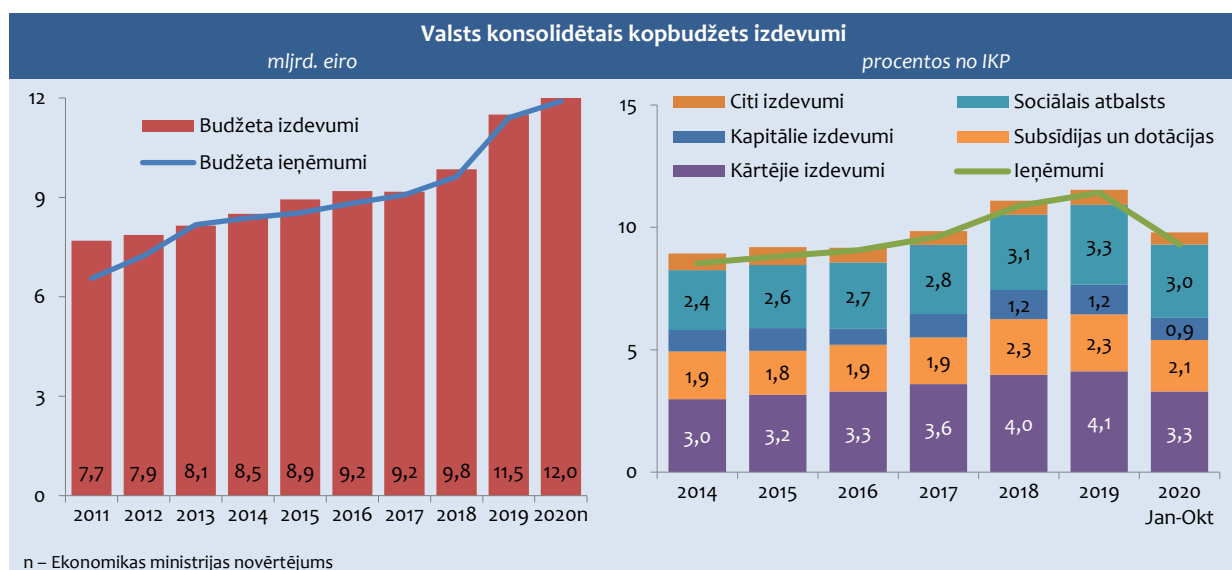
BUDŽETA IZDEVUMI

Pēc apjomīgas izdevumu samazināšanas ekonomiskās krīzes laikā kopš 2011. gada **valsts konsolidētā kopbudžeta izdevumi** pakāpeniski pieauga, izņemot 2016. gadu, kad kopbudžeta izdevumi nedaudz samazinājās. 2019. gadā valsts konsolidētā kopbudžeta izdevumi pieauga par 3,9% un bija 11,5 mljrd. eiro. Arī 2020. gadā valsts konsolidētā kopbudžeta izdevumi pieaug – desmit mēnešos par 8,2%, un bija 9,7 mljrd. eiro.

Kopš 2016. gada **izdevumi subsīdijām un dotācijām** kopumā pieaug. Arī 2020. gadā izdevumi subsīdijām un dotācijām turpina pieaugt – desmit mēnešos par 23,5 procentiem.

Pēdējos gados **kapitālie izdevumi** pieauga. Covid-19 krīzes dēļ 2020. gadā kapitālie izdevumi samazinās – desmit mēnešos par 1,6 procentiem.

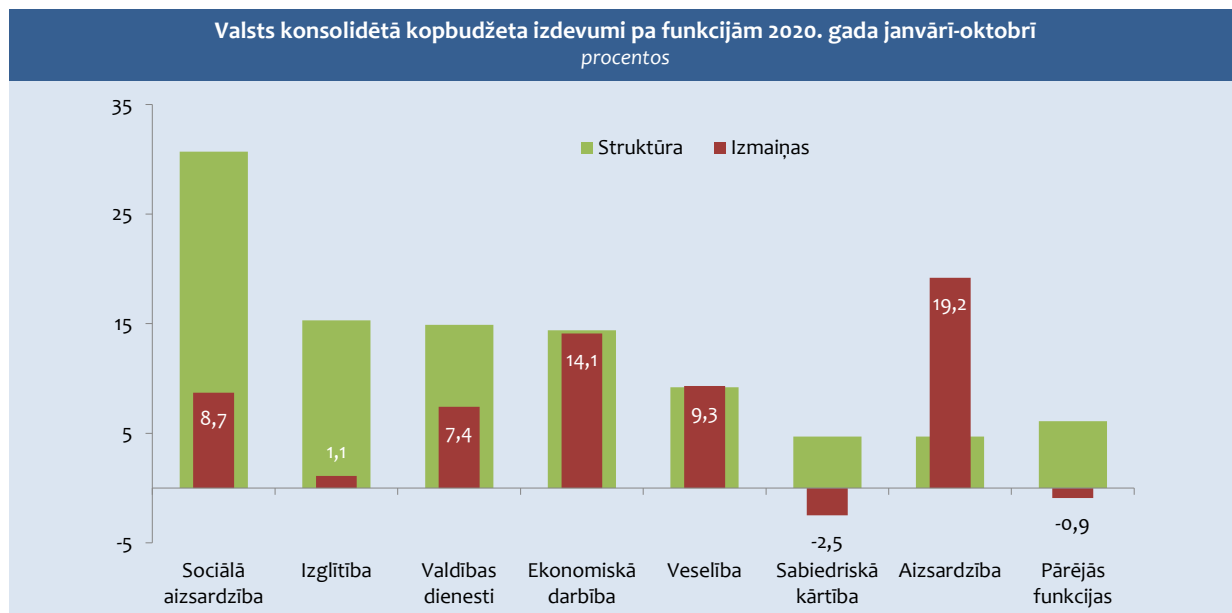
6.26. attēls

Kopš 2013. gada pieaug **kārtējie izdevumi**, 2019. gadā – par 3,5%. 2020. gadā kārtējie izdevumi turpina pieaugt – desmit mēnešos par 1,5 procentiem.

Atbilstoši budžeta izdevumiem pēc funkcionālajām kategorijām pēdējos gados kopumā struktūra nav būtiski mainījusies. Joprojām lielākais devums izdevumu pieaugumā ir sociālajai aizsardzībai, izglītībai un ekonomiskajai darbībai. 2019. gadā straujāk izdevumi pieauga veselībai, savukārt atpūtai, kultūrai un reliģijai, pašvaldību teritoriju apsaimniekošanai un ekonomiskajai darbībai izdevumi samazinājās.

6.27. attēls

6.7. PRODUKTIVITĀTE UN KONKURĒTSPĒJA

PRODUKTIVITĀTE

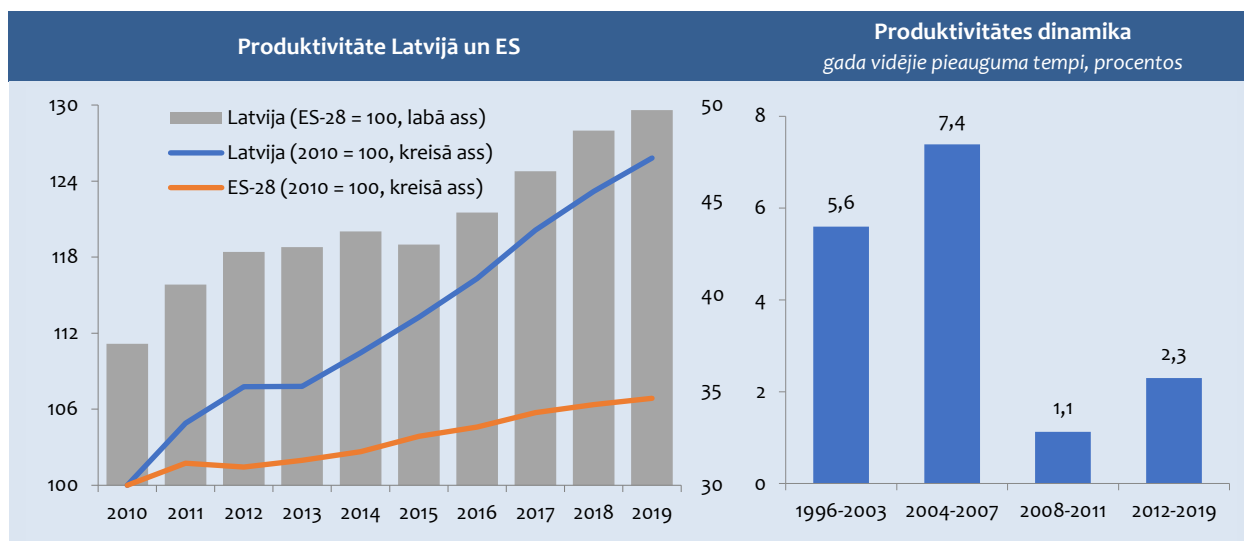
Latvijas ekonomikas ilgtermiņa izaugsmi balsta produktivitātes kāpums. Produktivitāte pēdējos piecos gados (2015.-2019.) pieauga par 14%, t.i., gandrīz 3,5 reizes straujāk nekā vidēji ES. IKP uz vienu nodarbināto Latvijas tautsaimniecībā kopumā 2019.gadā sasniedza 49,8% (gandrīz 70% pēc PPS) no vidējā ES līmeņa un produktivitātes plaša kopš 2014. gada ir samazinājusies par 6,4 procentpunktiem.

Produktivitātes pieauguma tempiem Latvijā ir tendence sarukt. Straujāks pieaugums bija vērojams līdz 2008. gadam, it īpaši pēc Latvijas pievienošanās ES, kas kļuva par nozīmīgu stimulu ārvalstu investīciju ieplūdei. Šajā periodā paātrinājās produktivitātes konverģences process.

Globālā finanšu krīze ietekmēja ne tikai ekonomisko aktivitāšu samazinājumu, bet arī produktivitātes dinamiku. No 2008.-2019. gadam produktivitāte pieauga lēnāk – vidēji par 2% gadā. Produktivitātes dinamikas palēnināšanos ietekmēja gan cikliskie, gan strukturālie faktori. Ekonomikas recesijas pirmajos gados (2008.-2009.) produktivitāte samazinājās par gandrīz 3%, kas salīdzinājumā ar IKP apjoma kritumu (par 17,4%) bija visai nenozīmīgs, galvenokārt dēļ spēcīgas korekcijas darba tirgū. Lai gan krīzes ietekme nav bijusi ilgstoša un kopš 2010. gada ir atsākusies produktivitātes pozitīva dinamika, tomēr tā ir mērenāka nekā pirms krīzes. Pēdējos piecos gados (2015.-2019.) produktivitāte ik gadu vidēji pieauga par 2,6%, (gandrīz 2,5 reizes lēnāk nekā vidēji 1996-2007. gados).

Produktivitāte straujāk aug tirgojamās nozarēs – periodā no 2015.-2019. gadam ik gadu vidēji par 3,5%, kamēr netirgojamās nozarēs tā pieauga vidēji par 1,4% gadā. Lielākais devums tautsaimniecības kopējās produktivitātes palielināšanā bija transporta un uzglabāšanas nozarei, apstrādes rūpniecībai un tirdzniecībai. Arī citās nozarēs dinamika bija pozitīva, izņemot finanšu starpniecību, kurā darba ražīgums 2019. gada bija par gandrīz 23% zemākā līmenī nekā 2014. gadā.

6.28. attēls

2020. gadā Covid-19 pandēmija ir ienesusi globāla mēroga spēcīgu un paliekošu ietekmi uz sociālekonomisko situāciju. Tāpat kā gandrīz visās pasaules valstīs, arī Latvijā Covid-19 pandēmijas dēļ ekonomika 2020. gadā ir nonākusi recesijā un ir būtiski ietekmēts darba tirgus. Protams, tas ietekmē arī produktivitāti. Tomēr, tā ietekme uz produktivitāti ir neskaidra. Rēķinot pēc nostrādāto stundu skaita, 2020. gada 2. ceturksnī, kas bija līdz šim smagāk Covid-19 krīzes skartais ceturksnis, produktivitāte Latvijā ir augusi. Savukārt, rēķinot pēc nodarbināto skaita, tā ir samazinājusies. 2020. gada deviņos mēnešos produktivitāte Latvijas tautsaimniecībā kopumā (uz vienu nodarbināto) bija par 2,4% zemākā līmenī nekā pirms gada attiecīgajā periodā. Produktivitāte tirgojamās nozarēs samazinājās par 3,8%, ko galvenokārt noteica izlaides kritums tirdzniecības, izmitināšanas un transporta pakalpojumu nozarēs. Šo nozaru negatīvo ietekmi uz produktivitātes dinamiku daļēji kompensēja produktivitātes kāpums apstrādes rūpniecībā un lauksaimniecībā. Netirgojamās nozarēs 2020. gada

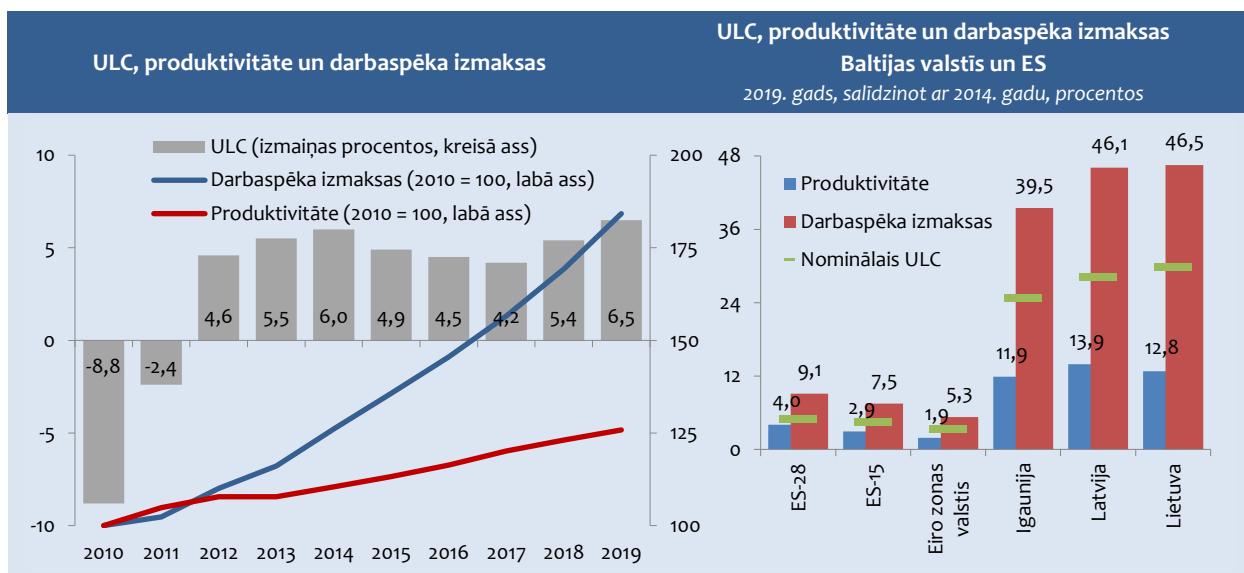
deviņos mēnešos produktivitāte samazinājās par 1,3%, kur lielākais devums bija informācijas un komunikācijas pakalpojumu nozarei.

Augstas nenoteiktības apstākļos ir grūti pilnībā novērtēt Covid-19 pandēmijas ietekmi uz produktivitātes turpmāko dinamiku. Īstermiņā produktivitātes svārstības nosaka korekcijas produktu, darba un kapitāla tirgos, uzņēmējiem reaģējot uz pandēmijas apkarošanas un ekonomikas stabilizācijas pasākumiem. Savukārt, Covid-19 pandēmijas ietekme uz produktivitātes ilgtermiņa tendencēm lielā mērā noteiks biznesa modeļu un patērētāju uzvedības maiņu. Ir skaidrs, ka izmaiņas notiek, piemēram, būtiski palielinās digitalizācijas pakāpe (e-pakalpojumi, attālinātais darbs u.c.), bet vēl joprojām ir liela nenoteiktība par šo izmaiņu noturību un ietekmi uz produktivitātes ilgtermiņa tendencēm. Produktivitātes noturīgi pozitīvo dinamiku lielā mērā noteiks arī strukturālās izmaiņas Latvijas tautsaimniecībā virzībā uz augstākās pievienotās vērtības aktivitātēm un zināšanu ietilpīgām nozarēm.

IZMAKSU UN CENU KONKURĒTSPĒJA

Darbspēka izmaksas aug straujāk nekā produktivitāte. Pēdējos piecos gados (2015.-2019.) darbspēka izmaksas pieauga par 46,1%, jeb gandrīz trīs reizes straujāk nekā produktivitāte. Tā rezultātā ievērojami palielinājās nominālas darbspēka vienības izmaksas (ULC)⁵ – par 28,2% Tas liecina par Latvijas uzņēmēju augošiem konkurētspējas mazināšanās riskiem.

6.29. attēls

Statistikas dati liecina, ka ekonomikas izaugsmes gados produktivitātes un darbspēka izmaksu plaisa palielinās, kamēr recesijā tā kļūst mazāka. Strādājošo darba samaksas pieauguma tempi 2004.-2007. gados gandrīz piecas reizes pārsniedza produktivitātes dinamikas rādītājus, kas atspoguļojās arī produkcijas vienības darbspēka izmaksu (ULC) straujā kāpumā.

Savukārt, globālās finanšu krīzes radītās spēcīgās korekcijas preču un darba tirgos 2009.-2011. gadā mazināja plaisu starp produktivitātes un darbspēka izmaksu pieaugumu. Darbspēka izmaksu lielāks kritums salīdzinājumā ar produktivitāti 2009. gadā un produktivitātes kāpums 2010. un 2011. gadā noteica ULC samazināšanos ik gadu vidēji par 7,5%, veicinot Latvijas ražotāju izmaksu konkurētspējas uzlabošanu.

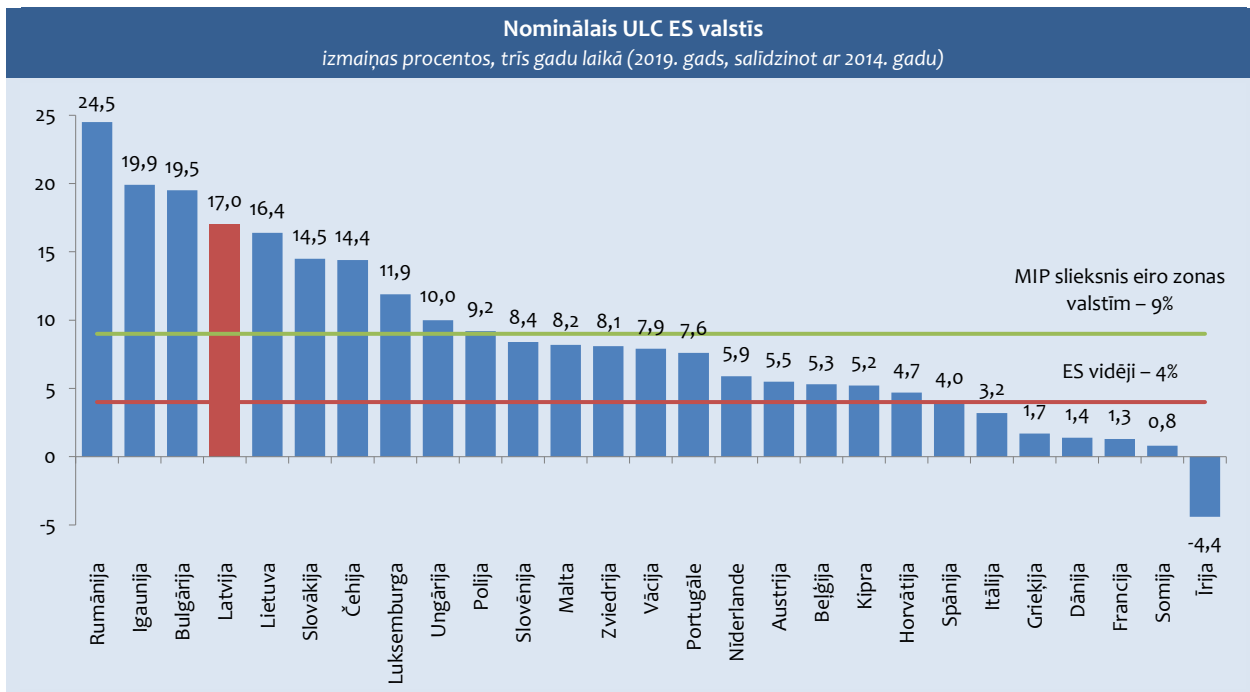
Tomēr, pēc ekonomikas atveseļošanās atjaunojās arī ULC pieaugums. Pēdējos gados bija vērojama nominālā ULC īpaši spēcīga dinamika. 2019. gadā ULC palielinājās par 6,5%, ko noteica gandrīz 4 reizes straujāks darbspēka izmaksu kāpums nekā produktivitātes pieaugums.

Pēdējos trīs gados (2017.-2019.) nominālā ULC īpaši straujš pieaugums bija vērojams visās Baltijas valstīs. Nominālais ULC Latvijā pieauga par 17%, Igaunijā – par 19,9% un Lietuvā – par 16,4%, kas ir daudz straujāk nekā vidēji ES (4%) un šim rādītājam ir būtiski pārsniegts ES brīdināšanas mehānisma (MIP) noteiktais sliekšnis (9%).

⁵ ULC ir attiecība starp darbspēka izmaksām un produktivitāti. Ja produktivitāte aug straujāk par algām, tad ULC samazinās, kas liecina par to, ka valsts izmaksu konkurētspēja palielinās, un otrādi.

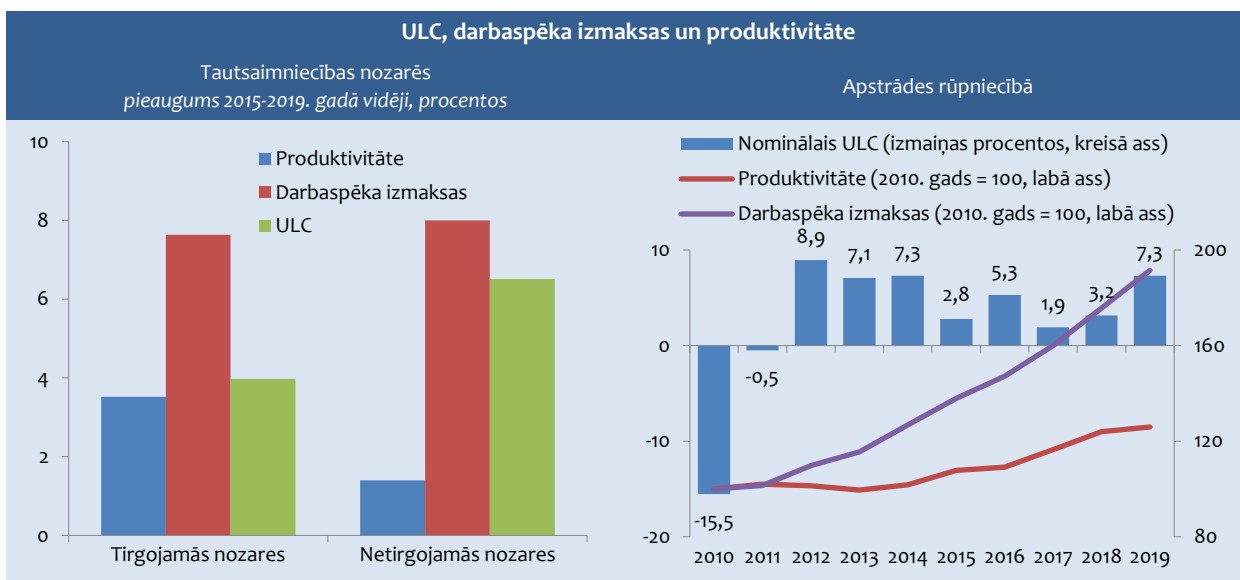
Darbspēka izmaksu kāpumu līdz 2019. gadam ietekmēja gan algu konverģences procesi integrētajā ES darba tirgū, gan arī saspīlētāka situācija iekšzemes darba tirgū. Krītošs bezdarba līmenis un augošs brīvo darbavietu skaits liecināja par neatbilstības starp darbspēka pieprasījumu un piedāvājumu palielināšanos Latvijas darba tirgū.

6.30. attēls

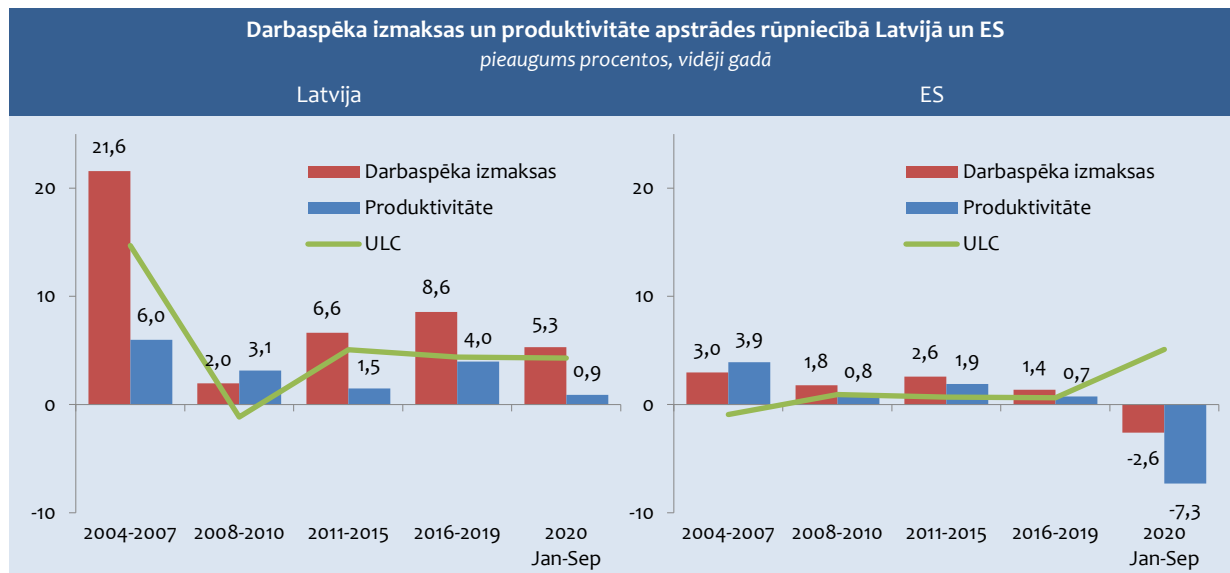
Izmaksu konkurētspējas mazināšanas riski vērojami gan tirgojamās, gan netirgojamās nozarēs. Lai arī darbspēka izmaksu dinamika pēdējos piecos gados (2015.-2019.) abās minētajās nozaru grupās bija ļoti līdzīga – ik gadu pieauga vidēji par gandrīz 7,5%, tomēr produktivitāte tirgojamās nozarēs pieauga divreiz straujāk nekā netirgojamās nozarēs – attiecīgi par 3,2% un 1,8%. Tāpēc arī nominālais ULC pieaugums tirgojamās nozarēs bija mērenāks. Lielākais nominālā ULC kāpums bija finanšu pakalpojumos, kā arī enerģētikā un ūdens apgādes un komunālajā saimniecībā, ko noteica ne tikai darbspēka izmaksu pieaugums, bet arī produktivitātes samazinājums. Liels nominālā ULC pieaugums bija arī informācijas un komunikācijas pakalpojumu nozarē.

6.31. attēls

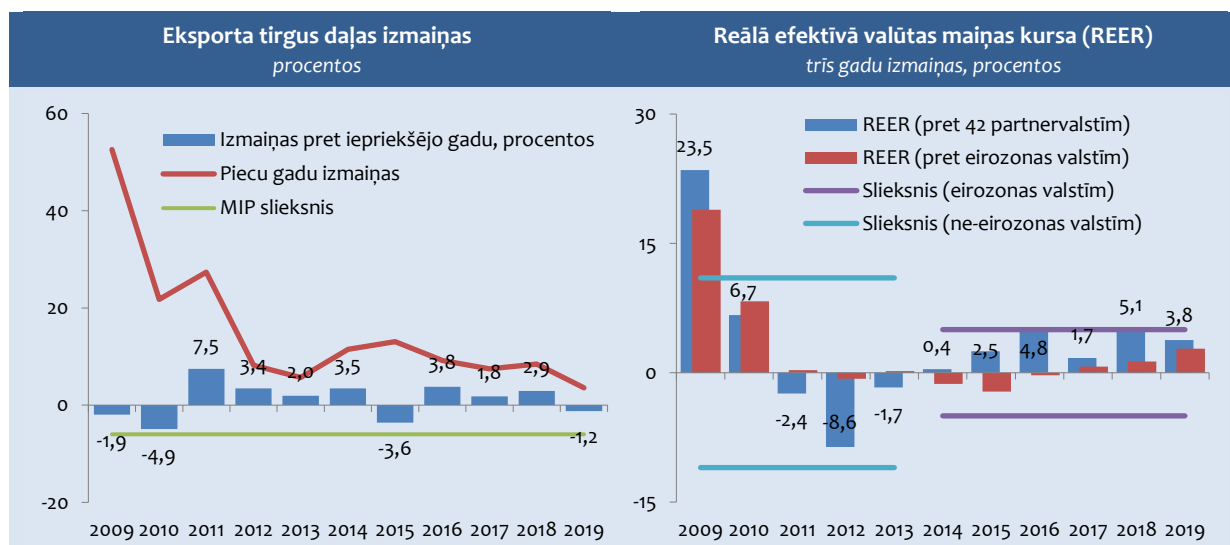
Ar Covid-19 saistītais šoks spēcīgāk ietekmē korekcijas preču tirgū nekā darba tirgū. 2020. gada deviņos mēnešos darbaspēka izmaksas turpināja pieaugt – par 4,6%, kamēr produktivitāte samazinājās par 2,3%, palielinot nominālo ULC par 7%. Tuvākajā nākotnē produktivitātes un darbaspēka izmaksu dinamiku lielā mērā noteiks Covid-19 pandēmijas apkārošanas un ekonomisko aktivitāšu veicināšanas pasākumi.

6.32. attēls

Apstrādes rūpniecībā produktivitātes un darbaspēka izmaksu pieauguma tempu plaša ir nedaudz mērenāka nekā vidēji tautsaimniecībā. Tomēr nominālā ULC ikgadējās izmaiņas ir visai svārstīgas, ko galvenokārt ietekmē preču tirgus konjunktūras faktori, kamēr darbaspēka izmaksām ir noturīga augšup vērsta dinamika. Pēdējo gadu laikā (2015.-2019.), darbaspēka izmaksas apstrādes rūpniecībā aug divreiz straujāk nekā produktivitāte. 2020. gada deviņos mēnešos gan produktivitāte, gan darbaspēka izmaksas pieauga, attiecīgi par 0,9% un 5,3%, salīdzinājumā ar iepriekšējā gada atbilstošo periodu, palielinot produkcijas vienības nominālās darbaspēka izmaksas par 4,3%. Tas liecina, ka Covid-19 pandēmijas ierobežojošo pasākumu ietekmē nodarbināto skaita izmaiņas bija atbilstošas ražošanas apjomu samazināšanai, bet darbaspēka izmaksas apstrādes rūpniecības nozares uzņēmumos pieauga. Savukārt, vidēji ES apstrādes rūpniecības izlaide samazinājās gandrīz trīs reizes vairāk nekā nodarbināto skaits un produktivitāte šī gada deviņos mēnešos bija par 7,3% zemākā līmenī nekā pirms gada. Turklāt arī darbaspēka izmaksas samazinājās, bet krietni mērenāk nekā produktivitāte un ULC palielinājās par 5,1 procentu.

6.33. attēls

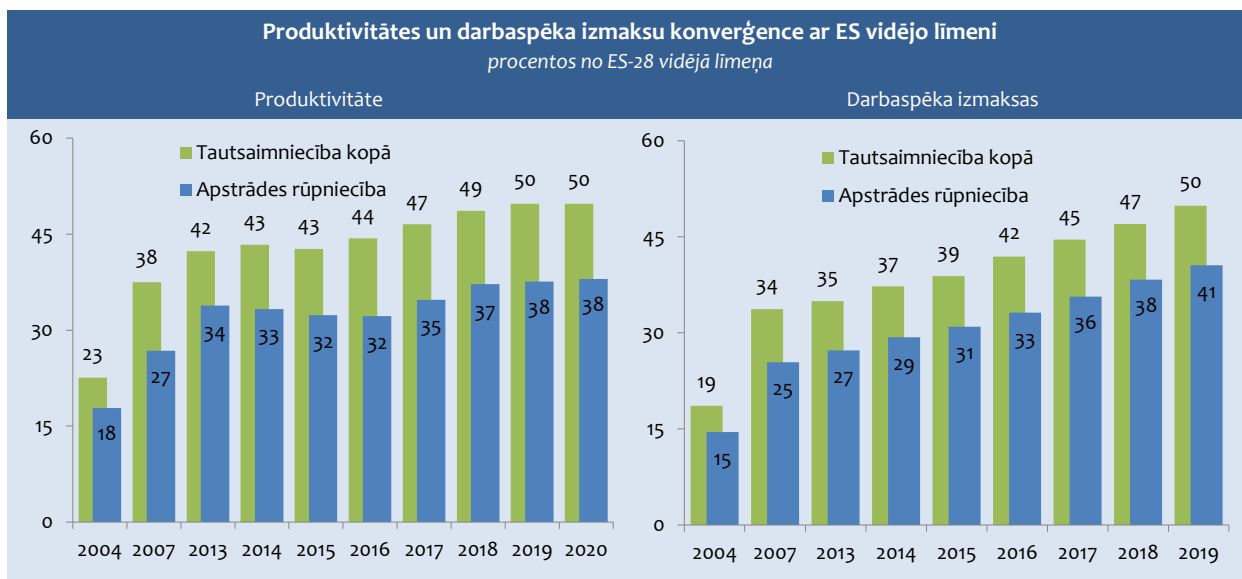

Darbspēka izmaksu dinamika Latvijas apstrādes rūpniecībā būtiski pārsniedz ES vidējos darbspēka izmaksu un nominālā ULC pieauguma tempus. Ņemot vērā to, ka ES valstis ir mūsu galvenie tirdzniecības partneri, šādas tendences mazina Latvijas ražotāju konkurētspēju izmaksu jomā. Latvijas ražotāju konkurētspēju ārējos tirgos negatīvi ietekmē arī darba samaksas pieauguma tempu palēnināšanās ES augsto ienākumu valstīs.

Izmaksu konkurētspējas rādītāju negatīvās tendences sāk atspoguļoties arī Latvijas eksporta tirgus daļas dinamikā. Lai gan vidēji pēdējos piecos gados Latvijas eksporta daļa pasaules tirgos palielinājās par 3,6%, tomēr ikgadējās izmaiņās liecina, ka pozitīvās tendences kļūst arvien mērenākas. 2019. gadā Latvijas preču un pakalpojumu eksporta tirgus daļa pasaulē samazinājās par 1,6%, kamēr Igaunijas un Lietuvas - attiecīgi par 2,5% un 6,8 procentiem.

Reālā efektīva valūtas kursa (REER) dinamika ir visai mērena. Uz patēriņa cenu indeksa (PCI) balstīts REER pret 42 tirdzniecības partnervalstīm pēdējos trīs gados (2017.-2019.) pieauga par 3,8% (t.sk. pret eirozonas partnervalstīm – par 2,8%) un ir gandrīz sasniedzis MIP noteikto sliekšni. Tomēr jāatzīmē, ka eksporta daļas kāpums vienlaikus ar darbspēka izmaksu straujo pieaugumu nozīmē, ka algu kāpums tikai daļēji tiek kompensēts cenās.

6.34. attēls

Ilgtermiņā darbspēka izmaksu pieaugums, kas netiks kompensēts ar atbilstošu produktivitātes kāpumu, var radīt negatīvu ietekmi uz uzņēmumu peļņas daļu, ko uzņēmēji būs spiesti koriģēt, lai saglabātu cenu konkurētspēju ārējos tirgos.

Darbspēka izmaksas Latvijā ir vienas no zemākajām ES dalībvalstīs. 2019. gadā darbspēka izmaksas uz vienu nodarbināto tautsaimniecībā kopumā Latvijā bija gandrīz 50% no ES vidējā līmeņa, tai skaitā apstrādes rūpniecībā – 38%. Salīdzinot ar 2015. gadu, 2019. gadā darbspēka izmaksu plaša ir samazinājusies par 11 procentpunktiem, savukārt pēc produktivitātes rādītāja tautsaimniecībā kopumā samazinājās par 7 procentpunktiem, bet apstrādes rūpniecībā – par 5 procentpunktiem.

Algu konverģences process ir straujāks nekā produktivitātes konverģence, kas arvien vairāk palielina izmaksu konkurētspējas mazināšanas risku. Tāpēc Latvijas konkurētspējas stiprināšanu lielā mērā noteiks spēja mazināt produktivitātes plaismu.

6.8. BRĪDINĀŠANAS MEHĀNISMS

Atbilstoši 2011. gadā pieņemtajiem ekonomiskās un fiskālās politikas uzraudzības noteikumiem ES līdzās pārmērīgā budžeta deficīta procedūrai tika izveidota arī **makroekonomikas nelīdzsvarotības novēršanas procedūra** (MNNP). Procedūras mērķis ir identificēt nelīdzsvarotību, kas kavē dalībvalstu ekonomikas vienmērīgu attīstību, un ierosināt atbilstošu politisko reakciju. MNNP ieviešana ir iekļauta ekonomikas politikas koordinēšanas Eiropas semestrī (skatīt 8.1. nodaļu), lai nodrošinātu saskaņotību ar analīzēm un ieteikumiem, kas sniegti saskaņā ar citiem ekonomikas uzraudzības instrumentiem.

2020. gada 18. novembrī Eiropas Komisija publicēja 2021. gada Brīdināšanas mehānisma ziņojumu⁶ (BMZ), kurā norādīts, ka Latvijā nav konstatēta makroekonomikas nelīdzsvarotība, lai gan divi rādītāji pārsniedz noteiktās robežvērtības jeb sliekšņus: neto starptautisko ieguldījumu pozīcija (NSIP) un nominālās darbaspēka vienības izmaksu (NDVI) indekss (skatīt 6.5. tabulu).

6.5. tabula

Makroekonomikas nelīdzsvarotības novēršanas procedūras rādītāju saraksts Latvijai									
	Robežvērtības	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Ārējā nelīdzsvarotība un konkurētspēja									
Tekošā konta bilance (% no IKP, 3 gadu vidējais rādītājs)	-4%/6%	-1,8	-3,3	-2,7	-1,7	-0,2	0,7	0,9	0,1
Neto starptautisko ieguldījumu pozīcija (% no IKP)	-35%	-68,0	-67,3	-65,5	-61,7	-55,8	-53,1	-46,5	-41,7
Reālais efektīvais valūtas kurss – 42 tirdzniecības partneri, SPCI deflators (% izmaiņas 3 gadu laikā)	±5%* & ±11%	-8,6	-1,7	0,4	2,5	4,8	1,7	4,9	3,7
Eksporta tirgus daļa – % no pasaules eksporta (% izmaiņas 5 gadu laikā)	-6%	8,2	5,7	11,5	13,0	9,1	7,4	8,5	3,6
Nominālās darbaspēka vienības izmaksu indekss (% izmaiņas 3 gadu laikā)	9%* & 12%	-6,8	7,7	17,0	17,3	16,2	14,2	14,7	17,0
Iekšējās nesabalansētības									
Mājokļu cenu deflācija (% izmaiņas gadā)	6%	-0,2	6,8	4,6	-2,8	6,3	5,6	6,4	5,8
Privātā sektora kredītlūsma (izteikta % no IKP, konsolidēta)	14%	-2,4	-0,6	-4,6	-0,8	2,5	2,7	-0,2	1,5
Privātā sektora parāds (izteikts % no IKP, konsolidēts)	133%	95,8	90,0	82,3	78,4	78,4	75,7	69,8	67,1
Vispārējās valdības parāds (izteikts % no IKP)	60%	42,2	40,0	41,6	37,1	40,4	39,0	37,1	36,9
Bezdarba līmenis (3 gadu vidējais rādītājs)	10%	16,9	14,4	12,6	10,9	10,1	9,4	8,6	7,5
Finanšu sektora saistības kopā (% izmaiņas gadā)	16,5%	5,4	5,7	10,9	13,3	4,7	6,2	-3,5	4,6
Jauni nodarbinātības rādītāji									
Ekonomiski aktīva darbaspēka līmenis – % no visiem iedzīvotājiem, kuru vecums ir no 15 līdz 64 gadiem (% izmaiņas 3 gadu laikā)	-0,2 procentpunkti	0,9	1,0	1,8	1,3	2,3	2,4	2,0	1,0
Ilgtermiņa bezdarba līmenis – % no ekonomiski aktīvajiem iedzīvotājiem (% izmaiņas 3 gadu laikā)	0,5 procentpunkti	3,3	-3,1	-4,2	-3,3	-1,7	-1,3	-1,4	-1,6
Jauniešu bezdarba līmenis – % no ekonomiski aktīvajiem iedzīvotājiem (% izmaiņas 3 gadu laikā)	2 procentpunkti	-4,8	-13,0	-11,4	-12,2	-5,9	-2,6	-4,1	-4,9
* – eiro zonas valstīm. Piezīme: izceltie skaitļi pārsniedz brīdināšanas mehānismā noteiktās robežvērtības jeb sliekšņus. Avots: MNNP procedūras rādītāji, Eurostat									

Pamatā BMZ analīze balstās uz datiem līdz 2020. gadam. Atšķirībā no iepriekšējiem gadiem jaunākajā BMZ situācijas raksturošanai ir izmantotas prognozes un 2020. gada īstermiņa dati, jo Covid-19 krīzes ietekmē daudzas pozitīvas makroekonomisko nesabalansētības mazināšanās tendences apstājās vai arī mainīja virzienu. Parādu līmeņi un bezdarba rādītāji sāka pieaugt. Investīcijas un ekonomiskā aktivitāte sāka samazināties. Viena laiku sabremzējās algu pieauguma tempi un mazinājās privātais patēriņš, bet palielinājās mājāsaimniecību uzkrājumi. Mājokļu tirgus sāka atdzist. Lai gan tendences bija līdzīgas visās ES-28 dalībvalstīs, Covid-19 krīzes ietekme ir bijusi dažāda. Visgrūtāk klājās valstīm, kurām bija augsti parādu līmeņi pirms krīzes.

BMZ ir atzīmēts, ka Latvijas tekošais konts ir nelielā deficītā (3 gadu vidējais rādītājs ir pozitīvs), bet NSIP, kas galvenokārt atspoguļo valdības parādu un ĀTI, turpina uzlaboties, lai gan joprojām pārsniedz noteikto sliekšni. Vienības darbaspēka izmaksas 2019. gadā turpināja salīdzinoši strauji pieaugt, ko noteica ievērojams algu pieaugums. Tomēr tiek prognozēts, ka Covid-19 krīzes ietekmē algu pieaugums vairs nebūs tik straujš. Reālais efektīvais valūtas kurss pēc iepriekšējā gada spēcīgā kāpuma kopumā nemainījās. Eksporta tirgus daļa samazinājās pirmo reizi 4 gadu laikā (5 gadu vidējais rādītājs ir pozitīvs). Uzņēmumu un mājāsaimniecību parāds joprojām ir mērens, lai gan tiek prognozēts, ka tas palielināsies līdz ar IKP kritumu

⁶ https://ec.europa.eu/info/publications/2020-european-semester-alert-mechanism-report_en

2020. gadā. Lai gan kreditēšana nefinanšu uzņēmumiem palielinājās 2019. gadā, tiek prognozēts, ka 2020. gadā tā ievērojami samazināsies. Mājokļu cenu pieaugums 2019. gadā joprojām bija augsts, nedaudz zem sliekšņa, taču sagaidāms, ka Covid-19 krīzes rezultātā tas palēnināsies. Banku sektors krīzē nonāca finansiāli stabilā stāvoklī, kur gan kapitāla, gan likviditātes rādītāji pārsniedza ES vidējo līmeni. Sagaidāms, ka beidzoties valdības atbalsta pasākumiem, neatmaksājamo aizdevumu apjoms palielināsies, kas Latvijai līdz šim ir bijis salīdzinoši zems.

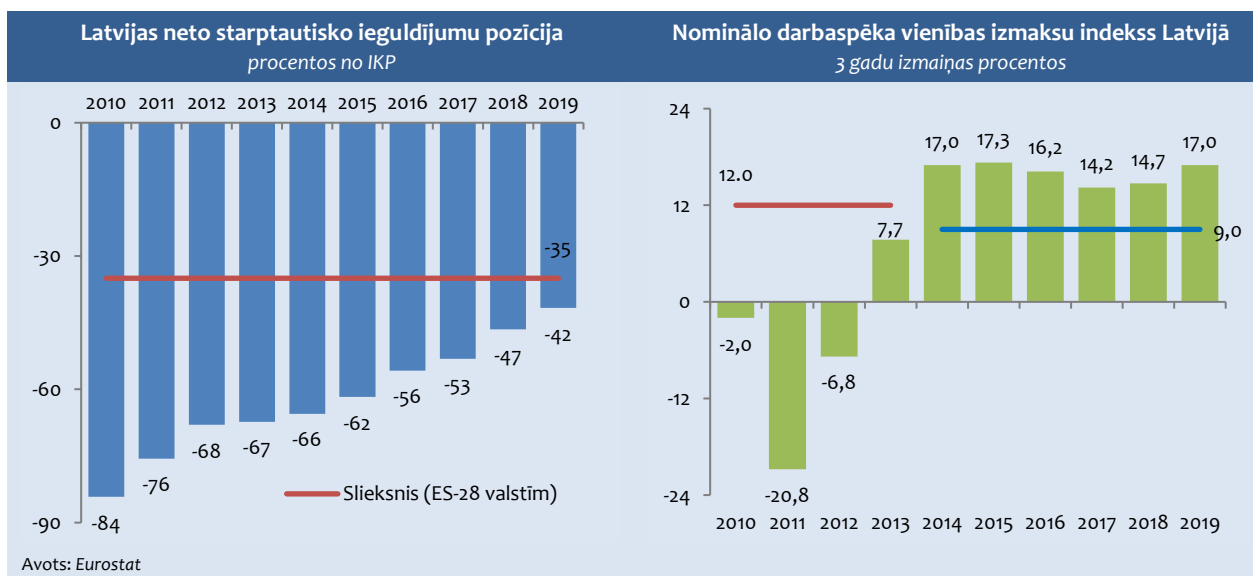
Makroekonomikas nelīdzsvarotības novēršanas procedūras rādītāji (gan pamatsaraksta, gan papildu saraksta) ir izvēlēti tā, lai vislabāk un visātrāk brīdinātu par iespējamām makroekonomikas nelīdzsvarotībām, kā arī palīdzētu raksturot ekonomikā notiekošos procesus.

Ārējo nelīdzsvarotību un konkurētspēju raksturo tekošā konta balance, neto starptautisko ieguldījumu pozīcija, reālais efektīvais valūtas kurss, eksporta tirgus daļa un nominālās darbaspēka vienības izmaksu indekss.

Latvijas tekošā konta balance kopš 2010. gada nepārsniedz sliekšņus un kopš 2017. gadā bija pozitīva. Starp valstīm, kurām tekošā konta balances 3 gadu vidējais rādītājs 2019. gadā pārsniedza augšējo sliekšni, bija Nīderlande, Vācija un Dānija, bet apakšējo sliekšni – Apvienotā Karaliste un Rumānija. Pozitīvu ietekmi uz tekošo kontu ir atstājis Latvijas IKP pieaugums.

Latvijai neto starptautisko ieguldījumu pozīcija 2019. gadā ir uzlabojusies līdz -41,7% no IKP, taču joprojām pārsniedz sliekšni – -35% no IKP (skatīt 6.35. attēlu). Līdzīga situācija ir vēl 11 ES-28 valstīs, starp kurām ir arī valstis, kurām šis rādītājs pārsniedz -100% no IKP (Īrija, Grieķija, Kipra un Portugāle). Tomēr MBZ ir atzīmēts, ka valstīm, kurām NSIP tikai nedaudz pārsniedz sliekšni, viens no ārvalstu kapitāla piesaistes veidiem ir ienākošās ĀTI, kas vērtējams pozitīvi, jo nodrošina parāda ilgtspēju. 2019. gadā ĀTI sastādīja 34,7% no kopējā piesaistītā ārvalstu kapitāla Latvijā.

6.35. attēls

Reālais efektīvais valūtas kurss Latvijai kopš 2010. gada nepārsniedz sliekšņus, bet pēc pievienošanās eiro zonai arī eiro zonas valstīm paredzētos sliekšņus. No ES-28 valstīm 2019. gadā tikai Igaunijai reālais efektīvais valūtas kurss pārsniedza augšējo sliekšni.

Līdz 2019. gadam Latvijas eksporta tirgus daļa pastāvīgi palielinājās. 2019. gadā ir novērots neliels samazinājums, kas vēl nav būtiski ietekmējis pozitīvo 5 gadu vidējo rādītāju. 2019. gadā no ES-28 valstīm 5 gadu vidējais eksporta tirgus daļas samazinājums tika novērots Beļģijā, Itālijā, Apvienotajā Karalistē, Vācijā un Francijā, bet tas nepārsniedza sliekšni.

Kopš Latvijas pievienošanās eiro zonai 2014. gadā nominālo darbaspēka vienības izmaksu indekss pārsniedz sliekšni, kas noteikts eiro zonas valstīm (skatīt 6.35. attēlu). 2019. gadā sliekšni pārsniedza arī tādas eirozonas valstis kā Igaunija, Bulgārija, Lietuva, Slovākija un Luksemburga un ne-eirozonas valstis Rumānija un Čehija. Plašāk par cenu un izmaksu konkurētspēju skatīt 6.7. sadaļā.

Iekšējo nesabalansētību raksturo mājokļu cenu deflācija, privātā sektora kredītplūsma, privātā sektora parāds, vispārējās valdības parāds, bezdarba līmenis un finanšu sektora saistības kopā.

Pēc 2010. gada mājokļu cenu indekss Latvijai pārsniedza sliekšni 2013., 2016. un 2018. gadā (skatīt 6.38. attēlu). No ES-28 valstīm mājokļu cenu indeksa sliekšni 2019. gadā pārsniedza Ungārija, Portugāle, Horvātija, Luksemburga, Polija, Čehija un Slovākija.

Latvijas privātā sektora kredītplusma kopš 2010. gada nepārsniedz sliekšni. 2019. gadā nevienai ES-28 valstij šis rādītājs nepārsniedza sliekšni.

Privātā sektora parāds Latvijai tikai 2010. gadā pietuvojās sliekšnim. Pēc 2010. gada Latvijas privātā sektora parāds turpina samazināties. 2019. gadā no ES-28 valstīm pavisam 11 valstīm šis rādītājs pārsniedza sliekšni.

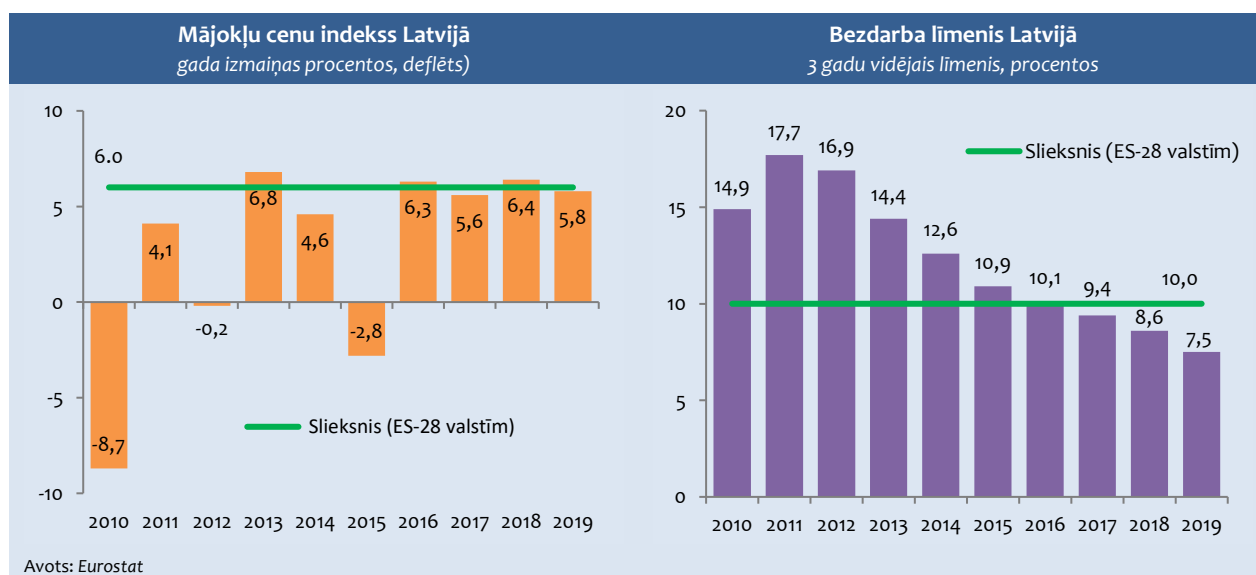
Latvijas vispārējās valdības parāds visaugstāko līmeni (47,3% no IKP) sasniedza 2010. gadā, taču nepārsniedza sliekšni. Pēc tam valdības parāds ar nelielām svārstībām ir samazinājies līdz 36,9% 2019. gadā. 2019. gadā no ES-28 valstīm pavisam 12 valstīm šis rādītājs pārsniedza sliekšni.

Kopējo finanšu sektora saistību pieaugums Latvijai nekad nav pārsniedzis noteikto 16,5% sliekšni. 2019. gadā nevienai no ES-28 valstīm šis rādītājs nav pārsniedzis sliekšni.

MNNP rādītāju sarakstā ir iekļauti tādi **nodarbinātību** raksturojošie rādītāji kā ekonomiski aktīvā darbaspēka līmeņa izmaiņas, ilgstošā bezdarba līmeņa izmaiņas un jauniešu bezdarba līmeņa izmaiņas. Jauniešu bezdarbu raksturo arī papildrādītājs – jauniešu skaits, kuri nestrādāja, nemācījās vai negāja praksē.

Trīs gadu vidējais bezdarba līmenis Latvijā no 2010. gada līdz 2016. gadam pārsniedza 10% sliekšni. Visaugstāko vērtību tas sasniedza 2011. gadā, bet pēc tam samazinājās. 2019. gadā tas bija 7,5% (skatīt 6.36. attēlu). 2019. gadā no ES-28 valstīm 3 gadu vidējais bezdarba līmenis 10% sliekšni pārsniedza Grieķijai, Spānijai un Itālijai.

6.36. attēls

Ilgstošā bezdarba un jauniešu bezdarba līmenis Latvijā visaugstāko līmeni sasniedza 2010. gadā, bet pēc tam tas samazinājās. Līdzīgi arī jauniešu skaits, kuri nestrādāja, nemācījās vai negāja praksē 2010. gadā bija vislielākais. 2019. gadā ilgstošais bezdarbs bija 2,4% no ekonomiski aktīvajiem iedzīvotājiem, jauniešu bezdarbs bija 12,4% no visiem iedzīvotājiem vecumā 15-24 gadiem, bet 7,9% jauniešu vecumā no 15 līdz 24 gadiem nestrādāja, nemācījās vai negāja praksē. Tādējādi pēc 2012. gada ilgstošā bezdarba un jauniešu bezdarba rādītāji vairs nepārsniedza sliekšņus.

2019. gadā nevienā no ES-28 valstīm 3 gadu izmaiņas procentpunktos ilgstošā bezdarba līmenim un 3 gadu izmaiņas procentpunktos jauniešu bezdarbam nav pārsniegušas sliekšni.

Trīs gadu izmaiņas procentpunktos ekonomiski aktīvā darbaspēka līmenim Latvijai 2011. gadā pārsniedza sliekšni, bet pēc tam uzrādīja pieaugumu. 2019. gadā no ES-28 valstīm tikai Spānijai šis rādītājs ir pārsniedzis sliekšni.

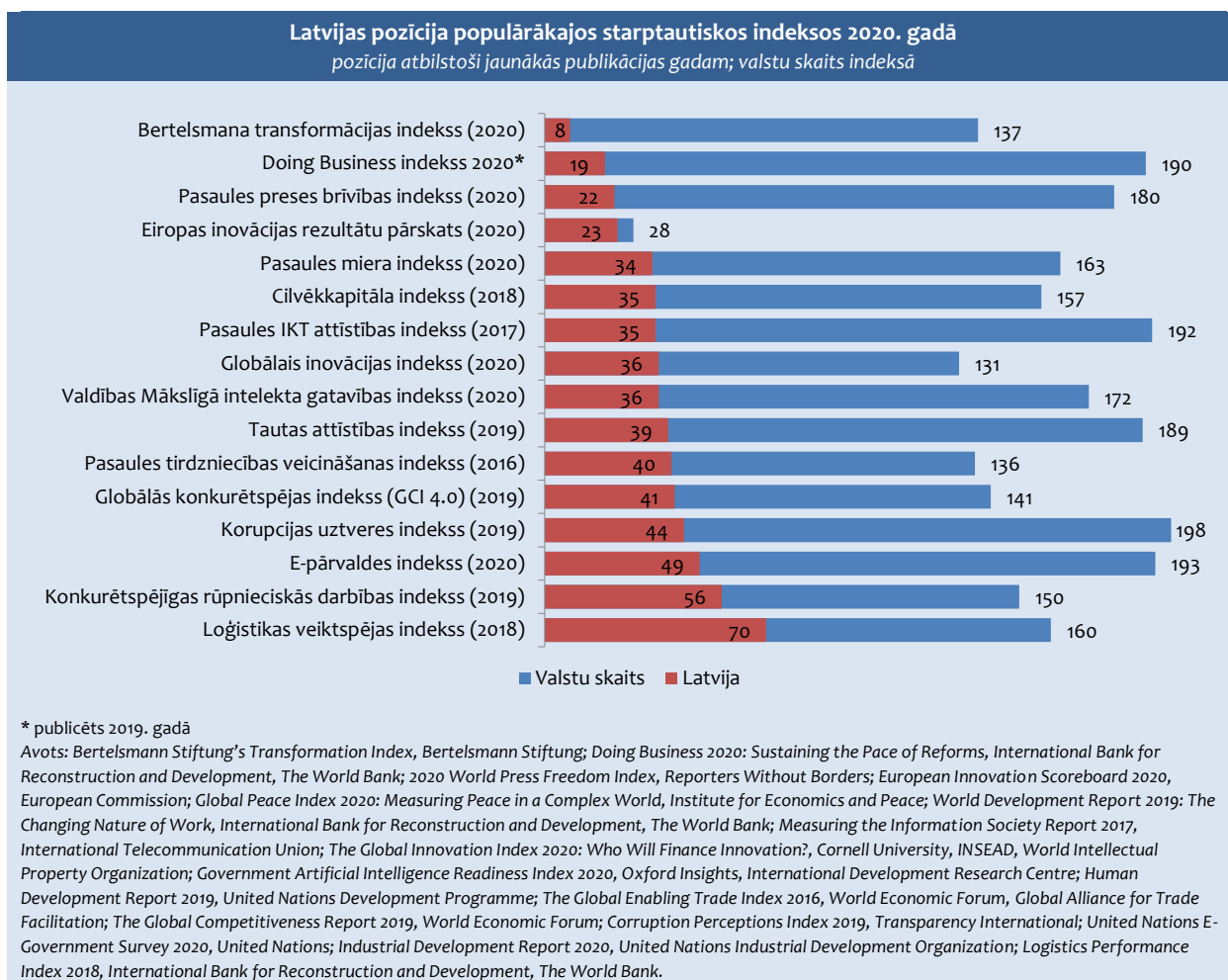
6.9. LATVIJA STARPTAUTISKAJOS REITINGOS

INDEKSI

Apvienoto Nāciju Organizācijas (ANO), Pasaules Bankas grupas, Pasaules Ekonomikas foruma un citu organizāciju veidotie indeksi raksturo Latviju kā valsti, kas savas konkurētspējas uzlabošanā veic daudz reformu, uzlabojot uzņēmējdarbības vidi, cilvēkresursus, IKT infrastruktūru, e-pārvaldi u.c. jomas, vienlaicīgi nodrošinot arī brīvu presi un neapdraudot militāri citas pasaules valstis.

Indeksi sakārtoti, sākot no augstākās sasniegtās vietas (skatīt 6.37. attēlu), bet to apraksti ir sakārtoti pa galvenajām tematiskajām grupām.

6.37. attēls

Visaptverošie indeksi

Pasaules ekonomikas foruma ziņojumā jaunajā **Globālās konkurētspējas indeksā (GCI 4.0)** 2019. gadam Latvija ierindota 41. vietā starp 141 pasaules valsti (Igaunija – 31. vietā, Lietuva – 39. vietā), pakāpjoties par vienu vietu, salīdzinot ar 2018. gada vērtējumu. Reitingu veido 12 pilāru rādītāji, kas raksturo uzņēmējdarbības vidi, cilvēkkapitālu, tirgus (produktu, darba, finanšu) un inovāciju ekosistēmu. Ņemot vērā pieaugušo digitalizācijas ietekmi uz konkurētspējas attīstību, jaunā GCI reitinga metodoloģija ir mainīta un nosaukta par GCI 4.0. Atbilstoši tai ir pārrēķināts arī iepriekšējā gada sniegums. Tas ļauj novērtēt gada laikā notikušās izmaiņas, kuras var raksturot gan pēc vērtējuma (salīdzinot ar līdervalsti), gan pēc vietas izmaiņas gada laikā.

Analizējot Latvijas progresu konkurētspējā pēc vērtējuma, jāsecina, ka, salīdzinot ar iepriekšējo gadu, Latvijas sniegums no 12 pīlāriem ir uzlabojies vai palika nemainīgs 9 pīlāros (visvairāk uzlabojās vērtējums pīlāram „Finanšu sistēma”, ko ietekmēja MVU finansēšanas un riska kapitāla pieejamības uzlabošanās), bet 3 pīlāros ir pasliktinājies (visvairāk – pīlārā „Veselība”, ko ietekmēja veselīgi nodzīvoto gadu skaita samazināšanās). Savukārt, skatoties pēc ieņemtās vietas, Latvijas pozīcija ir nemainījusies vai uzlabojusies 8 pīlāros (skatīt 6.8. tabulu). Vienlaikus jāatzīmē, ka, neskatoties uz vērtējuma uzlabojumu, pīlāros „Tirgus lielums” un „Inovācijas spējas” iegūtā vieta ir pasliktinājusies, jo citu valstu progress ir bijis straujāks.

6.6. tabula

Baltijas valstu vieta 2019. gada GCI 4.0 reitingā					
	Latvija			Lietuva	Igaunija
	vieta 2019	vietas izmaiņas, salīdzinot ar 2018. gadu	vērtējuma izmaiņas, salīdzinot ar 2018. gadu	vieta 2019	vieta 2019
Indekss kopā	41	+1	+0,7	39	31
Vide					
Institūcijas	47	+2	+1,4	34	21
Infrastruktūra	43	+4	+2,9	39	45
IKT lietošana	15	-4	-0,7	12	16
Makroekonomiskā stabilitāte	1	0	0	1	1
Cilvēkkapitāls					
Veselība	84	-8	-2,0	85	52
Prasmes	22	+1	+1,8	24	15
Tirgi					
Produktu tirgus	47	+2	-1,2	58	29
Darba tirgus	28	+1	+0,5	24	19
Finanšu sistēma	85	+9	+3,6	75	52
Tirgus lielums	95	-1	+0,4	76	99
Inovāciju ekosistēma					
Uzņēmējdarbības dinamisms	40	+7	+1,6	45	27
Inovācijas spējas	54	-2	+0,4	42	34

Avots: The Global Competitiveness Report 2019, World Economic Forum

2019. gada ANO Attīstības programmas veidotajā **Tautas attīstības indeksā**, kas ietver dzīves ilguma, lasītprasmes, izglītības līmeņa, IKP uz 1 iedzīvotāju u.c. rādītājus, Latvija 2018. gadā ieņēma 39. vietu (Igaunija – 30. vietā, Lietuva – 34. vietā) starp 189 valstīm, uzlabojot savu vietu par 2 pozīcijām, salīdzinot ar 2017. gada vietu.

Institucionālo vidi raksturojošie indeksi

Bertelsmana fonda (*Bertelsmann Stiftung*) veidotajā **Transformāciju indeksā 2020**, kas vērtē demokrātijas, tirgus ekonomikas un politiskās pārvaldības kvalitāti 137 pasaules valstīs, Latvija ir ierindota 8. vietā (Igaunija – 2. vietā, Lietuva – 4. vietā), tāpat kā 2018. gada indeksā.

Starptautiskās pretkorupcijas organizācijas *Transparency International* veidotajā **Korupcijas uztveres indeksā 2019** Latvija ieņēma 44. vietu (Igaunija – 18. vietu, Lietuva – 35. vietu) starp 198 pasaules valstīm, pasliktinot savu vietu par 3 pozīcijām, salīdzinot ar 2018. gada vietu.

2020. gada Starptautiskās preses un vārda brīvības organizācijas „Reportieri bez robežām” veidotajā **Pasaules preses brīvības indeksā 2020** Latvija ieņēma 22. vietu (Igaunija – 14. vietā, Lietuva – 28. vietā) starp 180 pasaules valstīm, uzlabojot savu vietu par 2 pozīcijām, salīdzinot ar 2019. gada vietu.

2020. gada Ekonomikas un miera institūta veidotajā **Pasaules miera indeksā 2020** Latvija ieņēma 34. vietu (Igaunija – 30. vietā, Lietuva – 36. vietā) starp 163 valstīm, uzlabojot savu vietu par 1 pozīciju, salīdzinot ar 2019. gada vietu.

IKT attīstību raksturojošie indeksi

Starptautiskās telekomunikāciju savienības veidotajā **Pasaules IKT attīstības indeksā 2017**, kas sniedz visaptverošu IKT tirgus stāvokļa novērtējumu, ieskaitot infrastruktūras attīstību (mobilo un fiksēto) un valdības politiku, Latvija ir ierindojusies 35. vietā (Igaunija – 17. vietā, Lietuva – 41. vietā) starp 192 pasaules valstīm. Jaunākajā publikācijā par 2018. gadu kopējs indekss vairs netiek noteikts.

2020. gada ANO Ekonomisko un sociālo lietu departamenta veidotajā **E-pārvaldes indeksā**, kas analizē e-pārvaldes izmantošanas progresu, Latvija ir ierindojusies 49. vietā (Igaunija – 3. vietā, Lietuva – 40. vietā) starp 193 pasaules valstīm, uzlabojot savu vietu par 8 pozīcijām salīdzinājumā ar 2018. gada vietu.

2020. gada *Oxford Insights* un Starptautiskā attīstības pētījumu centra veidotajā **Valdības Mākslīgā intelekta gatavības indeksā 2020** Latvija ieņēma 36. vietu (Igaunija – 17. vietu, Lietuva – 26. vietu) starp 172 valstīm, pasliktinot savu vietu par 3 pozīcijām, salīdzinot ar 2019. gada vietu.

Uzņēmējdarbības vidi raksturojošie indeksi

Pasaules Bankas grupas pētījums **Doing Business** ir starptautisks, salīdzinošs uzņēmējdarbības vides reitings, kurš ik gadu mēra uzņēmējdarbību regulējošās administratīvās procedūras un to piemērošanu dažādās pasaules valstīs. 2021. gada *Doing Business* reitinga izdošana ir atlikta uz nenoteiktu laiku, kamēr tiek veikts datu integritātes audits, jo daudzas valstis ir sniegušas nepatiesu informāciju.

190 valstu konkurencē *Doing Business 2020* pētījumā Latvija ir ierindojusies 19. vietā tāpat kā pirms gada. Vērtējot pozīciju ES valstu vidū, Latvija *Doing Business 2020* pētījumā ir vienā no augstākajām pozīcijām. Augstākais vērtējums ir tikai Dānijai (4. vieta), Apvienotajai Karalistei (8. vieta), Zviedrijai (10. vieta), Lietuvai (11. vieta) un Igaunijai (18. vieta).

Reitinga veidotāji *Doing Business 2020* pētījumā ir izmantojuši jaunu metodoloģiju, tādēļ ir pārrēķinājuši rādītāju vērtējumus arī 4 iepriekšējiem gadiem, taču nav norādījuši valstu vietas. Salīdzinot Latvijas vērtējumu 2020. gadam ar 2019. gada vērtējumu, uzlabojusās vai palikušas nemainīgas 9 rādītāju grupu vērtības, bet 1 rādītāju grupai rezultāts ir pasliktinājies (skatīt 6.9. tabulu). Rādītājam „Nodokļu maksāšana” vērtējums ir samazināts, jo ir palielinājusies samaksāto nodokļu un sociālo iemaksu attiecība pret uzņēmumu peļņu.

6.7. tabula

Baltijas valstu vērtējumi pa rādītājiem <i>Doing Business 2020</i> reitingā							
	Latvija			Lietuva		Igaunija	
	vieta	vērtējums	Vērtējuma izmaiņas, salīdzinot ar <i>Doing Business 2019</i> *	vieta	vērtējums	vieta	vērtējums
Indekss kopā	19	80,3	0	11	81,6	18	80,6
Uzņēmējdarbības uzsākšana	24	94,1	0	34	93,3	14	95,4
Būvniecības atļaujas	56	73,5	0	10	84,9	19	82,6
Elektroenerģijas pieslēgumi	61	82,3	+0,1	15	92,9	53	83,3
Nekustamā īpašuma reģistrācija	25	82,3	0	4	93,0	6	91,0
Kredītu reģistrs	15	85,0	0	48	70,0	48	70,0
Investoru (mazākuma) tiesību aizsardzība	45	68,0	0	37	70,0	79	58,0
Nodokļu maksāšana	16	89,0	-0,7	18	88,8	12	89,9
Pārrobežu tirdzniecība	28	95,3	0	19	97,8	17	99,9
Līgumsaistību izpilde	15	73,5	0	7	78,8	8	76,1
Uzņēmējdarbības izbeigšana	55	59,6	+0,2	89	46,7	54	60,1
* <i>Doing Business 2019</i> rezultāti ir tikuši pārrēķināti pēc <i>Doing Business 2020</i> metodoloģijas							
Avots: <i>Doing Business 2020</i> , International Bank for Reconstruction and Development, The World Bank							

2020. gada ANO Rūpniecības attīstības organizācijas veidotajā **Konkurētspējīgas rūpnieciskās darbības indeksā 2017**, kas analizē valstu rūpniecības uzņēmumu spēju ražot un eksportēt konkurētspējīgi un strukturāli tos pārveidot, Latvija ir ierindojusies 56. vietā (Igaunija – 48. vietā, Lietuva – 40. vietā) starp 150 pasaules valstīm, uzlabojot savu vietu par 2 pozīcijām, salīdzinot ar 2015. gada vietu.

Pasaules Ekonomikas foruma un Pasaules Tirdzniecības atvieglošanas alianses veidotajā **Pasaules tirdzniecības veicināšanas indeksā 2016**, kurā izvērtēta valstu spēja veicināt preču plūsmu pāri robežām, Latvija ir ierindojusies 40. vietā (Igaunija – 14. vietā, Lietuva – 29. vietā) starp 136 pasaules valstīm.

Pasaules Bankas grupas veidotajā **Loģistikas veiktspējas indeksā 2018**, kas novērtē, cik efektīvi piegādes ķēdes savieno uzņēmumus ar tirgiem vai loģistikas darbību, Latvija ir ierindojusies 70. vietā (Igaunija – 36. vietā, Lietuva – 54. vietā) starp 160 pasaules valstīm. Vidēji laika periodā no 2012.-2018. gadam Latvija indeksā ir ieņēmusi 55. vietu (Igaunija – 36. vietu, Lietuva – 43. vietu).

Inovāciju vidi raksturojošie indeksi

Kornela universitātes, Eiropas Biznesa administrācijas institūta un Pasaules intelektuālā īpašuma organizācijas veidotajā **Globālajā Inovācijas indeksā 2020** Latvija ir ierindojusies 36. vietā (Igaunija – 25. vietā, Lietuva – 40. vietā) starp 131 pasaules valsti, pasliktinot savu vietu par 2 pozīcijām, salīdzinot ar 2019. gada vietu. Par Latvijas stiprajām pusēm atzīti šādi rādītāji: skolēnu un skolotāju attiecība vidējās izglītības iestādēs, augstskolā uzņemto vidējo izglītību ieguvušo īpatsvars, vides vadības sistēmu un kvalitātes vadības principu atbilstība standartiem, kredītu saņemšanas vieglums, sieviešu ar augstāko izglītību īpatsvars, iekšzemes kopprodukta pieaugums uz vienu strādājošo pēc pirktspējas paritātes, IKT pakalpojumu eksporta apjoms, ka arī radošo industriju produktu apjoma pieaugums.

Eiropas Komisijas veidotajā **Eiropas inovācijas rezultātu pārskatā 2020** Latvija ES-28 valstu vidū ir ierindojusies 23. vietā (Igaunija – 11. vietā, Lietuva – 19. vietā) un piekto gadu pēc kārtas ir iekļauta *mēreno novatoru* valstu grupā. Finansēs un atbalsts, ietekme uz nodarbinātību un inovācijai draudzīga vide ir Latvijas spēcīgākās inovācijas dimensijas. Inovatori, pievilcīgas pētniecības sistēmas un ietekme uz pārdošanas apjomiem ir visvājākās inovācijas dimensijas.

Pasaules Bankas grupas veidotajā **Cilvēkkapitāla indeksā 2018**, kurš mēra nākamās paaudzes darbinieku produktivitāti attiecībā pret pilnīgas izglītības un pilnvērtīgas veselības standartu, Latvija ieņēma 35. vietu (Igaunija – 29. vietu, Lietuva 37. vietu) starp 157 valstīm.

KREDĪTREITINGI

Valsts kredītreitings ir valsts kredīspēju novērtējums, kas ir būtisks rādītājs potenciālajiem kreditoriem un investoriem. Jo tas augstāks, jo izdevīgāki ir finanšu resursu aizņemšanās nosacījumi, kas savukārt ļauj samazināt valsts parāda apkalpošanas izmaksas. Kredītreitings atspoguļo valsts ekonomikas un pārvaldes stāvokli.

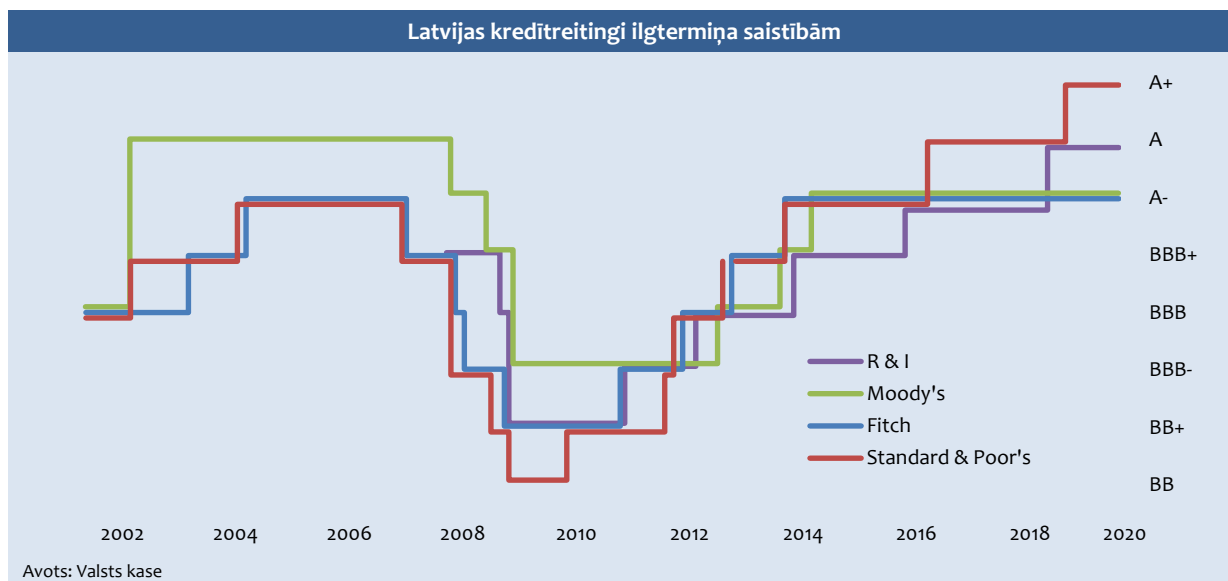
Latvijas kredītreitingu nosaka šādas starptautiskas reitinga aģentūras: *Moody's Investors Service*, *Fitch Ratings* un *S&P Global Ratings*, kā arī Japānas reitingu aģentūra *R&I*.

Atbilstoši kredītreitingu aģentūru novērtējumam Latvija ieņem stabilu pozīciju kredītreitinga „A” grupā, kas vērtējama kā zema riska klase.

Starptautiskā reitinga aģentūra *S&P Global Ratings* 2020. gada februārī paaugstināja Latvijas kredītreitingu no „A” līmeņa uz „A+” līmeni, kas ir līdz šim vēsturiski visaugstākais Latvijai noteiktais kredītreitinga līmenis. 2020. gada augustā šī aģentūra apstiprināja, ka Latvija atbilst „A+” līmenim un stabilam nākotnes vērtējumam. Pārējās reitinga aģentūras 2020. gadā savu vērtējumu par reitingiem nemainīja. Tikai reitingu aģentūra *Fitch Ratings* aprīlī nākotnes vērtējumu samazināja no stabila uz negatīvu, bet oktobrī atjaunoja no negatīva uz stabilu. (skatīt 6.38. attēlu).

2020. gada februārī starptautiskā reitinga aģentūra *S&P Global Ratings* savā izvērtējumā norādīja, ka Latvija ir veikusi apdomīgu fiskālo politiku, uzturot zemu fiskālo deficītu un mazinot valsts parādu, ir veikusi fiskālo konsolidāciju, izveidojusi fiskālo telpu, kas ļautu reaģēt uz ārējiem satricinājumiem, stiprinājusi finanšu sektoru, kas ļauj nodrošināt finanšu stabilitāti, tādējādi demonstrējot spēju realizēt efektīvu politiku. Savukārt 2020. gada augustā reitinga aģentūra atzinīgi novērtēja Latvijas valdības operatīvo un efektīvo rīcību, ierobežojot Covid-19 izplatību Latvijā un īstenojot ievērojamus pasākumus ekonomikas atbalstam. Stingrās fiskālās disciplīnas nodrošināšana pirms Covid-19 krīzes ir ļāvusi saglabāt pietiekamu fiskālo elastību, lai atbalstītu ekonomiku. Pēc aģentūras vērtējuma Latvijas valdības īstenotie atbalsta pasākumi un galveno tirdzniecības partnervalstu ekonomiku atlabšana veicinās Latvijas ekonomikas atgriešanos 2019. gada līmenī jau 2022. gada vidū, ļaujot samazināt fiskālo deficītu un stabilizēt valsts parāda līmeni turpmākajos gados. Politisko partiju sadrumstalotība nav bijusi par šķērslī stratēģiski svarīgu lēmumu pieņemšanai. Vienlaikus aģentūra uzsvēra, ka zems iedzīvotāju ienākumu līmenis un ilgtermiņa demogrāfiskie izaicinājumi joprojām ir galvenie šķēršļi kredītreitinga paaugstināšanai.

6.38. attēls

2020. gada oktobrī starptautiskā reitinga aģentūra *Fitch Ratings*, atjaunojot Latvijas kredītreitinga nākotnes vērtējumu no negatīva uz stabilu, norādīja, ka Covid-19 krīzei ir bijusi ierobežota ietekme uz Latvijas ekonomiku un valsts finansēm, ko veicināja efektīvi un operatīvi īstenotie atbalsta pasākumi Covid-19 uzliesmojuma seku mazināšanai un Latvijas ekonomikas noturība pret ārējiem satricinājumiem. Aģentūra arī prognozēja IKP izaugsmes atjaunošanos 2021. gadā, ko veicinās ārējā pieprasījuma un iekšzemes patēriņa atjaunošanās. Tūrisma un transporta nozares atgūsies lēnāk, taču Latvijas elastīgais darba tirgus varētu mīkstināt pandēmijas negatīvu ietekmi.

Baltijas valstīm kredītreitingu nosaka šādas starptautiskās reitinga aģentūras: *Moody's Investors Service*, *Fitch Ratings* un *S&P Global Ratings*. Šo valstu vidū visaugstākais kredītreitings ir Igaunijai, bet Latvijas un Lietuvas kredītreitingi ir līdzīgi.

6.8. tabula

Baltijas valstu kredītreitingi ilgtermiņa saistībām 2020. gadā			
	Moody's Investors Service	S&P Global Ratings	Fitch Ratings
Igaunija	A1/Stabils	AA-/Stabils	AA-/Stabils
Lietuva	A3/Pozitīvs	A+/Stabils	A/Stabils
Latvija	A3/Stabils	A+/Stabils	A-/Stabils

Avots: *Moody's Investors Service*, *S&P Global Ratings*, *Fitch Ratings*

Igaunijas kredītreitings ir 1-2 pakāpes augstāks nekā Latvijas un Lietuvas kredītreitings. 2020. gadā visas trīs starptautiskās reitinga aģentūras saglabāja Igaunijas kredītreitingu esošajā līmenī. Ir ticis mainīts tikai nākotnes vērtējums. Reitinga aģentūra *S&P Global Ratings* februārī paaugstināja nākotnes vērtējumu no stabila uz pozitīvu, bet augustā samazināja no pozitīva uz stabilu. Gada sākumā *S&P Global Ratings* uzskatīja, ka Igaunija varētu būt noturīga pret ārējiem satricinājumiem, kā arī Igaunija uzrādīja labus ekonomiskās izaugsmes rezultātus un tekošais konts bija pārpalikumā. Tomēr augustā aģentūra saskatīja augstus riskus ekonomikas izaugsmei, ko ietekmēs arī situācija galvenajās Igaunijas tirdzniecības partnervalstīs.

Lietuvai 2020. gadā janvārī reitinga aģentūra *Fitch Ratings* paaugstināja kredītreitingu no „A-” līmeņa uz „A” līmeni, mainot kredītreitinga nākotnes novērtējumu no pozitīva uz stabilu. Aģentūra novērtēja Lietuvas stabilo ekonomikas izaugsmi un stingro fiskālo politiku. Arī reitinga aģentūra *S&P Global Ratings* 2020. gada februārī paaugstināja kredītreitingu no „A” līmeņa uz „A+” līmeni, saglabājot stabilu nākotnes vērtējumu. Aģentūra atzīmēja Lietuvas stabilo reālā IKP pieaugumu, zemo vispārējās valdības parāda līmeni, piesardzīgo fiskālo politiku, fiskālo pārpalikumu, pozitīvo neto migrāciju 2019. gadā, algu palielināšanos un spēcīgo banku sektoru. Pēc tam gada laikā neviena no reitingu aģentūrām reitingus un nākotnes vērtējumus nemainīja.

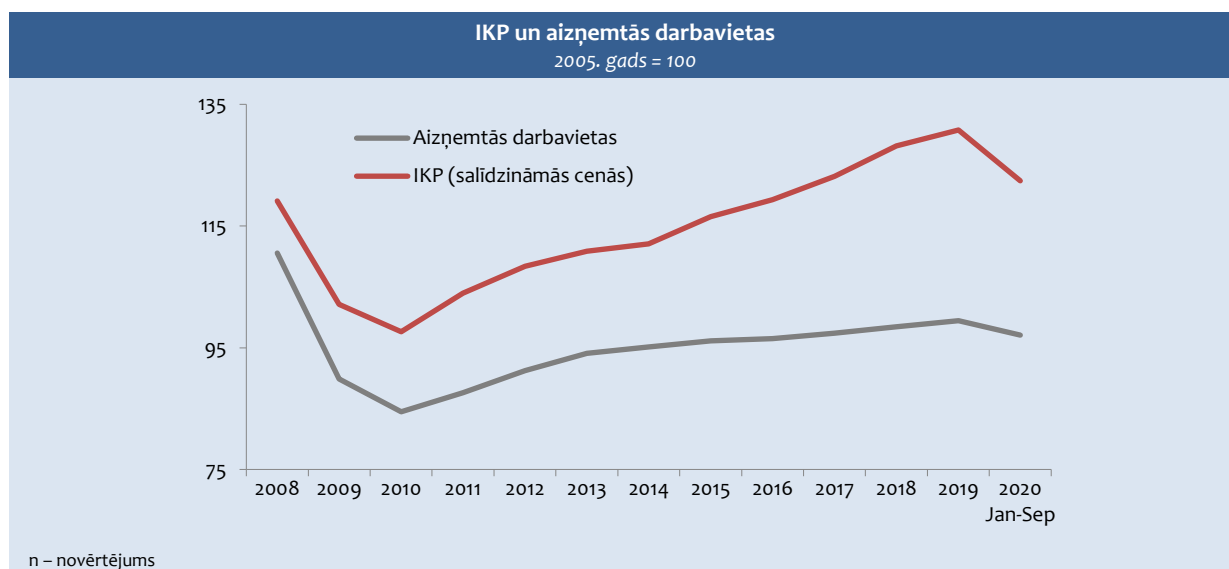
7. DARBA TIRGUS

7.1. NODARBINĀTĪBA UN BEZDARBS

Laika posmā no 2011.-2019. gadam (pēc 2008. gada finanšu krīzes) Latvijā ir bijusi vērojama stabila ekonomikas izaugsme, kas iepriekšējos gados ir nesusi arī jūtamus uzlabojumus darba tirgū. Šajā laikā iedzīvotāju nodarbinātības līmenis ir audzis par aptuveni 1/4 (par 13 procentpunktiem) – no 52% 2010. gadā līdz 65% 2019. gadā, palielinoties vidēji par 1,4 procentpunktiem ik gadu, bet bezdarba līmenis sarucis 3 reizes – no 19,5% 2010. gadā līdz 6,3% 2019. gadā.

Līdzīgi kā lielākajā daļā pasaules valstu arī Latvijā 2020. gads atnācis ar jauniem izaicinājumiem, ko izraisījusi Covid-19 pandēmija un no tās izrietošie ierobežojumi. Lai gan kopumā Latvijas ekonomika un darba tirgus nav izteikti atkarīgi no Covid-19 krīzes tieši skartajām nozarēm (tūrisma, izmitināšanas un ēdināšanas pakalpojumi, starptautiskie pasažieru pārvadājumi/gaisa un ūdens transports – nodarbināto īpatsvars Latvijā 2019. gadā atbilstošajās nozarēs bija piektais zemākais starp ES-27 valstīm), tomēr jāņem vērā, ka ieviestie ierobežojumi un globālais pieprasījuma kritums ietekmē gandrīz visas tautsaimniecības jomas, turklāt visvairāk darbaspēka intensīvās nozares, tādējādi aptverot plašu darba tirgus daļu. Pēc Valsts ieņēmumu dienesta datiem Covid-19 ierobežojumu skartajās nozarēs 2020. gada 3. ceturksnī Latvijā bija nodarbināti 229,5 tūkst. darba ņēmēju, kas ir vairāk nekā 1/4 no visiem nodarbinātajiem tautsaimniecībā.

7.1. attēls

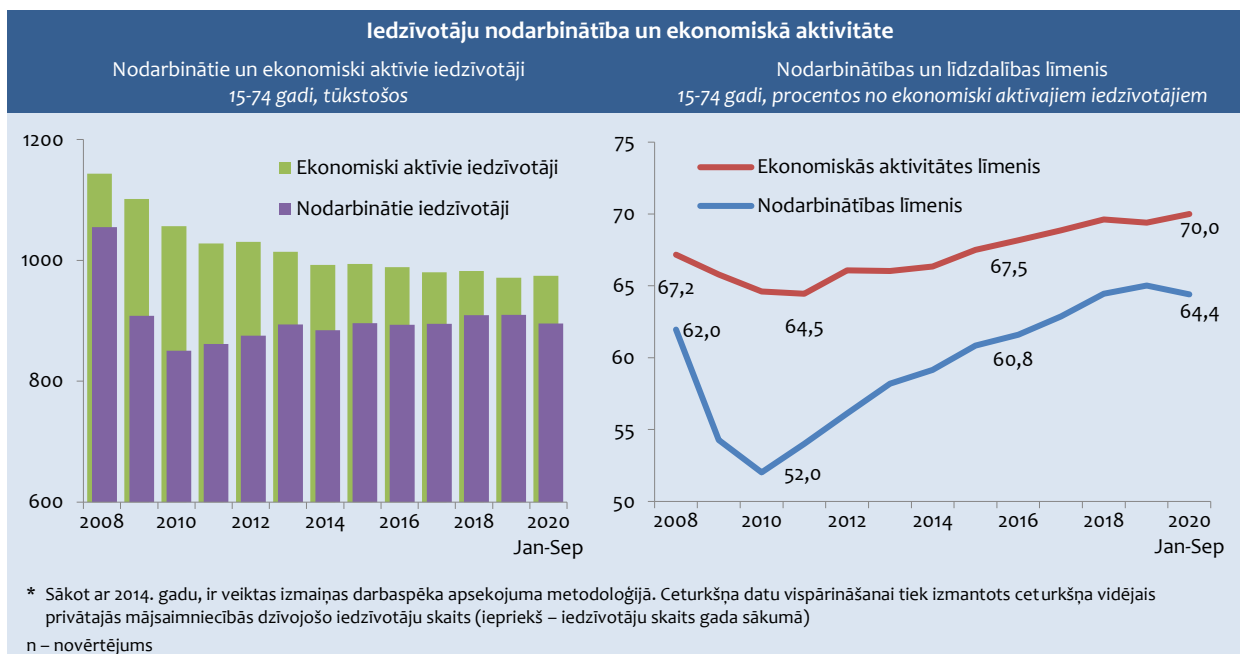

Neskatoties uz relatīvi plašu darba tirgus daļu, ko Covid-19 krīze skar, tomēr pandēmijas ekonomisko šoku un ieviesto ierobežojuma ietekme uz iedzīvotāju nodarbinātību līdz šim ir bijusi krietni mērenāka. 2020. gada 3. ceturksnī nodarbināto skaits samazinājās par 25 tūkst. jeb 2,7%, salīdzinot ar 2019. gada 3. ceturksni. Vienlaikus, salīdzinot ar iepriekšējo ceturksni, nodarbināto skaits faktiski saglabājies nemainīgs – pieaugums par 0,1% jeb 0,7 tūkst. Nodarbinātības līmenis starp iedzīvotājiem vecumā no 15 līdz 74 gadiem bija 64,3%, kas bija par 0,2 procentpunktiem augstāks rādītājs nekā gada 2. ceturksnī, bet par 1,3 procentpunktiem mazāks nekā gadu iepriekš. Kopumā 2020. gada 3. ceturksnī bija nodarbināti 892,8 tūkst. iedzīvotāji.

Covid-19 pandēmijas negatīvo ietekmi uz darba tirgu līdz šim ir mīkstinājuši ieviestie valsts atbalsta pasākumi, kas daļēji ir ļāvuši saglabāt gan darbavietas, gan iedzīvotāju ienākumus. Jāatzīmē, ka no šī gada 12. marta līdz 30. jūnijam vairāk nekā 55 tūkstoši darba ņēmēju un pašnodarbināto bija saņēmuši dīkstāves pabalstu. Vairāk nekā puse no tiem pārstāvēja tādas nozares kā tirdzniecība, izmitināšanas un ēdināšanas pakalpojumi, apstrādes rūpniecība un profesionālie, zinātniskie un tehniskie pakalpojumi.

Lai gan daļu darbavietu līdz šim ir izdevies saglabāt, tomēr jāatzīmē, ka reālās iedzīvotāju nodarbinātības samazinājums ir ievērojami lielāks. 2020. gada 2. ceturksnī vidējais nostrādāto stundu skaits bija samazinājies par 9,3%, salīdzinot ar iepriekšējā gada atbilstošo periodu. Visbūtiskāk darbinieku noslodze ir samazinājusies ēdināšanas un izmitināšanas nozarē (nostrādāto stundu skaits samazinājies par 56%) un transporta pakalpojumos (nostrādāto stundu skaita samazinājums par 12,8%).

7.2. attēls

Jāņem vērā, ka valsts intervences pasākumi var kompensēt ekonomisko aktivitāšu kritumu tikai īstermiņā, tādēļ ekonomiskajām aktivitātēm saglabājoties zemā līmenī ilgstoši, arī krīzes ietekme uz darba tirgu var pieaugt.

Neskatoties uz kopējo ekonomisko aktivitāšu samazināšanos tautsaimniecībā, iedzīvotāju līdzdalības līmenis darba tirgū joprojām saglabājās augsts – vairāk nekā 2/3 (70,1%) no visiem iedzīvotājiem vecumā no 15-74 gadiem 2020. gada 3. ceturksnī bija nodarbināti vai attiecīgi bija darba meklējumos. Jau otro ceturksni pēc kārtas iedzīvotāju līdzdalības līmenis ir pie 70,1% robežas, kas ir augstākais iedzīvotāju ekonomiskās aktivitātes rādītājs Latvijā pēdējo 20 gadu laikā, iepriekš atbilstošais līmenis tika sasniegts vien 2018. gada 3. ceturksnī. Jāatzīmē, ka iedzīvotāju ekonomiskā aktivitāte kopumā krīzes laikā ir palielinājusies – līdzdalības līmenis 2020. gada 3. ceturksnī bija par 0,2 procentpunktiem augstāks nekā atbilstošajā periodā gadu iepriekš.

Lai gan iedzīvotāju līdzdalība darba tirgū saglabājās augsta, tomēr ekonomiski aktīvo iedzīvotāju skaits (darbaspēka piedāvājums) turpina samazināties. Kopumā ekonomiski aktīvo iedzīvotāju skaits 2020. gada 3. ceturksnī samazinājās līdz 974,2 tūkst. un bija par 2,5 tūkst. mazāks nekā gadu iepriekš atbilstošajā periodā. Ekonomiski aktīvo iedzīvotāju skaita samazināšanos galvenokārt ietekmē darbaspējīgo iedzīvotāju skaita negatīvā dinamika.

Latvijas darba tirgu jau ilgstoši ietekmē negatīvais demogrāfijas fons, tādējādi atstājot ietekmi gan uz kopējo darbaspēka piedāvājumu, gan arī nodarbināto skaitu. Iedzīvotāju skaits privātajās mājāsaimniecībās vecumā no 15-74 gadiem 2020. gada 3. ceturksnī samazinājās par 9,1 tūkst. (0,7%), salīdzinot ar 2019. gada 3. ceturksni.

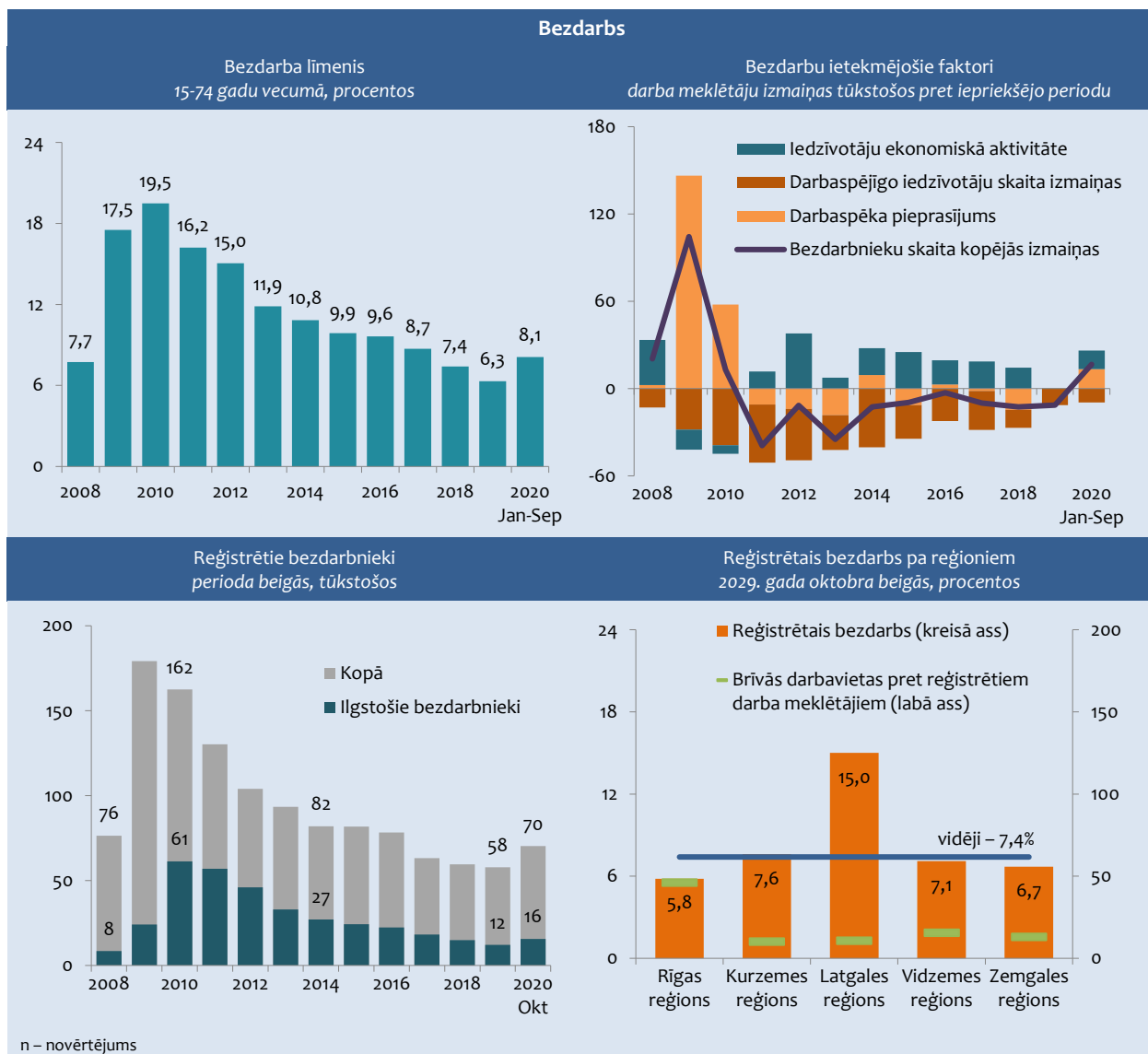
Līdz ar iedzīvotāju nodarbinātības samazināšanos jūtami pieaudzis arī bezdarbs. 2020. gada 3. ceturksnī bezdarba līmenis Latvijā bija 8,4%, kas ir nedaudz mazāks rādītājs nekā 2020. gada 2. ceturksnī – par 0,2 procentpunktiem, tomēr joprojām būtiski pārsniedzot 2019. gada 3. ceturkšņa līmeni – par 2,4 procentpunktiem. Kopumā 2020. gada 3. ceturksnī bezdarba līmenis bija augstākais kopš 2017. gada 3. ceturkšņa un darba meklējumos bija 81,4 tūkst. iedzīvotāju.

Darba meklētāju skaita pieaugumu ir veicinājis gan darbaspēka pieprasījuma/iedzīvotāju nodarbinātības samazinājums, gan arī iedzīvotāju ekonomiskās aktivitātes pieaugums – lielāka līdzdalība darba tirgū. Jāatzīmē, ka gandrīz pusi no darba meklētāju skaita pieauguma 2020. gada trīs ceturkšņos ir noteicis iedzīvotāju ekonomiskās aktivitātes pieaugums.

Esošā krīze ir paātrinājusi ekonomikas digitalizācijas tendences un darbavietau automatizāciju, līdz ar to no vienas puses audzējot darbaspēka produktivitātes potenciālu, bet no otras puses mainot prasmju pieprasījuma struktūru darba tirgū – prasmju vajadzības atsevišķās specialitātēs var jūtami atšķirties no tām, kādas tās bija gadu iepriekš pirms krīzes. Jāņem vērā, ka prasmju pieprasījuma un piedāvājuma neatbilstības var veicināt strukturālā bezdarba pieaugumu.

Jāatzīmē, ka 2020. gada 2. un 3. ceturksnī darba meklētāju skaita pieaugums ir bijis straujāks nekā vakanču samazinājums attiecībā pret kopējo darbaspēka piedāvājumu/ekonomiski aktīvo iedzīvotāju skaitu atbilstošajā periodā (skatīt Beveridža līkni), tādējādi, neskatoties uz brīvo darba resursu pieaugumu, darba tirgū joprojām saglabājās salīdzinoši liels neaizpildītu darbavieta/vakanču skaits.

7.3. attēls

Tāpat strukturālās problēmas var padziļināt ievērojamās darba tirgus reģionālās atšķirības, kā arī ilgstošā bezdarba pieaugums, kas nākotnē var kavēt darba tirgus ātrāku atlabšanu.

Lai gan darba tirgus reģionālās atšķirības krīzes laikā ir nedaudz izlīdzinājušās, tomēr bezdarba līmenis, piemēram, Latgales reģionā joprojām ir divreiz augstāks nekā vidēji Latvijā, bet gandrīz 3 reizes augstāks nekā Rīgas reģionā, kas kopā ar zemo darbaspēka ģeogrāfisko mobilitāti, palielina strukturālā bezdarba riskus.

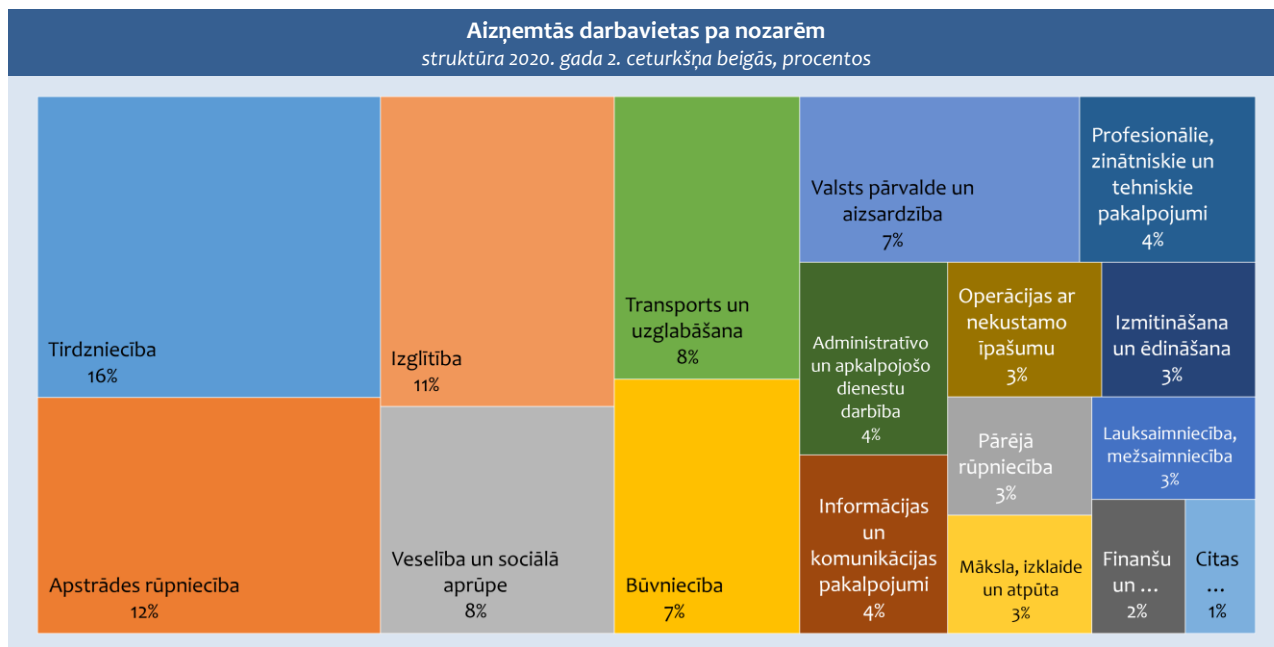
Strukturālā bezdarba pieauguma riskus rada arī salīdzinoši augstais ilgstošo bezdarbnieku īpatsvars – joprojām vairāk nekā 1/5 no reģistrētiem darba meklētājiem ir bez darba ilgāk par gadu. Liels ilgstošais bezdarbs var radīt strukturālā bezdarba pieaugumu, proti, jo ilgāk šie cilvēki ir bez darba, jo lielāks risks zaudēt iepriekšējās darba iemaņas un prasmes, kā arī tiem ir grūtāk pielāgoties jaunām darba tirgus vajadzībām. Pastāv augsts risks, ka daļai no esošiem bezdarbniekiem tuvākajos gados varētu būt problēmas atrast savām prasmēm atbilstošu darbu, jo atgūšanās Covid-19 krīzes tieši skartajās nozarēs varētu būt salīdzinoši lēna, bet nozarēs, kurās potenciāli var veidoties darba iespējas, iepriekš apgūtās prasmes var nebūt pieprasītas.

Tomēr jāņem vērā, ka darbaspēka pieprasījuma un piedāvājuma atbilstību ietekmē ne tikai darbaspēka izglītība un prasmes, bet arī atalgojuma līmenis, tāpēc saglabājas brīvas darbavietas, kaut arī bezdarba līmenis ir augsts.

Kopumā bezdarba līmenis Latvijā 2020. gada 2. ceturksnī bija piektais augstākais starp ES-27 valstīm (par 1,9 procentpunktiem pārsniedzot ES-27 vidējo rādītāju), dalot līdzīgu pozīciju ar Lietuvu (8,6%), bet par 1,7 procentpunktiem

atpaliekot no Igaunijas (7,1%). Tomēr jāatzīmē, ka arī pirms krīzes periodā Igaunijai saglabājās ievērojami zemāki bezdarba rādītāji, salīdzinot ar Latviju, piemēram, bezdarba līmenis Igaunijā 2019. gada 3. ceturksnī sasniedz 3,9%, kamēr Latvijā tas bija 6% (par 2,1 procentpunktu augstāks rādītājs), līdz ar to Covid-19 krīzes periodā bezdarba atšķirības starp valstīm ir pat samazinājušās.

7.4. attēls

Līdz ar ekonomikas paplašināšanos un darbaspēka pieprasījuma pieaugumu, pēdējos 10 gados būtiski ir audzis arī aizņemto darbavietu skaits. No 2010. gada 2. ceturkšņa līdz 2020. gada 2. ceturksnim aizņemto darbavietu skaits kopumā ir palielinājies par 105,7 tūkst. jeb 13,6%. Būtisks darbavietu pieaugums ir bijis veselības un sociālās aprūpes nozarē (par 18,7 tūkst.), informācijas un komunikācijas pakalpojumos (par 17,2 tūkst.) un būvniecībā (par 16,3 tūkst.). Savukārt lielākais darbavietu samazinājums ir bijis finanšu pakalpojumu nozarē.

Vienlaikus ekonomisko aktivitāšu kritums, ko izraisījis Covid-19 pandēmija, ir ieviesis zināmas korekcijas arī aizņemto darbavietu dinamikā. Aizņemto darbavietu skaits 2020. gada 2. ceturkšņa beigās samazinājās par 4,5% jeb 41,6 tūkst. darbavietu, salīdzinot ar 2019. gada atbilstošo periodu, samazinoties līdz 882,6 tūkst. darbavietu, kas ir tuvu 2016. gada 2. ceturkšņa rādītājam.

Aptuveni puse (22,4 tūkst. darbavietu) no kopējā darbavietu samazinājuma veidoja Covid-19 krīzes tieši skartās nozares (izmitināšanas un ēdināšanas pakalpojumi; transporta pakalpojumi; mākslas, izklaides un atpūtas pakalpojumi, kā arī administratīvo un apkalpojošo dienestu darbība), no kurām būtiskākais samazinājums ir bijis izmitināšanas un ēdināšanas nozarē – par 10,1 tūkst. darbavietu jeb 26,6%, salīdzinot ar iepriekšējā gada 2. ceturksni, attiecīgi par 2,1 tūkst. (-28,7%) izmitināšanā un 8 tūkst. (-26,1%) ēdināšanas nozarē.

Lai gan Covid-19 krīze ir skarusi lielāko daļu tautsaimniecības jomu, tomēr atsevišķās nozarēs turpināja pieaugt darbaspēka pieprasījums arī 2020. gada 2. ceturksnī. Ņemot vērā dažādu attālinātā darba, mācību risinājumu un rīku pieprasījuma pieaugumu, aizņemto darbavietu skaits ir pieaudzis informācijas un komunikācijas pakalpojumu nozarē – par 656 darbavietām jeb 1,9% (galvenokārt datorprogrammēšanas un informācijas pakalpojumu segmentos), salīdzinot ar iepriekšējā gada 2. ceturksni. Tāpat ievērojams aizņemto darbavietu pieaugums bija vērojams arī veselības un sociālās aprūpes nozarē – par 1 441 darbavietu (2,1%).

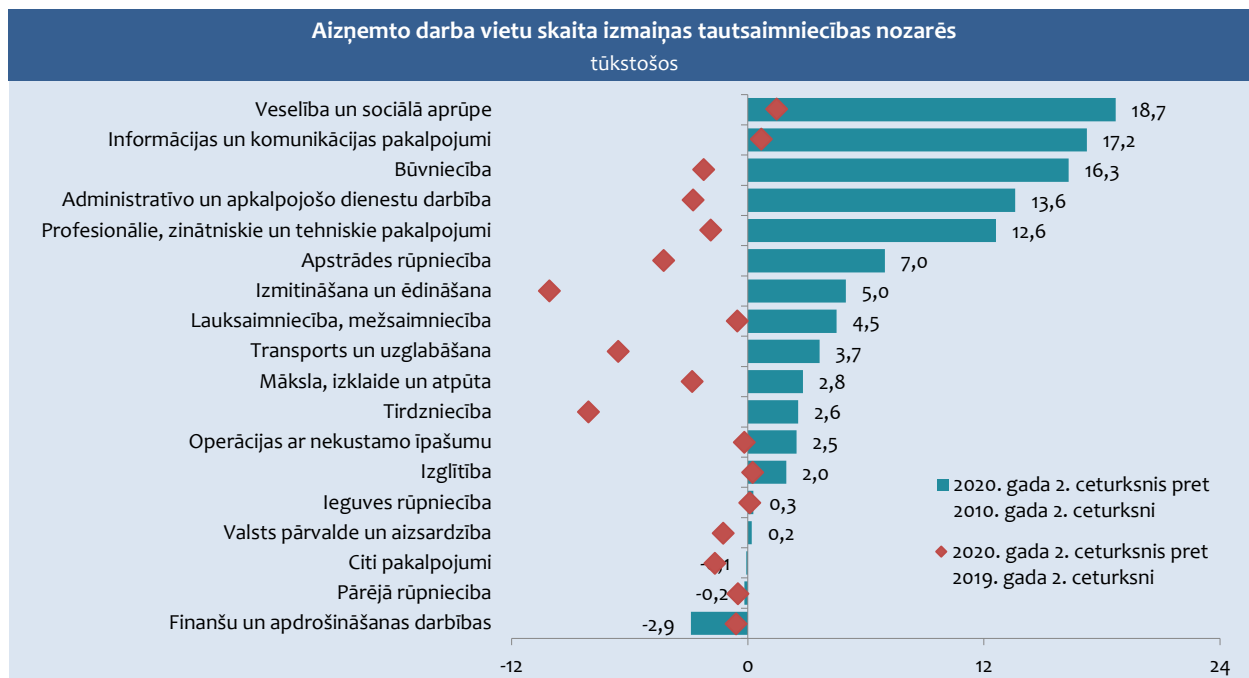
Būtiskākais darbavietu samazinājums 2020. gada 2. ceturksnī ir bijis privātajā sektorā – par 35,7 tūkstošiem jeb 5,6%, līdz ar to aizņemto darbavietu skaits privātajā sektorā pašlaik ir atgriezies 2014./2015. gada līmenī, salīdzinot 2. ceturkšņa rādītājus pēdējo gadu laikā.

Kopumā mazāk Covid-19 krīze ir skarusi sabiedrisko sektoru – aizņemto darbavietu skaits samazinājies par 5,9 tūkst. jeb 2%. Lielākais darbavietu skaita samazinājums sabiedriskajā sektorā ir bijis transporta un uzglabāšanas nozarē, valsts pārvaldē, kā arī mākslas un izklaides nozarē.

Vienlaikus atšķirības aizņemto darbavietu skaita izmaiņās un nodarbināto dinamikā (pēc darbaspēka apsekojuma datiem nodarbināto skaits samazinājies par 25 tūkst. 2020. gada 3. ceturksnī, salīdzinot ar 2019. gada 3. ceturksni), daļēji norāda

uz ēnu ekonomikas/neregistrētās nodarbinātības īpatsvara pieaugumu Latvijā Covid-19 pandēmijas krīzes laikā. Jāatzīmē, ka aizņemto darbavietu skaita statistika neņem vērā tos uzņēmumus, kuru darbavietu skaits ir mazāks par 50, līdz ar to kopējais darbavietu skaita samazinājums varētu būt ievērojami lielāks par 41,6 tūkst. Savukārt darbaspēka apsekojuma dati aptver arī neregistrēto nodarbinātību.

7.5. attēls

7.2. DARBA SAMAKSA

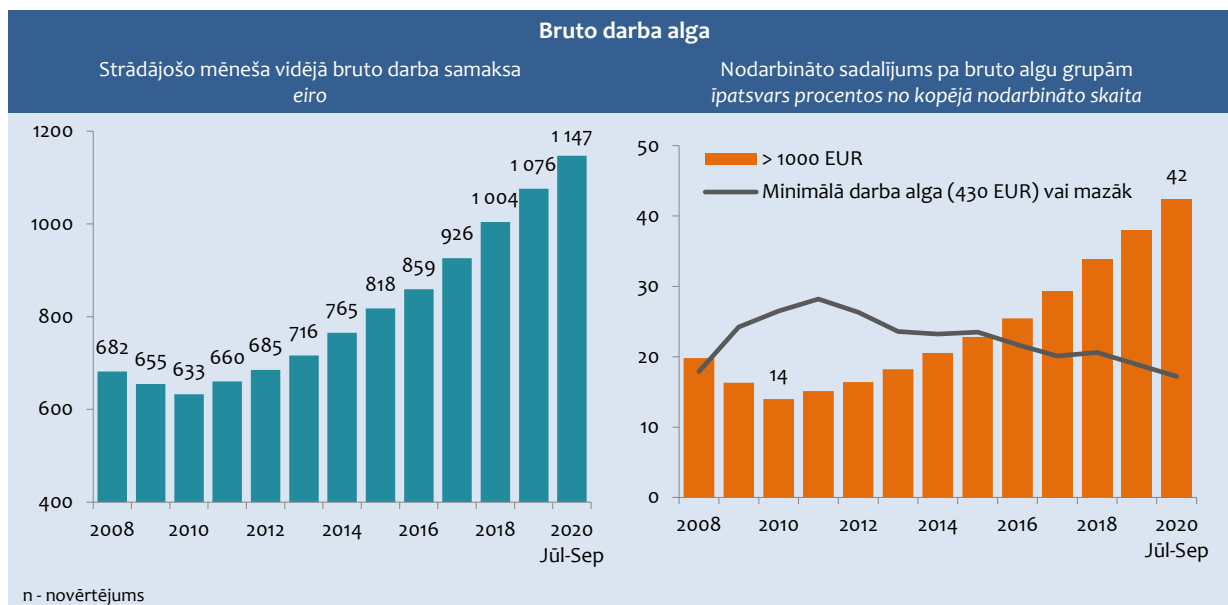
Kopš 2010. gada beigām Latvijā ir bijis vērojams stabils algu pieaugums, ko veicinājusi gan darbaspēka pieprasījuma palielināšanās, gan arī darba tirgus piedāvājuma puses sašaurināšanās – darbaspējīgo iedzīvotāju skaita samazināšanās. Darba algu pieaugumu daļēji jāvis nodrošināt arī darbaspēka produktivitātes pieaugums. No 2010.-2019. gadam darba algas augušas par vidēji 6,1% gadā.

Lai gan vidējā darba alga 2020. gadā turpināja pieaugt, tomēr līdz ar aktivitātišu samazināšanos darba tirgū, pieauguma tempi ir kļuvuši lēnāki. Vidējā mēneša bruto alga 2020. gada 2. ceturksnī palielinājās par 3,9%, bet 3. ceturksnī par 5,9% – pieaugot līdz 1 147 eiro vidēji mēnesī, kas joprojām ir būtisks pieaugums, tomēr jūtami mazāks nekā 2018. un 2019. gada 3. ceturksnī, kad vidējās bruto algas pieaugums veidoja attiecīgi 8,1% un 7,6%. Darba algu pieaugums pēdējo četru gadu laikā saglabājies vidēji virs 5% gadā. Vidējā bruto alga 2019. gadā pieauga par 7,2%, bet 2018. gadā par 8,4 procentiem.

Jāatzīmē, ka lielu daļu no darba algu pieauguma noteicis jau salīdzinoši augstais bāzes efekts 2019. gada nogalē un 2020. gada 1. ceturksnī (1 100 eiro), kad aktivitāte darba tirgū joprojām saglabājās augsta. Salīdzinot ar 2020. gada 1. ceturksni, vidējā mēneša bruto alga 2. ceturksnī pieauga par 1,6%, bet gada 3. ceturksnī, pret 2. ceturksni – par 2,7%. Tāpat daļēji vidējās darba algas pieaugumu ir vecinājis zemāk apmaksātu darbavietu īpatsvara samazinājums darba tirgū, ņemot vērā ievērojamo darbavietu samazinājumu gan izmitināšanas un ēdināšanas nozarē, gan arī mazumtirdzniecības nozarē, kurās vidējais darba algu līmenis līdz šim ir bijis ievērojami zemāks nekā vidēji tautsaimniecībā.

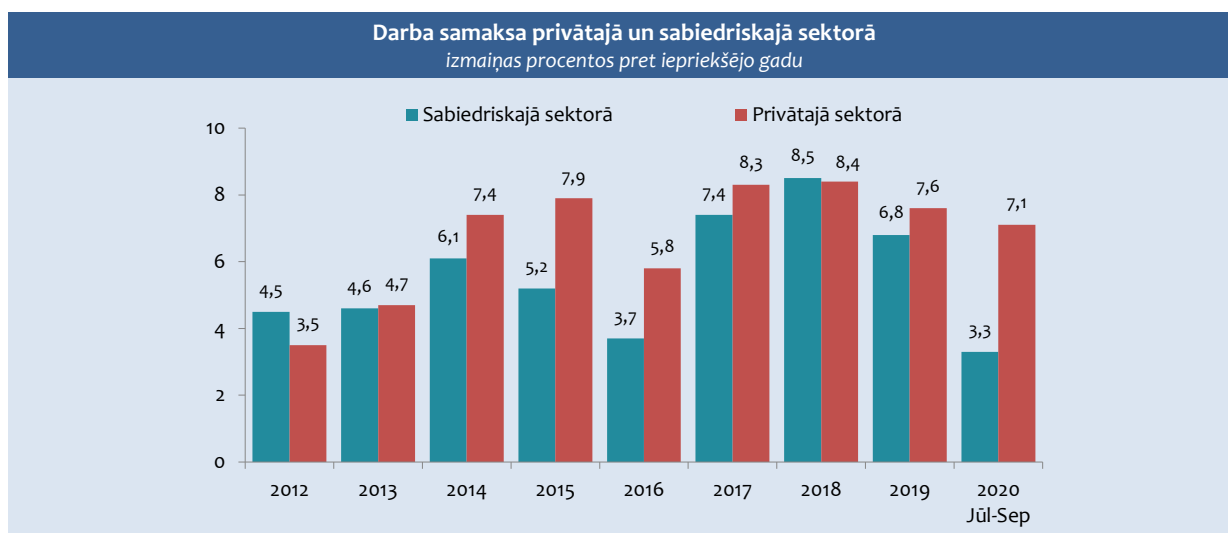
2020. gada 3. ceturksnī vidējā darba alga palēninājās gan privātajā, gan sabiedriskajā sektorā, tomēr privātajā sektorā algu pieaugums bija vairāk nekā divas reizes straujāks nekā sabiedriskajā sektorā. Sabiedriskajā sektorā vidējā mēneša bruto alga 2020. gada 3. ceturksnī pieauga par 3,3%, bet privātajā sektorā – par 7,1%, salīdzinot ar 2019. gada 3. ceturksni. Jāatzīmē, ka kopš 2010. gada atalgojums ir audzis gan privātajā, gan sabiedriskajā sektorā. Vienlaikus pieaugums privātajā sektorā pēdējos gados ir bijis jūtami straujāks. Tas lielā mērā ir saistīts ar atšķirīgo darbaspēka pieprasījuma dinamiku starp sektoriem. Privātajā sektorā aizņemto darbavietu skaits periodā no 2011.-2019. gadam ir audzis par 20,2%, bet sabiedriskajā sektorā – vien par 1,3 procentiem.

7.6. attēls

Joprojām pozitīva tendence ir vērojama atalgojuma struktūrā. Lai gan minimālā alga iepriekšējos gados ir strauji augusi – par gandrīz 70% no 256 eiro 2010. gadā līdz 430 eiro 2020. gadā, tomēr nodarbināto īpatsvars, kas saņem minimālo algu vai mazāku par to, ir samazinājies par 9,3 procentpunktiem. Savukārt nodarbināto īpatsvars, kas saņem vairāk par 1 000 eiro, šajā laikā ir pieaudzis par 30 procentpunktiem. 2020. gada 3. ceturksnī vairāk nekā 2/5 no nodarbinātajiem bruto atalgojums bija virs 1 000 eiro.

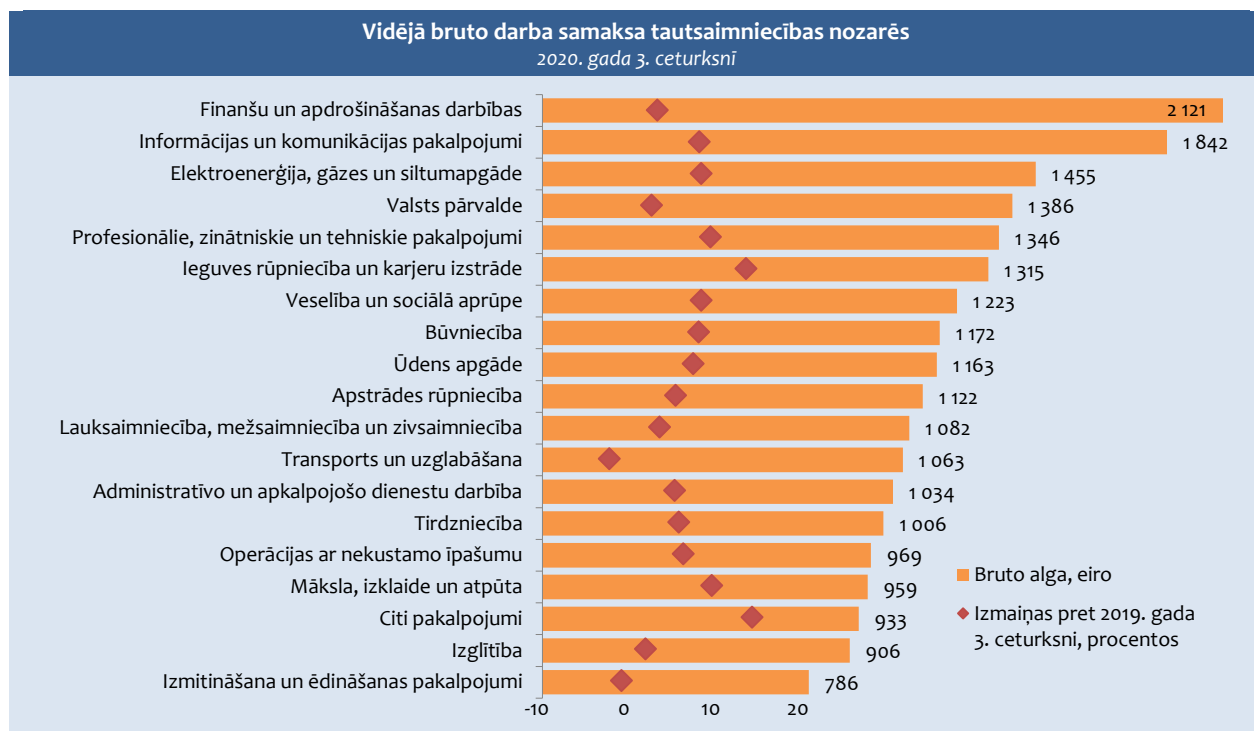
7.7. attēls

Neskatoties uz ekonomisko aktivitāšu samazināšanos, darba algas 2020. gada 3. ceturksnī turpināja pieaugt lielākajā daļā tautsaimniecības nozaru. Straujākais atalgojuma pieaugums bija vērojams citos pakalpojumos, galvenokārt datoru, individuālās lietošanas priekšmetu un mājāsaimniecības piederumu remonta nozarē (par 17,9%) un sabiedrisko, politisko un citu organizāciju darbībā (par 12,8%), kā arī ieguves rūpniecībā un karjeru izstrādē – pieaugums par 14,1 procentu.

Vienlaikus būtiskākais vidējās bruto darba algas samazinājums bija vērojams transporta un uzglabāšanas nozarē (par 1,7%), kā arī izmitināšanas un ēdināšanas nozarē (par 0,3%). Tiek mēģināts atbalstīt atalgojuma līmeni 2020. gada 3. ceturksnī joprojām saglabājās finanšu pakalpojumu nozarē – vidējā mēneša bruto alga bija 2 121 eiro.

7.8. attēls

7.3. DARBA TIRGUS PROGNOZES

Darba tirgus prognozes līdz 2027. gadam izstrādātas atbilstoši vidēja termiņa ekonomikas izaugsmes prognozēm (skatīt 5. nodaļu).

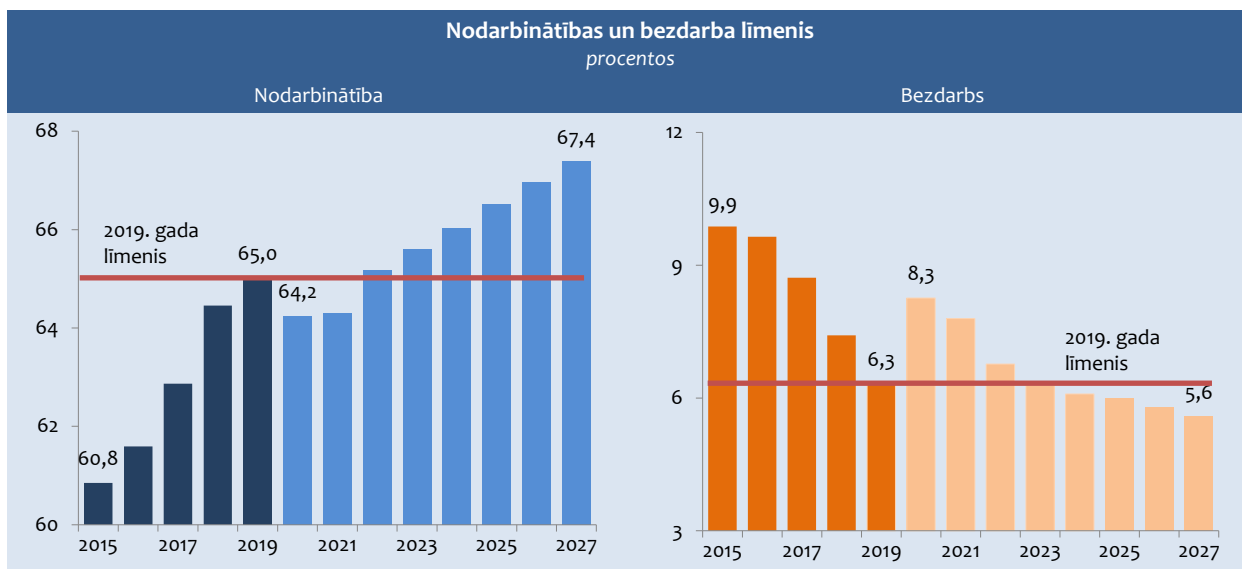
Ņemot vērā ar Covid-19 krīzes saistīto ekonomisko aktivitāšu sarukumu, sagaidāms, ka nodarbināto skaits kopumā 2020. gadā samazināsies par 1,8% (par gandrīz 17 tūkst.), salīdzinot ar 2019. gadu, bet bezdarba līmenis pieaugs līdz 8,3%. Situācija darba tirgū varētu uzlaboties sākot ar 2021. gada pavasara/vasaras sezonas atsākšanos, pieaugot sezonas darbiem, gan kopumā nostabilizējoties situācijai ekonomikā. Jūtams nodarbinātības pieaugums varētu būt vērojams 2021. gada otrajā pusē – nodarbināto skaits 2021. gada otrajā pusē varētu palielināties par 1,2%, salīdzinot ar 2020. gada atbilstošo periodu, tomēr neskatoties uz to, vidēji nodarbināto skaits 2021. gadā joprojām saglabāsies zemāks nekā 2020. gadā – par 0,3%, ņemot vērā augsto bāzi 2020. gada pirmajā pusē. Kopumā nodarbinātības līmenis starp iedzīvotājiem vecumā no 15-74 gadiem 2020. gadā samazināsies līdz 64,2% (par 0,8 procentpunktiem zemāks rādītājs nekā 2019. gadā), bet 2021. gadā nostabilizēties pie 64,3 procentiem.

Sagaidāms, ka **bezdarba līmenis 2021. gadā varētu samazināties līdz vidēji 7,8%**, savukārt darba meklētāju skaits varētu nokristies par aptuveni 5 tūkst., salīdzinot ar 2020. gadu, un kopumā 2021. gadā samazināties līdz 75 tūkst.

Jāatzīmē, ka būtisks priekšnosacījums situācijas stabilizācijai darba tirgū, ir pakāpeniska ieviesto ierobežojumu atcelšana un ekonomikas aprites atjaunošanās. Jāņem vērā, ka nenoteiktība saistībā ar globālās ekonomikas atkopšanos joprojām saglabājas augsta, līdz ar to būtisks atskaites punkts ir jaunās vakcīnas pieejamībai gan Latvijā, gan arī citās Eiropas ekonomiskās zonas valstīs, ar kurām Latvijai ir vīciešākās ekonomiskās saites.

Kopumā nodarbinātības un bezdarba relatīvie rādītāji varētu atgriezties 2019. gada līmenī aptuveni 2022. gada beigās/2023. gada sākumā, taču nodarbināto skaits absolūtā izteiksmē turpmākajos gados visdrīzāk saglabāsies zem pirmskrīzes līmeņa, ņemot vērā gan demogrāfiskos procesus – mazāku darbaspējīgo iedzīvotāju skaitu darba tirgū, gan nepieciešamību pēc augstākas darbaspēka efektivitātes – ekonomikas izaugsme nebūs tik daudz uz nodarbināto skaita pieaugumu balstīta, kā uz darbaspēka produktivitāti.

7.9. attēls

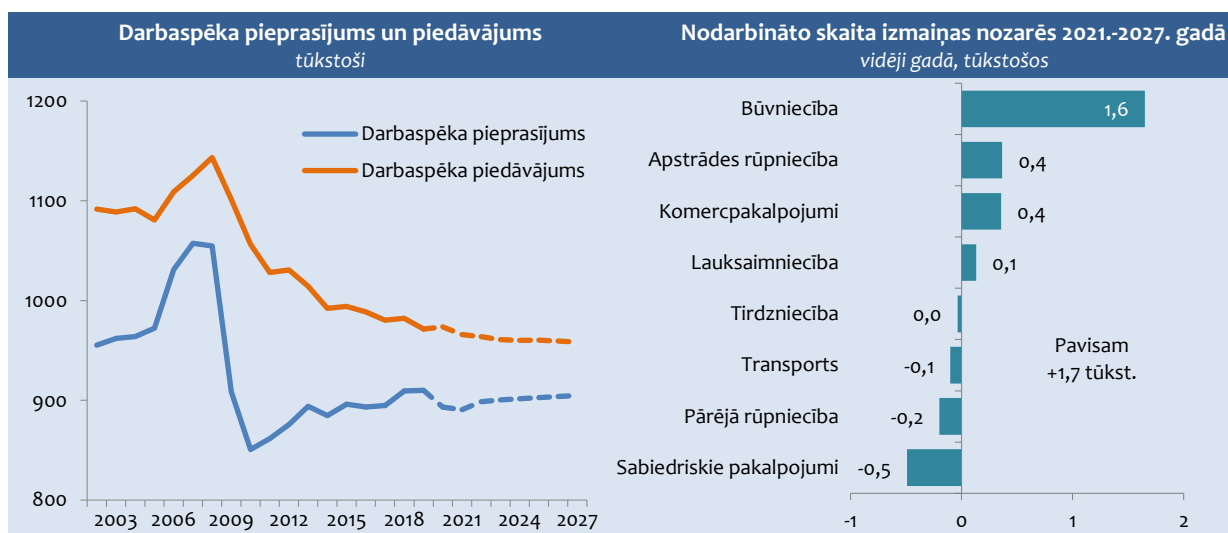

Situācija darba tirgū varētu jūtami mainīties, sākot ar 2023. gadu, kad ar vien izteiktāka var kļūt darbaspēka nepietiekamība, ņemot vērā izsīkstošos darbaspēka resursus un pakāpenisko darbaspēka pieprasījuma atjaunošanos. 2023. gadā bezdarba līmenis varētu samazināties līdz vidēji 6,2% (par 0,1 procentpunktiem mazāks nekā 2019. gadā), bet nodarbinātības līmenis sasniegt 65,4% (par 0,4 procentpunktiem augstāks nekā 2019. gadā). Sagaidāms, ka kopumā bezdarba līmenis līdz 2027. gadam varētu nokristies līdz 5,6%, bet nodarbinātības līmenis pieaugt līdz 67,4 procentiem.

Bezdarba un darbaspēkā rezervju samazinājumu nākamajos gados lielā mērā noteiks darbaspējīgo iedzīvotāju skaita samazinājums, kā arī esošā darbaspēka novecošanās un izešana no darba tirgus.

Saskaņā ar Ekonomikas ministrijas demogrāfijas prognozēm 2020. gadam, līdz 2027. gadam iedzīvotāju skaits Latvijā varētu samazināties par aptuveni 65 tūkstošiem, salīdzinot ar 2020. gada sākumu. Būtiskākais iedzīvotāju skaita samazinājums būs vērojams starp iedzīvotājiem darbaspējas vecumā. Sagaidāms, ka iedzīvotāju skaits vecumā no 15-64 gadiem līdz 2027. gadam varētu sarukt par gandrīz 90 tūkst. jeb vairāk nekā 7%, kas kopumā negatīvi atsauksies arī uz kopējo darbaspēka piedāvājumu.

7.10. attēls

Kopumā ekonomiski aktīvo iedzīvotāju skaits līdz 2027. gadam varētu samazināties par 1,3% jeb 13 tūkst., salīdzinot ar 2019. gadu. Vienlaikus demogrāfijas tendenču negatīvo ietekmi uz darbaspēka piedāvājumu mazinās iedzīvotāju

ekonomiskās aktivitātes pieaugums. Līdz 2027. gadam iedzīvotāju līdzdalības līmenis darba tirgū varētu sasniegt 71,4 procentus.

Ņemot vērā darbaspēka novecošanās tendences vidējā termiņā, galvenās darba iespējas radīs aizvietojošais pieprasījums.

Esošā krīze ir ierobežojusi ekonomiskās aktivitātes vairumā tautsaimniecības nozaru, visdziļāk skarot tādas jomas, kas tiešā veidā saistītas ar iedzīvotāju pārvietošanos un pulcēšanos, piemēram, pasažieru pārvadājumi, ceļojumu biroju un tūrisma operatoru darbība, izmitināšanas un ēdināšanas pakalpojumus, dažādas izklaides, mākslas un kultūras jomas. Jāņem vērā, ka šo nozaru atgūšanās nebūs ātra un daļā no tām darbavietu skaits var neatgriezties pirmskrīzes līmenī. Sagaidāms, ka transporta un uzglabāšanas nozarē nodarbināto skaits 2027. gadā joprojām varētu būt par 5 tūkst. mazāks nekā vidēji 2019. gadā. Tikmēr izmitināšanas un ēdināšanas nozarē nodarbināto skaits varētu atgriezties 2019. gada līmenī tikai aptuveni 2027. gadā, bet mākslas, izklaides nozarē – aptuveni 2025. gadā.

Būtiskākais nodarbināto skaita samazinājums nākamajos gados sagaidāms sabiedrisko pakalpojumu nozarēs, galvenokārt valsts pārvaldē un izglītībā. Kopumā nodarbināto skaits sabiedrisko pakalpojumu nozarēs līdz 2027. gadam varētu samazināties par 3,4 tūkst., salīdzinot ar 2020. gadu.

Ņemot vērā darbavietu automatizācijas tendences, nodarbināto skaits, sākot ar 2023. gadu, pakāpeniski varētu samazināties arī tirdzniecības nozarē, ņemot vērā ar vien plašāku pašapkalpošanās kasu sistēmu, kā arī citu automatizētas tirdzniecības risinājumu ienākšanu nozarē.

Vienlaikus krīzes ieviestās izmaiņas iedzīvotāju paradumos ne tikai sašaurina atsevišķas aktivitātes, bet arī rada jaunas iespējas un vajadzības darba tirgū. Sagaidāms, ka mazāk skartās nozares atgūsies ātrāk un būs galvenais ekonomikas dzinulis tuvākajos gados.

Būtiskākais darbaspēka pieprasījuma pieaugums līdz 2027. gadam varētu būt vērojams būvniecības nozarē, ko lielā mērā nodrošinās lielo investīciju projektu īstenošana, piemēram, *Rail Baltica*, Nacionālās koncertzāles izbūve Rīgā. Kopumā līdz 2027. gadam nodarbināto skaits būvniecībā varētu palielināties par vairāk nekā 11,5 tūkst., salīdzinot ar 2020. gadu.

Nodarbināto skaita pieaugums nākamajos gados varētu būt vērojams arī apstrādes rūpniecības nozarēs. Kopumā apstrādes rūpniecībā nodarbināto skaits līdz 2027. gadam varētu palielināties par 2,6 tūkst., salīdzinot ar 2020. gadu. Vienlaikus jāatzīmē, ka kopumā nodarbināto skaita pieaugums tradicionālajās tirgojamās nozarēs saglabāsies lēns, tā kā nozaru izaugsme galvenokārt būs balstīta uz produktivitātes pieaugumu, kam ir izšķiroša nozīme konkurētspējas nodrošināšanā.

Darbaspēka pieprasījums turpinās augt arī komercpakalpojumu sektorā, jo īpaši profesionālajos, zinātniskos un tehniskos pakalpojumos un informācijas un komunikācijas pakalpojumos. Kopumā komercpakalpojumu sektorā nodarbināto skaits līdz 2027. gadam varētu pieaugt par 2,5 tūkst.

7.4. NODARBINĀTĪBAS POLITIKA

Vairāk un labākas kvalitātes darbavietu radīšana ir viens no galvenajiem ES nodarbinātības politikas mērķiem, definēts arī *Eiropa 2020 stratēģijā* (skatīt 8.1. daļu). Atbildība par nodarbinātības un sociālo politiku pirmām kārtām ir valstu valdību ziņā. ES finansējums atbalsta un papildina to centienus.

Latvijas izvirzītais kvantitatīvais mērķis *ES 2020 stratēģijas* īstenošanas kontekstā ir līdz 2020. gadam sasniegt nodarbinātības līmeni 20-64 gadu vecuma grupā 73% apmērā. Mērķis 2020. gadam tika sasniegts jau 2016. gadā. 2019. gadā nodarbinātības līmenis 20-64 gadu vecuma grupā sasniedza 77,4 procentus.

Ekonomisko aktivitāšu kritums, ko izraisījusi Covid-19 pandēmijas ierobežojumu ieviešana pasaulē un Latvijā kopš 2020. gada marta, kā arī ilgstošā situācijas nenoteiktība negatīvi ietekmē darba tirgu. 2020. gada vasarā, pēc Covid-19 pirmā izplatības viļņa, situācija darba tirgū uzlabojās. Taču Covid-19 atkārtotais uzplaisnījums gada nogalē un tā pārvarēšanai noteiktie ierobežojumi rada jaunus izaicinājumus darba tirgum. Darba tirgus aktivitātes uzturēšanā un Covid-19 krīzes pārvarēšanā būtiska loma ir uzņēmējiem un iedzīvotājiem vērstajiem valsts atbalsta pasākumiem, kas bremsē krīzes negatīvo ietekmi. Ieviestie atbalsta mehānismi, kā dīkstāves atbalsts un atbalsts algu subsīdija, palīdz uzņēmumiem saglabāt darba vietas ārkārtējās situācijas laikā un aizsargā cilvēkus no pilnīgas ienākumu zaudēšanas, kas jo būtiski krīzes tieši skartajās nozarēs. Lai mazinātu Covid-19 krīzes laikā noteikto ierobežojošo pasākumu negatīvo ietekmi, tiek sniegts atbalsts sociāli mazāk aizsargātajām iedzīvotāju grupām, tai skaitā bezdarbniekiem (ieviests bezdarbnieka palīdzības pabalsts, līdz četriem mēnešiem pagarināts laiks īslaicīgai nodarbinātībai, nezaudējot bezdarbnieka statusu, paplašināti nodarbinātības atbalsta pasākumi u.c.). Vienlaikus, lai efektīvāk pārvarētu krīzi, viena no prioritātēm ir cilvēkkapitāla attīstīšana – paplašināts iedzīvotājiem un uzņēmumiem pieejamais mācību atbalsts un piedāvājums, pielāgojot to jaunajai situācijai.

VIDĒJA UN ILGTERMIŅA DARBA TIRGUS IZAICINĀJUMI UN POLITIKAS VIRZIENI

Jau ilgstoši galvenie Latvijas darba tirgus un arī ekonomikas izaicinājumi, ņemot vērā negatīvās demogrāfijas tendences, ir saistāmi ar darbaspēka novecošanos un darbaspēka (atbilstošas kvalifikācijas darbinieku) trūkumu (skatīt 7.3. nodaļā informāciju par darba tirgus prognozēm).

Jāņem vērā, ka demogrāfisko situāciju Latvijā galvenokārt ietekmē iedzīvotāju ekonomiskā migrācija, līdz ar to, lai mainītu migrācijas plūsmas, ir nepieciešami jūtami uzlabojumi Latvijas darba tirgū. Tāpat būtiski ir pasākumi dzimstības veicināšanai. Taču demogrāfijas tendenču maiņa jūtamu ietekmi var dot tikai ilgtermiņā, līdz ar to vidējā termiņā un īstermiņā svarīgi ir pasākumi darbaspēka pieejamības veicināšanai caur izglītības piedāvājumu, aktīviem darba tirgus pasākumiem (iedzīvotāju ekonomiskās aktivitātes sekmēšana), pārdomātu darbaspēka migrācijas politiku, tostarp atbalstu remigrācijai. Vienlaikus jāuzsver, ka Latvijas ekonomiskās izaugsmes ilgspēja nevar būt saistīta ar lēta darbaspēka piesaisti no trešajām valstīm.

Darba tirgus neatbilstības saasina arī izteiktās darba tirgus reģionālās atšķirības. Jaunās darba vietas galvenokārt veidojas ekonomiski aktīvākajos reģionos un lielajās pilsētās, savukārt lielākais darba meklētāju skaits ir mazāk attīstītos reģionos, īpaši Latgalē. Reģionālās atšķirības kavē sabalansētu darba tirgus attīstību. Savukārt darba tirgus reģionālo izlīdzināšanos kavē zemā darbaspēka reģionālā mobilitāte jeb spēja operatīvi mainīt darba un dzīves vietu.

Nodarbinātības veicināšanai plānoti un īstenoti politikas virzieni gan darbaspēka piedāvājuma, gan darbaspēka pieprasījuma pusē. Latvijas nodarbinātības politikas galvenie elementi:

- darbaspēka pieprasījuma puses veicināšana – ekonomisko aktivitāšu un uzņēmējdarbības stimulēšana, t.sk. darbaspēka nodokļu samazināšana, cīņa ar nedeklarēto nodarbinātību, valsts sniegtie netiešie un tiešie atbalsta pasākumi uzņēmējiem, pasākumi administratīvo šķēršļu mazināšanai, biznesa inkubatori u.c. (skatīt 9.-11. nodaļu);
- darbaspēka piedāvājuma puses stiprināšana – bezdarbnieku un bezdarba riskam pakļauto personu konkurētspējas palielināšana darba tirgū, t.sk. prasmju pilnveidošana atbilstoši darba tirgus vajadzībām, mūžizglītības pasākumi, konsultācijas uzņēmējdarbības uzsākšanai u.tml.;
- darbaspēka piedāvājuma un pieprasījuma pielāgošanas procesa veicināšana, t.sk. izglītības sistēmas pilnveidošana, darba devēju organizāciju iesaiste izglītības kvalitātes pilnveidošanā, darba tirgus pieprasījuma un piedāvājuma atbilstības prognozēšana, darba tirgus dalībnieku, t.sk. skolēnu un studentu izglītošana darba tirgus un karjeras jautājumos.

Nodarbinātības politikas ieviešanā nozīmīgs elements ir **sociālais dialogs**. LDDK un LBAS ir iesaistītas sociālā dialoga nodrošināšanā kā valsts, tā reģionālā un sektoru līmenī. Nodarbinātības partnerībā iekļaujas arī citi sadarbības partneri, tostarp Latvijas pašvaldības un Latvijas Pašvaldību savienība.

Lai veicinātu izmaiņas darba tirgū, nodrošinot tautsaimniecībai nepieciešamos speciālistus, tādējādi sekmējot ekonomikas izaugsmi, darbu turpina 2016. gadā izveidotā **Nodarbinātības padome** trīs ministru (ekonomikas, izglītības un zinātnes un labklājības) sastāvā. Padomes mērķis ir saskaņot starpresoru sadarbību darba tirgus reformu plānošanā, ieviešanā un uzraudzībā un tādējādi mazināt neatbilstības darba tirgū. Īpašu uzmanību Nodarbinātības padome ir pievērsusi jautājumiem par ieguldījumu cilvēkkapitālā un darbaspēka (īpaši mazkvalificētā darbaspēka) prasmju attīstībai. Ņemot vērā Covid-19 krīzes negatīvo ietekmi uz darba tirgu, 2020. gadā padomes darbs galvenokārt saistīts ar priekšlikumu izstrādi Covid-19 krīzes pārvarēšanas un ekonomikas atlabšanas pasākumiem pieaugušo izglītības un nodarbinātības atbalstam. Gandrīz visi pasākumi ir atbalstīti, un to īstenošanai piešķirts nepieciešamais papildu finansējums.

MK apstiprinātā *Stratēģija Latvijai Covid-19 krīzes radīto seku mazināšanai* paredz krīzes radīto iespēju izmantošanu Latvijas tautsaimniecības transformācijai par labu zināšanu ietilpīgu preču un pakalpojumu eksporta attīstībai. Lai pārorientētos, sabiedrībai un ekonomikai nepieciešamas atbilstošas prasmes. Stratēģija paredz funkcionālas pieaugušo izglītības sistēmas izveidi mazkvalificēto īpatsvara samazināšanai, nepārtrauktu prasmju, iemaņu un kompetenču attīstībai un sociālekonomiskās paradigmas pārmaiņām – nākotnes mūžizglītības koncepta ieviešanu. Noteikts mērķis pieaugušo izglītībā līdz 2023. gadam iesaistīt 165 tūkst. cilvēku. Valsts investīcijas cilvēkkapitāla attīstības jomā paredzēts koncentrēt uz nozarēm ar augstu eksporta potenciālu (STEM nozares), īpašu uzmanību pievēršot iedzīvotāju un uzņēmēju digitālo prasmju attīstīšanai. Jau Covid-19 vīrusa izplatības ierobežošanai noteiktie pasākumi un ar to saistītie izaicinājumi ir veicinājuši daudzu procesu automatizāciju un digitalizāciju. Stratēģijā definēto rezultātu cilvēkkapitāla attīstības jomā sasniegšanai ir izveidota darba grupa ar plašu valsts iestāžu, NVO un privātās sfēras pārstāvju dalību.

PIEAUGUŠO IZGLĪTĪBA

2019. gadā izglītībā bija iesaistīti 7,4% iedzīvotāju 25-64 gadu vecumā, kas ir 2 reizes zemāks rādītājs nekā Latvijas politikas plānošanas dokumentos noteiktais mērķis – sasniegt 15% līdz 2020. gadam.

Ņemot vērā, ka izmaiņas formālajā izglītībā jūtam ietekmi dod ilgtermiņā, pieaugušo izglītībai ir nozīmīga loma darba tirgus disproporciju mazināšanā, kā arī Covid-19 pandēmijas un tās ierobežošanas pasākumu izraisītās ekonomikas krīzes pārvarēšanā. Nodrošinot Covid-19 krīzes relatīvi mazāk skartās un eksportspējīgās nozares un uzņēmumus ar nepieciešamajiem cilvēkresursiem, tiktu sekmēta Latvijas tautsaimniecības atlabšana un transformācija. Covid-19 krīzes seku pārvarēšanas atbalsta mehānismu ietvaros paplašinātas iedzīvotājiem un uzņēmumiem pieejamās apmācības.

Kopš 2017. gada strādājošajiem ir iespēja paaugstināt savu profesionālo kompetenci un konkurētspēju, piesakoties mācībām VIAA īstenotā ES fondu pieaugušo izglītības projekta *Nodarbināto personu profesionālās kompetences pilnveide* ietvaros. Kopš projekta uzsākšanas mācības īstenotas četrās pieteikšanās kārtās, kā arī vienā attālināto mācību kārtā, kas bija izsludināta papildus 2020. gada vasarā Covid-19 krīzes negatīvu seku mazināšanai. 2020. gada oktobrī noslēdzās 5. pieteikšanās kārtā, kurā mācībām pieteicās gandrīz 20 tūkst. iedzīvotāju. Visvairāk pieteikumu saņēms IKT un elektronisko un optisko iekārtu ražošanas nozarē un uzņēmējdarbības nozarē, kurā izglītības programmas piedāvātas pirmo reizi. Šajā kārtā izglītības iestādēm mācības jāuzsāk līdz 2021. gada februāra beigām.

Kopā līdz 2020. gada oktobrim mācības bija uzsākušas vairāk nekā 34 tūkst. strādājošo, tai skaitā 8,2 tūkst. nodarbināto attālinātās mācību kārtas ietvaros. 23 tūkst. personu izglītošanos jau pabeiguši. Kopumā projektā līdz 2023. gada beigām plānots iesaistīt vairāk nekā 55 tūkst. nodarbināto.

Ekonomikas ministrijā ir izstrādāta valsts atbalsta programma uzņēmumu nodarbināto apmācībām un prasmju pilnveidošanai pēc darba devēju pieprasījuma gan tehnoloģisko, gan netehnoloģisko inovāciju ieviešanai:

- *Atbalsts nodarbināto apmācībām (tehnoloģiskās apmācības).* Pasākuma mērķis ir nodrošināt komersantus ar atbilstošas kvalifikācijas darbaspēku, kas sekmētu darba ražīguma pieaugumu un jaunu vai uzlabotu produktu un tehnoloģiju izstrādi un ieviešanu ražošanā. Plānotas divas projektu atlases kārtas. Kopējais plānotais ERAF finansējums ir 18 milj. eiro, līgumi ir noslēgti par 14,7 milj. eiro. 2016. gada pavasarī apstiprināti 10 pirmās atlases kārtas projekti, kurus īsteno 10 lielākās nozaru asociācijas, kas pārstāv kādu no apstrādes rūpniecības apakšnozarēm, IKT nozari un izmitināšanas un ēdināšanas pakalpojumu nozari. Līdz 2020. gada 4. ceturksnim kopumā apmācīti 13,1 tūkst. nodarbināto ne-unikālo personu 670 komersantiem. 2020. gada pavasarī apstiprināti 5 otrās atlases kārtas projekti (apmācības uzsāktas), kurus īsteno nozaru asociācijas, kas pārstāv kādu no apstrādes rūpniecības apakšnozarēm, IKT nozari un starptautisko biznesa pakalpojumu centru sektoru. Gan pirmās, gan otrās atlases kārtas ieviešanas termiņš ir 2022. gada 31. decembris.
MK 2020. gada 24. novembrī atbalstīja apmācību paplašināšanu, ietverot padziļinātas apmācības komersantu digitālās transformācijas veicināšanai, uzņēmējdarbības un digitālo prasmju pilnveidei. Apmācību programmas īstenošanai papildus pieejams finansējums 14,7 milj. eiro apmērā. Līdz 2023. gada beigām iecerēts sniegt atbalstu apmācībām vismaz 500 komersantu 2000 nodarbinātajiem.
- *Atbalsts IKT un netehnoloģiskām apmācībām, kā arī apmācībām, lai sekmētu investoru piesaisti (netehnoloģiskās apmācības).* Pasākums ir izstrādāts, lai veicinātu pašnodarbināto personu, kā arī komersantu produktivitāti un darba efektivitāti, paaugstinot to darbinieku kvalifikāciju un prasmes IKT jomā, nodrošinātu komersantus ar atbilstošas kvalifikācijas darbaspēku, sekmējot netehnoloģisko inovāciju (produktu, procesu, mārketinga vai organizācijas) ieviešanu komersantos, kā arī nodrošināt atbalstu apmācībām, veicinot investoru piesaisti. Kopējais plānotais ERAF finansējums ir 6,9 milj. eiro. 2016. gadā apstiprināti 3 projekti, kurus īsteno LTRK, LIKTA un LIAA ar ieviešanas termiņu 2022. gada beigās. Līdz 2020. gada 4. ceturksnim kopumā apmācīti 6,2 tūkst. nodarbināto ne-unikālo personu 1 299 komersantiem. 2020. gada 1. decembrī MK lēma par papildu finansējumu 5 milj. eiro apmērā augsta līmeņa apmācību (paredzētas uzņēmumu augsta un vidēja līmeņa vadītājiem) un labās prakses pārņemšanas pasākumiem, kā arī jauniem atbalsta pasākumiem investoru nodarbināto apmācībām. Atbalsts paredzēts Latvijas augsta potenciāla un viedās specializācijas stratēģijai atbilstošo nozaru uzņēmumiem, lai veicinātu to konkurētspēju starptautiskajos tirgos. Pasākumu ieviešanas termiņš plānots līdz 2023. gada 31. decembrim. Iecerēts atbalstīt vismaz 240 komersantu 900 nodarbināto apmācības.

Nodarbinātības valsts aģentūras (NVA) organizētajos pārkvalifikācijas un prasmju pilnveides pasākumos bezdarbniekiem un darba meklētājiem kopumā 2019. gadā bija iesaistīti 20 tūkst. cilvēku, savukārt 2020. gada deviņos mēnešos – 15 tūkst. personu. NVA 2020. gadā piedāvā iespēju tiešsaistē apgūt jaunas vai pilnveidot esošās zināšanas, iesaistoties bezmaksas mācību programmu apguvē attālinātās izglītības platformās. Covid-19 seku mazināšanas iniciatīvas *Coursera for Workforce Recovery* ietvaros mācības starptautiskajā attālinātās izglītības platformā *Coursera* līdz 2020. gada decembrim bija uzsākušas 1 tūkst. dalībnieku, tai skaitā nodarbinātie, galvenokārt apgūstot digitālās un uzņēmējdarbības prasmes.

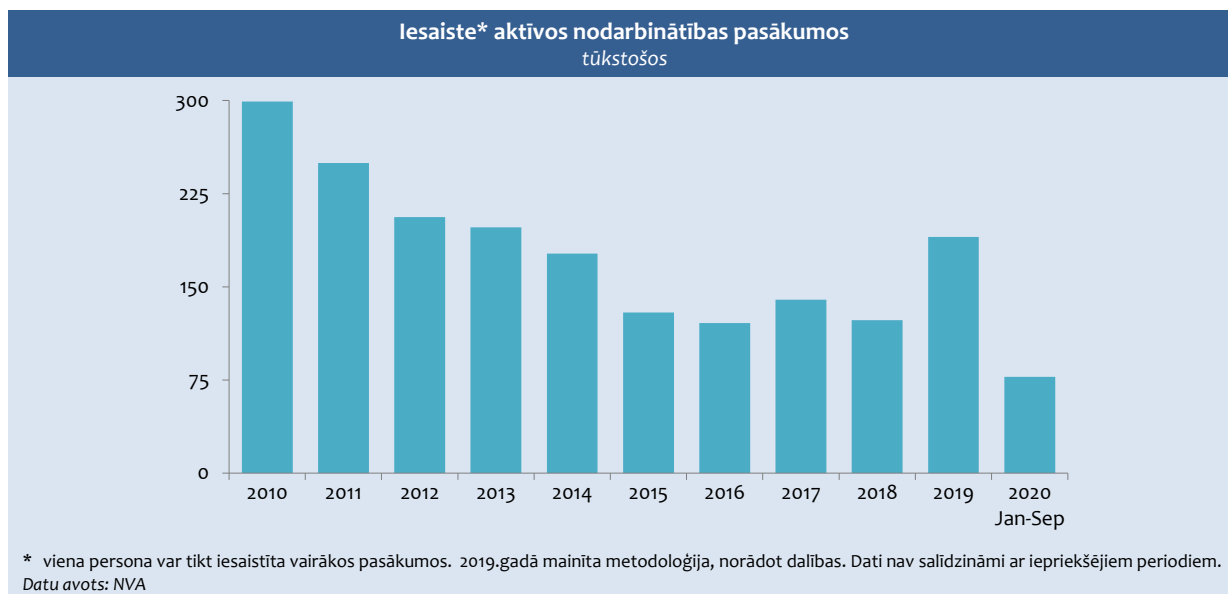
AKTĪVIE NODARBINĀTĪBAS PASĀKUMI

Valsts politiku bezdarba samazināšanas un bezdarbnieku, darba meklētāju un bezdarba riskam pakļauto personu atbalsta jomā īsteno Nodarbinātības valsts aģentūra. Īstenotie aktīvie un preventīvie darba tirgus pasākumi (skatīt 7.1. ielikumu) sekmē iedzīvotāju ekonomisko aktivitāti un konkurētspēju darba tirgū.

Nozīmīgākie NVA īstenotie pasākumi:

- apmācību pasākumi – profesionālā apmācība, pārkvalifikācija un kvalifikācijas paaugstināšana, apmācība pie darba devēja, neformālās izglītības ieguve, konkurētspējas paaugstināšanas pasākumi (pamatkompetences);
- nodarbinātības pasākumi – pasākumi noteiktām personu grupām (subsīdētās darba vietas), algotie pagaidu sabiedriskie darbi, pasākumi komercdarbības vai pašnodarbinātības uzsākšanai, skolēnu vasaras nodarbinātība;
- darba meklēšanas atbalsta pasākumi un konsultācijas – bezdarbnieku profilēšana un individuālā darba meklēšanas plāna sastādīšana, karjeras plānošanas konsultācijas, informatīvās dienas;
- citi atbalsta pasākumi – aktivizēšanas pasākumi ilgstošajiem bezdarbniekiem, to skaitā ar atkarībām, atbalsts reģionālajai mobilitātei (nokļūšanai līdz darba vai apmācību vietai), u.c.

7.11. attēls

Uzlabojoties darba tirgus situācijai, pēdējos 10 gados iesaiste aktīvajos nodarbinātības pasākumos mazinājās. 2019. gadā aktīvos nodarbinātības pasākumos iesaistītas un atbalstu saņēma 80,3 tūkst. unikālo personu, kas piedalījās 190 tūkst. aktivitāšu (dalību skaits). Samazinājās arī aktīvās darba tirgus politikas pasākumu finansējums no 91,1 milj. eiro 2010. gadā līdz 27 milj. eiro 2019. gadā.

Pēdējos gados pastiprināta uzmanība pievērsta tām iedzīvotāju grupām (ilgstošie bezdarbnieki, jaunieši, kuri nemācās un nestrādā, pirmspensijas vecuma bezdarbnieki, kā arī cilvēki ar invaliditāti), kurām atgriešanās darba tirgū ir visgrūtākā un nepieciešams mērķētāks atbalsts, lai veicinātu viņu ekonomisko aktivitāti un iekļaušanos darba tirgū.

Lai pārvarētu Covid-19 krīzi, pārskatīti un pilnveidoti NVA sniegtie pakalpojumi un pasākumi, pielāgojot tos situācijai darba tirgū un valstī noteiktajiem ierobežojumiem saistībā ar mainīgo epidemioloģisko situāciju. Cita starpā paplašināti esošie un ieviesti jauni nodarbinātības atbalsta pasākumi – līdz 6 mēnešiem pagarināts dalības termiņš algotajos pagaidu darbos, kā arī paplašināts bezdarbnieku loks, kuri tajos var piedalīties; ieviests jauns algu subsīdijas atbalsta pasākums, kas paredz finansiālu atbalstu darba devējiem jaunu darbinieku pieņemšanai darbā no bezdarbnieku vidus; sadarbībā ar IZM izstrādāts atbalsta pasākums bezdarbnieka statusu ieguvušajiem augstākās izglītības iestāžu klātienē studentiem, kas ļautu studējošajiem studiju laikā attīstīt pētnieciskās, organizatoriskās, IT prasmes, veicot noteiktus uzdevumus savā mācību iestādē, dalības laikā studentiem tiek izmaksāta stipendija, u.c.

Kopumā 2020. gada deviņos mēnešos NVA aktīvos nodarbinātības pasākumos iesaistīts 47,4 tūkst. personu, kas piedalījās 77,5 tūkst. aktivitāšu (dalības).

DARBASPĒKA IEKŠĒJĀ MOBILITĀTE

Darbaspēka pieejamību teritorijās ar lielāku ekonomisko aktivitāti kavē kvalitatīvu mājokļu pieejamība iedzīvotājiem ar vidējiem ienākumiem. Sadarbības ietvaros ar Ekonomikas ministriju OECD eksperti, izvērtējot ārvalstu pieredzi un labo praksi, izstrādājuši priekšlikumus efektīviem atbalsta instrumentiem mājokļu pieejamības nodrošināšanai Latvijā.

Kvalificēta darbaspēka piesaisti reģioniem veicina kopš 2018. gada marta jaunajiem augstas kvalifikācijas speciālistiem pieejamais valsts atbalsts mājokļa iegādei ALTUM mājokļu garantijas programmas ietvaros (detalizētāku informāciju par pasākumiem skatīt 14. nodaļā par mājokļu politiku).

Reģionālās mobilitātes atbalsts ir pieejams arī aktīvo nodarbinātības pasākumu ietvaros. Tostarp, lai risinātu reģionālā bezdarba izaicinājumus, darba devēju nodarbinātām personām pirmos četrus mēnešus pēc darba tiesisko attiecību uzsākšanas iespējams saņemt finansiālu atlīdzību transporta un dzīvojamās telpas īres izdevumu segšanai. 2019. gadā reģionālās mobilitātes atbalsts nokļušanai uz darbu piešķirts 288 personām.

VIEDĀ IMIGRĀCIJA

Augsti kvalificētu speciālistu trūkums, kas jau šobrīd vērojams virknē uzņēmumu, īpaši zināšanu un tehnoloģiju ietilpīgās nozarēs, ierobežo Latvijas ekonomikas izaugsmi, uzņēmumu produktivitātes pieaugumu un investīciju piesaisti, līdz ar to arī labi apmaksātu darba vietu veidošanos. Augsti kvalificēta darbaspēka iztrūkuma mazināšana ir izvirzīta par vienu no valdības un Ekonomikas ministrijas prioritātēm. Viedās imigrācijas politikas mērķis ir veicināt augsti kvalificētu profesionāļu piesaisti no trešajām valstīm. Jāuzsver, ka aktivitātes viedās imigrācijas veicināšanai nav vērstas uz darbaspēka no trešajām valstīm imigrācijas ierobežojumu atcelšanu vai atvieglošanu kopumā, bet gan uz procesu uzlabošanu, lai nepieciešamības gadījumā Latvijas darba devējs spētu piesaistīt kvalificētus darbiniekus pēc iespējas īsākā laikā. Piemēram, saīsināts minimālais brīvas darba vietas pieteikšanas termiņš no mēneša uz 10 darba dienām, ja darba devējs vēlas ārzemnieku no trešās valsts uzaicināt saistībā ar nodarbinātību.

Lai nodrošinātu IKT nozares attīstību un apmierinātu citu nozaru pieprasījumu pēc IKT speciālistiem, mērķtiecīgi veidota trīspusēja sadarbība starp valsts pārvaldes iestādēm, vadošajiem IKT uzņēmumiem un augstākās izglītības pārstāvjiem, lai Latvijā izveidotu inovatīvu starpdisciplināru studiju programmu IKT jomā. Baltijas IT līderu izcilības bakalaura studiju programmu *Datorzinātne un organizāciju tehnoloģijas* izveidojusi Latvijas Universitāte un Rīgas Tehniskā universitāte (RTU) sadarbībā ar Bufalo Universitāti (ASV), un to koordinē RTU Rīgas Biznesa skola. Pirmajā, 2019. gadā studijas šajā programmā uzsāka 22 jaunieši. 2020. gadā uzņemti 32 jauni studenti.

Izveidota vienota IT izglītības platforma "Baltijas IT sabiedrība" jeb *BITS.education*. Platforma apkopo IT izglītības programmas, lai sekmētu jaunu, starptautiskam tirgum gatavu IT profesionāļu sagatavošanu Latvijā, un veidos digitālās kampaņas, lai piesaistītu studentus no ārvalstīm.

REMIGRĀCIJA

Viens no risinājumiem darbaspēka trūkuma Latvijā mazināšanai ir sekmēt ārvalstīs dzīvojošo iedzīvotāju atgriešanos. Svarīgs faktors remigrācijas veicināšanā ir labi atalgotu darba piedāvājumu esamība. Taču tikpat būtiski ir arī jautājumi, kas saistīti ar sociālajām garantijām, nodokļiem, darba vidi un kultūru, reintegrācijas atbalsta pasākumi, īpaši bērnudārzu un skolu pieejamība u.c. Vienlaikus nepieciešams arī veidot un uzturēt ciešāku saiti ar aizbraukušajiem un nodrošināt aktuālas informācijas pieejamību par darba un dzīves iespējām Latvijā. Konkrēti atbalsta pasākumi tiem, kas vēlas atgriezties, kā arī saiknes uzturēšanai un sadarbībai ar diasporu ir noteikti *Diasporas likumā*, kas stājās spēkā 2019. gadā.

Vērojams, ka remigrāciju 2020. gadā veicināja Latvijas iedzīvotāju pieņemtie lēmumi atgriezties Latvijā, kura Covid-19 izplatības pirmajā vilnī bija viena no vismazāk vīrusa skartajām valstīm ar salīdzinoši maigākiem valdības noteiktajiem drošības un ierobežojošiem pasākumiem.

Mērķtiecīgs remigrācijas atbalsta pasākums ir 2018. gadā VARAM izveidotais piecu reģionālo remigrācijas koordinātoru tīkls, nodrošinot vienu reģionālo koordinātoru katrā plānošanas reģionā. Potenciālajiem remigrantiem ir iespēja bez maksas saņemt reģionālā koordinātoru konsultāciju un atbalstu, risinot sev aktuālus jautājumus, kas saistīti ar atgriešanos Latvijā konkrētā reģionā. Remigrantiem ir iespēja piedalīties projektu konkursā atbalsta saņemšanai saimnieciskās darbības uzsākšanai vai attīstīšanai Latvijā. Pieejamais finansējuma apmērs vienam projektam 2019. gadā palielināts līdz 10 tūkst. eiro. Ar koordinātoru atbalstu Latvijā no 2018. gada marta līdz 2020. gada jūlijam atgriezušās 577 ģimenes jeb 1,5 tūkst. cilvēku. Savukārt finansiālo atbalstu saimnieciskajai darbībai divu gadu laikā saņēmuši 14 projektu.

Arī NVA un LIAA veic pasākumus potenciālo remigrantu uzrunāšanai, sniedzot informāciju un konsultācijas, piedaloties diasporas organizētajos pasākumos u.c. Lai attīstītu Latvijas cilvēkkapitālu un izmantotu diasporas uzkrāto pieredzi, cita starpā veikti pasākumi, kas veicina diasporas iesaisti eksporta, investīciju piesaistes un zināšanu un tehnoloģiju pārneses sekmēšanā.

Lai savienotu ārzemēs dzīvojošos valstspiederīgos profesionāļus un uzņēmumus Latvijā, tostarp rosinot arī Latvijas darba devējus aktīvi iesaistīties remigrācijas veicināšanā, pēdējos gados aizsākušās arī privātas iniciatīvas, piemēram, pēc mobilo sakaru operatora *Tele2* iniciatīvas radīta sociālā kustība *Latvija strādā*, izveidots darba un informācijas portāls *YourMove.lv* u.c.

II DAĻA. EKONOMISKĀS POLITIKAS PRIORITĀTES

8. LATVIJAS IEKĻAUŠANĀS ES EKONOMISKAJĀ UN STRUKTŪRPOLITIKĀ

8.1. EIROPAS SEMESTRIS

2010. gada 3. martā Eiropas Komisija (EK) publicēja komunikāciju *Eiropa 2020: stratēģija gudrai, ilgtspējīgai un iekļaujošai izaugsmei* (turpmāk – *Eiropa 2020 stratēģija*). 2010. gada 17. jūnijā Eiropadome formāli apstiprināja *Eiropa 2020 stratēģiju* un tās galvenos elementus: ES līmeņa kvantitatīvos mērķus 2020. gadam, Integrētās vadlīnijas (tiek izstrādātas saskaņā ar *Līguma par ES darbību* 121. un 148. pantu, satur galvenos ekonomiskās un nodarbinātības politikas virzienus, kā arī kalpo par pamatu ES dalībvalstu *Nacionālo reformu programmu* izstrādei). Balstoties uz pieņemto *Eiropa 2020 stratēģiju*, ES dalībvalstīm ir pienākums katru gadu pavasarī izstrādāt un līdz aprīļa vidum iesniegt EK *Nacionālās reformu programmas* vienlaicīgi ar *Stabilitātes vai Konverģences programmām* (tiek izstrādātas un īstenotas *Stabilitātes un izaugsmes pakta* prasību izpildei).

ES līmenī tiek veikta abu programmu daudzpusējā uzraudzība (*multilateral surveillance*), uz kuru balstoties EK ir tiesības izteikt brīdinājumu (*policy warning*), ja kādas ES dalībvalsts ekonomiskā politika neatbilst ES *Integrētajām vadlīnijām* un ES līmenī nospraustajiem mērķiem. Nacionālajām reformu programmām ir arī saikne ar ES budžetu, jo liela daļa no to pasākumiem tiek līdzfinansēta no ES budžeta.

Lai nodrošinātu *Eiropa 2020 stratēģijas* un ES dalībvalstu augstākminēto nacionālo programmu īstenošanu, kā arī piedāvātu ES dalībvalstīm ikgadējās rekomendācijas, 2011. gada 1. janvārī tika ieviests ikgadējais ES ekonomiskās politikas īstenošanas uzraudzības instruments – Eiropas semestris (skatīt 8.1. attēlu).

8.1. attēls

Eiropas semestra process							
Eiropas semestris: ES un dalībvalstu partnerība							
	Novembris- februāris	Marts	Aprīlis	Maijs	Jūnijs	Jūlijs	Septembris- oktobris
Eiropas Komisija	Ikgadējā ilgtspējīgas izaugsmes stratēģija un Brīdināšanas mehānisma ziņojums Rekomendāciju publicēšana Eirozonai	EK Ziņojumi par ES dalībvalstīm		EK priekšlikums ES Padomes rekomendācijām ES dalībvalstīm			Pārskats ES līmenī
Eiropadome / ES Padome	Diskusijas				Rekomendāciju apspriešana	Rekomendāciju apstiprināšana	
Eiropas Parlaments	Diskusijas						
Dalībvalstis		Nacionālo reformu programmu un Stabilitātes vai Konverģences programmu apstiprināšana un iesniegšana EK					Lēmumi nacionālajā līmenī

Eiropas semestris sākas katru gadu novembrī, kad EK publicē galvenos dokumentus, ar kuru izvērtēšanu sākas nākošā gada Eiropas semestris, un tie ir *Ikgadējā ilgtspējīgas izaugsmes stratēģija* (*Annual Sustainable Growth Strategy*), *Brīdināšanas mehānisma ziņojums* (*Alert Mechanism Report*), *Vienotā nodarbinātības ziņojuma projekts* (*Draft Joint Employment Report*), *Ziņojums par ES Vienotā tirgus darbību* (*Single Market Performance Report*) un *EK priekšlikums ES Padomes rekomendācijām Eirozonai*. Augstākminētajos dokumentos EK izvērtē esošo ekonomisko situāciju ES kopumā,

virzību uz *Eiropa 2020 stratēģijas* mērķu sasniegšanu un piedāvā ekonomiskās politikas prioritātes nākamajam gadam. Šie dokumenti kalpo par pamatu tālākajām diskusijām starp ES dalībvalstīm un EK dažādās ES Padomes sanāksmēs.

Ņemot vērā, ka Eiropa 2020 stratēģija 2020. gadā ir zaudējusi aktualitāti, kā arī strauju jaunā koronavīrusa (turpmāk – Covid-19) izplatību visā pasaulē un tā negatīvo ietekmi uz ekonomikas attīstību, EK piedāvāja izmaiņas ES līmeņa ekonomikas politikas koordinācijā un uzraudzībā, t.sk. Eiropas semestra procesā.

2021. gada Eiropas semestra process tiks pielāgots esošās Covid-19 krīzes risināšanai. Būtiskas izmaiņas 2021. gada Eiropas semestra procesā attieksies uz galveno ar Eiropas semestra procesu saistīto dokumentu publicēšanas termiņu maiņu, kā arī jaunu dokumentu izstrādes nepieciešamību, ņemot vērā ES daudzgadu budžeta 2021.-2027. gadam perioda uzsākšanu un nepieciešamību šos abus procesus ciešāk sasaistīt. Tā, piemēram, *Ikgadējā ilgtspējīgas izaugsmes stratēģija* (skatīt 8.1. ielikumu) ir publicēta 2020. gada 17. septembrī, kas ir krietni ātrāk par pārējiem dokumentiem (*Bridināšanas mehānisma ziņojumu* (skatīt 6.8. nodaļu) un *EK priekšlikumu rekomendācijām Eiropzonai* (skatīt 8.2. ielikumu)), kas ir publicēti 2020. gada 18. novembrī.

8.1. ielikums

2021. gada Ikgadējā ilgtspējīgas izaugsmes stratēģija

2021. gada *Ilgtspējīgas izaugsmes stratēģija* balstās uz 2020. gadā noteiktajām prioritārajām dimensijām (vides ilgtspēja, produktivitātes pieaugums, sociālais taisnīgums, makroekonomiskā stabilitāte), taču ņem vērā arī jaunus izaicinājumus, saistītus ar Covid-19 krīzes pārvarēšanas nepieciešamību un jaunajām ES ilgtermiņa prioritātēm, kas ir apstiprinātas *Eiropas Zaļā kursa (A European Green Deal)* ietvaros, nepieciešamību veicināt pāreju uz klimatneitralitāti (t.i. modernu, resursu ziņā efektīvu un konkurētspējīgu ekonomiku, kurā vēlākais 2050. gadā visas siltumnīcefekta gāzes tiek neitralizētas un ekonomikas izaugsme ir atsaistīta no resursu izmantošanas) un ekonomikas digitalizāciju.

Ņemot vērā augstākminēto, EK 2021. gada *Ilgtspējīgas izaugsmes stratēģijā* piedāvā ES dalībvalstīm koncentrēties uz septiņu pamatiniciatīvu īstenošanu un plānot nacionāla līmeņa investīcijas un reformas Nacionālajos atveseļošanas un noturības plānos šo pamatiniciatīvu īstenošanai:

- enerģētikas uzlabošana** – būtu intensīvāk jāizmanto nākotnes prasībām atbilstošas tīras tehnoloģijas un jāpaātrina atjaunojamo energoresursu attīstība un izmantošana, kā arī to integrācija, izmantojot modernizētus tīklus un labāku savstarpēju savienojamību;
- renovācija** – publiskā un privātā sektora ēku energoefektivitātes un resursu efektivitātes uzlabošana ievērojami palīdzēs sasniegt ES mērķus klimata jomā, radīs daudz vietējo darbvieta visās dalībvalstīs un viedās dzīves un viedās uzskaites rezultātā veicinās digitālo attīstību;
- uzlāde un uzpilde** – ja tiks veicinātas nākotnes prasībām atbilstošas tīras tehnoloģijas, lai paātrinātu ilgtspējīga, pieejama un vieda transporta un uzlādes un uzpildes staciju izmantošanu un sabiedriskā transporta tīkla paplašināšanu, tas padarīs Eiropas pilsētas un reģionus tīrākus, paātrinās rūpniecības pārkārtošanos un palīdzēs sasniegt *Parīzes klimata mērķus*;
- savienojamība** – Eiropas iedzīvotājiem un uzņēmumiem vajadzētu būt piekļuvei ātrdarbīgiem platjoslas pakalpojumiem;
- modernizācija** – būtu jāmodernizē un jāpadara visiem pieejama ES droša elektroniskā identifikācija un galvenie digitālie sabiedriskie pakalpojumi;
- aplašināšana** – ES digitālā pārkārtošanās ir atkarīga no Eiropas rūpniecības datu mākoņa kapacitātes paplašināšanas un spējas izstrādāt sevišķi jaudīgus, progresīvus un ilgtspējīgus procesorus;
- pārkalifikācija un kvalifikācijas celšana** – investīcijām cilvēkkapitālā, t.sk. pārkalificēšanā un kvalifikācijas celšanā, ir būtiska nozīme nolūkā atbalstīt zaļo un digitālo pārkārtošanos, veicināt inovācijas un izaugsmes potenciālu, sekmēt ekonomisko un sociālo noturību un nodrošināt kvalitatīvu nodarbinātību un sociālo iekļaušanos.

Tāpat, ņemot vērā Covid-19 krīzi un jaunu ES daudzgadu budžetu 2021.-2027. gadam, ES dalībvalstīm būs jāizstrādā *Nacionālie atveseļošanas un noturības plāni* jaunā *ES Atveseļošanas un noturības mehānisma (EU Recovery and Resilience Facility)* kontekstā (skatīt 8.2. nodaļu). EK aicina ES dalībvalstis iesniegt *Nacionālo atveseļošanas un noturības plānu* projektus jau 2020. gada rudenī, lai uzsāktu divpusējo dialogu par nepieciešamajām investīcijām un reformām. Plānots, ka *Nacionālie atveseļošanas un noturības plāni* tiks integrēti Nacionālajās reformu programmās, kas būs jāiesniedz EK, kā līdz šim, līdz 15. aprīlim.

2021. gadā EK neplāno gatavot ikgadējos ziņojumus (*Country Reports*) un priekšlikumus ES Padomes rekomendācijām tām ES dalībvalstīm, kuras būs iesniegušas *Nacionālos atveseļošanas un noturības plānus* Eiropas Komisijai. EK plāno tikai sagatavot Padziļinātus pārskatus (*In-Depth Reviews*) par tām ES dalībvalstīm, kurās ir konstatētas makroekonomiskās nesabalansētības 2021. gada *Bridināšanas mehānisma ziņojumā* (skatīt 6.8. nodaļu). Vēl viens būtisks 2021. gada Eiropas semestra jauninājums attieksies uz ikgadējām ES Padomes rekomendācijām. Tās visām ES dalībvalstīm tiks izteiktas tikai attiecībā uz fiskālo politiku saskaņā ar *Stabilitātes un izaugsmes pakta* prasībām. 2021. gadā EK plāno arī publicēt novērtējumus par ES dalībvalstu iesniegtajiem *Nacionālajiem atveseļošanas un noturības plāniem*, kas tiks apspriesti ES Padomē starp ES dalībvalstīm un EK.

Saskaņā ar Eiropas semestra procesu (skatīt 8.1. attēlu) ES dalībvalstīm katru gadu ir jāizstrādā un līdz aprīļa vidum jāiesniedz EK nacionālās programmas (*Nacionālā reformu programma, Stabilitātes vai Konverģences programma*).

8.2. ielikums**EK priekšlikums ES Padomes rekomendācijām Eirozonas ekonomikas politikai**

Saskaņā ar 2020. gada 18. novembrī publicēto EK priekšlikumu ES Padomes rekomendācijām Eirozonas ekonomikas politikai Eirozonas valstis tiek aicinātas 2021.-2022. gadā rīkoties individuāli, īstenojot *Nacionālos atveseļošanas un noturības plānus*, kā arī kolektīvi Eiropgrupas formātā, lai:

1. **īstenotu ekonomikas atveseļošanas politiku.** Tā kā ārkārtējā situācija veselības jomā turpinās, fiskālajai politikai 2021. gadā arī turpmāk jābūt atbalstošai visās Eirozonas dalībvalstīs. Politikas pasākumiem jābūt pielāgotiem katras valsts apstākļiem, un tiem jābūt savlaicīgiem, īslaicīgiem un mērķtiecīgiem. Tā kā negatīvie riski turpina īstenoties, Eirozonas valstīm būtu jāturpina koordinēt darbības, lai efektīvi risinātu ar pandēmiju saistītas problēmas, stimulētu ekonomiku un atbalstītu ilgtspējīgu atveseļošanu. Kad epidemioloģiskie un ekonomiskie apstākļi to atļauj, pakāpeniski pārtraukt atbalsta pasākumus uzņēmumiem un iedzīvotājiem tādā veidā, lai mazinātu krīzes sociālo un darba tirgus ietekmi, un īstenot fiskālo politiku, kuras mērķis ir sasniegt piesardzīgu vidēja termiņa fiskālo stāvokli un nodrošināt publiskā sektora parāda ilgtspēju, vienlaikus veicinot investīcijas. Eirozonas valstīm būtu jāturpina reformas, kas stiprina veselības un sociālās aizsardzības sistēmu pārklājumu, atbilstību un ilgtspēju. Eirozonas valstīm īpaša uzmanība jāpievērš budžeta pasākumu kvalitātei. Uzlabot valsts finanšu pārvaldību, tostarp jo īpaši investīciju un videi draudzīga budžeta veidošanas un publiskā iepirkuma sistēmas. Izmantot budžeta izdevumu pārskatus, lai labāk koncentrētu valsts izdevumus atveseļošanās un noturības vajadzībām.
2. **turpinātu uzlabot konvergenci, noturību un ilgtspējīgu un iekļaujošu izaugsmi.** Lai mazinātu turpmāku atšķirību palielināšanos starp Eirozonas valstīm (tā saucamo diverģenci) un uzlabotu ekonomisko un sociālo noturību Eirozonā, īstenojot reformas, kas stiprina produktivitāti un nodarbinātību, nodrošina vienmērīgu resursu sadali un uzlabo tirgu un valsts pārvaldes darbību, kā arī palielināt publiskā un privātā sektora investīcijas, lai atbalstītu atveseļošanas kontekstā ar pāreju uz zaļo, iekļaujošu un digitālo ekonomiku. Turpināt integrēt ES Vienoto preču un pakalpojumu tirgu, tostarp digitālo, atceļot nevajadzīgus ierobežojumus, uzlabojot tirgus uzraudzību un nodrošinot pietiekamu administratīvo spēju. Nodrošināt efektīvu aktīvu darba tirgus politiku un atbalstu darbavietu maiņai, īpaši kontekstā ar virzību uz zaļo un digitālo ekonomiku. Veicināt taisnīgu darba apstākļu un risināt darba tirgus fragmentāciju. Nodrošināt efektīvu sociālo partneru iesaistīšanos politikas veidošanā, stiprināt sociālo dialogu un kopīgumu slēgšanu. Stiprināt iekļaujošas izglītības un apmācības sistēmas un ieguldījumus prasmēs, novēršot prasmju trūkumu. Turpināt strādāt pie globāla, uz vienprātības balstīta risinājuma, lai pārvarētu ar nodokļu sistēmu saistītus izaicinājumus, kas izriet no ekonomikas digitalizācijas, Ekonomikas sadarbības un attīstības organizācijas (OECD) ietvaros, un būt gataviem virzīties uz priekšu ar šo iniciatīvu ES līmenī līdz 2021. gada jūnijam. Panākt turpmāku progresu, lai apkarotu agresīvo nodokļu plānošanu, samazināt nodokļu slogu darbspēkam un virzīties uz tādu nodokļu sistēmu, kas ņem vērā pāreju uz oglekļa cenu noteikšanu un veicina vides nodokļu palielināšanu.
3. **stiprinātu valstu institucionālo ietvaru.** Turpināt un paātrināt reformas ar mērķi novērst investīciju vides vājās vietas un nodrošināt efektīvu un savlaicīgu ES fondu, tostarp ES atveseļošanas un noturības mehānisma, izmantošanu. Stiprināt valsts pārvaldes, tostarp tieslietu un veselības aizsardzības sistēmas, kā arī valsts nodarbinātības dienestu efektivitāti un digitalizāciju. Samazināt administratīvo slogu uzņēmumiem un uzlabot uzņēmējdarbības vidi. Ieviest efektīvu sistēmu krāpšanas, korupcijas un naudas atmazgāšanas apkarošanai. Veicināt konkrētas darbības, lai palielinātu maksātspējas sistēmu efektivitāti, lietderību un proporcionalitāti un nodrošinātu efektīvu kapitāla sadali.
4. **nodrošinātu makrofinansālo stabilitāti.** Saglabāt ekonomikas kredītēšanu un īstenojot pasākumus, lai atbalstītu dzīvotspējīgus uzņēmumus tik ilgi, cik tas ir nepieciešams bezprecedenta krīzes ārkārtējās situācijās. Saglabāt stabilu bankas sektora bilanci, tostarp turpinot risināt ienākumus nenesošo aizdevumu problēmas, jo īpaši attīstot ienākumus nenesošo aizdevumu sekundāros tirgus.
5. **pabeigtu Ekonomikas un monetārās savienības pilnveidošanu un stiprinātu starptautisku eiro valūtas lomu.** Panākt progresu Ekonomikas un monetārās savienības padziļināšanā, lai palielinātu Eirozonas noturību, pabeidzot Banku savienības un Kapitāla tirgu savienības izveidi un izmantojot iniciatīvas, ar kurām īsteno digitālās finanses, mazumtirdzniecības finanses un ilgtspējīgas finanšu politikas. Palielināt banku krīžu pārvarēšanas un noguldītāju apdrošināšanas sistēmas efektivitāti, proporcionalitāti un vispārējo saskaņotību, tostarp kā īstermiņa prioritāti noteikt stabilu Banku savienības drošības tīklu nodrošināšanu. Progress šajās jomās veicinās starptautiskas eiro valūtas lomas palielināšanu un veicinās Eiropas ekonomisko interešu stiprināšanu visā pasaulē, pilnībā respektējot ES Vienoto tirgu.

Latvijas nacionālā reformu programma „Eiropa 2020” stratēģijas īstenošanai (turpmāk – Latvijas NRP) tika apstiprināta 2011. gada 26. aprīlī MK vienlaicīgi ar *Latvijas Konverģences programmu 2011.-2014. gadam*. Abas minētās programmas tika iesniegtas EK 2011. gada 29. aprīlī. Kopš tā laika Latvija katru gadu izstrādā un iesniedz EK Progresā ziņojumus par Latvijas NRP īstenošanu.

Latvijas NRP ir aprakstīts vidēja termiņa makroekonomiskais scenārijs, atspoguļoti galvenie Latvijas tautsaimniecības makro-strukturālie izaicinājumi (šķēršļi) un galvenie pasākumi to novēršanai, kā arī Latvijas kvantitatīvie mērķi 2020. gadam *Eiropa 2020 stratēģijas* kontekstā un galvenie pasākumi to sasniegšanai.

Latvijas mērķis ir veicināt izaugsmi un nodarbinātību, nodrošinot vidējā termiņā IKP pieauguma tempus 4-5% apmērā un augstu nodarbinātības līmeni 73% apmērā līdz 2020. gadam.

Latvijas NRP ir atspoguļoti Latvijas kvantitatīvie mērķi 2020. gadam *Eiropa 2020 stratēģijas* kontekstā (Latvijas kvantitatīvie mērķi). Tie ir noteikti, ņemot vērā Latvijas tautsaimniecības attīstības scenāriju vidēja termiņa periodam, kā arī Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģijas *Latvija 2030* mērķus, un atspoguļoti arī *Latvijas Nacionālajā attīstības plānā 2014.-2020. gadam* (NAP2020), ko Saeima apstiprināja 2012. gada 20. decembrī.

Saskaņā ar Latvijas kvantitatīvajiem mērķiem ir paredzēts līdz 2020. gadam sasniegt nodarbinātības līmeni 73% apmērā iedzīvotāju grupai vecumā 20-64 gadi, palielināt ieguldījumus pētniecībā un attīstībā (P&A) līdz 1,5% no IKP, palielināt augstākās izglītības ieguvušo personu īpatsvaru līdz 34-36%, samazināt skolu nepabeigušo jauniešu īpatsvaru līdz 10%, samazināt nabadzības riskam pakļauto personu īpatsvaru līdz 21%, palielināt atjaunojamās enerģijas īpatsvaru bruto enerģijas patēriņā līdz 40% u.c.

Atbilstoši Eiropas semestra virzības procesam 2020. gada 30. aprīlī MK apstiprināja devīto *Progresā ziņojumu par Latvijas NRP īstenošanu* (turpmāk – Progresā ziņojums) un *Latvijas Stabilitātes programmu 2020.-2023. gadam*. Abi dokumenti tika iesniegti EK 2020. gada 30. aprīlī.

Progresā ziņojumā ir atjaunots Latvijas NRP aprakstītais vidēja termiņa makroekonomiskais scenārijs, sniegts ieskaits galvenajos valdības pieņemtajos un īstenotajos pasākumos Covid-19 krīzes ietekmes mazināšanai, izvērtēts Latvijas progress 2019. gada ES Padomes rekomendāciju izpildē, sniegts īss Latvijas progresā apraksts *Eiropa 2020 stratēģijas* mērķu un ANO Ilgtspējīgas attīstības mērķu sasniegšanā, dots detalizētāks Latvijas NRP politikas virzienu apraksts, t.sk. progress pasākumu īstenošanā saistībā ar Latvijas kvantitatīvo mērķu *Eiropa 2020 stratēģijas* kontekstā sasniegšanu (skatīt 8.1. tabulu) un, kur tas ir attiecināms, – atsevišķu ANO Ilgtspējīgas attīstības mērķu izpildi, atspoguļota informācija par ES fondu izmantošanu, iekļauta informācija par institucionālo un sociālo partneru iesaisti Latvijas NRP īstenošanā un Progresā ziņojuma sagatavošanā.

Kā redzams 8.1.tabulā, Latvijai ir izdevies pārsniegt noteikto mērķi 2020. gadam attiecībā uz nodarbinātības līmeni, augstāko izglītību ieguvušo iedzīvotāju īpatsvaru, skolu nepabeigušo jauniešu īpatsvaru un atjaunojamās enerģijas īpatsvaru. Latvija ir sasniegusi 2020. gada mērķi attiecībā uz siltumnīcefekta gāzu emisijām un ir tuvu mērķa sasniegšanai attiecībā uz nabadzības riskam pakļauto iedzīvotāju īpatsvaru. Vienīgais mērķis, kuru Latvijai nav izdevies sasniegt *Eiropa 2020 stratēģijas* īstenošanas kontekstā 2010.-2020. gadu periodā, ir mērķis attiecībā uz ieguldījumiem pētniecībā un attīstībā.

Novērtējot ES dalībvalstu iesniegtās nacionālās programmas un to īstenošanu, 2020. gada 20. maijā EK publicēja priekšlikumus ES Padomes rekomendācijām ES dalībvalstīm, kas pēc diskusijām dažādās ES Padomes sanāksmēs 2020. gada 8. jūnijā tika apstiprinātas ES padomē (skatīt 8.3. ielikumu). Ar šo ES Padomes rekomendāciju apstiprināšanu noslēdzās 2020. gada Eiropas semestris.

Valdības plānotie pasākumi ES Padomes rekomendāciju izpildei ir iekļauti valdības rīcības plānā. ES Padomes rekomendācijas Latvijai ir būtisks elements nacionālo prioritāšu noteikšanā, nepieciešamo reformu un politikas pasākumu formulēšanā, kā arī *Latvijas nacionālās reformu programmas* un *Latvijas Stabilitātes programmas* veiksmīgā īstenošanā.

8.1. tabula

Latvijas mērķu sasniegšanas progress <i>Eiropa 2020 stratēģijas</i> kontekstā		
	Fakts	Mērķis 2020
Nodarbinātības līmenis (iedzīvotāji vecumā 20-64 gadi, %)	77,4	73,0
Ieguldījumi pētniecībā un attīstībā (P&A), % no IKP	0,64	1,5
Augstākā izglītība (iedzīvotāju īpatsvars 30-34 gadu vecumā ar augstāko izglītību, %)	45,7	34-36
Skolu nepabeigušo iedzīvotāju īpatsvars 18-24 gadu vecumā, %	8,7	10,0
Nabadzības riskam pakļauto iedzīvotāju īpatsvars, %	22,9	21,0
Energoefektivitāte (enerģijas ietaupījums pret 2008. gadu, Mtoe)	0,602	0,67
Atjaunojamās enerģijas īpatsvars bruto enerģijas galapatēriņā, %	40,3	40,0
Kopējās siltumnīcefekta gāzu emisijas Mt CO ₂ ekv.	12,2	12,2

Jāatzīmē, ka *Latvijas nacionālās reformu programmas* un *Latvijas Stabilitātes programmas* īstenošana notiek ciešā sadarbībā ar EK. Abu programmu īstenošanas progress tiek apspriests regulāri divpusējās sarunās starp Latviju un EK. Ekonomikas ministrija turpinās Latvijas NRP un ES Padomes rekomendāciju izpildei paredzēto pasākumu īstenošanas uzraudzību, un informācija par pasākumu īstenošanas progresu tiks iekļauta *2021. gada Latvijas nacionālajā reformu programmā*, kas būs jāiesniedz EK līdz 2021. gada 15. aprīlim kopā ar *Latvijas Nacionālo atveseļošanas un noturības plānu* un *Latvijas Stabilitātes programmu*.

8.3. ielikums**2020. gada ES Padomes rekomendācijas Latvijai**

Latvijai tiek rekomendēts 2020.-2021. gadā:

- ievērojot Stabilitātes un izaugsmes pakta vispārējo izņēmuma klauzulu, veikt visus vajadzīgos pasākumus, lai efektīvi vērstos pret Covid-19 pandēmiju, stiprinātu ekonomiku un atbalstītu tās turpmāko atveseļošanu. Kad to pieļaus ekonomiskie apstākļi, īstenot fiskālo politiku ar mērķi panākt piesardzīgu vidēja termiņa fiskālo stāvokli un nodrošināt parāda ilgtspēju, vienlaikus veicinot investīcijas. Stiprināt veselības sistēmas noturību un pieejamību, tostarp nodrošinot to ar papildu cilvēkresursiem un finanšu resursiem;
- paredzēt pienācīgu ienākumu atbalstu krīzes vissmagāk skartajām grupām un stiprināt sociālās drošības tīklu. Mazināt krīzes ietekmi uz nodarbinātību, tostarp izmantojot elastīgu darba režīmu, aktīvos darba tirgus pasākumus un prasmju pilnveidošanu;
- nodrošināt uzņēmumu piekļuvi likviditātes atbalstam, jo īpaši mazajiem un vidējiem uzņēmumiem. Pateidzināt labā sagatavotības stadijā esošo publisko investīciju projektu īstenošanu un rosināt privātās investīcijas, lai sekmētu ekonomikas atveseļošanu. Koncentrēt investīcijas uz zaļo pārkārtošanos un digitālo pāreju, jo īpaši uz pētniecību un inovāciju, tīru un efektīvu enerģijas ražošanu un izmantošanu, ilgtspējīgu transportu un digitālo infrastruktūru;
- turpināt nelikumīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas novēršanas sistēmas pilnveidošanu.

ES DAUDZGADU BUDŽETS 2021.-2027. GADAM

2018. gada 2. maijā EK publicēja komunikāciju „*Moderns ES budžets Savienībai, kas aizsargā, dod iespējas un aizstāv*”¹. Tas iezīmēja EK redzējumu par jauno ES daudzgadu budžeta ietvaru 2021.-2027. gadam (šīs komunikācijas detalizēts apraksts ir atspoguļots 2019. gada Latvijas Ekonomikas attīstības pārskatā). 2018. gada 2. maija EK komunikācija kalpoja par pamatu diskusijām starp ES dalībvalstīm un EK par jauno ES daudzgadu budžetu 2021.-2027. gadam. Taču, ņemot vērā Covid-19 pandēmiju un ar to saistīto krīzi, EK tika aicināta prezentēt pārskatītu ES daudzgadu budžetu 2021.-2027. gadam.

2020. gada 27. maijā EK nāca klajā ar pārskatītu piedāvājumu ES daudzgadu budžetam 2021.-2027. gadam, publicējot komunikāciju „*ES budžets - Eiropas atveseļošanas plāna dzinējspēks*”². ES ilgtermiņa prioritātes veicināt pārkārtošanos uz zaļo un digitālo ekonomiku ir pārskatītā ES daudzgadu budžeta piedāvājuma pamatā. Šīs horizontālās prioritātes ir iestrādātas visos ES daudzgadu budžeta instrumentos un programmās. Pārskatītais ES budžeta piedāvājums balstās uz trim pilāriem:

- instrumenti, lai atbalstītu ES dalībvalstu centienus atveseļoties pēc krīzes, novērst sekas un izkļūt no tās spēcīgākām;
- pasākumi privāto investīciju palielināšanai un grūtībās nonākušu uzņēmumu atbalstam;
- galveno ES programmu pastiprināšana, lai gūtu pieredzi no krīzes un padarītu vienoto tirgu spēcīgāku un noturīgāku (skatīt 8.2. attēlu).

Lai veicinātu ātrāku ES un ES dalībvalstu ekonomikas atveseļošanu no pašreizējās Covid-19 krīzes (ES budžeta 1. pilārs), EK piedāvā izveidot jaunu **Eiropas Atveseļošanas instrumentu (Next Generation EU)**. Šis instruments papildinās ES budžetu ar jaunu finansējumu no finanšu tirgiem. Tas būs vienreizējs ārkārtas instruments, kas darbosies noteiktu laiku no 2021. līdz 2024. gadam, un kuru ES dalībvalstis varēs izmantot ekonomikas atveseļošanas pasākumiem.

Eiropas Atveseļošanas instrumenta (Next Generation EU) kontekstā ir svarīgi pieminēt jaunu **Atveseļošanas un noturības mehānismu (Recovery and Resilience Facility – RRF)**, kas būs cieši saistīts ar Eiropas semestri un ES dalībvalstu Nacionālajām reformu programmām (skatīt 8.1. nodaļu). Mehānisma mērķis ir atbalstīt investīcijas un reformas, kas ir būtiskas noturīgai ekonomikas atveseļošanai, uzlabot ES dalībvalstu ekonomisko un sociālo noturību un atbalstīt zaļo un digitālo transformāciju.

Šim mehānismam ir ierosināts budžets 560 miljardu eiro apmērā, lai palīdzētu finansēt ES dalībvalstu *Atveseļošanas un noturības plānus*. Tas sastāvēs no grantiem līdz 310 miljardu eiro apmērā un aizdevumiem līdz 250 miljardu eiro apmērā.

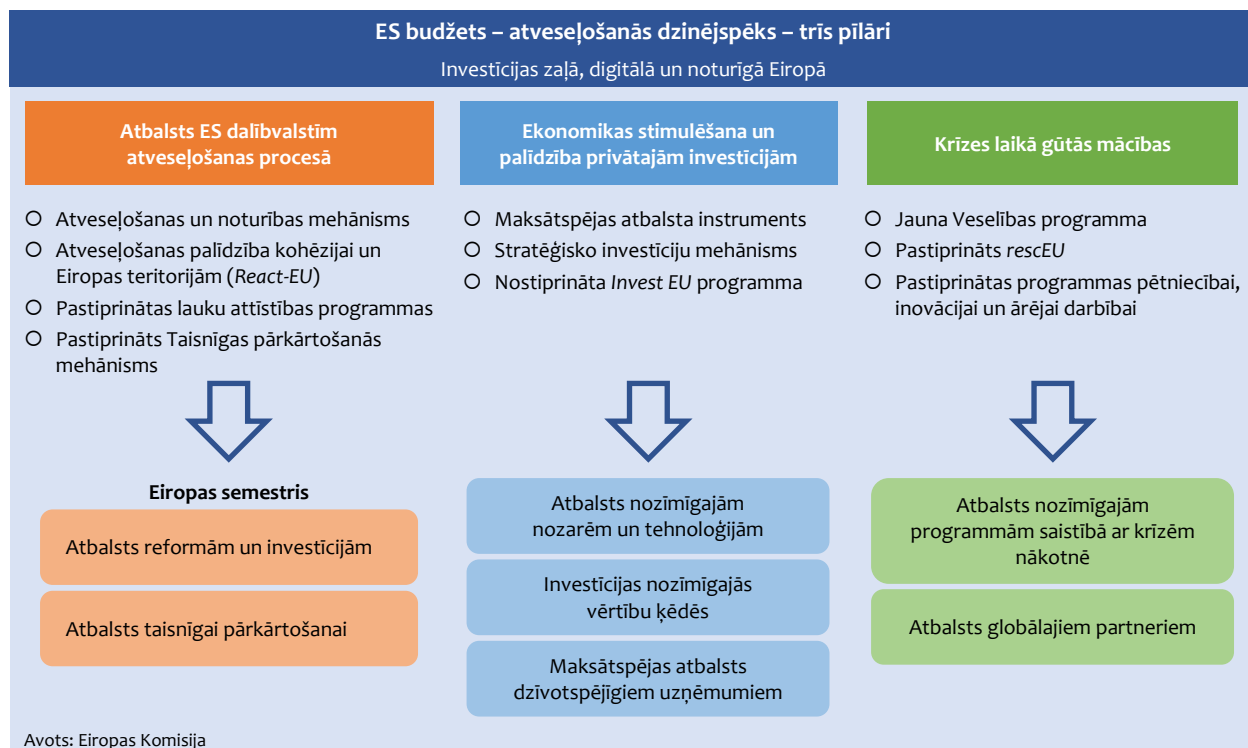
Lai ES dalībvalstis varētu pretendēt uz finansējumu no *Atveseļošanas un noturības mehānisma*, tām būs jāizstrādā *Nacionālie atveseļošanas un noturības plāni*, kas būs *Nacionālo reformu programmu* sastāvdaļa, un tie būs jāiesniedz EK līdz aprīļa vidum saskaņā ar Eiropas semestra procesu (skatīt 8.1. nodaļu). EK aicina ES dalībvalstis ņemt vērā 2019. un 2020. gadā ES dalībvalstīm izteiktās ES Padomes rekomendācijas, gatavojot *Nacionālos atveseļošanas un noturības plānus* un plānojot finansējumu nepieciešamajām investīcijām un reformām. Lai nodrošinātu lietderīgu un efektīvu finansējuma izlietojumu, katrai ES dalībvalstij *Nacionālo atveseļošanas un noturības plānu* ietvaros tiks noteikti konkrēti sasniegami

¹ https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:c2bc7dbd-4fc3-11e8-be1d-01aa75ed71a1.0007.02/DOC_1&format=PDF

² https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:4524c01c-a0e6-11ea-9d2d-01aa75ed71a1.0006.02/DOC_1&format=PDF

mērķi un kritēriji. Plānots, ka finansējums ES dalībvalstīm tiks piešķirts pa daļām. Finansējuma nākamo daļu ES dalībvalsts varēs saņemt, ja tā noteiktajā termiņā būs izpildījusi šos iepriekš nospraustos mērķus un kritērijus.

8.2. attēls

Kohēzijas politikai būs būtiska loma līdzsvarotas un ilgtspējīgas atveseļošanās atbalstīšanā, izmantojot jaunu *REACT-EU* iniciatīvu. Tās mērķis ir risināt visakūtākās ekonomiskās un sociālās problēmas un pielāgot turpmākās kohēzijas programmas, lai tās padarītu elastīgākas un pilnībā saskaņotas ar ekonomikas atveseļošanas prioritātēm.

Paredzēts, ka **Eiropas Lauksaimniecības fonds** lauku attīstībai sniegs atbalstu lauksaimniekiem un lauku apvidiem īstenot zaļo pārkārtošanos un atbalstīt investīcijas un reformas vides aizsardzības mērķu sasniegšanā.

EK ir ievērojami pastiprinājusi *Taisnīgas pārkārtošanās mehānismu* ar mērķi atbalstīt ES dalībvalstis ātrākā pārejas veicināšanā uz zaļo ekonomiku un tādējādi stimulējot ekonomiku.

ES budžeta 2. pilāra ietvaros EK piedāvā stiprināt *Eiropas investīciju pamatprogrammu (InvestEU)* ar mērķi mobilizēt privātās investīcijas stratēģiskos projektos visā ES. Šajā kontekstā EK ierosina izveidot jaunu *Stratēģisko investīciju mehānismu*, lai ieguldītu galvenajās vērtību ķēdēs, kas ir izšķiroši svarīgas Eiropas noturībai un stratēģiskajai autonomijai nākotnē. Ņemot vērā esošās Covid-19 krīzes ietekmi uz dzīvotspējīgu uzņēmumu finanšu stāvokli, EK piedāvā arī jaunu *Maksātspējas atbalsta instrumentu*, lai sniegtu steidzamu atbalstu uzņēmumiem un palīdzētu tiem pārvarēt grūtības.

ES budžeta 3. pilārs attieksies uz ES spējas stiprināšanu reaģēt uz potenciālajām krīzēm nākotnē. Šajā kontekstā EK piedāvā izveidot jaunu programmu *“ES veselība”*, lai stiprinātu veselības aprūpes sistēmas drošību un sagatavotos turpmākām veselības krīzēm. *RescEU – ES civilās aizsardzības mehānisms* tiks paplašināts un stiprināts, lai ES varētu sagatavoties turpmākām krīzēm un reaģēt uz tām. Pamatprogramma *“Apvārsnis Eiropa”* tiks arī pastiprināta, lai finansētu vitāli svarīgu pētniecību veselības, noturības un zaļās un digitālās pārkārtošanās jomā. Tāpat paredzēts stiprināt arī citas ES programmas, tostarp ārējos instrumentus, lai nākotnes ES daudzgadu finanšu ietvaru pilnībā saskaņotu ar ekonomikas atveseļošanas vajadzībām. Tiks arī pastiprināti īpašie instrumenti, lai padarītu ES budžetu elastīgāku un spējīgāku labāk reaģēt uz jauniem izaicinājumiem.

Kopējais EK piedāvātā ES daudzgadu budžeta 2021.–2027. gadam ietvara finansējuma apjoms ir 1 850 mljrd. eiro, kas līdz šim ir vēsturiski lielākais apjoms, no kura 1 100 mljrd. eiro veidos ES daudzgadu finanšu shēma, 750 mljrd. eiro veidos jauns *Eiropas Atveseļošanas instruments (Next Generation EU)* un 540 mljrd. eiro veidos *Pagaidu atbalsts bezdarba risku mazināšanai ārkārtas situācijā (SURE)/Eiropas Stabilitātes mehānisms (ESM)*.

Zīmīgi, ka 2020. gada 10. novembrī Eiropas Parlaments un ES dalībvalstis ES Padomē panāca vienošanos par ES daudzgadu budžetu 2021.–2027. gadam, t.sk. *Eiropas Atveseļošanas instrumentu (Next Generation EU)*.

Latvijas Nacionālais attīstības plāns ir galvenais dokuments valstī, saskaņā ar kuru notiek ES fondu plānošana un ES fondu programmu īstenošana. 2020. gada 2. jūlijā Saeima apstiprināja *Latvijas Nacionālo attīstības plānu 2021.-2027. gadam* (turpmāk – NAP2027). NAP2027 stratēģiskie mērķi ir produktivitāte un ienākumi, sociālā izaugsme, vienlīdzīgas iespējas un reģionālā attīstība. Katram stratēģiskajam mērķim ir noteiktas prioritātes, katrai prioritātei ir pakārtoti rīcības virzieni un indikatīvais finansējums.

Latvijas Nacionālais atveseļošanas un noturības plāns, kas šobrīd ir izstrādes stadijā, būs vēl viens nozīmīgs dokuments ES finansējuma apguvē Latvijā *Eiropas atveseļošanas un noturības mehānisma* kontekstā. Plānā tiks iekļauti investīciju projekti un reformas ar mērķi veicināt ātrāku ekonomikas atveseļošanu no pašreizējās Covid-19 krīzes. Plāns būs cieši saistīts ar Eiropas semestra procesu, ES Padomes rekomendāciju Latvijai izpildi un *Latvijas nacionālo reformu programmu*.

8.2. ES STRUKTŪRFONDU UN KOHĒZIJAS FONDA IZMANTOŠANA

Latvijai kā ES dalībvalstij ir pieejams ES struktūrfondu un Kohēzijas fonda finansiālais atbalsts, kuri ir ES reģionālās izlīdzināšanas politikas īstenošanas instrumenti.

2014.-2020. GADA PLĀNOŠANAS PERIODA VISPĀRĒJS RAKSTUROJUMS

Atbilstoši ES Padomes lēmumam par ES daudzgadu finanšu ietvaru 2014.-2020. gadam Latvija ir saņēmusi 4,4 mljrd. eiro Kohēzijas politikas mērķu īstenošanai ar ES fondu (ERAF, ESF un KF) starpniecību. Tas nozīmē, ka šajā periodā Latvija būs ceturtā lielākā neto saņēmēja starp visām ES dalībvalstīm, un uz katru iedzīvotāju 2014.-2020. gada periodā no ES budžeta tiks saņemts aptuveni 3 tūkst. eiro. Līdz ar to šobrīd no ES budžeta tiek saņemts četras reizes vairāk nekā tajā iemaksāts.

Jāatzīmē, ka ES fondu investīciju devums Latvijas ekonomikā 2020. gadā ir saglabājies iepriekšējā līmenī, neskatoties uz Covid-19 izraisītajiem izaicinājumiem. Saskaņā ar Finanšu ministrijas novērtējumu ES fondu investīciju devums Latvijas IKP 2020. gadā saglabāsies tāpat kā dažus iepriekšējos gadus 1,2 procentpunktu līmenī. Saskaņā ar 2019. gada beigās veikto pētījumu ES finansējuma ieguldīšanu Latvijā kā sekmīgu vērtē lielākā daļa aptaujāto Latvijas iedzīvotāju (73%).

Līdz 2020. gada 23. novembrim kopā tiek īstenoti 1 878 ES fondu investīciju projekti par kopējo summu 3,7 mljrd. eiro jeb 84% no pieejamā finansējuma. Faktiski izmaksāts ES fondu atbalsts ir 2,3 mljrd., – 52% no 2014.-2020. gada plānošanas periodā pieejamā 4,4 mljrd. eiro. No tā 2020. gada deviņos mēnešos: 463 milj. eiro – 108% no prognozētā. Kas ir par 13,4 milj. eiro vairāk nekā salīdzināmā periodā 2019. gadā.

8.4. ielikumā ir atspoguļoti pasākumi 2014.-2020. gada plānošanas perioda ES fondu finansējuma izmantošanai Covid-19 izraisīto seku pārvarēšanai.

8.4. ielikums

2014.-2020. gada plānošanas perioda ES fondu finansējuma izmantošana Covid-19 izraisīto seku pārvarēšanai

2020. gadā MK atbalstīja ES fondu izmantošanu ekonomikas atlabšanas veicināšanas pasākumiem Covid-19 izraisīto seku pārvarēšanai, kā arī Covid-19 negatīvās ietekmes mazināšanai ES fondu projektu īstenošanā.

2020. gadā valdība atbalstīja virkni priekšlikumu par ES fondu un papildu valsts budžeta virsraizību izmantošanu Covid-19 izraisītās krīzes pārvarēšanas un ekonomikas atlabšanas veicināšanas pasākumiem, kā arī Covid-19 negatīvās ietekmes mazināšanai ES fondu projektos.

Atbilstoši valdības š.g. 2. jūnijā lēmumam ir piešķirtas papildu virsraizības līdz 70,44 milj. eiro ES fondu pasākumu realizēšanai uzņēmējdarbības, izglītības un veselības aprūpes jomās, ņemot vērā ekonomikas atlabšanas vajadzības, investīciju efektivitāti un no valsts budžeta samazināmo finansējumu. Uzņēmējdarbības un energoefektivitātes jomai tika piešķirtas virsraizības līdz 34,7 milj. eiro, tai skaitā nodarbināto apmācībām –19,7 milj. eiro, bet dzīvojamo ēku siltināšanai – 15 milj. eiro. Izglītības un zinātnes jomā tika piešķirtas virsraizības 19,34 milj. eiro, tai skaitā praktiskas ievirzes pētījumiem – 11 milj. eiro, starptautiskiem projektiem pētniecībā un inovācijās – 0,48 milj. eiro, augstākās izglītības labākai pārvaldībai – 7,86 milj. eiro. Savukārt veselības jomā 16,4 milj. eiro piešķirti neatliekamās medicīniskās palīdzības transportlīdzekļiem. Izglītības iestādēm IKT risinājumiem 3 milj. eiro tiek rosināti finansēšanai no valsts budžeta ārpus ES fondu programmas.

Likuma “Par vidēja termiņa budžeta ietvaru 2020., 2021. un 2022. gadam” 21.pantā ir noteikts atbilstoši MK lēmumam līdz plānošanas perioda beigām nodrošināt virsraizību neitrālu ietekmi uz vispārējās valdības budžeta bilanci. Vienlaikus 2020. gadā virsraizību maksimālais apjoms ar MK lēmumiem palielināts no iepriekš 66,3 milj. eiro līdz 207,7 milj. eiro kumulatīvi.

8.4. lieluma turpinājums

2020. gada 20. jūlijā EK apstiprināja Latvijas iesniegtos priekšlikumus Eiropas Savienības (ES) fondu darbības programmas “Izaugsme un nodarbinātība” grozījumiem, paredzot finansējuma pārdales Covid-19 krīzes seku mazināšanai veselības, uzņēmējdarbības un nodarbinātības jomā.

EK apstiprināšanai tikai iesniegti grozījumi, kas atbilstoši valdības pieņemtajiem lēmumiem paredzēja atbalsta pasākumus Covid-19 seku mazināšanai gandrīz 500 milj. eiro apmērā. EK apstiprinātie grozījumi paredz 386 milj. eiro ES fondu finansējuma novirzīt darbam pie ekonomikas atveseļošanas pasākumiem – ātri ieviešamiem projektiem. Savukārt par 109 milj. eiro sadali konkrētiem transporta nozares projektiem vēl notiek konsultācijas ar EK.

Kopumā ekonomikas atveseļošanas pasākumiem pārdalīti 386 milj. eiro ES fondu finansējuma. Satiksmes ministrijas pārtraukto dzelzceļa projektu finansējums 100 milj. eiro apmērā tiks novirzīts veselības dienestu stiprināšanai (30 milj. eiro), aizdevumi un aizdevumu procentu likmju subsīdijas eksportējošo uzņēmumu investīciju projektiem (35 milj. eiro), nodarbinātības pasākumu atbalstam (20 milj. eiro) un darbaspēka kvalifikācijas un pārorientācijas pasākumiem (15 milj. eiro). Ekonomikas ministrijas pārziņā esošais energoefektivitātes projektu finansējums 4,5 milj. eiro apmērā tiks novirzīts pašvaldību energoefektivitātes pasākumu projektiem, kas realizējami 2020. gadā.

EK atbalstīja arī priekšlikumus par finansējuma pārdalēm nozaru ministriju ietvaros. Papildu finansējums ekonomikas atveseļošanas pasākumiem plānots 17,8 milj. eiro apmērā, aktīvās nodarbinātības pasākumiem un sociālo pakalpojumu nodrošināšanai – 42 milj. eiro, nodarbināto pārkvalifikācijai un kvalifikācijas pilnveidei, vispārējās izglītības infrastruktūrai un digitālo mācību un metodisko līdzekļu izstrādei vai adaptācijai, starptautiskai sadarbībai pētniecībā un inovācijās – 10,7 milj. eiro. Bioloģiski noārdāmo atkritumu pasākumiem, reģionālās jomas investīcijām, kā arī pārdalēm starp informācijas un komunikācijas tehnoloģiju projektiem plānots novirzīt 37 milj. eiro. Savukārt videi draudzīga sabiedriskā transporta attīstības projektiem un citiem SM projektiem – 174 milj. eiro.

EKONOMIKAS MINISTRIJAS KOMPETENCĒ ESOŠO AKTIVITĀŠU IEVIEŠANAS PROGRESS

MK 2020. gada 30. jūnija sēdē apstiprināti grozījumi ES fondu atbalsta programmā "Veicināt energoefektivitātes paaugstināšanu dzīvojamās ēkās". Līdz ar grozījumiem Attīstības finanšu institūcijai Altum piešķirts papildu finansējums 35 milj. eiro apmērā **daudzdzīvokļu dzīvojamo māju energoefektivitātes paaugstināšanai**, kas ļaus īstenot MK noteikumus ietvertajiem nosacījumiem atbilstošos projektus, kuru pieteikumi tika iesniegti Altum līdz šā gada 11. janvārim, bet kuriem nepietika finansējums. Plānots, ka šī finansējuma ietvaros atbalstu (garantiju un grantu veidā) saņems vēl aptuveni 150 daudzdzīvokļu ēku.

Līdz šim pabeigti ēku renovācijas projekti uzrāda būtisku enerģijas patēriņa samazinājumu – pirms mājas atjaunošanas vidējais enerģijas patēriņš bija 165 kWh gadā, pēc renovācijas darbiem tas ir vidēji par 67% zemāks jeb 54 kWh gadā, kas ir būtisks ietaupījums arī iedzīvotāju izmaksām. Līdz šā gada 11. janvārim, kad tika pārtraukta projektu pieņemšana, Altum kopumā iesniegti 885 projektu pieteikumi par provizorisko summu 375 milj. eiro.

Lai sekmētu investīcijas Latvijas rūpniecībā un veicināt ekonomisko aktivitāti, 2020. gada 28. jūlija sēdē MK lēma par 3,5 milj. eiro neizlietotā finansējuma pārdali no **ražošanas telpu un infrastruktūras izveides vai rekonstrukcijas** pirmās atlases kārtas uz projektu otro atlases kārtu. Tas ļaus atbalstīt lielāku skaitu projektu iesniegumu, kas iesniegti otrās atlases kārtas ietvaros.

Otrajā projektu atlases kārtā kopumā turpmāk – CFLA tika iesniegti 52 projekta iesniegumi, bet programmā esošā finansējuma ietvaros varētu apstiprināt tikai 20 projekta iesniegumu. Papildus pārdalītais finansējums palīdzēs efektīvi pārvaldīt programmā esošo finansējumu un ļaus atbalstīt nākamās projekta iesniegumus ar augstāko punktu skaitu.

Šobrīd programmas pirmās kārtas ietvaros turpinās 14 projektu īstenošana, savukārt 19 projekti jau ir īstenoti. Kopumā projekta ietvaros ir pabeigti projekti ar kopējo investīciju apjomu 18 milj. eiro.

ES fondu atbalsts – 11,7 milj. eiro – paredzēts **rūpnieciskās ražošanas ēku un noliktavu energoefektivitāti paaugstinošu pārbūves vai atjaunošanas darbu veikšanai**, kā arī energoefektīvu ražošanas un tās blakusprocesus nodrošinošo iekārtu iegādei, lai aizstātu esošās, mazāk energoefektīvās iekārtas. Tāpat paredzēts, ka finansējumu var ieguldīt ēku inženiersistēmu atjaunošanā, pārbūvē vai izveidē, sekundāro energoresursu atgūšanai no ražošanas tehnoloģiskajiem procesiem un atjaunojamo enerģijas avotu izmantošanā, kā arī projekta tehniskās dokumentācijas sagatavošanai.

Lielāko interesi uzņēmēju vidū ir raisījusi iespēja saņemt **ES fondu līdzfinansējumu akciju emisijai** – CFLA ir saņēmusi astoņus projektu iesniegumus šī mērķa īstenošanai. No pieejamajiem 800 tūkst. eiro pieprasīti 759,2 tūkst. eiro jeb 95 procenti.

Plānotais privātā finansējuma apjoms par 9% pārsniedz kopējo programmā plānoto rezultātu – ES fondu atbalstam, kas tiek sniegts grantu veidā, paredzēts piesaistīt 5,4 milj. eiro privātā finansējuma.

8.2. tabula

Ekonomikas ministrijas kompetencē esošo aktivitāšu ieviešanas progress uz 2020. gada 23. novembri				
Atbalsta programma		ES fondu finansējums (piešķirums) milj. eiro	Maksājumu apjoms milj. eiro	procenti no piešķiruma
1.2.1.1.	Kompetences centri	63,2	38,4	60,8%
1.2.1.2.	Tehnoloģiju pārnese sistēma	30,0	6,1	20,3%
1.2.1.4.	Jaunu produktu ieviešana	52,6	20,4	38,7%
1.2.2.1.	Nodarbināto apmācības	14,7	6,8	45,9%
1.2.2.2.	Inovāciju motivācija	4,8	2,7	56,6%
1.2.2.3.	IKT un netehnoloģiskās apmācības	6,9	1,9	26,9%
3.1.1.1.	Aizdevumu garantijas	43,8	27,6	63,0%
3.1.1.2.	Mezanīna aizdevumi	7,0	5,2	74,0%
3.1.1.3.	Atbalsts mazo, vidējo komersantu finansējuma piesaistei kapitāla tirgos	1,0	0	–
3.1.1.4.	Mikrokredīti un starta aizdevumi	5,0	3,7	74,0%
3.1.1.5.	Ražošanas telpas	49,0	13,8	28,1%
3.1.1.6.	Biznesa inkubatori	23,9	10,4	43,5%
3.1.2.1.	Riska kapitāls	30,6	22,6	74,0%
3.1.2.2.	Tehnoloģiju akselerators	14,6	10,8	74,0%
3.2.1.1.	Klasteru programma	6,2	4,7	76,5%
3.2.1.2.	Starptautiskā konkurētspēja	69,3	36,6	52,8%
4.1.1.	Apstrādes rūpniecības uzņēmumu energoefektivitāte	23,7	10,2	42,8%
4.2.1.1.	Daudzdzīvokļu māju energoefektivitāte	141,5	72,0	50,9%
4.2.1.2.	Valsts ēku energoefektivitāte	93,4	40,3	43,1%
4.3.1.	Centralizētās siltumapgādes energoefektivitāte	49,6	36,5	73,5%
Kopā		730,9	370,6	50,7%

8.3. ES VIENOTAIS TIRGUS

ES vienotais tirgus aptver 30 valstis (27 ES dalībvalstis un 3 Eiropas Ekonomikas zonas (EEZ) valstis – Norvēģiju, Islandi un Lihtenšteinu) ar vairāk nekā 500 milj. patērētāju. ES vienotais tirgus nozīmē teritoriju bez iekšējām robežām, kurā nodrošināta preču, pakalpojumu un kapitāla brīva aprīte, kā arī personu brīva kustība. ES vienotais tirgus, kāds tas ir šobrīd, ir ilgstoša darba rezultāts, pakāpeniski soli pa solim ES dalībvalstīm koordinējot lēmumus ikdienā par ciešāku integrāciju, ir izstrādāti vienoti principi un noteikumi saimnieciskās darbības veicējiem, atcelta robežkontrole, izveidota konkurētspējīgāka komercdarbības vide, patērētājiem nodrošināts plašāks preču un pakalpojumu klāsts, radītas jaunas darba vietas, iedzīvotājiem nodrošināta iespēja dzīvot, strādāt un mācīties citā dalībvalstī, rasta iespēja ieviest vienotu valūtu, kā arī nodrošināti daudzi citi ieguvumi.

Strauji mainīgajā mūsdienu pasaulē ES vienotā tirgus pilnveidošana un pielāgošanās aizvien turpinās, lai veicinātu ES ekonomikas ilgtspējību, attīstību un iedzīvotāju labklājību. 2020. gada 10. martā Eiropas Komisija publicēja vairākus paziņojumus (tā saukto – Marta pakotni), kuros izklāstīta jaunā ES rūpniecības stratēģija, stratēģija maziem un vidējiem uzņēmumiem, ilgtermiņa rīcības plāns Vienotā tirgus noteikumu labākai īstenošanai un sniegta analīze par atlikušajiem šķēršļiem Vienotajā tirgū.

Ilgtermiņa rīcības plāns Vienotā tirgus labākai īstenošanai¹ paredz uz nākotni vērstu pieeju vienotajam tirgum, ar kuru plānots likvidēt atlikušos nepamatotos šķēršļus, novērst jaunu šķēršļu radīšanu, jo īpaši attiecībā uz pakalpojumu sniegšanas brīvību un digitalizāciju. Rīcības plāns paredz 22 konkrētas, savstarpēji integrētas rīcības iniciatīvas, kuras var strukturēt 6 kategorijās: 1) zināšanu paaugstināšana un izpratnes stiprināšana par vienotā tirgus noteikumiem; 2) ES normatīvo aktu pārņemšanas, īstenošanas un piemērošanas uzlabošana; 3) esošo paziņošanas instrumentu labāka

¹ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/HTML/?uri=CELEX:52020DC0094&from=EN>

izmantošana saistībā ar jauniem nacionālo tiesību aktu projektiem, lai preventīvi novērstu nevajadzīgu šķēršļu un administratīvo prasību radīšanu brīvai preču un pakalpojumu aprītei; 4) ES drošības un citām ražošanas prasībām neatbilstošu preču labāka identificēšana vienotajā tirgū un uz ārējām robežām, lai novērstu to tirdzniecību patērētājiem; 5) sadarbības stiprināšana starp Eiropas Komisiju un dalībvalstu tirgus uzraudzības iestādēm, kā arī SOLVIT lomas nostiprināšana kā alternatīvam strīdus izšķiršanas instrumentam un 6) ciešāks dialogs ar dalībvalstīm, lai skaidrotu pieņemto ES tiesību aktu normu būtību un mazinātu uzsāktās pārkāpumu lietas pret dalībvalstīm.

Saskaņā ar *Līguma par Eiropas Savienības darbību* (LESD) 34.-36. un 49.-62. pantā noteikto Latvijā preču un pakalpojumu sniegšanas brīvību un tiesības veikt komercdarbību uzrauga un koordinē EM. Tās kompetencē ir arī tiesību normu identificēšana, kas potenciāli vai faktiski var kavēt ES vienotā tirgus brīvību īstenošanu, tajā skaitā izvērtējot vēl izstrādes stadijā esošos normatīvos aktus.

ES vienotā tirgus labākai pārvaldībai EM tīmekļa vietnē ir pieejams **Vienotā tirgus centrs**, kurā vienkopus pieejama informācija par dažādiem ES informācijas un palīdzības dienestiem. ES Vienotā tirgus centra galvenais mērķis ir palīdzēt uzņēmējiem izmantot visas ar ES vienoto tirgu saistītās priekšrocības, kā arī sniegt praktisku palīdzību saistībā ar preču un pakalpojumu sniegšanas brīvības ierobežojumiem.

Tehnisko noteikumu paziņošana kalpo kā preventīvs, vienots un caurskatāms monitoringa instruments, lai izvērtētu un novērstu tādu prasību noteikšanu normatīvajos aktos, kuras varētu radīt šķēršļus brīvai preču, kā arī informācijas sabiedrības pakalpojumu aprītei. Tehnisko noteikumu saskaņošanas procesā piedalās ne tikai ES dalībvalstu atbildīgās institūcijas, tajā var iesaistīties ikviens komersants, lai sniegtu savus komentārus un iebildumus par jebkuru ES dalībvalstīs sagatavotu tiesību akta projektu, kas potenciāli var ietekmēt komersanta produkcijas eksportu vai informācijas sabiedrības pakalpojumu pārrobežu sniegšanu. Ar dalībvalstu paziņotajiem tehnisko noteikumu projektiem var brīvi iepazīties *Tehnisko noteikumu informācijas sistēmas (TRIS) datu bāzē*¹, kurā informācija par projektiem pieejama arī latviešu valodā. Ja komersantam ir radušies iebildumi par citu valstu tehniskajiem noteikumu projektiem, kuri potenciāli vai faktiski var ietekmēt viņa produkta noietu attiecīgās ES valsts tirgū, komersants ir tiesīgs iesniegt savus iebildumus atbildīgajā ministrijā, kuras kompetencē ir attiecīgās politikas jomas koordinēšana Latvijā.

Lai nodrošinātu EEZ valsts pārvaldes iestāžu administratīvo sadarbību, EK ir izveidojusi **Iekšējā tirgus informācijas sistēmu** (IMI). IMI sistēma ļauj ātri un efektīvi sazināties EEZ valstu atbildīgajām iestādēm valsts, reģionālā un vietējā līmenī. Dalībvalstu iestādes, izmantojot IMI sistēmu, var pārbaudīt juridisko un fizisko personu iesniegumos norādīto informāciju, citās dalībvalstīs izdoto dokumentu autentiskumu, kā arī noskaidrot citus jautājumus saskaņā ar attiecīgajos ES tiesību aktos noteikto. Tādējādi dokumentu iesniedzējs tiek atbrīvots no birokrātiskiem šķēršļiem dažādu pārrobežu jautājumu risināšanā ES vienotajā tirgū. Nacionālais IMI sistēmas koordinators Latvijā ir EM. IMI palīdz īstenot 67 administratīvās sadarbības procedūras 17 dažādās politikas jomās.

Piemēram, *Pakalpojumu direktīvā (2006/123/EK)* dalībvalstīm ir noteikts pienākums informēt par pakalpojumiem, kas var radīt būtisku kaitējumu cilvēku veselībai, dzīvībai un videi, tāpēc IMI sistēmā ir izveidots *Brīdinājuma mehānisms*, kas nodrošina uzraudzības iestāžu sadarbību risku novēršanā. IMI sistēmā ir reģistrētas 126 Latvijas atbildīgās iestādes dažādās jomās – pakalpojumu jomai piesaistītas 63 iestādes, profesionālās kvalifikācijas – 29, darba ņēmēju norīkošanas – 9, pacientu tiesību – 5, e-komercijas – 1, vilcienu vadītāju apliecību – 2, publisko iepirkumu – 31 (viena iestāde var tikt piesaistīta vairākām jomām). 2016. gadā *Direktīvas 2013/55/ES* ietvaros IMI sistēmā tika izveidota *Eiropas profesionālā karte*, kas tiek izdota tiem reglamentētās profesijas pārstāvjiem, kuri vēlas strādāt citā ES vai EEZ dalībvalstī tajā pašā profesijā. No 2017. gada *Regulas 2016/1628* ietvaros tiek apstrādāti pieprasījumi attiecībā uz *ES tipa apstiprinājumiem*, kas piešķirti autocelēm neparedzētai transporta teknikai. Savukārt no 2018. gada *Vispārīgās datu aizsardzības regulas (Regula 2016/679)* ietvaros notiek informācijas pieprasījumu un paziņojumu apstrāde pārrobežu gadījumu kontekstā, kas palīdz nodrošināt augstāku datu aizsardzību. Tāpat no 2018. gada *Regulas 2016/1191* ietvaros IMI sistēmā ir izveidots publisko dokumentu reģistrs, kas ļauj aplūkot citā dalībvalstī izdotos tipveida dokumentus un viltotu dokumentu piemērus, savukārt no 2019. gada februāra tiek apstrādāti informācijas pieprasījumi publisko dokumentu jomā, kas atvieglo informācijas apmaiņu par attiecīgajiem valsts iepirkumiem un veicina pretendentu ātrāku izvērtēšanu. No 2019. gada septembra IMI tiek apstrādāti pieprasījumi par ieroču pārvaļādžiem un licenču izsniegšanu. 2020. gadā tika izveidots patērētāju aizsardzības sadarbības modulis, kā arī tika ieviests modulis Eiropas tiesiskās aizsardzības tīkla lietu risināšanai un informācijas apmaiņai.

No 2020. gada janvāra līdz oktobrim Latvija citām dalībvalstīm ir nosūtījusi 156 informācijas pieprasījumus IMI sistēmā: profesionālās kvalifikācijas jomā – 150, publisko iepirkumu jomā – 3, pakalpojumu jomā – 2, pacientu tiesībās – 1. Latvijā ir saņemts 121 informācijas pieprasījums: profesionālās kvalifikācijas jomā – 118, pakalpojumu jomā – 1, pacientu tiesībās – 2.

Kopš 2004. gada Latvijā darbojas EK un dalībvalstu izveidots alternatīvs ES vienotā tirgus problēmu risināšanas tīkls – **SOLVIT centrs**. Tā uzdevums ir rast ātru un praktisku risinājumu ES vienotā tirgus problēmām, kuras ir izraisījuši valsts iestāžu pieņemti lēmumi, nepareizi piemērojot ES tiesību normas. Situācijās, kad iedzīvotājs vai uzņēmējs cieš no citu

¹ <http://ec.europa.eu/growth/tools-databases/tris/lv/search>

dalībvalstu atbildīgo iestāžu prettiesiski pieņemtajiem lēmumiem, SOLVIT centrs darbojas kā bezmaksas problēmu risināšanas instruments. SOLVIT centri atrodas katrā ES/EEZ dalībvalstī. No 2020. gada janvāra līdz oktobrim Latvijas SOLVIT centrs ir saņēmis 29 sūdzības (kā *Home center* – Latvijas pilsoņu problēmas ES valstīs) un 9 sūdzības (kā *Lead center* – ES pilsoņu problēmas Latvijā). Lai iesniegtu sūdzību SOLVIT centrā, lietai jāatbilst šādiem kritērijiem: 1) lēmumu ir pieņēmusi valsts iestāde; 2) valsts iestāde atrodas citā ES dalībvalstī (pārrobežu elements); 3) ir pārkāptas ES tiesību normas (regulas, direktīvas u.tml.). Visbiežāk Latvijas SOLVIT centrā risinātās 1) privātpersonu lietas – saistītas ar sociālajiem pabalstiem un uzturēšanās atļauju izsniegšanu citās dalībvalstīs, 2) uzņēmēju lietas – saistītas ar preču un pakalpojumu sniegšanas brīvības ierobežojumiem, pievienotās vērtības nodokļa atmaksu un profesionālās kvalifikācijas atzīšanu.

Lai veicinātu komercdarbību un inovācijas pakalpojumu sektorā, kā arī valsts pārvaldes pakāpenisku modernizāciju un vienkāršošanu, viena no Latvijas prioritātēm ES ir **pakalpojumu sniegšanas brīvības veicināšana**. Pakalpojumu jomā sadarbībā ar nevalstiskajām organizācijām un valsts pārvaldes iestādēm tiek regulāri veikta normatīvo aktu prasību analīze un gatavoti priekšlikumi nepieciešamajām izmaiņām, lai mazinātu administratīvo slogu komersantiem. Tiek pārskatītas administratīvās barjeras un procedūras, attiecīgi likvidējot vai vienkāršojot prasības atļauju, licenču, sertifikātu, apliecinājumu u.c. dokumentu izsniegšanai, kā arī radot iespēju nepieciešamās procedūras veikt elektroniski.

Uzņēmējdarbībai nepieciešamā informācija elektroniski, kā arī e-pakalpojumi pieejami vienuviet Valsts pārvaldes pakalpojumu portālā www.latvija.lv. Portāls pilda arī funkcijas, kas noteiktas *Eiropas Parlamenta un Padomes 2006. gada 12. decembra Direktīvā 2006/123/EK par pakalpojumiem iekšējā tirgū*, kas Latvijas nacionālajā tiesību sistēmā ieviesta ar *Brīvas pakalpojumu sniegšanas likumu*, – katrā ES dalībvalstī jābūt pieejamam vienotajam elektroniskajam kontaktpunktam, kurā vienkopus jābūt pieejamai detalizētai informācijai par publiskajiem pakalpojumiem, kas saistīti ar uzņēmējdarbību pakalpojumu jomā, un jānodrošina iespēja elektroniski izpildīt nepieciešamās administratīvās prasības pakalpojumu sniegšanai dalībvalstī. Portāls ir ietverts arī ES vienotajā kontaktpunktu portālā „EU-GO” par ES dalībvalstīs pieejamajiem publiskajiem pakalpojumiem tiem uzņēmējiem, kas veic pakalpojumu sniegšanu. Informāciju par dzīves situācijām, starpinstītūciju informāciju un funkcionalitāti iedzīvotāju sadaļā sadarbībā ar iesaistītajām iestādēm koordinē VRAA, uzņēmēju sadaļu – EM (skatīt 9.nodaļu).

9. UZŅĒMĒJDARBĪBAS VIDES UZLABOŠANA

Latvijā pasākumi uzņēmējdarbības vides uzlabošanai tiek īstenoti kopš 1999. gada. Ekonomikas ministrija, iesaistoties plašam nozaru ministriju un uzņēmēju pārstāvošo organizāciju lokam, sagatavo *Uzņēmējdarbības vides uzlabošanas pasākumu plānu* (turpmāk – *Uzņēmējdarbības plāns*), kas katru otro gadu tiek atjaunots un to apstiprina valdība. *Uzņēmējdarbības plāns* ir instruments uzņēmējdarbības politikas veidošanai, kas sadzird un risina uzņēmēju identificētās problēmas, un ar tā palīdzību līdz šim ir ieviesti vairāk nekā 560 dažādu pasākumu uzņēmējdarbības vides uzlabošanai. Mērķtiecīgas reformas un cieša sadarbība ar uzņēmējiem ļāvusi Latvijai sasniegt augstus rezultātus arī starptautiskajos reitingos, proti, *Pasaules Bankas Doing Business 2020 reitingā* 190 valstu konkurencē Latvija ierindota 19. vietā. 2019. gada 22. maijā MK tika apstiprināts šobrīd spēkā esošais *Uzņēmējdarbības plāns 2019.-2022. gadam* (skatīt 9.1. ielikumu), tā mērķis ir radīt uzņēmējiem pievilcīgu uzņēmējdarbības vidi: pieejamus un saprotamus pakalpojumus, mazāku administratīvo slogu, un tajā iekļauti 40 pasākumu, kuriem ir ietekme arī uz Latvijas rādītājiem *Pasaules Bankas Doing Business pētījumā*.

9.1. ielikums

Uzņēmējdarbības vides uzlabošanas pasākumu plāns 2019.-2022. gadam

MK 2019. gada 22. maijā apstiprinātajā Uzņēmējdarbības plānā ietvertie pamatprincipi: uz klientu orientēta valsts pārvalde, pakalpojumu digitalizācija, nodokļu sistēmas konkurētspēja, uzņēmējdarbības vides atvērtība, tiesiskums, inovācijas veicināšana. Īpaša uzmanība ir pievērsta inovācijas veicināšanai, cilvēkkapitālam un investoru tiesību aizsardzībai, kas ir būtiskas attīstītas uzņēmējdarbības vides sastāvdaļas.

Uzņēmējdarbības plānā ietvertas 12 uzņēmējdarbības videi būtiskas sadaļas:

1. Uzņēmējdarbības uzsākšana.
2. Būvniecības process.
3. Nekustamā īpašuma reģistrācija.
4. Investoru tiesību aizsardzība.
5. Grāmatvedība un nodokļi.
6. Pārrobežu tirdzniecība – muiža.
7. Līgumsaistību izpilde.
8. Elektrības pieslēgums.
9. Restrukturizācija.
10. Cilvēkkapitāls.
11. Valsts pakalpojumu digitalizācija un pieejamība.
12. Inovācijas veicināšana.

Uzņēmējdarbības plāns izstrādāts ciešā sadarbībā ar valsts iestādēm un uzņēmējus pārstāvošajām organizācijām, tajā ietverti pasākumi, kas izstrādāti, balstoties uz sociālo, sadarbības partneru un valsts institūciju identificētajiem problēmjautājumiem, kā arī ņemot vērā *Doing Business* un Globālās konkurētspējas indeksa reitingu iezīmētās problēmjomas. Vienlaikus ņemti vērā arī rīcības virzieni, kas identificēti Ārvalstu investoru padomes Latvijā izstrādātajās ikgadējās rekomendācijās un atspoguļo ārvalstu investoru identificēto problēmātiku Latvijā.

Ekonomikas ministrija nepārtraukti īsteno dialogu ar uzņēmējiem. Pirmais un galvenais dialoga īstenošanas instruments ir uzņēmēju iesaiste *Uzņēmējdarbības vides pilnveidošanas pasākumu plāna* izstrādē. EM sadarbībā ar nozaru ministrijām un Latvijas Darba devēju konfederāciju, Latvijas Tirdzniecības un rūpniecības kameru, Ārvalstu investoru padomi Latvijā pastāvīgi rūpējas par uzņēmējdarbības vides pilnveidošanas pasākumu izstrādi un īstenošanu. Vienlaikus *Uzņēmējdarbības plāna* izstrādes procesā tiek ņemts vērā ikviena uzņēmuma viedoklis un izvērtēti pieteikti problēmjautājumi.

Ņemot vērā, ka esošā *Uzņēmējdarbības plāna* process ir resursu un laika ietilpīgs, ir nepieciešams veidot daudz efektīvāku modeli uzņēmējdarbības vides pilnveidošanas pasākumu identificēšanai un administrēšanai. Jauno procesu ir nepieciešams veidot kā administratīvā sloga mazināšanas rīku arī paša uzņēmējdarbības vides pilnveidošanas pasākumu izstrādes un administrēšanas procesa gaitā ar mērķi iespējami efektīvi un ātri izstrādāt risinājumus identificētajām problēmsituācijām un veicināt iesaistīto pušu (institūciju) savstarpēju sadarbību. Jaunajam uzņēmējdarbības vides pilnveidošanas pasākumu identificēšanas un administrēšanas procesam ir jābūt ātram un uz mērķi vērstam, kura pamatā ir resoru vienošanās nevis pieeja, ka uzdevumus iestādēm nosaka ar MK lēmumu. *Uzņēmējdarbības plāna* pamatfunkcijas netiks mainītas, tas tiks aizvietots ar efektīvāku procesu (pasākumu identificēšanas un administrēšanas procesu), aizstājot līdzšinējo politikas plānošanas dokumentu ar digitālu vidi, veidojot atgriezenisko saiti un ļaujot pastāvīgi sekot pasākumu ieviešanas progresam. Jauno procesu paredzēts veidot kā nepārtrauktu uzņēmējdarbības vides pilnveidošanas procesu,

aicinot fiziskas un juridiskas personas, nozares pārstāvošās organizācijas un valsts pārvaldes institūcijas sniegt Ekonomikas ministrijai vai citām nozaru ministrijām ierosinājumus par jauniem uzņēmējdarbības vides pilnveidošanas pasākumiem visu gadu.

BIROKRĀTIJAS MAZINĀŠANA

Ar 2019. gada 1. novembri valsts pārvaldes iestādes sāk piemērot *Nulles birokrātijas pieeju tiesību aktu projektu izstrādē*. Pieejas mērķis ir apturēt administratīvā sloga pieaugumu uzņēmējiem. Turpmāk, iesniedzot MK tiesību akta projektu, kas palielina administratīvo slogu vai rada jaunas atbilstības izmaksas uzņēmējiem, ministrijai vienlaikus ir jāiesniedz tiesību akta projekts, kas tai pašai mērķa grupai samazina administratīvo slogu vai atceļ atbilstības prasības līdzvērtīgā apmērā.

Ekonomikas ministrija, vērtējot normatīvo aktu projektus caur uzņēmējdarbības vidi, šo vērtē un skatās, lai uzņēmējiem netiek radīts papildu administratīvais slogs.

INICIATĪVA "IERĒDNIS ĒNO UZŅĒMĒJU"

Lai uzlabotu uzņēmējdarbības vidi, 2020. gadā jau otro reizi EM sadarbībā ar LTRK, LDDK un Junior Achievement Latvia (JAL) organizēja iniciatīvu "Ierēdnis ēno uzņēmēju". Iniciatīvas prototips izstrādāts VK valsts pārvaldes administratīvā sloga mazināšanas inovācijas laboratorijā, līdzdarbojoties visu iesaistīto pušu ekspertiem.

Publiskajā telpā mēs ne reti redzam uzņēmēju stāstus par dažādu pieeju tiesību normu interpretācijā un uzraugošo iestāžu attieksmē. Iniciatīva "Ierēdnis ēno uzņēmēju" ļauj ierēdnim gūt jaunu pieredzi, paplašināt savu redzes loku, "iekāpt uzņēmēja kurpēs" un novērtēt, kā attiecīgais regulējums tiek piemērots praksē un ko nepieciešams pilnveidot turpmākajā darbā. Tāpat tā arvien vairāk nostiprina "konsultē vispirms" principa piemērošanu uzraudzībā, veicina dialogu starp valsti un uzņēmēju un samazinās administratīvo slogu. Iniciatīvas mērķis ir tiesību aktu izstrādātājam un īstenotājam novērtēt sevis / savas iestādes radītā regulējuma darbību tieši pie lietotāja, kā arī apmainīties ar pieredzi.

Iniciatīvas ietvaros ar ierēdni saprotams jebkurš valsts pārvaldes darbinieks (ne tikai amatpersona). Savukārt uzņēmējam iniciatīvas ietvaros ir iespēja pieteikt gan savu ideju, gan sasniegumu, gan arī problēmu, nepastarpināti piedalīties tās izvērtēšanā un sākt risināšanu ar atbildīgo valsts pārvaldes darbinieku. Tāpat tikšanās laikā uzņēmējam ir iespēja gūt ierēdņa konsultāciju, padomu kādas aktuālas problēmas risināšanai, kā arī dot ieteikumus valsts pārvaldes darba procesu un normatīvu uzlabošanai, un līdz ar to piedalīties tiesību aktu izstrādē. Kopumā iniciatīvā ir piedalījušies vairāk nekā 60 uzņēmumu, kā arī vairāk nekā 150 ierēdņu.

MAKSĀTNESPĒJAS REGULĒJUMA PILNVEIDOŠANA

Maksātnespējas jomā nepārtraukti tiek veiktas dažāda veida reformas, lai uzlabotu uzņēmējdarbības vidi. 2019. gada ietvaros, tai skaitā, īstenojot *Maksātnespējas politikas attīstības pamatnostādnes 2016.-2020. gadam* un to plānu, tika veicināta sabiedrības izpratne par tiesiskās aizsardzības procesu un maksātnespējas procesu, stiprināta Maksātnespējas kontroles dienesta un Valsts policijas kompetence, pilnveidots maksātnespējas jomas tiesiskais regulējums un pabeigta maksātnespējas procesa administratora profesijas reforma.

2020. gadā tika turpināts darbs pie komercdarbības un iedzīvotāju ekonomiskās aktivitātes sekmēšanas un pievilcīgas uzņēmējdarbības vides veidošanas, uzsvāru liekot uz otro iespēju fiziskām personām un juridiskām personām, tai skaitā ņemot vērā Starptautiskā valūtas fonda *Novērtējuma ziņojumā par maksātnespējas regulējumu Latvijā* ietvertās rekomendācijas un *Pārstrukturēšanas un maksātnespējas direktīvu*, kas Latvijai un citām ES dalībvalstīm jāievieš līdz 2021. gada 17. jūlijam. Minēto rekomendāciju un direktīvas prasību ieviešanai notiek maksātnespējas regulējuma pilnveidošana, kā arī turpinās darbs pie 2019. gada uzsāktā Interreg Baltijas jūras reģiona transnacionālās sadarbības programmas projektu "RestartBSR" ("Restart SMEs in the Baltic Sea Region") īstenošanas. Projekta mērķis ir veidot institucionālo kapacitāti inovāciju jomas pārstāvjiem, lai atbalstītu uzņēmumus, kas nonākuši finansiālās grūtībās. Kapacitātes veidošanas aktivitātes nodrošinās, ka samazināsies maksātnespējas procesu skaits šādos uzņēmumos, sekmēs Baltijas jūras reģiona veiktspēju netehnoloģiskajās inovācijās un palielinās to uzņēmumu skaitu, kuri spēs atjaunot uzņēmējdarbību, kas savukārt rezultēsies kopējā reģiona izaugsmē, kā arī darba vietu saglabāšanā un to skaita palielināšanā. Mērķa sasniegšanai projekta ietvaros tika analizēta labākā prakse, izstrādāti rīki finansiālās grūtībās nonākušu uzņēmumu atbalstīšanai, kā arī tiek organizēti procesi ieteikumu izstrādei politikas ieviešējiem turpmākai rīcībai esošās situācijas atrisināšanai.

PRINCIPA "KONSULTĒ VISPIRMS" IEVIEŠANA

Virzībā uz izcilu uzņēmējdarbības vidi Latvijā pakāpeniski tiek veikts darbs mērķtiecīgai "konsultē vispirms" principa ieviešanai uzņēmumus uzraugošo institūciju darbībā. "Konsultē vispirms" principa ieviešanas mērķis ir mainīta inspicējošo un kontrolējošo institūciju uzvedības kultūru no primāri represīvas uz atbalstošu. Līdz ar principa iedzīvināšanu tiek veicināta atbilstība normatīvo aktu noteikto prasību izpildē un sekojoši godīgāka konkurence tirgū, tādējādi radot stabilitu, investīcijām labvēlīgu uzņēmējdarbības vidi. Veselīgas un konkurētspējīgas uzņēmējdarbības vides pamatā ir godīgi uzņēmēji, kas vēlas ievērot normatīvo aktu prasības, un iestādes, kas savās uzraudzības darbībās spēj sabalansēt sabiedrības un uzņēmēju intereses.

"Konsultē vispirms" principa sekmīgākai ieviešanai Ekonomikas ministrija sadarbībā ar uzraugošajām institūcijām 2017. gadā izstrādāja "*Konsultē vispirms*" vadlīnijas, kurās kopīgas izpratnes veicināšanai ietverti gan ārvalstu, gan Latvijas uzraugošo iestāžu labās prakses ieteikumi un piemēri sadarbības uzlabošanai starp uzraugošajām iestādēm un uzņēmējiem, kā arī tika parakstīts sadarbības memorands, iestādēm aņņemoties ievērot "Konsultē vispirms" vadlīnijās ietvertos principus.

Lai nodrošinātu projekta "Konsultē vispirms" efektīvu īstenošanu, trīs gadus pēc kārtas pēc īpaši izstrādātas metodoloģijas tika veikts novērtējums par uzraugošo iestāžu progresu, ieviešot "konsultē vispirms" principu iestāžu darbā un klientu apkalpošanā. Novērtējuma dati liecina, ka pēdējos gados īstenotā politika ir bijusi veiksmīga un "konsultē vispirms" princips ir labi iedzīvojis valsts pārvaldē. Iestādes kopumā sekmīgi īsteno "konsultē vispirms" principu - veicina noteikto prasību izpildi, sniedz nepieciešamo atbalstu un sodīt nav to primārais mērķis. 2020. gadā lielākai daļai no iniciatīvā iesaistītām iestādēm viņu klienti (uzņēmēji) sadarbību ir novērtējuši ar 85 un vairāk punktiem (100 punktu skalā). Kopējā datu dinamika rāda pozitīvas tendences klientu viedoklī par valsts iestādēm gandrīz visos jautājumos. Uzņēmēji apstiprina, ka uzraudzības iestāžu darbinieki nav ietekmējami lēmuma pieņemšanā, konsekvēnti piemēro un vienādi interpretē normatīvo aktu prasības un piemēro pārkāpumiem proporcionālas sankcijas. Uzņēmēji novērtē, ka bieži tiek atbalstītas viņu brīvprātīgās darbības neatbilstību novēršanā un tiek piemērots „ieciētības” režīms jauno tiesību aktu prasību ieviešanai, atzīst, ka iestādes izmanto mūsdienīgus un klientiem ērtus informācijas nodošanas kanālus un komunikāciju lielākoties vērtē kā laipnu un atsaucīgu. Vidējais "konsultē vispirms" ieviešanas novērtējuma indekss 2020. gadā ir novērtēts ar 83,51 (no 100 indeksa punktiem). Salīdzinājumam: 2019. gadā – 79,59; 2018. gadā – 78,15.

Projekta mērķu veiksmīgākai sasniegšanai, lai veicinātu atbalstu un izpratni par "konsultē vispirms" iniciatīvu starp uzraudzības iestādēm, iestāžu klientiem (uzņēmējiem), kā arī sabiedrībā kopumā, pēdējos divus gadus atkarībā no katras iestādes gatavības iesaistīties īstenotas dažādas aktivitātes iekšējās un ārējās komunikācijas uzlabošanai dažādos kanālos, iedzīvinot un nostiprinot iniciatīvas vērtības, kā arī nodrošinot "konsultē vispirms" principa atpazīstamību. Rezultātā iniciatīvu "konsultē vispirms" ir izdevies radīt par pozitīvu kustību, kurai vēlmi pievienoties laika gaitā ir izrādījušas arī citas iestādes. 2019. gadā iniciatīvai pievienojās sešas iestādes, kas arī savā darbā piemēro "konsultē vispirms" principu, virzoties uz mērķi uzlabot sadarbību starp uzņēmējiem un valsts pārvaldi, lai veicinātu valsti spēkā esošo prasību izpildi.

Ārkārtējās situācijas apstākļos "konsultē vispirms" principa praktiska izmantošana kļuva par daudzu iestāžu ikdienu, konsultēšanas apjomi daudzkārt pieauga un konsultēšanas formas transformējās klientiem vispieejamākos veidos. Covid-19 pandēmijas ietekmes radītās sekas tikai pastiprināja pārliecību tam, cik nozīmīgs, vērtīgs un nepieciešams uzņēmējiem ir iestāžu atbalsts, konsultācijas, informēšana un laipna, pozitīva attieksme gan ikdienā, gan krīzes situācijās. Šis posms ir palīdzējis straujāk virzīt pārmaiņas attiecībā uz dažādu procesu efektivizēšanu – sekmējot elektronisku informācijas apriti, veicinot gan attālinātas konsultācijas un attālinātas uzraudzības darbības, gan attīstot pašpārbaudes rīkus un ieviešot virtuālos konsultantus, kas kopumā norāda uz klientorientētu pieeju un būtiski atvieglo uzņēmēju sadarbības iespējas un pieejamību iestādēm.

Pateicoties "konsultē vispirms" iniciatīvai, valsts pārvaldes institūcijās veidojas uz pozitīvu pieredzi orientēta kultūra, kuru jāturpina attīstīt. Uzraugošajās iestādēs joprojām tiek turpinātas iesāktās pārmaiņas, t.sk. arvien vairāk plašāk attīstot dažādu digitālo rīku piemērošanu ikdienas darbā, lai, pat atrodoties distancē, valsts būtu tuvāka un pieejamāka sadarbībai un uzņēmējiem. Uz klientu orientēta valsts pārvalde ir būtisks priekšnosacījums efektīvai un ilgtermiņā pozitīvai sadarbībai starp valsts institūcijām un privātā sektora organizācijām.

UZŅĒMĒJDARBĪBAS VIDES DIGITALIZĀCIJA

Viena no prioritātēm izcilas uzņēmējdarbības vides izveidē ir veicināt digitālo risinājumu lietošanu uzņēmējdarbībā, publisko pakalpojumu digitalizāciju, pilnveidojot valsts institūciju kompetences digitalizācijas jomā, kā arī nodrošināt nepieciešamo infrastruktūru digitalizācijas attīstībai (skatīt arī 10. nodaļu).

Modernās digitālās tehnoloģijas (platjosla, lielie dati, datu centri, mākoņpakalpojumi, mākslīgais intelekts, u.c.) rada agrāk nebijušas iespējas esošo procesu, procedūru uzlabošanā, jaunu produktu un pakalpojumu izstrādē, kā arī procesu analīzē un optimizācijā. Taču šobrīd Latvijas uzņēmumi būtiski atpaliek digitālo tehnoloģiju pielietošanā, uzņēmējiem trūkst digitālās prasmes un transformācijai nepieciešamās zināšanas, iemaņas, kā arī atbilstoši rīki (piemēram, produktivitātes

riki digitālajai tirdzniecībai, pārrobežu tirdzniecība tiešsaistē, u.tml.), salīdzinot ar OECD dalībvalstīm. Kaut arī pēc ātrgaitas platjoslas tīkla ieviešanas Latvija pārsniedz OECD un ES vidējo līmeni, tikai daži Latvijas uzņēmumi izmanto jaunas digitālās tehnoloģijas, tādas kā lielo datubāžu analīze, radiofrekvenču identifikācijas tehnoloģija u.c.

Jāatzīmē, ka Eiropas Komisijas publicētā pētījuma¹ rezultāti rāda, ka gandrīz 40% no aptaujātajiem Latvijas uzņēmumiem izmanto vismaz vienu mākslīgā intelekta tehnoloģiju, kas ir tuvu ES vidējam rādītājam (40%). Pēc šī rādītāja Latvija būtiski pārsniedz Igauniju (27%), bet tomēr atpaliek no Lietuvas (54%). Eiropas Komisija uzsver, ka uzlabojumus digitālo pakalpojumu integrācijā uzņēmumos ierobežo augsti kvalificētu speciālistu trūkums. Lai Latvijas MVU vairāk izmantotu digitālās iespējas, būtu svarīgi samazināt attīstību kavējošos faktorus. Piemēram, nozaru asociāciju vadītāji atzīst, ka galvenie šķēršļi aktīvākai uzņēmumu digitālajai transformācijai ir brīvu finanšu trūkums uzņēmumos, kā arī nepietiekamas zināšanas par pieejamajiem digitālajiem risinājumiem.

Digitālās ekonomikas un sabiedrības indeksā (DESI) 2020. gada rangā Latvija ieņem 18. vietu starp 28 valstīm. Latvijas digitālās attīstības līmenis kopumā atbilst ES vidējam līmenim. Pēc savienojamības (4. vieta) un digitālo publisko pakalpojumu (5. vieta) aspekta Latvijas rādītāji pārsniedz ES vidējos rādītājus, bet pēc interneta pakalpojumu lietošanas (19. vieta), cilvēkkapitāla (24.vieta) un digitālo tehnoloģiju integrācijas (23. vieta) aspekta atpaliek. Progresu ļāvuši panākt uzlabojumi savienojamības aspektā (salīdzinoši augsts ir gan ātrdarbīgu platjoslas tīklu pārklājums, gan to izvēšanas līmenis) un digitālo publisko pakalpojumu jomā (Latvijas Atvērto datu portāla atklāšana, kā arī pēc dažādām dzīves situācijām veidota pieeja, kas pieņemta publisko pakalpojumu sniegšanas vajadzībām).

Aizvien vairāk iedzīvotāju izmanto arī internetbankas un e-pārvaldes pakalpojumus, taču pusei iedzīvotāju nav digitālo prasmju vai to līmenis ir zems. Iedzīvotāju digitālo prasmju uzlabošana ir priekšnosacījums, lai varētu izveidot iekļaujošus darba tirgus, kā arī paaugstināt to uzņēmumu produktivitāti, kuri patlaban visai maz izmanto digitālās priekšrocības. Reģionos aizvien ir neizmantots platjoslas optiskā interneta pieslēguma potenciāls, kas nodrošinātu uzticamu un ātru digitālo infrastruktūru uzņēmumiem, kā arī attālinātā darba iespējas nodarbinātajiem. Neskatoties uz pamatinfrastruktūras pieejamību reģionu centros, elektronisko sakaru pakalpojumu nodrošināšana iedzīvotājiem reģionos aizvien nav iespējama, kamēr netiks nodrošināts "pēdējās jūdzes" pieslēgums un atbilstoša pakalpojumu nodrošināšanas politika.

Covid-19 krīze ir paātrinājusi ekonomikas digitalizācijas tendences un darbavietu automatizāciju, līdz ar to jaunā darbavietu un prasmju struktūra var atšķirties no tās, kāda tā bija pirms krīzes, taču tā vienlīdz ir arī iespēja radīt un rast jaunus risinājumus uzņēmējdarbības attīstībai, jaunu risinājumu ieviešanai un inovatīvu produktu radīšanai.

Latvijas uzņēmējdarbības vides attīstības veicināšanai EM 2020. gadā uzsāka *Nacionālās industriālās politikas pamatnostādņu 2021.-2027. gadam* izstrādi, kuru mērķis ir piedāvāt skaidru redzējumu par publisko resursu pārdali par labu produktīvākai nākotnes nozaru, industriju un ideju izaugsmei, mazāk – neproduktīvas tautsaimniecības struktūras noturēšanai, sniedzot atbalstu inovācijas kultūras un radīšanas procesa attīstībai, veidojot pasaules līmeņa zināšanu pārneses atbalsta instrumentāriju loku, kas palīdz radīt un attīstīt jaunas potenciālas zināšanas un idejas, vienlīdz sekmējot uzņēmējdarbības vides produktivitāti un konkurētspēju.

[VIENOTAIS INFORMATĪVAIS PORTĀLS WWW.LATVIJA.LV](http://www.latvija.lv)

No 2020. gada Valsts pārvaldes pakalpojumu portāls www.latvija.lv, īstenojot Eiropas Parlamenta un Padomes Regulu (ES) 2019/515 Par citā dalībvalstī likumīgi tirgotu preču savstarpēju atzīšanu un Regulas (EK) Nr. 764/2008 atcelšanu un Eiropas Parlamenta un Padomes Regulu (ES) 2018/1724, ar ko izveido *Vienotu digitālu vārteju*, lai sniegtu piekļuvi informācijai, procedūrām un palīdzības un problēmu risināšanas pakalpojumiem, un ar ko groza Regulu (ES) Nr. 1024/2012, pilda arī elektronisko produktu vienotā kontaktpunkta funkciju. Ar šī kontaktpunkta starpniecību tiek nodrošināta informācija par produktu savstarpējo atzīšanu, produktu vispārīgiem noteikumiem, produktu tehniskiem noteikumiem, tiesiskās aizsardzības līdzekļiem un tirgus uzraudzības iestādēm nereglementētajā produktu sfērā Latvijā. Līdz 2020. gada beigām šādiem produktu vienotajiem kontaktpunktiem ir jābūt izveidotiem visās ES dalībvalstīs (skatīt 8.3. nodaļu).

Portāla pamatdarbības principi noteikti *Informācijas sabiedrības attīstības pamatnostādņēs 2014.-2020. gadam*, un tiesiskais regulējums atrunāts vairākos MK noteikumos. Sadarbībā ar VARAM ir uzsākta Eiropas Parlamenta un Padomes Regulas (ES) 2018/1724 (2018. gada 2. oktobris), ar ko izveido Vienotu digitālu vārteju, lai sniegtu piekļuvi informācijai, procedūrām un palīdzības un problēmu risināšanas pakalpojumiem, un ar ko groza Regulu (ES) Nr.1024/2012, ieviešana un īstenošana.

No 2020. gada 14. oktobra Valsts pārvaldes pakalpojumu portāla www.latvija.lv apmeklētājiem palīgā nāk arī virtuālais asistents Ēriks. Ar virtuālā asistenta palīdzību portāla apmeklētājiem ir iespēja uzdot jautājumus un saņemt atbildes par dažādiem e-pakalpojumiem un dzīves situācijām. Saskaņā ar pētījumiem virtuālie asistenti spēj atbildēt pat uz 80% rutīnas jautājumu, tādējādi samazinot šādu jautājumu apjomu lietotāju atbalsta dienestā. Aprēķinu vajadzībām tiek

¹ <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/news/european-enterprise-survey-use-technologies-based-artificial-intelligence>

pieņemts, ka portālā www.latvija.lv virtuālais asistents sākotnēji varēs atrisināt līdz 60% no rutīnas jautājumu apjoma. Šī risinājuma ieviešana samazinās www.latvija.lv atbalsta dienesta pieteikumu skaitu, kas saistīts ar standarta problēmsituācijām. Virtuālā asistenta zināšanu bāzi izstrādāja Valsts reģionālās attīstības aģentūras darbinieki, balstoties uz portālā palīdzības dienestā saņemtajiem iedzīvotāju jautājumiem. Katrs portāla www.latvija.lv apmeklētājs var palīdzēt Ērikam kļūt vēl gudrākam, jo tikai virtuālā asistenta lietošana veicinās atbilžu daudzveidību. Virtuālā asistenta ieviešana portālā www.latvija.lv ir loģisks solis ceļā uz draudzīgāku un ērtāku vidi e-pakalpojumu lietotājiem. Taču darbs pie portāla www.latvija.lv attīstības nav pārtraukts, arī turpmāk plānots pilnveidot dažādus pieejamos e-pakalpojumus, uzlabot portāla funkcionalitāti un dizainu, padarot portālu maksimāli draudzīgu, proaktīvu un uz lietotājiem orientētu.

Turpinoties valsts pārvaldes digitālajai modernizācijai, jo īpaši attiecībā uz valsts pārvaldes piedāvāto pakalpojumu pieejamību digitāli, VARAM sadarbībā ar EM un citām publiskajām iestādēm ir uzsākusi Portāla pārveidi, jauna dizaina izstrādi, lai tajā iedzīvotāji un uzņēmēji varētu viegli un sev ērtā veidā atrast nepieciešamo informāciju un saņemt publisko pakalpojumu elektroniski. Lai sekmētu Portāla uzņēmējdarbības sadaļas funkcionalitātes un satura kvalitātes uzlabošanu, EM sadarbībā ar citām ministrijām un to pakļautības iestādēm 2020. gada ietvaros ir aktualizējušas informāciju par pieejamajiem pakalpojumiem lietotājam draudzīgā veidā atbilstoši *Pakalpojumu direktīvas un Vienotās digitālās vārtejas Regulas* prasībām portālā www.latvija.lv. Paredzams, ka iesāktais darbs pie jaunās www.latvija.lv portāla versijas tiks pabeigts 2023. gadā.

10. INOVĀCIJA UN JAUNĀS TEHNOLOĢIJAS

Būtisks priekšnoteikums pārejai uz inovatīvo ekonomiku ir Latvijas inovācijas sistēmas stiprināšana, novēršot tās nepilnības un veicinot savstarpēju mijiedarbību starp visiem inovācijas sistēmas subjektiem – uzņēmējdarbību, zinātni un izglītību, kā arī finanšu un likumdošanas sistēmām.

Saskaņā ar Eiropas Inovāciju reitinga (*European Innovation Scoreboard*) 2020. gada novērtējumu Latvija ir pakāpusies uz 23. vietu starp 27 pētījumā iekļautām ES dalībvalstīm, salīdzinot ar 2019. gada pārskata datiem, vienlaikus saglabājot pozīciju grupā “vidējie inovatori”, kuru sniegums inovācijas jomā ir no 50-90% no ES vidējā līmeņa.

Latvijas inovācijas sniegums (*Summary Innovation Index*) kopš 2012. gada ir palielinājies par 23,3 procentpunktiem (ES vidēji – par 8,9 procentpunktiem), kas ir viens no augstākajiem rādītāja pieaugumiem starp dalībvalstīm. Tomēr Latvijā inovāciju attīstību un politikas plānošanas mērķu sasniegšanu kavē salīdzinoši zemi ieguldījumi pētniecībā un attīstībā, īpaši uzņēmējdarbības sektorā (2019. gadā – 8,9% no ES vidējā rādītāja).

Latvijas kopējie izdevumi P&A 2019. gadā bija 195,1 milj. EUR un veidoja 0,64% no IKP. Salīdzinot ar 2018. gadu, tie pieauga par 4,8%. Par 13,9% palielinājās arī uzņēmēju ieguldījumi P&A aktivitātēs, ko ietekmēja īstenotie pasākumi inovāciju veicināšanai valsts kapitālsabiedrībās, kā arī pasākumi inovāciju ieviešanas sekmēšanai MVU. Kopumā P&A finansēšanas struktūra liecina, ka ieguldījumi pētniecībā un attīstībā Latvijā lielā mērā ir atkarīgi no ESIF finansējuma.

Privātā sektora ieguldījumi P&A Latvijā ilgstoši saglabājas zemā līmenī. Laikā no 2011. līdz 2019. gadam uzņēmēju ieguldījumi P&A vidēji veidoja 23,4% no kopējām investīcijām P&A (0,14% no IKP). Šis rādītājs būtiski atpaliek no ES dalībvalstīm, kur uzņēmēji nodrošina vairāk nekā pusi no kopējiem ieguldījumiem P&A (2018. gadā: ES-27 – 58,9%; Latvijā – 23,3%). Tāpat privātā sektora ieguldījumi augstākās izglītības un zinātnes sektorā Latvijā ir nenozīmīgi, kas liecina par uzņēmēju un zinātnieku nepietiekamu sadarbību.

Latvijas uzņēmēju zemo aktivitāti un kapacitāti P&A jomā lielā mērā ietekmē esošā ekonomikas un biznesa struktūra – zems augsto un vidēji augsto tehnoloģiju īpatsvars Latvijas tautsaimniecībā. Dati liecina, ka izvirzītais mērķis privātā sektora P&A ieguldījumiem 2020. gadā (48% no kopējiem ieguldījumiem P&A) netiks sasniegts.

Laika periodā no 2016. līdz 2018. gadam 32,9% no visiem Latvijas uzņēmumiem bija inovatīvi, kas ir par 2,6 procentpunktiem vairāk nekā iepriekšējā periodā (2014.-2016. gads), tomēr šis rādītājs atpaliek no vidējā ES valstīs (2014.-2016. gads: ES-27 – 49,5%). Inovatīvo uzņēmumu apgrozījums no kopējā uzņēmumu apgrozījuma šajā periodā palielinājās par 6,4 procentpunktiem, sasniedzot 59,7%, kas liecina, ka pieprasījums pēc inovatīvo uzņēmumu produkcijas vai pakalpojumiem ir pieaudzis.

Kopumā inovatīvo uzņēmumu īpatsvars kopš 2016. gada pārsniedz 30% no kopējo uzņēmumu skaita. Esošās tendences pozitīvi ietekmējusi arī valsts interence dažādu rīcību, t.sk. informēšanas kampaņu, atbalsta programmu, normatīvā regulējuma un uzņēmējdarbības vides uzlabojumu veidā.

Galvenie izaicinājumi inovācijas sistēmas pilnveidošanai:

- vāja sadarbība starp uzņēmējdarbības sektoru un zinātni;
- nepietiekoša radošā un intelektuālā kapitāla izmantošana inovāciju radīšanā, salīdzinoši zema inovācijas kapacitāte un zināšanu absorbcijas spēja uzņēmējdarbības sektorā, kā arī jaunu un progresīvu inovācijās un pētniecībā balstītu darba vietu trūkums;
- vājš pētījumu rezultātu komercializācijas potenciāls;
- nepietiekams nodarbināto skaits zinātnē un pētniecībā, vāji attīstīta un sadrumstalota zinātnes un pētniecības infrastruktūra, kā arī mazs moderni aprīkots laboratoriju skaits tehnoloģiskas ievirzes projektu īstenošanai.

Svarīgi virzieni inovāciju un jauno tehnoloģiju veicināšanā ir šādi:

- inovāciju atbalstošas zināšanu pārneses sistēmas izveide;
- strauji augošu uzņēmumu (*start-up*) veidošana;
- kompetences centru izveide un atbalstīšana;
- digitalizācijas veicināšana (*Industrija 4.0*);
- stratēģisko ekosistēmu attīstība.

INOVĀCIJAS ATBALSTOŠAS ZINĀŠANU PĀRNESES SISTĒMAS IZVEIDE

LIAA, kas vienlaikus nodrošina Vienotā tehnoloģiju pārneses centra izveidi, ir centrālais elements, mediators inovāciju ekosistēmā, kas veicina tehnoloģiju pārneses procesu izpratni un attīstību publiskajās pētniecības organizācijās, pilnveido to rūpnieciskā īpašuma pārvaldības politiku, kā arī veicina starptautisku zināšanu un prasmju pārņemšanu tehnoloģiju pārneses procesu organizēšanai un nodrošina komercializācijas fonda un inovāciju vaučeru atbalsta instrumentu ieviešanu. Inovācijas atbalstoša zināšanu pārneses sistēma 2014.- 2020. gada ES fondu plānošanas periodā tiek īstenota *Darbības programmas „Izaugsme un nodarbinātība” 1.2.1. specifiskā atbalsta mērķa “Palielināt privātā sektora investīcijas P&A” 1.2.1.2. pasākuma “Atbalsts tehnoloģiju pārneses sistēmas pilnveidošanai”* ietvaros. Zināšanu un tehnoloģiju pārneses sistēmas pilnveidošanas mērķis ir pētniecības un uzņēmējdarbības sektora sadarbības prasmju pilnveidošana, zinātniskās darbības ciešāka sasaiste ar pieprasījumu no uzņēmējdarbības sektora puses, apmierinot uzņēmumu vajadzības pēc jaunām tehnoloģijām un inovatīviem risinājumiem.

Tehnoloģiju pārneses programma sniedz iespēju no publiskiem resursiem finansētos pētniecības rezultātus komercializēt jeb pārvērst jaunus produktus un pakalpojumus, kā rezultātā privātais sektors nodrošina pētniecības rezultātu tālāku attīstību un ieviešanu tirgū. Turklāt *Tehnoloģiju pārneses programmas* mērķis ir dot arī ieguldījumu Latvijas *Viedās specializācijas stratēģijas* mērķu sasniegšanā, sekmēt pētniecības organizāciju rīcībā esošo valsts finansēto pētniecības rezultātu komercializāciju gan Latvijā, gan ārvalstīs, kā arī inovācijas aktivitātes veicināšana mazos un vidējos komersantos, tai skaitā arī jaunuzņēmumos tehnoloģiju pārneses ceļā. Tādējādi uzņēmumiem tiek sniegts atbalsts jaunu vai būtiski uzlabotu produktu vai tehnoloģiju attīstībai. Līdz šim *Tehnoloģiju pārneses programmas* ietvaros atbalstu ir saņēmuši 100 komercializācijas ideju projekti, noslēgti 282 līgumi par jaunuzņēmumu atbalstu dalībai izstādēs un vizītēs pie potenciālajiem investoriem, kā arī noslēgti 130 inovāciju vaučeru līgumi. Minētās aktivitātes komersantu un pētniecības organizāciju atbalstam plānots turpināt arī 2021. gadā.

STRAUJI AUGOŠU UZŅĒMUMU (START-UP) VEIDOŠANA

Jaunuzņēmumu attīstība ir svarīgs ķēdes posms inovācijas sistēmā un veicina paradigmas maiņu uz modernu un inovatīvu ekonomiku. Pēdējos gadus EM un tās padotībā esošās iestādes ir aktīvi strādājušas pie vienota piedāvājuma izveides jaunuzņēmumu ekosistēmai. Latvijas jaunuzņēmumu ekosistēma ir kļuvusi atpazīstamāka arī starptautiskā kontekstā. Ik gadu jaunuzņēmumus un to pārstāvjus Latvijā pulcē vairāki vietējie pasākumi un festivāli ar starptautisku tvērumu. 2020. gada ietvaros tika turpināts darbs pie jaunuzņēmumu ekosistēmu regulējošo normatīvo aktu pilnveidošanas, ņemot vērā 2019. gadā īstenotā *Jaunuzņēmumu ekosistēmas pētījumā* apkopotos rezultātus un ieteikumus. 2020. gada 3. septembrī Saeima pieņēma grozījumus *Jaunuzņēmumu darbības atbalsta likumā*, kas paredz atvieglot jaunuzņēmumu kvalifikācijas prasības un mikstināt programmā noteiktos ierobežojumus, paredz iespēju atbalstam kvalificēties arī jaunuzņēmumiem, kuri, lai saņemtu riska kapitāla ieguldījumu, dibinājuši saistīto uzņēmumu ārvalstīs. Ņemot vērā, ka atsevišķu jaunuzņēmumu biznesa idejas izstrādes process var būt ilgāks par pieciem gadiem, ar grozījumiem tiek palielināts vecums kopš to reģistrēšanās Komercreģistrā kā viens no kvalifikācijas kritērijiem, tiek paredzēts samazināt prasību par darba ņēmējiem jaunuzņēmumā ar maģistra vai doktora grādu no 70% uz 50%, tiek paredzēts atcelt nodarbinātības ierobežojumus pie citiem komersantiem (atbalstam augsti kvalificētu darbinieku piesaistei), tiek paredzēts, ka turpmāk tiks atbalstīti ne tikai autonomi komersanti, bet arī tādi, kuru dalībniekiem (akcionāriem) pieder citi komersanti, tiek paredzēts pagarināt atbalsta periodu no 12 mēnešiem likuma esošajā redakcijā uz 24 mēnešiem, tiek paredzēts atcelt prasību likt pārtraukt darba attiecības citos uzņēmumos, pirms jaunuzņēmums ir saņēmis lēmumu par atbalsta piešķiršanu, kā arī ir atļauts jaunuzņēmumiem uz atbalsta programmu pieteikties atkārtoti, tai skaitā, ja nav veikts agrīnās stadijas riska kapitāla ieguldījums.

2020. gadā darbs turpinājās arī pie grozījumiem saistītajos tiesību aktos - grozījumi MK 2017. gada 7. februāra noteikumos Nr.74 “Jaunuzņēmumu atbalsta programmu pieteikšanas un administrēšanas kārtība”, grozījumi MK 2017. gada 17. janvāra noteikumos Nr. 30 “Jaunuzņēmumu darbības vērtēšanas komisijas nolikums”, lai iestrādātu Saeimā pieņemto grozījumu *Jaunuzņēmumu darbības atbalsta likumā* prasības. Papildus notika darbs pie citiem saistītajiem grozījumiem, piemēram, grozījumi likumā “Par iedzīvotāju ienākuma nodokli” un *Komerclikumā* ar mērķi ieviest konkurētspēju daļu opciju regulējumu. Spēkā esošais komerc tiesību regulējums Latvijā paredz iespēju piešķirt akciju pirkuma tiesības tikai AS, tomēr attiecībā uz jaunuzņēmumiem vai citiem strauji augošiem uzņēmumiem, kas darbojas, piemēram, IKT jomā, un to izvēlēta komercdarbības forma ir SIA, tas nav paredzēts. Likumā “Par iedzīvotāju ienākuma nodokli” paredzētais nodokļu atbrīvojums ir piemērojams tikai attiecībā uz AS piešķirtajām akciju pirkuma tiesībām. Līdz ar to, lai kapitāla daļu (akciju) pirkuma tiesības kā darbinieku motivējošu faktoru izmantotu plašākā apjomā, nepieciešami grozījumi likumos. Saeimā pieņemti arī virzītie priekšlikumi grozījumiem *Imigrācijas likumā* attiecībā uz jaunuzņēmumu dibinātāju no trešajām valstīm termiņuzturēšanās atļauju saņemšanu.

2020. gadā turpinātas aktivitātes, kas izriet no starp Ekonomikas ministriju un Latvijas Jaunuzņēmumu asociāciju, Latvijas Privātā un riska kapitāla asociāciju un biedrību “Latvijas Biznesa eņģeļu tīkls” noslēgtā sadarbības līguma, pamatojoties uz MK 2019. gada 5. novembra rīkojumu Nr. 538 “Par apropriācijas pārdali starp Ekonomikas ministrijas budžeta

programmām un apakšprogrammām". Sadarbības līgumi paredz jaunuzņēmumu ekosistēmas veicināšanas pasākumu īstenošanu līdz 2020. gada 31. decembrim.

Turpinot 2019. gadā aizsāktu diskusiju ciklu, EM sadarbībā ar inovāciju stratēģiju uzņēmumu "Helve" no 2020. gada 17. jūnija līdz 26. augustam rīkoja sešu tiešsaistes diskusiju ciklu "#21gsLatvija" – tiešraides tiek nodrošinātas arī sabiedrisko mediju portālā LSM. Tā ietvaros tika pārrunātas šādas tēmas, piedaloties privātā un publiskā sektora pārstāvjiem un ekspertiem: "Digitālā transformācija" par izaicinājumiem digitalizācijai publiskajā sektorā; "Vai Latvija ir digitāla valsts?" par digitālās transformācijas izaicinājumiem valsts pārvaldē; "Bez eksporta nav ekonomikas" par izaicinājumiem eksportā Covid19 ietekmē; "Atvērti biznesam", pievēršoties jautājumiem par šī brīža aktualitātēm uzņēmējdarbības uzsākšanai, kā arī tēma par izaicinājumiem nākotnes ekonomikā.

KOMPETENCES CENTRU PROGRAMMA

Viens no svarīgākajiem uzdevumiem ir veidot uzņēmumu izpratni par pētniecību, attīstību un inovāciju kā uzņēmuma produktivitātes un konkurētspējas pieauguma veicinātājiem. *Darbības programmas "Izaugsme un nodarbinātība" 1.2.1. specifiskā atbalsta mērķa "Palielināt privātā sektora investīcijas P&A" 1.2.1.1. pasākuma "Atbalsts jaunu produktu un tehnoloģiju izstrādei kompetences centru ietvaros" (1.2.1.1. pasākums)* mērķis ir komersantu konkurētspējas paaugstināšana, veicinot pētniecības un rūpniecības sektora sadarbību, īstenojot projektus, kas attīsta jaunus produktus un tehnoloģijas un ievieš tās ražošanā. Galvenie 1.2.1.1. pasākuma izaicinājumi ir nodrošināt ieguldīto investīciju rezultātu sasniegšanu un finansējuma saņēmēju aktīvu iesaisti internacionālu un starpnozaru platformu veidošanā. *Kompetences centru programmas* projektu atlases rezultātā atbalstītu saņēmēji 10 kompetences centri. Kopējais programmas finansējums ir 78,7 milj. eiro, t.sk. ERAF finansējums 63,2 milj. eiro apmērā, tostarp piesaistot privātā sektora finansējumu pētniecībai un attīstībai vismaz 46,7 milj. eiro apmērā.

Otrās kārtas kopā apstiprināts 191 pētniecības projekts, no kuriem pabeigti 174 pētījumi. Uz 2018. gada 31. decembri atbalstu kopā saņēma 149 saimnieciskās darbības veicēji. *Kompetences centru programmas* ietvaros radītas 492 jaunas darba vietas, t.sk. tās, kurās nodarbināti zinātniskie darbinieki publiskajā sektorā. Pētniecības projektu īstenošanā iesaistīti bija 175 maģistranti un doktoranti. Publicēti 238 zinātniskie raksti starptautiskās datu bāzēs indeksētajos žurnālos (Scopus, Web of Science). Piesaistītais privātā sektora finansējums sastāda 24,5 milj. eiro.

Ceturtās kārtas ietvaros uz 2020. gada oktobri apstiprināti 186 pētniecības projekti, t.sk. vairāk nekā 74 starpnozaru pētniecības projekti. Savukārt iesaistīto uzņēmumu līdzfinansējums P&A projektiem uz 2020. gada oktobri sastādīja 11,5 milj. eiro. Ceturtās kārtas ietvaros atbalstu saņēmuši 138 saimnieciskās darbības veicēji. Programma sniedz lielisku iespēju iepazīties ar labo inovāciju praksi. Veiktie ieguldījumi, kas saņemti no ERAF, ir palielinājuši inovāciju skaitu, produktivitāti, eksportspēju un citus rādītājus, kas ievērojami vairo nozaru vispārējo konkurētspēju.

Kompetences centru programmā iesaistītajiem uzņēmumiem Covid-19 pandēmija ietekmēja ienākumu samazināšanos, kas atkarīga no pasūtījuma plūsmas un pirktpējas samazināšanās. Vienlaikus radušās grūtības apgrūtināja uzņēmumiem prognozēt Covid-19 pandēmijas ietekmi uz izmaksu pozīcijām, kas palielina risku projekta īstenošanas izmaiņām. Pagaidām lielākā daļa no pētniecības projektiem virzās pēc plāna, nemainot sākotnēji izvirzīto mērķu sasniegšanu.

Lai veicinātu konkurētspējas palielināšanu, nākotnē arvien lielāka nozīme būs uzņēmumu digitālai transformācijai, veiktajiem ieguldījumiem pētniecībā un jaunu produktu vai tehnoloģiju izstrādei. Galvenokārt uzsvars būtu jāliek uz eksportspējīgo produktu ražošanu ar komercializēšanas potenciālu.

DIGITALIZĀCIJAS VEICINĀŠANA

Digitālā komponente mūsdienās ir neatņemama sastāvdaļa jebkuras nozares uzņēmumam, pieprasot noteikta veida zināšanas, lai uzņēmums spētu pilnvērtīgi izmantot digitālo tehnoloģiju sniegtās priekšrocības. Uzņēmuma digitālā transformācija paredz finansējuma novirzīšanu digitalizācijas, pētniecības un attīstības darbībām, kas ietver tehnoloģiju iespēju izmantošanu ražošanas, tirdzniecības, komunikāciju un finanšu procesos, tai skaitā e-sistēmu un e-pakalpojumu ieviešanu un uzlabošanu grāmatvedības, krājumu kontroles vai pārdošanas jomās, datu uzglabāšanas un pārvaldības infrastruktūras izveidē, ražošanas procesu vai iekārtu modernizēšanā, energoefektivitātes uzlabošanā un digitālo palīgrīku integrēšanā ražotnē. Tāpat svarīga ir tādu tehnoloģiju adaptēšana kā mākslīgais intelekts, augsta veiktspējas datošana, robotika, kiberdrošība, blokķēde u.c., kuras spēs sniegt priekšrocības dažādos uzņēmējdarbības un valsts pārvaldes darbības procesos. Lai efektīvi pārvaldītu šo procesu un vienlaicīgi izmantotu to kā uzņēmumu konkurētspējas paaugstināšanas instrumentu, liela nozīme ir uzņēmumu vadības zināšanu un prasmju līmenim attiecībā uz digitālo tehnoloģiju sniegtajām priekšrocībām attiecīgajā uzņēmuma darbības jomā (skatīt arī 9. nodaļu).

Šobrīd Latvijā ir zems darbaspēka digitālo prasmju līmenis, kas ierobežo digitālo tehnoloģiju izmantošanu uzņēmumos un inovācijas potenciālu. Tikai 43% Latvijas iedzīvotāju vecumā no 16 līdz 74 gadiem ir digitālās pamatprasmes (ES vidēji – 58%), Digitālās ekonomikas un sabiedrības indeksā (turpmāk – DESI), kurš atspoguļo ES dalībvalstu progresu

digitalizācijas jomā, digitālo tehnoloģiju integrācijas jomā 2020. gadā Latvija ieņēma 23. vietu. Tāpat zema IKT speciālistu īpatsvars darbaspēkā (1,7% salīdzinājumā ar ES vidējo 3,9%) kavē digitalizāciju un produktivitāti. Uzņēmējiem trūkst iespēju, kur izvietot savus izstrādātos risinājumus, veikt to testēšanu, trūkst platformas, ko izmantot kā bāzi savu pakalpojumu izvietojumam un pilnveidei. Daudziem uzņēmumiem nav pieejamas korporatīvās tīmekļvietnes, ļoti maz mazu un vidēju uzņēmēju izmanto elektroniskos pārdošanas kanālus, ienākumu līmenis no tiešsaistes tirdzniecības ir viens no zemākajiem. Netiek pietiekami pielietotas tiešsaistes veicināšanas iespējas un e-komercijas attīstīšana, kas DESI ietvaros e-komercijas rezultātā realizēto apgrozījumu pret Latvijas uzņēmumu kopējo apgrozījumu sastāda vien 5% pret 11% kā ES vidējo rādītāju.

Digitālā transformācija kā Latvijas ekonomikas attīstības pamatprincips ir iekļauta vairākos valsts pārvaldes plānošanas dokumentos nākamajam 2021.-2027. politikas attīstības periodam, piemēram:

- *Nacionālajā attīstības plānā 2021.-2027. gadam;*
- *Nacionālās industriālās politikas pamatnostādnēs 2021.-2027. gadam;*
- *Reģionālās politikas pamatnostādnēs 2021.-2027. gadam,*
- un citās saistošās stratēģijās un pamatnostādnēs.

Jāatzīmē, ka valdība atbalsta uzņēmumu digitālo transformāciju, izmantojot vairākas papildu programmas un iniciatīvas, t.sk. ES finansējumu. piemēram, *Kompetences centru programmas* ietvaros. Tie sniedz atbalstu jebkāda lieluma uzņēmumiem un veicina izpēti un nozaru sadarbību jaunu produktu un tehnoloģiju izstrādes projektos, piesaistot viņu līdzfinansējumu 25% apmērā eksperimentālai izstrādei. Latvijā ir arī trīs digitālo inovāciju centri, kuriem paredzēts darboties kā digitālās izcilības centriem un vienotiem digitālās transformācijas kontaktpunktiem. 2021.-2027. gada plānošanas periodā tiks īstenota Eiropas Digitālo inovāciju centru (turpmāk – EDIC) ieviešana Latvijas mērogā ar reģionālo tvērumu. Ekonomikas ministrijas ieskatā EDIC izveide spēs:

- paaugstināt uzņēmumu izpratni par digitālo tehnoloģiju sniegtajām priekšrocībām konkurētspējas veicināšanai;
- nodrošināt digitālās transformācijas procesu katrā uzņēmumā visā Latvijā ar kontaktpersonu un infrastruktūras ieviešanu nacionālā mērogā;
- nodrošināt katram uzņēmumam iespēju:
 - veikt digitālās attīstības stadijas pašnovērtējumu (digitālā brieduma tests);
 - sniegt nepieciešamās digitālo prasmju apmācības uzņēmuma vadībai un tā darbiniekiem;
 - nodrošināt nepieciešamās infrastruktūras digitalizācijas investīciju vajadzību identificēšanu;
 - veicināt tālāko starptautisko atpazīstamību, modernu risinājumu testēšanu un specializētu prasmju apmācību;
 - radīt jaunus inovatīvus produktus un tehnoloģiskos risinājumus.

Līdz šim veiksmīga iniciatīva inovācijas darbību sekmēšanai MVU ir *Tehnoloģiju pārneses programma*, kura nodrošina: (i) inovāciju vaučerus (piemēram, priekšizpētei, rūpnieciskiem pētījumiem, eksperimentālai izstrādei un augsti kvalificēta personāla piesaistei); (ii) izpētes un inovācijas atbalstu (piemēram, atbalstu komercializācijas piedāvājumu sagatavošanai vai dalībai izstādēs un konferencēs); (iii) atbalstu jaunuzņēmumiem (piemēram, tikšanās ar potenciālajiem investoriem).

Uzņēmumu digitalizācijas atbalsts ietver arī iniciatīvas augstu digitālo prasmju attīstīšanai. Piemēram, LIKTA atbalsta apmācību programmas, kuras sekmē digitālo rīku izmantošanu, īpaši MVU vidū. ES līdzfinansētā projekta “Mazo un mikro komersantu apmācības inovāciju un digitālo tehnoloģiju attīstībai Latvijā”, kas tika sākts 2016. gadā, mērķauditorija bija uzņēmēji, vadītāji un MMU darbinieki. Līdz 2019. gada beigām projektā bija iesaistīti vairāk nekā 1 200 uzņēmumu un organizēti vairāk nekā 3 900 apmācību pasākumi.

2020. gadā tika uzsākta Norvēģijas grantu programmas “Uzņēmējdarbības attīstība, inovācijas, mazie un vidējie uzņēmumi” ieviešana Latvijā. Šīs programmas īstenošanu nodrošinās LIAA, un tā sniegs iespēju uzņēmumiem piesaistīt līdzfinansējumu 35% līdz 70% apmērā no projekta attiecināmajām izmaksām zaļo tehnoloģiju un inovāciju ieviešanai.

Lai arī turpmāk adresētu identificētos uzņēmējdarbības digitalizācijas jomas izaicinājumus, nepieciešami pasākumi zināšanu līmeņa celšanai gan digitālo pamatprasmju apgūšanai uzņēmumos, gan augsta līmeņa digitālās pārvaldības prasmju attīstīšana uzņēmumu vadības līmenī, digitālo tehnoloģiju pielietošanai dažādos uzņēmējdarbības procesos, kā arī ir nepieciešams stiprināt valsts un uzņēmumu sadarbību IKT jomā un publiskā sektora digitalizāciju un automatizāciju atbilstoši mūsdienu tehnoloģiskajām iespējām. Tāpat ir jāsekmē pozīciju uzlabošana DESI, ņemot vērā, ka tas kalpo arī kā būtisks investīciju piesaistes aspekts. Šim nolūkam EM ir rezervējusi finanšu līdzekļus darbinieku un uzņēmumu vadītāju

digitālo pamatlīmeņa un vidēja līmeņa apmācību programmu īstenošanai Eiropas Komisijas *Atveseļošanās un noturības finansējuma un Darbības programmas 2021.-2027. gada* Eiropas Reģionālā attīstības fonda (turpmāk – ERAF) ietvaros.

Lai paaugstinātu publiskā un privātā sektora efektivitāti un to savstarpējo mijiedarbību, ir jāattīsta valsts, pašvaldību, komersantu un nevalstisko organizāciju savstarpējā sadarbība un koordinēta informācijas un komunikācijas tehnoloģiju (IKT) ekosistēmas elementu izstrāde, attīstība un funkcionēšana. No otras puses, lai sniegtu iespēju privātajam sektoram radīt jaunus, inovatīvus IKT risinājumus un attīstītu pakalpojumu, kā arī nodrošinātu integrāciju ES Digitālajā vienotajā tirgū, plānots veikt valsts pārvaldes rīcībā esošo datu nodošanu, datu ekonomikas un ekosistēmas radīšanu un pilnveidi, t.sk. datu kopu ar augstu pievienoto vērtību atvēršanu, augstas kvalitātes datu pakalpojumu nodrošināšanu privātajam sektoram, nodrošinot tiešsaistes piekļuvi datiem, turpinot pāreju uz atvērtiem risinājumiem. Šo aktivitāšu īstenošanai EM jau 2018. gadā ir uzsākusi darbu pie publisko pakalpojumu, tādu kā e-pavadzīmju, e-čeku, kases aparātu digitalizācijas un citu publisko pakalpojumu modernizācijas. Nākamā plānošanas perioda ietvaros tiek plānots turpināt pārskatīt publiskā un privātā sektora mijiedarbību pakalpojumu sniegšanā un saņemšanā, lai ar atbalsta pasākumiem pilnveidotu informācijas apmaiņu starp valsti un uzņēmējiem, radot uzņēmējiem iespēju izmantot valsts infrastruktūru kā platformu risinājumu tālākai integrācijai un pilnveidošanai, kā arī nodrošināt pakalpojumu pārrobežu pieejamību, t.sk. “iesniedz vienreiz” principa ieviešanu un proaktīvu pakalpojumu izveidi.

Plānoto darbību un iniciatīvu īstenošana nodrošinās digitālo tehnoloģiju integrāciju uzņēmējdarbībā un to izmantošanu dažādos, ar uzņēmējdarbību saistītos procesos, padarot digitālā formāta lietojumu pašsaprotamu. Digitalizācijas veicināšana nākotnē būs viens no galvenajiem produktivitātes veicināšanas instrumentiem.

STRATĒGISKO EKOSISTĒMU ATTĪSTĪBA

Lai palielinātu Latvijas zinātnieku un uzņēmumu potenciālu nākamajā plānošanas periodā iekļauties Eiropas vadošajās inovāciju platformās un piesaistītu publiskās investīcijas, ir nepieciešama proaktīva rīcība stratēģiskās konkurētspējas faktoru noteikšanai un vietējā sadarbības modeļa (*triple helix*) stiprināšanai. ES daudzgadu budžeta ietvarā pēc 2020. gada, kas iezīmēs turpmāko ES politiku un investīciju virzienus, pētniecība un zinātne izvirzīta kā viena no galvenajām prioritātēm. Ņemot vērā Eiropas Komisijas izvirzītos finansējuma piesaistes nosacījumus un investīciju prioritātes, EM ir deleģējusi LIAA īstenot pilotprojektus trīs attīstības jomās, tādās kā biomedicīna, viedās pilsētas un viedie materiāli.

Pilotprojekti tiek īstenoti pēc vienotas metodoloģijas, kur galvenais uzdevums ir identificēt ekosistēmu galvenos dalībniekus apskatot privāto, publisko un zinātnisko sektoru. Uzdevuma izpildē tika piesaistīti Latvijas vadošie dizaina domāšanas eksperti, lai nodrošinātu visu ieinteresēto pušu interešu ievērošanu un pareizu interpretāciju.

Uzņēmējdarbības ekosistēma ir savstarpēji saistītu uzņēmumu tīkls, piemēram, piegādātāji un izplatītāji, kuri savstarpēji mijiedarbojas, galvenokārt papildinot vai piegādājot galvenās vērtību veidojošās sastāvdaļas to produktos vai pakalpojumos.

Ņemot vērā, ka mērķis ir veicināt Latvijas uzņēmumu (vērtību ķēžu) ciešāku integrāciju globālajās vērtību ķēdēs, viena no būtiskākajām funkcijām, ko projekta īstenošanas laikā nodrošina Ekonomikas ministrija, ir vietējās un starptautiskās redzamības veicināšanas aktivitātes. Tiek veicināta koncepta «viena valsts, viens stāsts» ieviešana, veidojot vienotu informācijas lauku politikas veidotāju un ieviesēju starpā.

Lai attīstītu izveidotās vērtību ķēdes ekosistēmas līdz neatkarīgi funkcionējošām institūcijām, kas noteiktā laika posmā spētu ieņemt vadošo lomu Eiropas pētniecības un inovāciju vidē un spētu integrēties globālās vērtību ķēdēs, EM sadarbībā ar citām atbildīgajām institūcijām ir panākusi ekosistēmas īstermiņa un ilgtermiņa stratēģijas izstrādi. Tāpat pilotprojekta ietvaros 2020. gadā katrā no trim ekosistēmām ir izstrādāts rīcības plāns, kā sasniegt nozares ekselenci, konkurētspēju un spēcīgu izaugsmi pasaules līmenī. Lai turpinātu darbu un attīstītu šīs ekosistēmas līdz neatkarīgi funkcionējošām kopām (klasterim), kas noteiktā laika posmā spētu ieņemt vadošo lomu Eiropas pētniecības un inovāciju vidē un spētu piesaistīt ES fondu investīcijas, ir nepieciešama turpmāka stratēģiska pieeja šādu ekosistēmu attīstībai un rīcības plānu ieviešana.

11. PRODUKTĪVO INVESTĪCIJU UN EKSPORTA VEICINĀŠANA

11.1. FINANŠU PIEEJAMĪBAS VEICINĀŠANA

Finanšu instrumentu ieviešanas mērķis ir samazināt tirgus nepilnības un veicināt jaunu saimnieciskās darbības veicēju izveidi un esošo izaugsmi, nodrošinot pieeju finansējumam perspektīvu un dzīvotspējīgu biznesa projektu īstenošanai tiem saimnieciskās darbības veicējiem, kuri nepietiekama nodrošinājuma, saimnieciskās darbības vēstures, kredītvēstures, neto ieņēmumu plūsmas vai esošo kredītsaistību apjoma dēļ nav spējuši piesaistīt finansējumu no finanšu tirgus dalībniekiem (komercbankām, privātajiem investoriem) biznesa projektu īstenošanai nepieciešamajā apmērā.

2014.-2020. gada ES fondu plānošanas periodā paredzētais Eiropas Reģionālās attīstības fonda (ERAF) finansējums finanšu instrumentiem veido 101 milj. eiro. Papildus šim finansējumam Attīstības finanšu institūcijai „Altum” (ALTUM) ir jāpiesaista indikatīvi savs finansējums vai jāizmanto atmaksātais fondu finansējums (tiešajai mikrokreditēšanai, atbalstam saimnieciskās darbības uzsācējiem un mezanīna aizdevumiem) 68 milj. eiro apmērā, kā arī jāpiesaista ārējais finansējums indikatīvi 36,15 milj. eiro (riskā kapitāla un akcelerācijas pakalpojumu nodrošināšanai).

Ir būtiski nodrošināt finanšu pieejamības nepārtrauktību MVU arī jaunajā ES fondu plānošanas periodā pēc 2020. gada un jāturpina īstenot valsts atbalsta programmas finanšu instrumentu veidā: nodrošinot aizdevumus uzņēmējdarbības uzsācējiem, sniedzot garantijas, kā arī sekmējot riskā kapitāla instrumentu pieejamību. Prioritāri jānodrošina garantiju un riskā kapitāla instrumentu attīstība, vienlaikus nodrošinot savstarpēju papildinātību ar InvestEU plānotajām aktivitātēm.

2020. gada pavasarī, saskaroties ar izaicinājumiem, ko radīja Covid-19 vīrusa izplatība un tā rezultātā valdības pieņemtajiem ierobežojumiem, tika izstrādātas papildu valsts atbalsta programmas, piešķirot 190 milj. eiro valsts budžeta finansējumu. Covid-19 seku mazināšanas programmas galvenokārt mērķētas, lai palīdzētu uzņēmējiem pārvarēt likviditātes grūtības, ko izraisījusi vīrusa izplatība, kā arī lai nodrošinātu finansējumu investīciju projektu īstenošanai, pielāgojot vai pārveidojot savu līdzšinējo komercdarbības modeli.

AIZDEVUMU GARANTIJAS

Aizdevumu garantijas atbalsta pasākumi uzņēmējdarbības uzsākšanai un attīstībai, kad uzņēmumam trūkst pašu līdzekļu un nav pietiekams nodrošinājums, lai piesaistītu nepieciešamo finansējumu no komercbankām, vai arī uzņēmums tiek klasificēts kā pārāk riskants.

Atbalsta programmas īstenošanai ir pieejams ES fondu 2014.-2020. gada plānošanas perioda ERAF finansējums 49,8 milj. eiro mazo un vidējo komersantu atbalstam un iepriekšējo ES fondu periodu atmaksātais finansējums 3,51 milj. eiro apmērā, kas paredzēts lielo komersantu atbalstam.

Programma darbojas kopš 2016. gada jūnija, un līdz 2020. gada 30. septembrim ir izsniegta 561 garantija 124,48 milj. eiro apjomā, garantējot finanšu pakalpojumus aptuveni 170 milj. eiro, kas liecina par nemainīgi augsto pieprasījumu pēc šāda veida finanšu instrumentiem.

PORTFELGARANTIJAS

2017. gada 12. septembrī tika apstiprināta valsts atbalsta programma – portfelgarantijas. Portfelgarantija nodrošina uzņēmējiem iespēju saņemt investīciju un apgrozāmo līdzekļu aizdevumus un finanšu līzingu ar termiņu no 1-10 gadiem un apjomā līdz 250 tūkst. eiro. Atbalsta programmu ievieš ALTUM, kas atklātas atlases procesā atlasījusi un noslēgusi līgumus ar 5 kredītiestādēm, kuras bez ALTUM tiešas iesaistes noteikta finansējuma apjoma ietvaros var uzņēmumiem piešķirt aizdevumu ar valsts garantiju. Garantiju izsniegšanai pieejami 7,8 milj. eiro apmērā no publiskā atmaksātā finansējuma. Kopš programmas uzsākšanas no 2018. gada līdz 2020. gada 30. septembrim portfelgarantijas programmas ietvaros ir izsniegtas 363 garantijas 15,69 milj. eiro apmērā, nodrošinot finanšu pakalpojumus uzņēmumiem 19,61 milj. eiro apmērā.

EKSPORTA KREDĪTU GARANTIJAS

Uzņēmējiem ir pieejama valsts atbalsta programma – eksporta kredītu garantijas, kas paredzētas, lai nodrošinātos pret nemaksāšanas riskiem un debitora valsts politiskajiem riskiem, eksportējot preces un pakalpojumus. Eksporta kredītu

garantija var kalpot arī par nodrošinājumu tirdzniecības finansējuma pieejamībai no kredītiestādēm (faktoringam, kredītlīnijai). Eksporta kredītu garantijas piedāvā ALTUM.

Kopš 2016. gada ir izsniegts 340 eksporta kredītu garantiju 22,06 milj. eiro apmēra garantējot eksporta darījumus aptuveni 70 milj. eiro apmērā.

PARALĒLIE AIZDEVUMI

Paralēlo aizdevumu programma 2014.-2020. gada ES fondu plānošanas periodā tiek īstenota *Darbības programmas „Izaugsme un nodarbinātība” 3.1.1. specifiskā atbalsta mērķa „Sekmēt MVK izveidi un attīstību, īpaši apstrādes rūpniecībā un RIS3 prioritārajās nozarēs” 3.1.1.2. pasākuma „Mezanīna aizdevumi”* ietvaros, kuru plānots ieviest tiešā finanšu instrumentu veidā.

Paralēlo aizdevumu pieejamība nodrošina iespējas saņemt finansējumu tiem saimnieciskās darbības veicējiem, kuriem komercbanku kreditēšanas politikai neatbilstošu finanšu rādītāju (piemēram, uzņemto saistību pret neto ieņēmumiem attiecības, nepietiekama pašu kapitāla nodrošinājuma) dēļ nav iespējams saņemt finansējumu no komercbankām nepieciešamajā apmērā dzīvotspējīgu investīciju projektu realizēšanai. Paralēlo aizdevumu instruments ļauj risināt gan nodrošinājuma, gan nepietiekamas naudas plūsmas problēmu, kā arī savā veidā risina situācijas, kad komercbanka ir sasniegusi maksimālo akceptējamo riska līmeni uz konkrēto klientu vai darījumu un nespēj pati nofinansēt darījumu pilnā apmērā.

Pirmkārt, izmantojot paralēlo aizdevumu, banka saglabā pirmās kārtas ķīlas tiesības uz darījuma nodrošinājumu, tādējādi, sadalot ekspozīciju, bankām ir iespēja uzlabot nodrošinājuma/aizdevuma attiecību un samazināt prognozējamus zaudējumus.

Otrkārt, ALTUM ir iespējams daļu no aizdevuma pamatsummas atlikt uz aizdevuma termiņa beigām, kas ir veids, kā atslēgt klientu naudas plūsmu un atbalstīt augstāka riska projektus.

Treškārt, šobrīd ir iespējams veidot darījumu struktūru tā, lai bankas aizdevums tiktu atmaksāts pirms ALTUM paralēlā aizdevuma atmaksas uzsākšanas, kas ļauj ALTUM aizdevuma daļu uzskatīt par tehniski subordinētu.

Šīs iespējas padara produkta izmantošanu saprotamāku no komercbanku kredītpolitikas viedokļa. Savukārt no klientu – uzņēmēju perspektīvas paralēlais aizdevums ir veids, kā samazināt nepieciešamo klienta paša līdzdalību, kuru bieži vien uzņēmumiem ir visai grūti akumulēt. Programma darbojas kopš 2016. gada jūlija, un līdz 2020. gada 30. septembrim ir izsniegti 16 paralēlie aizdevumi par 7,7 milj. eiro.

MIKROKREDITĒŠANA UN AIZDEVUMI BIZNESA UZSĀCĒJIEM

Starta aizdevumu programma 2014.-2020. gada ES fondu plānošanas periodā tiek īstenota *Darbības programmas „Izaugsme un nodarbinātība” 3.1.1. specifiskā atbalsta mērķa „Sekmēt MVK izveidi un attīstību, īpaši apstrādes rūpniecībā un RIS3 prioritārajās nozarēs” 3.1.1.4. pasākuma „Mikrokreditēšana un aizdevumi uzsācējiem”* ietvaros. Aizdevumi uzsācējiem tiek ieviesti tiešā finanšu instrumentu veidā, savukārt mikrokreditēšana – gan tiešā, gan netiešā finanšu instrumentu veidā.

Starta aizdevumu programma ir nozīmīgs valsts atbalsta veids uzņēmumiem agrīnas stadijas fāzē. Jau ES struktūrfondu un Kohēzijas fonda 2007.-2013. gada plānošanas periodā starta programma bija viena no populārākajām valsts atbalsta programmām jauno uzņēmēju vidū, un ar tās palīdzību komercdarbību Latvijā uzsāka daudz jauni un šobrīd jau populāri mazie un vidējie uzņēmumi. ES struktūrfondu un Kohēzijas fonda 2007.-2013. gada plānošanas periodā kopumā tika izsniegti 1 559 starta aizdevumi par kopējo summu 30,79 milj. eiro, no kuriem 27,74 milj. eiro aizdevumu summas un 3,05 milj. eiro granti procentu likmju subsīdijām.

Kopš 2016. gada jūnija arī aktuālā plānošanas perioda ietvaros tiek sniegti starta aizdevumi dzīvotspējīgu biznesa projektu īstenošanai – investīcijām un apgrozāmiem līdzekļiem. Aizdevumus izsniedz komersantiem, kas nav vecāki par 5 gadiem no dibināšanas brīža, maksimālā aizdevuma summa ir 150 tūkst. eiro. Starta aizdevumi ir būtisks instruments uzņēmējdarbības uzsācējiem, nodrošinot pieeju finansējumam perspektīvu un dzīvotspējīgu biznesa projektu īstenošanai tiem saimnieciskās darbības veicējiem, kuriem nepietiekama nodrošinājuma, saimnieciskās darbības vēstures, kredītvēstures, neto ieņēmumu plūsmas vai esošo kredītsaistību apjoma dēļ nav iespēju piesaistīt finansējumu no finanšu tirgus dalībniekiem (komercbankām, privātajiem investoriem) biznesa projektu īstenošanai nepieciešamajā apmērā.

Līdz 2020. gada 30. septembrim ir noslēgti 427 starta aizdevumi par 10,9 milj. eiro un 118 mikroaizdevumi par 1,5 milj. eiro.

AIZDEVUMI SĪKO (MIKRO), MAZO UN VIDĒJO SAIMNIECISKĀS DARBĪBAS VEICĒJU UN LAUKSAIMNIECĪBAS UN MEŽSAIMNIECĪBAS PAKALPOJUMU KOOPERATĪVO SABIEDRĪBU ATTĪSTĪBAS VEICINĀŠANAI

Lai veicinātu sīko (mikro), mazo un vidējo saimnieciskās darbības veicēju attīstību, kā arī energoefektivitātes paaugstināšanas, atjaunojamo energoresursu veicināšanas, oglekļa dioksīda emisijas samazināšanas un enerģijas izmaksu galapatērētājiem samazināšanas pasākumu īstenošanai ir pieejami apgrozāmo līdzekļu aizdevumi, investīciju aizdevumi un aizdevumi energoefektivitātes pasākumu īstenošanai.

Līdz 2020. gada 30. septembrim ir noslēgti 2 486 aizdevuma līgumi un veikti maksājumi 187,7 milj. eiro.

RISKA KAPITĀLA INSTRUMENTI

Riska kapitāla instrumenti 2014.-2020. gada ES fondu plānošanas periodā pieejami *Darbības programmas „Izaugsme un nodarbinātība” 3.1.2. specifiskā atbalsta mērķa „Palielināt straujas izaugsmes komersantu skaitu” 3.1.2.1. pasākuma „Riska kapitāls”* ietvaros.

SĒKLAS, SĀKUMA UN IZAUGSMES KAPITĀLA FONDI

Turpinot ES struktūrfondu un Kohēzijas fonda 2007.-2013. gada plānošanas perioda pieredzi un ņemot vērā tirgus attīstības tendences, tiek piedāvāti vairāki riska kapitāla instrumenti, kas tiek ieviesti ar publiskās iepirkumu procedūrās izvēlētu finanšu starpnieku palīdzību.

Līdz 2020. gada 30. septembrim riska kapitāla ietvaros ir noslēgti 11 līgumi par 8.2 milj. eiro.

TEHNOLOĢIJU AKSELERATORI

Programma 2014.-2020. gada ES fondu plānošanas periodā tiek īstenota *Darbības programmas „Izaugsme un nodarbinātība” 3.1.2. specifiskā atbalsta mērķa „Palielināt straujas izaugsmes komersantu skaitu” 3.1.2.2. pasākuma „Tehnoloģiju akceleratori”* ietvaros. Programma paredzēta inovatīviem jaunuzņēmumiem biznesa idejas, uzņēmuma un produkta izveidei un attīstībai, lai veicinātu to izaugsmi un konkurētspēju, īpaši tehnoloģiskiem un rūpnieciskiem projektiem.

Pirmssēklas finansējums uzņēmuma izveidei, konsultācijām un produkta izstrādei, izpētei, novērtēšanai un apstiprināšanai tiks sniegts līdz 50 tūkst. eiro apmērā un sēklas finansējums uzņēmumiem, kas būs veiksmīgi izgājuši pirmssēklas ieguldījumu posmu, tālākai izaugsmei, produkta un saimnieciskās darbības modeļa attīstīšanai – līdz 250 tūkst. eiro apmērā.

Programmas nosacījumi ir apstiprināti, ir noslēdzies finanšu starpnieku atlases process publiskās iepirkumu procedūras ietvaros, noslēgti līgumi ar finanšu starpniekiem, un fondi uzsākuši darbību. 3 akceleratoru fondi 2018. gada 2. pusgadā uzsākuši akceleratoru programmu īstenošanu, kā arī tikušas veiktas pirmās sēklas investīcijas uzņēmumos.

Līdz 2020. gada 30. septembrim noslēgti 74 līgumi par 2,9 milj. eiro.

BALTĪJAS INOVĀCIJU FONDS

Papildus ES struktūrfondu programmām finansiāli ietilpīgas riska kapitāla investīcijas piedāvā arī Baltijas Inovāciju fonds (BIF). BIF ir inovatīva Baltijas mēroga ieguldījumu iniciatīva, kas izveidota, lai palielinātu privātā un riska kapitāla finansējuma pieejamību Baltijas valstu uzņēmumiem. BIF finansē un administrē riska kapitāla un sākuma kapitāla fondus, kuri veic agrīnās un izaugsmes stadijas riska kapitāla investīcijas Baltijas mēroga mazos un vidējos uzņēmumos, investīcijas ir apmērā no 3 līdz 15 milj. eiro uzņēmumā. BIF līdzšinēji ir aktīvi 5 riska kapitāla fondi, un to ietvaros ir veiktas 20 riska kapitāla investīcijas kopumā 96,5 milj. eiro apmērā.

2019. gadā tika parakstīts līgums par “Baltijas Inovāciju fondu 2” (BIF2), kura apjoms būs 156 milj. eiro. BIF2 turpmākajos piecos gados šo finansējumu ieguldīs Baltijas valstīs koncentrētajos privātā kapitāla un riska kapitāla fondos, tādējādi attīstot kapitāla ieguldījumus mazajos un vidējos uzņēmumos un sekmējot Baltijas reģiona izaugsmi.

2020. gada 7. maijā MK atbalstīja pievienošanās Trīs jūru iniciatīvas investīciju fondā, un jau septembrī tika parakstīta vienošanās. Trīs jūru valstu investīciju fonds ir kopīga 12 Baltijas, Melnās un Adrijas jūras valstu iniciatīva, lai veicinātu infrastruktūras projektu finansēšanu un attīstību. Fonda resursi nāks no Trīs jūru valstu institūcijām un citiem investoriem

visā pasaulē. Sagaidāms, ka Trīs jūru iniciatīvas investīciju fonda kopējais apjoms būs līdz pat pieciem miljardiem eiro. Fonda kapitāla līdzšinējais apjoms jau sasniedz 500 milj. eiro. Vienlaikus ar ALTUM fondam ir pievienojusies arī Igaunija, apliecinot gatavību veikt ieguldījumu fondā 20 milj. eiro.

Covid-19 SEKU MAZINĀŠANAS PROGRAMMAS

Lai mazinātu Covid-19 vīrusa izplatības ietekmi uz uzņēmējiem, kuri saskaras ar likviditātes problēmām kā arī lai atbalstītu uzņēmumu pārveidi, pielāgojoties jaunajai situācijai, ir izstrādātas vairākas atbalsta programmas, kuru rezultāti parāda nozīmīgu ieguldījumu tautsaimniecībā Covid-19 seku mazināšanai:

- **apgrozāmo līdzekļu aizdevumi** Covid-19 skartajiem uzņēmumiem. Programma tiek īstenota no 2020. gada 25. marta, tās īstenošanai ir paredzēts valsts budžeta finansējums 50 milj. eiro apmērā kā arī ALTUM līdzfinansējums 150 milj. eiro.
Līdz 2020. gada 23. oktobrim izsniegti 477 aizdevumi 85,71 milj. eiro apmērā.
- **kredītu garantijas un portfeljgarantijas** - uzņēmumiem, kuriem Covid-19 izplatības dēļ radušās objektīvas grūtības veikt aizdevumu maksājumus bankās, pieejamas garantija, kas ļauj komercbankai atlikt pamatsummas maksājumus. Programma tiek īstenota kopš 2020. gada 25. marta, un tai paredzēts valsts budžeta finansējums 50 milj. eiro.
Līdz 2020. gada 23. oktobrim izsniegtas 193 garantijas par summu 31,9 milj. eiro garantējot aizdevumus 88,64 milj. eiro apmērā.
- **kapitāla ieguldījumi komersantos**, kuru darbību ietekmējusi Covid-19 izplatība, kuras īstenošanai paredzēti 50 milj. eiro valsts budžeta finansējums;
- **garantijas lielajiem komersantiem**, kuru darbību ietekmējusi Covid-19 izplatība, kuras īstenošanai paredzēti 40 milj. eiro valsts budžeta finansējums;
- **dīkstāves pabalsts** krīzes skartajiem darba devējiem to darbinieku algu kompensēšanai laika posmā no 2020. gada 14. marta līdz 30. jūnijam Valsts ieņēmumu dienests atbalstā izmaksājis 53,8 milj. eiro.

Ņemot vērā Covid-19 otro vilni, MK 2020. gada 10. novembra sēdē apstiprināja jaunas atbalsta programmas:

- **atbalsta programma apgrozāmo līdzekļu kompensēšanai MVU un lielajiem komersantiem**, kuras ietvaros būs pieejami granti 30% apmērā no uzņēmuma bruto darba algas, par kuru nomaksāti darba algas nodokļi 2020. gada augustā, septembrī un oktobrī, kopsummas, bet ne vairāk kā 50 000 eiro par atbalsta periodu no 2020. gada 1. novembra līdz 31. decembrim. Pieejams to nozaru uzņēmumiem, kuru darbība ierobežota ar 2020. gada 6. novembri, kad izsludināta ārkārtas situācija valstī.
- **dīkstāves atbalsts darbinieku, pašnodarbināto personu un patentmaksātāju atlīdzības kompensēšanai** (dīkstāves atbalsts) un **atbalsts nepilnu darba laiku strādājošu darbinieku atlīdzības kompensēšanai** (atbalsts algu subsīdijai). Atbalsts pieejams nozarēs, kuru darbība ierobežota ar izsludināto ārkārtas situāciju valstī. Dīkstāves atbalsts darbiniekam pieejams 70% apmērā no deklarētās mēneša vidējās bruto darba samaksas periodā no 2020. gada 1. augusta līdz 30. oktobrim, ne mazāk kā 330 eiro un ne vairāk kā 1 000 eiro. Dīkstāves atbalsts pašnodarbinātajai personai un autoratlīdzības saņēmējam 75% no vidējiem ienākumiem vai autoratlīdzības, bet ne vairāk kā 1 000 eiro, savukārt dīkstāves pabalsts patentmaksas maksātājam 330 eiro apmērā. Atbalsts algu subsīdijai pieejams 50% no deklarētās mēneša vidējās bruto darba samaksas augustā, septembrī un oktobrī.
- **aizdevumu un to procentu likmju subsīdiju programma jeb krīzes sindicētie aizdevumi**. Sindicētos aizdevumus varēs saņemt lielie un vidējie komersanti. ALTUM aizdevumi tiks sniegti kopā ar kredītiestādēm. Komersants varēs saņemt aizdevumu līdz 15 milj. eiro. Aizdevuma procentu likmju subsīdijas tiks piemērotas ALTUM aizdevumiem. Aizdevuma termiņu noteiks, ņemot vērā nozares specifiku, aizdevuma izmantošanas mērķi, investīciju amortizācijas periodu u.c. aspektus. Termiņš līdz 20 gadiem paredzēts aizdevumiem sākotnējiem ieguldījumiem, nepārsniedzot iegādājamo aktīvu lietderīgo kalpošanas laiku un amortizācijas termiņu. Aizdevums nevarēs pārsniegt 3 gadus apgrozāmo līdzekļu aizdevumiem, kur pieļaujamās izmaksas tiek rēķinātas, pamatojoties uz paredzamajām algu izmaksām, ko rada sākotnējā ieguldījuma rezultātā radītās darbvietas. Atbalsts būs pieejams līdz 2021. gada 31. decembrim. Programmas īstenošanai paredzēts valsts budžeta finansējums 50 milj. eiro apmērā.

11.2. ATBALSTS ĀRĒJO TIRGU APGŪŠANAI

Lai stiprinātu un paplašinātu ekonomisko, rūpniecisko, zinātnisko un tehnisko sadarbību, tai skaitā radot labvēlīgus nosacījumus komersantu sadarbībai, Latvija ir noslēgusi vienošanās par ekonomisko sadarbību ar Apvienotajiem Arābu Emirātiem, Armēniju, Azerbaidžānu, Baltkrieviju, Gruziju, Kazahstānu, Kirgizstānu, Krieviju, Kuveitu, Ķīnu, Moldovu, Turkmēnistānu, Tadžikistānu, Ukrainu, Uzbekistānu, Turciju.

Minēto vienošanos darbības nodrošināšanai ir izveidota Starpvaldību komisija vai Apvienotā komiteja. To darba kārtībā tiek skatīti divpusējās ekonomiskās sadarbības jautājumi, kas aktuāli abām līgumslēdzējvalstīm gan valdības, gan komersantu līmenī tādās jomās kā rūpniecība, tūrisms, transports, farmācija, lauksaimniecība, finanšu pakalpojumi, komunikācijas, profesionālā apmācība, investīciju politika, tehnoloģijas un inovācijas u.c.

Neskatoties uz Covid-19 pandēmijas ieviestajiem ierobežojumiem, lai turpinātu starpvaldību dialogu noslēgto vienošanos ietvaros, 2020. gadā attālināti norisinājās virkne tikšanās, kuru laikā tika skatītas Latvijas sadarbības paplašināšanas iespējas ar Azerbaidžānu, Ukrainu, Turciju, Moldovu un Turkmēnistānu. Arī 2021. gadā tiek plānots pārrunāt aktuālos divpusējās sadarbības jautājumus, izmantojot šī formāta sniegtās iespējas.

Ekonomisko jautājumu risināšanai un Latvijas komersantu atbalstam darbojas Investīciju un attīstības aģentūras (LIAA) pārstāvniecības vairākās pasaules valstīs. Latvijas ārējo ekonomisko pārstāvniecību un sadarbības tīkls nodrošina tās pakalpojumu pieejamību ikvienam uzņēmējam un kalpo par tiltu uz svarīgākajiem ārvalstu tirgiem un ārvalstu uzņēmējiem uz Latviju. Atbalstu komersantiem ārējā mārketinga pasākumu īstenošanai sniedz LIAA, organizējot to dalību nacionālajos standos starptautiskajās izstādēs ārvalstīs, kā arī organizējot tirdzniecības misijas un komersantu līdzdalību valsts augstāko amatpersonu ārvalstu vizīšu ietvaros.

Tāpat LIAA sniedz tiešos eksporta atbalsta pakalpojumus komersantiem, kuri ietver vispārējās konsultācijas, informatīvu semināru par ārējiem tirgiem un ārējās tirdzniecības jautājumiem organizēšanu, kā arī nozaru tirgus apskatu, pētījumu un informatīvo ziņojumu sagatavošanu.

Laika periodā no 2017. līdz 2019. gadam LIAA ir sniegusi 3 464 konsultācijas Latvijas uzņēmumiem, t.sk. 2 852 konsultācijas ir sniegušas Latvijas ārējās ekonomiskās pārstāvniecības. Šajā laika periodā vairāk nekā 1 250 Latvijas uzņēmumu ir saņēmuši atbalstu dalībai ārējā mārketinga aktivitātēs, t.sk. nacionālajos standos, tirdzniecības misijās un valsts amatpersonu vizītēs.

Lai apzinātu Latvijas uzņēmumu aktuālās vajadzības pēc LIAA eksporta atbalsta pakalpojumiem, tai skaitā viedokli par valstīm, kur nepieciešams vislielākais valsts atbalsts, 2020. gada februārī tika veikta Latvijas uzņēmumu aptauja, kuras eksporta tirgus uzņēmumi vēlas apgūt un kādas eksporta atbalsta aktivitātes uzņēmumi vēlas realizēt tirgu apgūšanai. Respondenti – 250 uzņēmumu aptvēra lielākās tautsaimniecības nozares. Papildus tika aptaujātas arī nozaru asociācijas par prioritārajiem eksporta tirgiem tuvāko 5 gadu laikā.

Aptaujātie uzņēmumi kā esošos tirgus min Vāciju, Lietuvu, Igauniju, ASV, Zviedriju, Krieviju, Lielbritāniju, Norvēģiju, Dāniju u.c., kur strādā arī LIAA pārstāvniecības. Arī kā plānotos eksporta tirgus uzņēmumi norāda tos, kur jau ir LIAA pārstāvniecības, taču ir redzama tendence, ka atsevišķos tirgos uzņēmumi saskata lielākas perspektīvas, nekā līdz šim izmantots.

Savukārt nozaru asociācijas kā prioritāros tirgus norādīja ASV, Vāciju, Zviedriju, Dāniju, Itāliju, Ķīnu, Japānu, Franciju, Lielbritāniju, Nīderlandi, Austrāliju, AAE, Norvēģiju, Dienvidkoreju un Beļģiju.

Izanalējot Latvijas ārējās tirdzniecības dinamiku, uzņēmumu un asociāciju aptauju datus, kā arī vērtējot līdz šim pārstāvniecību sniegtos pakalpojumus Latvijas uzņēmumiem, tika pieņemts lēmums slēgt pārstāvniecības Polijā, Lietuvā, Frankfurtē (Vācija), Kazahstānā, Singapūrā un 2020.-2021. gadā atvērt pārstāvniecības Beļģijā, Bostonā (ASV), Dienvidkorejā, Kanādā un Austrijā.

Lai novērtētu LIAA sniegto eksporta atbalsta pakalpojumu kvalitāti, 2020. gada augustā – septembrī Pētījumu centrs SKDS veica 500 eksportējošo uzņēmumu aptauju par LIAA sniegto pakalpojumu vērtējumu, to noderīgumu un svarīgumu eksportējošiem uzņēmumiem.

Saskaņā ar aptaujas datiem eksportētāji salīdzinoši visbiežāk kā noderīgu savam uzņēmumam no dažādiem nosauktajiem LIAA sniegtajiem eksporta veicināšanas pakalpojumiem un organizētajiem pasākumiem norādījuši kontaktu atlasī ārvalstu tirgos, atbalstu Latvijas uzņēmumiem dalībai ārvalstu izstādēs, potenciālo ārvalstu iepircēju vizītes Latvijā, tirgus izpēti, atbalstu uzņēmumu digitalizācijai, dalību LIAA organizētajos biznesa un nozaru forumos, semināros un kontaktbiržās.

Tādējādi ir jāsecina, ka LIAA eksporta atbalsta pakalpojumi uzņēmumiem ir nepieciešami un jāsniedz arī turpmāk, attīstot un paplašinot 2014.-2020. gada ES fondu pasākuma "Starptautiskās konkurētspējas veicināšanas programmu" un tajā piedāvāto pakalpojumu klāstu. Minētās programmas ietvaros atbalsts tiek sniegts mazajiem (sīkajiem) un vidējiem

komersantiem ārējā mārketinga aktivitātēm, lai veicinātu nozaru konkurētspēju, atbalstot uzņēmējdarbību un ieiešanu ārvalstu tirgos (skatīt 11.1. ielikumu).

11.1. ielikums

Starptautiskās konkurētspējas veicināšana

Projekta "Starptautiskās konkurētspējas veicināšana" (turpmāk – Projekts) ietvaros atbalsts tiek sniegts tādām atbalstāmām darbībām kā:

- ražotņu un produktu atbilstības novērtēšanai;
- dalībai starptautiskajās izstādēs ar individuālo stendu vai kopstendā, vai nacionālajā stendā ārvalstīs;
- dalībai tirdzniecības misijās un Latvijas augstu valsts amatpersonu vizītēs ārvalstīs;
- dalībai konferencēs un forumos ārvalstīs ar individuālo stendu, prezentāciju vai klausītāja vai apmeklētāja statusā;
- dalībai ārvalstu kontaktbiržās un ārvalstu kontaktbiržās tiešsaistē;
- dalībai starptautiskajās digitālajās nozaru platformās, tai skaitā digitālajās izstādēs, gala labuma guvēju profila un produktu izvietojumam nozares datubāzēs sadarbības partneru meklēšanai;
- produktu vai pakalpojumu pielāgošanai ārvalstu tirgiem;
- zīmola vai produkta, vai pakalpojuma publicitātei ārvalstu specializētajos nozaru drukātajos un digitālajos medijos;
- telemārketinga pakalpojumiem ārvalstu sadarbības partneru meklēšanai;
- dalībai starptautiskajās nozaru asociācijās;
- konsultatīvā atbalsta nodrošināšanai;
- digitālā mārketinga pakalpojumiem.

Projekta ietvaros atbalsts komersantiem tiek sniegts gan finansiālā (grantu) veidā, gan nefinansiālā jeb LIAA pakalpojumu veidā.

No Projekta sākuma 2016. gada martā līdz 2020. gada 30. septembrim LIAA ir sniegusi 4 799 atbalstus (granta) veidā par kopējo atbalsta summu 17,4 milj. eiro, savukārt LIAA pakalpojumu veidā ir sniegts 1 891 atbalsts.

Vislielākā interese par Projektu komersantiem bija laika periodā no Projekta sākuma līdz 2020. gada sākumam, kad komersanti aktīvi piedalījās starptautiskajās izstādēs, līdz ar to tika apgūts viss Projektā pieejamais (grantu) finansējums 17 milj. eiro apmērā.

Ņemot vērā pasaulē notiekošās ekonomiskās pārmaiņas Covid-19 izraisītā vīrusa un tā ierobežojošo pasākumu rezultātā, t.sk. starptautisko izstāžu atcelšanas, atstāto ietekmi uz uzņēmējdarbības vidi un Latvijas uzņēmumu starptautisko konkurētspēju, tika izstrādāti grozījumi MK noteikumos Nr. 678, kuri stājās spēkā 2020. gada 1. augustā un paredzēja ne tikai papildu finansējuma piešķiršanu Projektam, t.i., 7,8 milj. eiro apmērā (grantu) finansējumam un 10,7 milj. eiro apmērā LIAA pakalpojumiem, bet paredzēja arī dažādu jaunu aktivitāšu, t.sk. digitālu aktivitāšu, iekļaušanu atbalstāmajās darbībās.

Projektā vienmēr viena no populārākajām atbalstām darbībām ir bijusi dalība starptautiskajās izstādēs, bet šobrīd klātienē starptautisko izstāžu norise pasaulē ir apstājusies, līdz ar to arī komersantu interese par Projektu ir mazinājusies. Komersantiem visā pasaulē šobrīd ir jāpārorientējas uz digitālu mārketinga aktivitāšu īstenošanu. Tāpēc Latvijas komersantiem ir dota iespēja izmantot Projektā piedāvātās digitālā mārketinga iespējas, lai veiksmīgāk spētu atrast jaunus ārvalstu sadarbības partnerus un paplašinātu savus eksporta tirgus.

11.3. ĀRVALSTU INVESTĪCIJU PIESAISTES POLITIKA

2013. gadā EM izstrādāja *Latvijas preču un pakalpojumu eksporta veicināšanas un ārvalstu investīciju piesaistes pamatnostādnes 2013.-2019. gadam*. Šīs pamatnostādnes tika grozītas 2017. gada martā. Tajās ir izklāstītas prioritātes un darbības, lai piesaistītu ārvalstu tiešās investīcijas (ĀTI) uz eksportu orientētās nozarēs, kuras kalpo arī kā pamats 2020. gada ĀTI piesaistes aktivitātēs. Šobrīd jaunas Latvijas preču un pakalpojumu eksporta veicināšanas un ārvalstu investīciju piesaistes pamatnostādnes netiek radītas, bet šo pamatnostādņu funkcijas un uzdevumi tiek integrēti EM izstrādātajās *Nacionālās industriālās politikas pamatnostādnēs 2021.-2027. gadam*.

ĀTI piesaistes politika ir vērsta uz Latvijas kā investīcijām pievilcīgas vides konkurētspējas celšanu, ņemot vērā investoru svarīgākos aspektus: valsts makroekonomiskos rādītājus, uzņēmējdarbības vidi – birokrātisko procedūru vienkāršību un stabiliu nodokļu politiku, atbilstošas kvalifikācijas darbaspēka pieejamību, tirgus potenciālu, nepieciešamās infrastruktūras pieejamību, piedāvātos atbalsta instrumentus un stimulus. Būtiski ir piesaistīt ārvalstu investīcijas nozarēs, kas nodrošina tautsaimniecības struktūras maiņu par labu uz ārējo pieprasījumu orientētām nozarēm, īpaši nozarēs, kas tiek definētas kā vidēji augstu un augstu tehnoloģiju nozares.

Ārvalstu investīciju piesaistē prioritāri jāorientējas uz ģeogrāfiski tuvajām kaimiņvalstīm, kurās Latvija ir atpazīstama un nav jāiegulda apjomīgi papildu resursi informatīviem pasākumiem, tāpat uz ekonomiski stabilām un attīstītām valstīm, kurās tautsaimniecības nozaru attīstības potenciāls un vajadzības atbilst Latvijas perspektīvas sadarbības iespējām, kā arī uz valstīm, no kurām globāli ir lielākās izejošo investīciju plūsmas – ASV, Franciju, Vāciju, Lielbritānijas un Ziemeļīrijas Apvienoto Karalisti, Jāpānu, Ķīnu, Krieviju, Indiju.

ĀTI piesaiste un veicināšana tiek iedalīta četros pamatprocesos, tādus kā stratēģija un plānošana (nacionālās investīciju politikas veidošana, mērķu izvirzīšana, investīciju veicināšanas struktūra, konkurētspējas pozicionēšana, nozaru mērķanalīze), intereses veicināšana (mārketinga un uzņēmumu uzrunāšana), apkalpošana (projektu vadība) un investīciju pakalpojumu sniegšana (pēcapkalpošana un pakalpojumu uzlabošana, uzraudzība).

Ārvalstu investīciju piesaistē Latvijā nozīmīga loma ir Latvijas Investīciju un attīstības aģentūrai (LIAA). LIAA investīciju piesaistes stratēģija ir orientēta uz kvalitatīvu ienākošo investīciju projektu apkalpošanu un aktīvu darbību investīciju projektu piesaistē, uzrunājot potenciālos investorus.

Turpmākajos gados LIAA veicinās lielāku investīciju piesaisti RIS3 jomās, mērķtiecīgi veicinot ārvalstu tiešo investīciju pieaugumu zināšanu ietilpīgās nozarēs ar augstu pievienoto vērtību, tai skaitā:

- bioekonomikā;
- viedajā enerģētikā;
- biomedicīnā, medicīnas tehnoloģijās, biofarmācijā un biotehnoloģijās;
- viedajos materiālos, tehnoloģijās un inženiersistēmās;
- informācijas un komunikāciju tehnoloģijās (IKT).

2020. gadā ārvalstu investīciju plūsmu būtiski ietekmēja Covid-19 izplatība pasaulē. Valdībai ierobežojot Covid-19 izplatību Baltijā un izveidojot "Baltijas burbuli", investori turpināja iesāktos investīciju projektus Latvijā, kā arī uzsāka vairākus jaunus projektus. Šajā laikā Latvija guva starptautisku atzinību, pateicoties sasniegtajiem rezultātiem un radītajiem inovatīvajiem risinājumiem, kas veicināja tālāku valsts digitalizācijas pakāpi.

2020. gada augustā, saasinoties politiskajai situācijai Baltkrievijā, LIAA uzsāka mārketinga kampaņu par uzņēmumu relokācijas iespējām uz Latviju, uzrunājot Baltkrievijas tehnoloģiju uzņēmumus, kā rezultātā vairāki uzņēmumi pieņēma lēmumu par pilnīgu vai daļēju pārcelšanos uz Latviju.

Lai veicinātu Latvijas uzņēmējdarbības vides atpazīstamību ārvalstu investoru vidū, 2020. gadā LIAA izveidoja jaunu mājaslapu www.investinlatvia.org, kas sniedz strukturētu, investorus interesējošu, informāciju.

ĀTI piesaistes politikas pilnveidošanas process notiek ciešā sadarbībā ar **Ārvalstu investoru padomi Latvijā** (ĀIPL). Tās veiktās ārvalstu investoru aptaujas sniedz nozīmīgu ieguldījumu investīciju vides uzlabošanai. 2020. gada janvārī tika publicēts FICIL Sentiment Index 2019, kas ir Latvijā strādājošo ārvalstu investoru novērtējums ekonomikas konkurētspējas potenciālam un investīciju videi.

Ārvalstu investoru aptaujas rezultāti liecināja par Latvijas investīciju vides kopumā pozitīvo vērtējumu. Investori atzīmēja, ka, salīdzinot ar 2018. gadu, tā ir nedaudz uzlabojusies. Vairāk nekā puse no aptaujātajiem investoriem pētījumā atzinuši, ka viņi plāno palielināt investīciju apjomu Latvijā.

Tomēr ir dažas nepilnības, kas vājina investīciju vidi. FICIL uzsvēra vairākas prioritātes uzņēmējdarbības vides uzlabošanai – darbaspēka pieejamības palielināšana, augstākās izglītības iestāžu pārvaldības modernizācija, finanšu sistēmas stabilitāte un reputācijas atjaunošana, kā arī valsts pārvaldes efektivitātes pilnveidošana. Vienlaikus investori atzīmē pozitīvās izmaiņas darbaspēka efektivitātē, investīciju stimulus, infrastruktūrā un aizsardzībā. Daudzi investori jo īpaši uzsvēra nulles procentu likmi reinvestētajai peļņai kā ļoti pozitīvu uzlabojumu.

Pētījumā ārvalstu investori sniedz arī vairākus ieteikumus, kā risināt akūtākās problēmas, piemēram, samazināt augstākās izglītības iestāžu skaitu, kā arī veicināt jaunu metožu ieviešanu apmācību procesā, tuvinot izglītības kvalitāti starptautiskajiem standartiem; veicināt labāku izglītības un zinātnes sasaisti ar uzņēmējdarbību; izvairīties no nenoteiktības nodokļu sistēmas un finanšu stabilitātes jautājumos, kā arī veicināt lielāku informācijas pieejamību par veiktajiem uzlabojumiem. Kopumā ārvalstu investori atzīst, ka, lai gan ir panākts progress investīciju vides uzlabošanā, joprojām pastāv potenciāls tās pilnveidošanai.

12. ENERĢĒTIKAS POLITIKA

12.1. ENERĢĒTIKAS TIRGUS UN INFRASTRUKTŪRA

Latvijas enerģētikas politikas galvenā prioritāte, kas noteikta MK 2013. gada 28. maija sēdē apstiprinātajā informatīvajā ziņojumā "Enerģētikas ilgtermiņa stratēģija 2030 – konkurētspējīga enerģētika sabiedrībai" (Enerģētikas stratēģija 2030), ir nodrošināt enerģētikas sektora pozitīvu ietekmi uz Latvijas tautsaimniecību, vienlaikus tiecoties uz energoapgādes drošumu, konkurētspēju un ilgtspēju:

- energoapgādes drošums – enerģijas lietotājiem pieejamas stabilas enerģijas piegādes un attīstīta infrastruktūra;
- konkurētspēja – uz tirgus principiem balstīta enerģētika, kas nodrošina tautsaimniecības tālāko attīstību, tās konkurētspēju reģionā un pasaulē;
- ilgtspējīga enerģija – mazināta atkarība no energoresursu importa, veicinātas jaunas efektīvas atjaunojamo energoresursu izmantošanas tehnoloģijas un veikti energoefektivitātes uzlabošanas pasākumi.

Latvijā ir aktuāla kā gāzes, tā elektroenerģijas infrastruktūras attīstība nacionālā un reģionālā līmenī, kā arī enerģijas piegādes ceļu un avotu diversifikācija, domājot par energoatkarības mazināšanu un ilgtermiņa dekarbonizācijas mērķiem. Apzinoties Latvijas enerģijas patērētāju izklīdēto tīklu un nepieciešamību veicināt patēriņu, vienlaikus palielinot enerģijas ražošanas, piegādes un patēriņa efektivitāti, 2019. gadā tika pievērsta īpaša uzmanība elektroenerģijas tarifu samazināšanas iespējām, kā rezultātā 2020. gadā maksa par elektroenerģijas piegādi tika samazināta par aptuveni 8 procentiem.

ELEKTROENERĢIJAS TIRGUS

Latvijas elektroenerģijas tirgus ir pilnībā liberalizēts no 2015. gada 1. janvāra, kas nozīmē, ka mājsaimniecības, tāpat kā juridiskie elektroenerģijas lietotāji brīvi izvēlas tirgotāju, vienojoties par (neregulētu) elektroenerģijas cenu. Saskaņā ar Sabiedrisko pakalpojumu regulēšanas komisijas (turpmāk – Regulators) elektroenerģijas tirdzniecības reģistru 2020. gada novembrī elektroenerģijas tirdzniecībai ir reģistrēti 43 tirgotāji.

Elektroenerģijas biržas *Nord Pool* Latvijas tirdzniecības apgabals darbu uzsāka 2013. gada 3. jūnijā. Šobrīd *Nord Pool* tirdzniecības apgabali ir atvērti visās trīs Baltijas valstīs, un elektroenerģijas tirdzniecība notiek vienoti un saskaņoti visā Baltijas jūras reģionā. Atvērtajā *Nord Pool* Latvijas elektroenerģijas tirdzniecības apgabalā tirgus dalībnieki var iesniegt savus cenu piedāvājumus darījumiem, kuri notiks nākamajā dienā (nākamās dienas tirgus) vai tās pašas dienas tirgū. Atšķirība tās pašas dienas elektroenerģijas tirgum no nākamās dienas tirgus ir tāda, ka cenu piedāvājumi tiek iesniegti darījumiem, kuri notiks esošajā dienā pēc tam, kad publicēti *Nord Pool* nākamās dienas elektroenerģijas tirdzniecības biržas *ELSPOT* tirdzniecības sesijas rezultāti. Abu tirgu esamība nodrošina ne tikai lielāku Latvijas elektroenerģijas tirgus likviditāti, bet arī efektīvāku tīkla caurlaides spēju izmantošanu, tirgus dalībniekiem uzticamu un caurspīdīgu elektroenerģijas cenu. 2019. gadā vidējā elektroenerģijas cena *Nord Pool* biržā bija 46,28 eiro/MWh, salīdzinājumā ar 2018. gadu cena samazinājās par 7%. 2020. gada deviņos mēnešos vidējā elektroenerģijas cena ir samazinājusies līdz 31,64 eiro/MWh. Tas saistāms ar vēja elektrostacijām īpaši labvēlīgiem laika apstākļiem Zviedrijā, kur būtiski pieaudzis vēja elektrostaciju saražotās elektroenerģijas apjoms, pārsniedzot prognozes. Starpvalstu elektroenerģijas pārvades jaudas ir pietiekamas, lai tas atstātu labvēlīgu ietekmi arī uz elektroenerģijas cenu Latvijā. Tā rezultātā 2020. gadā Latvijas cenu zonā divas reizes tika sasniegta pat negatīva elektroenerģijas cena (zemākais līmenis – mīnus 1,73 eiro/MWh).

Saskaņā ar pārvades sistēmas operatora AS "Augstsprieguma tīkls" elektroenerģijas tirgus apskata datiem par 2019. gadu Latvijas kopējais elektroenerģijas patēriņš, salīdzinot ar 2018. gadu, samazinājies par 1,55%, kas sastāda 7,3 TWh. No minētā apjoma Latvijā saražotā elektroenerģijas daļa 2019. gadā sastādīja 84,7%. Par 4% audzis termoelektrocentrālēs (turpmāk – TEC) saražotās elektroenerģijas apjoms 2019. gadā, salīdzinot ar 2018. gadu, kas secīgi sasaucas arī ar dabasgāzes patēriņa pieaugumu minētajā laika posmā.

Izpildot Eiropas Parlamenta un Padomes 2009. gada 13. jūlija Direktīvu 2009/72/EK par kopīgiem noteikumiem attiecībā uz elektroenerģijas iekšējo tirgu un par Direktīvas 2003/54/EK atcelšanu, Latvijā no elektroenerģijas tirdzniecības un ražošanas uzņēmuma nodalīta elektroenerģijas sadales un pārvades funkcijas nodrošināšana. Kopš 2007. gada 1. jūlija elektroenerģijas sadales sistēmas operatora funkcijas veic AS "Latvenergo" (kapitāldaļu turētāja – EM) neatkarīga meitassabiedrība AS "Sadales tīkls". Regulators Latvijā kopumā izsniedz licences 11 sadales sistēmas operatoriem, no kuriem 99% pakalpojumu valsts teritorijā sniedz AS "Sadales tīkls".

2012. gada 1. janvārī darbību ārpus AS “Latvenergo” koncerna uzsāka AS “Augstsprieguma tīkls” – neatkarīgs pārvades sistēmas operators, kura visu kapitāldaļu turētāja ir FM. Savukārt pārvades sistēmas aktīvu īpašniece ir AS “Latvenergo” meitassabiedrība AS “Latvijas elektriskie tīkli”, kas darbu sāka 2011. gada 1. aprīlī. Līdz šim pārvades sistēmas aktīvus AS “Augstsprieguma tīkls” nomāja no AS “Latvijas elektriskie tīkli”, bet 2019. gada 8. oktobrī MK pieņēma lēmumu par atbalstu AS “Latvijas elektriskie tīkli” kapitāldaļu ieguldījumam AS “Augstsprieguma tīkls” pamatkapitālā, kā rezultātā AS “Augstsprieguma tīkls” savā īpašumā iegūs pārvades sistēmas aktīvus – balstus, līnijas, augstsprieguma apakšstacijas, saistītos nekustamos īpašumus un citus. AS “Augstsprieguma tīkls” ir vienīgais pārvades sistēmas operators Latvijā un darbojas dabiska monopola ietvaros.

2019. gada 27. novembrī Regulators apstiprināja AS “Sadales tīkls” jaunus sadales sistēmas pakalpojumu tarifus, kas no 2020. gada 1. janvāra ir stājušies spēkā un kalpos turpmākos piecus gadus (līdz 2024. gadam ieskaitot). Tādējādi ir samazināta diferenciācija tarifu mainīgā komponente (maksā par elektroenerģijas sadališanu) – vidēji par 8%. Komponente par pieslēguma maksas nodrošināšanu (fiksētā maksa) ir palikusi nemainīga. Samazināt tarifus AS “Sadales tīkls” varēja, pateicoties 2017. gadā uzsāktajai efektivitātes paaugstināšanas programmai, kas turpināsies līdz 2022. gadam.

Viena no svarīgākajām aktualitātēm elektroenerģijas tirgū ir plānotā **Baltijas valstu elektrotīklu integrācija un sinhronizācija ar Eiropas tīklu** (turpmāk – sinhronizācijas projekts), pie kuras darbs uzsākts jau 2007. gadā, kad Baltijas valstu premjeri izvirzīja ideju par šādas iespējas izpēti. Šis projekts ir ES enerģētikas politikas dienaskārtības augšgalā, un ir viens no prioritārajiem projektiem ne tikai Baltijas valstu, bet arī ES līmenī, jo tas ar papildu elektrotīklu starpsavienojumu izbūvi uzlabo ES iekšējā enerģētikas tirgus funkcionēšanu un Enerģētikas savienības mērķu sasniegšanu. Sinhronizācijas projekts ir daļa no kopējā ES integrācijas procesa, kura īstenošana paredzēta līdz 2025. gadam.

Sinhronizācijas projekta ietvaros Baltijas valstu energosistēmas uzsāks darbību sinhronā režīmā ar kontinentālās Eiropas tīklu, vienlaikus atvienojoties no IPS/UPS (Krievijas un Baltkrievijas energosistēma) tīkla. Krievijas un Baltkrievijas, kā arī citu NVS valstu elektroenerģijas, kas kopā ar Baltijas valstīm šobrīd veido BRELL (saīsinājums no *Belarus, Russia, Estonia, Latvia, Lithuania*) loku, iekšējā tirdzniecība, to energosistēmu režīmu svārstības un avārijas tehniski ietekmē un noslogo Baltijas valstu elektrotīklu, ierobežojot Baltijas valstu iespējas pilnībā ieviest ES tiesisko regulējumu elektroenerģijas tirgū, īpaši attiecībā uz jaudu aprēķinu un plānošanu, pārslodžu vadību un tīklu balansēšanu. Ir veikti vairāki pētījumi un priekšizpētes, lai sinhronizācijas projekts noritētu pēc iespējas veiksmīgāk, apzinot visus tehniskos un ekonomiskos apsvērumus, kā arī rastu izmaksu ziņā visizdevīgāko risinājumu. Projekta ietvaros plānota katras Baltijas valsts iekšējās infrastruktūras rekonstrukcija un izbūve, kā arī jauna jūras līdzstrāvas kabeļa *Harmony link* izbūve starp Lietuvu un Poliju.

2019. gada 27. maijā stājās spēkā līgums par Baltijas valstu elektroenerģijas sistēmu pievienošanu kontinentālās Eiropas tīklam. Lai turpinātu virzību uz sinhronizācijas projekta pabeigšanu līdz 2025. gadam, EK sadarbībā ar Baltijas valstīm un Poliju izstrādāja ceļa karti par sinhronizācijas projekta turpmāko ieviešanas gaitu no politiskā skata punkta. MK 2019. gada 18. jūnija sēdē apliecināja Latvijas apņemšanos turpināt sinhronizācijas projektu un deleģēja Ministru prezidentu Krišjāni Kariņu parakstīt politisko ceļa karti Eiropadomes 2019. gada 20.-21. jūnija sanāksmes ietvaros.

Projektu līdzfinansē EK infrastruktūras savienošanas instruments (CEF) 75% apmērā no projekta kopējām attiecināmām izmaksām, atlikušo nepieciešamo finansējumu nodrošina Baltijas valstu pārvades sistēmas operatori – Elering AS, AS “Augstsprieguma tīkls” un Litgrid AB. 2019. gada janvārī apstiprinātais CEF finansējums sinhronizācijas projektam sastāda 323 milj. eiro. Baltijas valstu sinhronizācijas projekta pirmās fāzes pasākumu kopējās izmaksas ir 430,39 milj. eiro, no kuriem 75% jeb 322,79 milj. eiro tiks segti no CEF finansējuma, savukārt pārējās izmaksas būs jāsedz Baltijas valstu elektroenerģijas pārvades sistēmu operatoriem. Latvijai no sinhronizācijas projekta pirmās fāzes izmaksām tika piešķirts līdzfinansējums 57,75 milj. eiro apmērā. 2020. gada maijā Baltijas valstu pārvades sistēmas operatori pieteicās uz līdzfinansējumu sinhronizācijas otrajai fāzei, kas Eiropas Komisijā tika apstiprināts 2020. gada 1. oktobrī. Tā rezultātā Baltijas valstis sinhronizācijas 2. fāzei saņems 719 milj. eiro līdzfinansējumu, nodrošinot nozīmīgu finansējuma daļu visiem 2. fāzē nepieciešamajiem infrastruktūras darbiem.

Otrs būtisks jautājums ir **elektroenerģijas tirdzniecība ar trešajām valstīm**. 2020. gada 25. augustā Latvijas valdība lēma, ka, ņemot vērā pašreizējo notikumu attīstību Baltkrievijā un no tiem izrietošos riskus starptautisko kodoldrošības standartu ievērošanai Astravjecas atomelektrostacijā (AES), nepieciešams apturēt elektroenerģijas tirdzniecību ar Baltkrieviju, ja darbu uzsāk Astravjecas AES. Vienlaikus Latvijas valdība aicināja pārvades sistēmas operatoru izstrādāt elektroenerģijas tirdzniecības jaudu aprēķina metodiku, kas nodrošinātu elektroenerģijas tirdzniecības ar trešajām valstīm saglabāšanu, uzsākot elektroenerģijas tirdzniecību jau esošajā, bet pēdējos gados tirdzniecības plūsmām neizmantotajā Latvijas – Krievijas starpsavienojumā.

2020. gada rudenī visu trīs Baltijas valstu pārvades sistēmas operatori ar būtisku Eiropas Komisijas atbalstu un līdzdalību izstrādāja vienotu kompromisa metodiku elektroenerģijas tirdzniecībai ar trešajām valstīm un iesniedza to saskaņošanai nacionālajās regulatīvajās iestādēs. Latvijas un Igaunijas regulatīvās iestādes sniedza atbalstu izstrādātajai metodikai.

Paralēli Latvijas valdība apstiprināja arī nepieciešamo regulējumu, kas nodrošinās elektroenerģijas izcelsmes izsekojamību. Lai nodrošinātu, ka caur Krieviju Baltijas valstīs neieplūst elektroenerģija tranzītā no Baltkrievijas, Krievijas atbildīgajām instancēm ir jāsniedz izcelsmes apliecinājums, kurā norādīts, ka Latvijā importētā elektroenerģija ir ražota Krievijā.

Līdz ar metodikas apstiprināšanu un nepieciešamā izcelsmes apliecinājumu regulējuma ieviešanu, Latvijā ir radīti visi priekšnosacījumi, par ko bija panākta vienošanās Baltijas valstu starpā, lai uzsāktu elektroenerģijas tirdzniecību Latvijas-Krievijas starpsavienojumā pēc Astravjecas AES darbības uzsākšanas un Lietuvas-Baltkrievijas elektroenerģijas tirdzniecības robežas slēgšanas. Ņemot vērā, ka Astravjecas AES darbību testa režīmā uzsāka 2020. gada 3. novembrī un Lietuva pārtrauca elektroenerģijas tirdzniecību ar Baltkrieviju, Latvija atvēra elektroenerģijas tirdzniecībai Latvijas – Krievijas starpsavienojumu, kas ļaus elektroenerģijas tirdzniecībā ar trešajām valstīm saglabāt *status quo*.

Pietiekami **elektroenerģijas pārvades starpsavienojumi** ir viens no svarīgākajiem priekšnoteikumiem optimālai elektroenerģijas tirgus funkcionēšanai. Latvijas elektroenerģijas tirgus tāpat kā visas Baltijas enerģētikas tirgus pašlaik ir savienots ar kopējo Eiropas enerģētikas tirgu ar diviem Igaunijas un Somijas energosistēmas savienošiem jūras kabeļiem – Estlink I, kura pārvades jauda – 350 MW, un Estlink II, kura pārvades jauda ir 650 MW. Abu starpsavienojuma saišu pārvades jauda ir pietiekama, lai tiktu izlīdzinātas elektroenerģijas cenas *Nord Pool* Igaunijas un Somijas tirdzniecības apgabalos. Lai gan šie starpsavienojumi uzlabo situāciju Igaunijas un Somijas energosistēmu integrācijas un tirdzniecības apgabalu likviditātes nodrošinājumā, tie nemazina pārslodzes rašanās risku Latvijas-Igaunijas šķēsgriezumā, kam, lai arī ir izteikti sezonāls raksturs, tomēr raksturīga negatīva ietekme uz elektroenerģijas cenu dinamiku *Nord Pool* Latvijas un Lietuvas tirdzniecības apgabalos. Turklāt Estlink II noslodze virzienā no Somijas uz Igauniju varētu radīt papildu noslodzi Latvijas-Igaunijas šķēsgriezumā, tādējādi vairojot pārslodzes vai līniju atslēguma risku. Lai uzlabotu starpsavienojumu kapacitāti, 2015. gada nogalē darbību uzsāka Lietuvas-Polijas starpsavienojuma LitPol Link 1. posms ar 500 MW pārvades jaudu. To papildina arī Lietuvas-Zviedrijas starpsavienojuma *NordBalt* darbības uzsākšana ar 700 MW pārvades jaudu.

Daļa no *NordBalt projekta* ir Latvijas rietumu reģionā realizētais 330kV pārvades līnijas projekts “Kurzemes loks”, kas uzsākts jau 2010. gadā un realizēts 3 posmos (330 kV kabeļa izbūve starp apakšstaciju “Rīgas TEC-1” un apakšstaciju “Imanta” 2013. gadā, elektropārvades līnijas Grobiņa-Ventspils izbūve 2014. gadā un 330 kV elektropārvades līnija Ventspils-Tume-Imanta), kopumā veidojot 330 km garu 330 kV elektropārvades līniju, kas palielina jaudas pieejamību un elektroapgādes drošumu Kurzēmē. Tāpat ar “Kurzemes loka” nodošanu ekspluatācijā 2019. gada novembrī Latvijas elektroenerģijas sistēmā ir dots potenciāls atjaunojamo energoresursu ģenerācijas pievienojumam tiklā vismaz 800 MW apjomā. “Kurzemes loka” trešā posma izmaksas 55,1 milj. eiro apmērā sedza CEF.

Arī nākamajos gados viena no plānotajām prioritātēm ir elektropārvades infrastruktūras attīstība, kas veicinās ciešāku Latvijas integrāciju reģiona elektroenerģijas tirgū, kā arī stiprinās infrastruktūras operativitāti un sadarbību.

Stratēģiski svarīga ir arī trešā Igaunijas-Latvijas starpsavienojuma būvniecība, kas ļaus novērst esošās pārvades tīkla pārslodzes un palielināt pieejamo Latvijas-Igaunijas starpsavienojuma pārvades jaudu. Projekta ietvaros paredzēts izbūvēt 330 kV augstsprieguma elektropārvades līniju 176 kilometru garumā no 330 kV apakšstacijas Rīgas TEC-2 līdz Igaunijas-Latvijas robežai. 2020. gada oktobrī pieņemts ekspluatācijā pirmais 28 km garais 330 kV elektrolīnijas posms Rūjienas novadā. Kopumā elektropārvades līnija ir pabeigta arī Mazsalacas, Burtnieku, Alojās un Limbažu novados, un drīzumā tos plānots nodot ekspluatācijā. Līnijas izbūves darbi citos posmos ir nobeiguma fāzē un jau šogad jauno līniju plānots ieslēgt zem sprieguma. Trešā Igaunijas-Latvijas starpsavienojuma kopējās izmaksas ir aptuveni 172,7 milj. eiro. Kopējās projekta izmaksas Latvijas teritorijā plānotas aptuveni 102 milj. eiro. 2014. gada novembrī trešā Igaunijas-Latvijas starpsavienojuma izbūvei piešķirts ES līdzfinansējums 65% apmērā no CEF līdzekļiem.

Tehniski svarīgs projekts ir arī elektropārvades līnija Rīgas TEC-2-Rīgas HES, kura pieņemta ekspluatācijā 2020. gada novembrī. Rīgas TEC-2-Rīgas HES projekts ir svarīgs Latvijas iekšēja tīkla pastiprinājums Igaunijas-Latvijas trešā starpsavienojuma pilnas funkcionalitātes nodrošināšanai ne tikai normālos, bet jo īpaši avārijas un remontu režīmos. Reģionālā mērogā šis tīkla pastiprinājums nozīmīgs caurlaides spējas palielinājumam Baltijas reģionā ziemeļu-dienvidu virzienā.

Lai īstenotu *Eiropas Parlamenta un Padomes Regulā (ES) Nr. 347/2013 (2013. gada 17. aprīlis), ar ko nosaka Eiropas energoinfrastruktūras pamatnostādnes un atceļ Lēmumu Nr. 1364/2006/EK, groza Regulu (EK) Nr. 713/2009, Regulu (EK) Nr. 714/2009 un Regulu (EK) Nr. 715/2009* (turpmāk – Regula Nr. 347/2013) noteiktās prasības EK, izmantojot deleģēto aktu procedūru, tiek pieņemti **ES kopīgu interešu projektu saraksti**. Regula Nr. 347/2013 paredz, ka projekti, kas iekļauti kopīgu interešu projektu sarakstā, var ne tikai pretendēt uz ES līdzfinansējumu, bet arī gūt labumu no ātru un efektīvu atļauju saņemšanas procedūrām, vienlaikus ievērojot vides novērtēšanas un aizsardzības standartus. 2019. gada 3. ceturksnī EK iekļāvusi ES ceturtajā kopīgo interešu projektu sarakstā trešo Igaunijas-Latvijas starpsavienojumu, elektropārvades līniju Rīgas TEC-2-Rīgas HES un sinhronizācijas projektu, no kuriem pirmajiem diviem ar Ministru kabineta rīkojumu piešķirts nacionālo interešu projekta statuss.

Būtiska prioritāte nākamajiem gadiem ir sinhronizācijas projekta turpināšana, uzsākot arī projekta otro fāzi, kam šobrīd piešķirts Eiropas infrastruktūras savienošanas instrumenta (CEF) līdzfinansējums. Vienlaikus Latvijas pusei ir ļoti būtiski aizstāvēt pozīciju par nepieciešamo CEF budžeta apjomu nākamajā atbalsta periodā 2021.-2027. gadā ne vien

sinhronizācijas projekta kontekstā, bet arī pārrobežu sadarbības projektiem atjaunojamo energoresursu jomā, lai radītu labvēlīgus apstākļus valsts iekšējās ģenerācijas apjoma palielinājumam.

Kopš 2015. gada, kad tika pilnībā atvērts elektroenerģijas tirgus, noteiktai elektroenerģijas lietotāju grupai pieejams **aizsargātā lietotāja tirdzniecības pakalpojums**, lai izpildītu ES tiesību aktos izstrādātās rekomendācijas attiecībā uz enerģētiskās nabadzības riska mazināšanu mazaizsargātajiem enerģijas lietotājiem. Aizsargātais lietotājs (aptuveni 150-160 tūkst. ģimeņu/personu) – trūcīga vai maznodrošināta ģimene (persona), daudz bērnu ģimene vai ģimene (persona), kuras aprūpē ir bērns ar invaliditāti, vai persona ar I invaliditātes grupu, kura izlieto elektroenerģiju savā mājāsaimniecībā pašas vajadzībām (galapatēriņam). Pašreizējā tiesiskā regulējuma ietvaros aizsargātā lietotāja tirdzniecības pakalpojumu var saņemt tikai tie aizsargātie lietotāji, kuriem ir noslēgts elektroenerģijas tirdzniecības līgums ar pakalpojuma sniedzēju (kopš 2015. gada – AS “Latvenergo”).

2019. gadā Saeimā pieņemti grozījumi *Elektroenerģijas tirgus likumā*, kas paredz izmaiņas līdzšinējā pakalpojuma sniegšanas principā, proti, pakalpojumu varēs sniegt jebkurš elektroenerģijas tirgotājs, un atbilstību aizsargātā lietotāja statusam pārbaudīs aizsargātā lietotāja datu informācijas sistēma (ALIS), kuras pārzinis būs Būvniecības valsts kontroles birojs. Katram elektroenerģijas tirgotājam, kurš sniegs pakalpojumu, būs sasaiste ar ALIS, lai pēc datu apmaiņas tas reizi mēnesī attiecinātu samazinājumu rēķina daļā par elektroenerģiju tiem klientiem, kas kvalificējas aizsargātā lietotāja statusam. Pakalpojums tiek finansēts no valsts budžetā šim mērķim paredzētiem līdzekļiem. Aprakstīto pakalpojuma sniegšanas normatīvo regulējumu šobrīd izstrādā EM, un paredzēts, ka tas stāsies spēkā no 2021. gada.

DABASGĀZES TIRGUS

Kopš 2017. gada aprīļa dabasgāzes tirgus ir pilnībā liberalizēts, kas pamatā saistāms ar mērķi izveidot efektīvi funkcionējošu un integrētu ES enerģētikas tirgu, nodrošinot lielāku sistēmas elastību, konkurenci starp uzņēmumiem, konkurētspējīgas cenas, kā arī stiprinot enerģētisko drošību. Lai veicinātu konkurences attīstību un sadales un pārvades sistēmas operatoru neatkarību, vienlaikus ievērojot 2016. gada 11. februārī pieņemtos *Enerģētikas likuma* grozījumus, vēsturiskajam monopoluzņēmumam AS “Latvijas Gāze” bija jānodala dabasgāzes pārvades un uzglabāšanas infrastruktūra no dabasgāzes tirdzniecības un sadales funkcijām, proti, tika izveidots juridiski nodalīts dabasgāzes pārvades un uzglabāšanas sistēmas operators AS “Conexus Baltic Grid” un sadales sistēmas operators AS “GASO”. Mājsaimniecības lietotājiem tika paredzēta pakāpeniska tirgus atvēršana, tas ir, tika saglabātas tiesības neizmantojot iespēju kļūt par tirgus dalībnieku, lai brīvi izvēlētos dabasgāzes tirgotāju. Izmantojot tiesības neklūt par tirgus dalībniekiem, mājsaimniecības lietotājiem 2019. gadā tika saglabāts saistītā lietotāja statuss un nodrošināta iespēja saņemt dabasgāzi par regulatora noteiktajiem tarifiem, nevis tirgus cenu.

Dabasgāzes kopējais patēriņš 2019. gadā bija 1 354 milj. m³. Desmit gadu laikā (2010.-2019. gads) dabasgāzes patēriņa īpatsvars samazinājies par 8 procentpunktiem un 2019. gadā bija 23,5%. Līdz ar dabasgāzes patēriņa samazinājumu ir krities arī importētās dabasgāzes apjoms, ko lielā mērā var sasaistīt ar alternatīvo kurināmo resursu izmantošanu un energoefektivitātes pasākumu veicināšanu. Neskatoties uz īpatsvara samazinājumu, dabasgāze joprojām ieņem nozīmīgu lomu Latvijas kopējā energoresursu patēriņa struktūrā. Lielākā daļa dabasgāzes tiek izmantota elektroenerģijas un siltumenerģijas ražošanai katlumājās un koģenerācijas stacijās. Jāņem arī vērā, ka dabasgāzes patēriņam vienmēr ir sezonāls raksturs, jo, piemēram, 2018. gada pieprasījums pēc dabasgāzes skaidrojams ar salīdzinoši zemām ārējās temperatūrām apkures sezonas mēnešos.

Viens no nozīmīgākajiem procesiem dabasgāzes sektorā ir vienotā reģionālā Baltijas un Somijas dabasgāzes tirgus izveide. Par Eiropā unikālu un Latvijas dabasgāzes sektorā vēsturisku notikumu uzskatāma vienotā Latvijas, Igaunijas un Somijas dabasgāzes tirgus izveide ar 2020. gada 1. janvāri. Tas ir ilgstoša un izaicinājumiem bagāta Baltijas valstu un Somijas regulējošo iestāžu, dabasgāzes pārvades sistēmu operatoru un par nozari atbildīgo ministriju darba rezultāts. Pašlaik darbojas vienota gāzes pārvades tarifa zona Somijā, Igaunijā un Latvijā. Vienotais dabasgāzes tirgus sāka darboties ar divām balansēšanas zonām – apvienoto Latvijas-Igaunijas balansēšanas zonu un Somijas. Vienlaikus notiek paralēls darbs pie vienotas IT platformas, kas atvieglos ikviena dabasgāzes tirgotāja darbību vienotajā tirgus zonā.

Reģionālā gāzes tirgus integrācijas process sākās 2015. gada decembrī politiskā līmenī, kad Baltijas valstu premjerministri apstiprināja reģionālā gāzes tirgus attīstības rīcības plānu un aicināja Somiju piedalīties šajā procesā. Reģionālais dabasgāzes tirgus radīs piekļuvi jaunām gāzes tirdzniecības platformām un ceļiem, uzlabos tirgus likviditāti, dažādos gāzes piegādes, kā arī veicinās tarifu caurspīdīgumu. Tas varētu kļūt par vienīgo šāda veida vienotā tirgus reģionu ES.

Sākotnēji vienotajā tirgus zonā piedalās Somija, Igaunija un Latvija, taču tirgu plānots attīstīt, sniedzot ieguvumus visiem šī tirgus dalībniekiem, tostarp lietotājiem, un aicinot tam pievienoties arī citas Eiropas Savienības dalībvalstis.

Papildus jāuzsver, ka Igaunijas-Somijas starpsavienojuma (Balticconnector) projekts tika pabeigts pagājušā gada beigās un kopš 2020. gada 1. janvāra tiek lietots komerciāli. Šis starpsavienojums savieno Somijas dabasgāzes pārvades sistēmu ar Baltijas valstu dabasgāzes pārvades sistēmu. Tas sastāv no sauszemes cauruļvada posma, zemūdens cauruļvada posma un divām kompresoru stacijām.

2019. gada 17. septembrī MK atbalstīja grozījumus *Enerģētikas likumā*, kas novērš šķēršļus reģionālā dabasgāzes tirgus izveidei un Latvijas darbībai vienotajā ieejas-izejas tarifu sistēmā ar Somiju un Igauniju. Enerģētikas likuma grozījumi tika atbalstīti Saeimā 2019. gada 17. oktobrī.

Par vienu no būtiskākajām nākotnes prioritātēm dabasgāzes tirgū ir uzskatāma tālāka dabasgāzes piegāžu diversifikācija, kā arī augsti likvida un integrēta reģionālā dabasgāzes tirgus izveide Latvijā un visā Baltijas reģionā. Būtiski uzsvērt arī nepieciešamību turpināt darbu pie drošas, pieejamas un tirgus apstākļiem atbilstošas infrastruktūras nodrošināšanas. Baltijas reģiona gāzes apgādes drošuma uzlabošanai un efektīva tirgus izveidei iecerēts īstenot vairākus projektus (skatīt 12.1. ielikumu).

12.1. ielikums

Baltijas reģiona gāzes apgādes drošuma uzlabošanas un efektīvas tirgus izveides projekti

Lietuvas-Polijas dabasgāzes apgādes sistēmu starpsavienojums GIPL

GIPL mērķis ir savienot Lietuvas un Polijas dabasgāzes pārvades sistēmas, nodrošinot Baltijas austrumu daļas dabasgāzes pārvades sistēmu savienojumu ar Centrāleiropas dabasgāzes pārvades tīklu. GIPL ir būtiska loma reģiona enerģētiskās drošības stiprināšanā, jo tiks novērsta Baltijas valstu dabasgāzes pārvades sistēmu izolētība, radot iespēju piekļūt kopējam ES dabasgāzes tirgum. Tāpat arī GIPL paredz nodrošināt alternatīvus dabasgāzes piegādes ceļus un pieeju jaunām dabasgāzes tirdzniecības platformām. GIPL projekts ilgtermiņā potenciāli varētu arī palielināt Inčukalna pazemes gāzes krātuves izmantošanu un radīt citas sadarbības iespējas Baltijas valstīm un Polijai. GIPL starpsavienojums kopumā būs aptuveni 357 km Polijas teritorijā un 165 km Lietuvas teritorijā. Pārvadāmās jaudas PL-LT būs 2,4 miljardi m³/gadā un LT-PL 1,9 miljardi m³/gadā. GIPL projekta ieviešana ir svarīgs posms ES enerģētikas politikas mērķu sasniegšanā – vienota enerģētikas tirgus izveidē ES līmenī, kā arī Eiropas Enerģētikas savienības izveidē. Ņemot vērā GIPL lomu reģionā, ir būtiski, lai projekts tiktu īstenots laikā līdz 2021. gada beigām.

Latvijas-Lietuvas starpsavienojuma modernizācijas projekts

Jau šobrīd Latvijas-Lietuvas starpsavienojumā ir divvirzienu plūsmas. Pērn AS “Conexus Baltic Grid” sadarbībā ar Lietuvas dabasgāzes pārvades sistēmas operatoru AB Amber Grid prezentēja pētījuma rezultātus, kur izpētei bija saņemts ES finansējums. Pētījumā tika veikta izdevumu-ieguvumu analīze starpsavienojuma jaudas projektam. Pētījumā tika konstatētas optimālās starpsavienojumu jaudas, ņemot vērā pārējos reģionā īstenojamās gāzes starpsavienojuma projektus (*Balticconnector* un GIPL) un potenciālās gāzes plūsmas. Lietuvas pusē plānots veikt Kiemenai gāzes mērīšanas stacijas un Paņevēžas kompresoru stacijas modernizāciju, savukārt Latvijā plānots modernizēt augsta spiediena cauruļvadus, lai varētu palielināt sistēmas darba spiedienu līdz 50 bar. Veicot atbilstošas investīcijas, starpsavienojuma jauda tiktu palielināta līdz aptuveni 130 GWh/d virzienā uz Latviju un 119 GWh/d virzienā uz Lietuvu. Plānotās investīcijas ir 10,3 milj. eiro, no kurām 4,7 milj. eiro attiektos uz Lietuvas teritoriju. Regulatori nodarbojas arī ar ES līdzfinansējuma piesaisti. Ja projekta finansiālie u.c. aspekti risināsies kā iecerēts, pilnīga projekta realizācija varētu notikt līdz 2023. gadam.

Inčukalna pazemes gāzes krātuves (PGK) modernizācija

Latvijā atrodas vienīgā dabasgāzes krātuve un nozīmīgs stratēģisks objekts visā Baltijas reģionā – Inčukalna pazemes gāzes krātuve (PGK), kuru pārvalda dabasgāzes uzglabāšanas operators AS “Conexus Baltic Grid”, nodrošinot reģionālās gāzapgādes stabilitāti un stiprinot reģiona enerģētisko drošību, kā arī sniedzot iespēju tirgus dalībniekiem uzglabāt dabasgāzi stratēģiski izdevīgā vietā. Šī modernā maģistrālā dabasgāzes pārvades sistēma savieno Latvijas dabasgāzes tirgu ar Lietuvu, Igauniju un Krieviju. PGK kopējais apjoms ir 4,3 miljrd. m³, tajā skaitā aktīvās dabasgāzes apjoms aptuveni 2,3 miljardi m³, tādējādi pilnībā nodrošinot dabasgāzes pieprasījumu pat aukstākajos ziemas mēnešos. Inčukalna PGK modernizācijas projekts ir iekļauts ES kopīgo interešu projektu sarakstā, un 2019. gada sākumā Eiropas Komisija tam piešķir 50% līdzfinansējumu (kopējās projekta investīcijas 88 milj. eiro) no CEF finansējuma. Šī projekta īstenošana paredz uzlabot PGK tehnisko infrastruktūru, krātuves darbības elastīgumu un aprīkojuma darbības drošumu.

12.1. ielikumā minētie nacionāli un reģionāli nozīmīgie gāzapgādes projekti ir iekļauti *ES ceturtajā kopīgo interešu projektu sarakstā*.

Dabasgāzes tirgu būtiski ietekmēs arī Baltijas valstu elektrotīklu sinhronizācijas ar kontinentālās Eiropas tīklu projekts, jo pievienošanās Eiropas tīklam paredz to, ka Latvijas elektroenerģijas ražotājiem pašiem būs jānodrošina ģenerējošās jaudas, un dabasgāzei būs nozīmīga loma stabilas energoapgādes garantēšanā.

Viens no ik gadu pieaugošajiem izaicinājumiem arī dabasgāzes sektorā ir **kiberdrošība**. Piemēram, AS “Conexus Baltic Grid” regulāri veic risku novērtējumu, īpašu uzmanību pievēršot pastāvīgai informācijas apmaiņai ar atbilstošajām uzraudzības iestādēm, kā arī iekārtām un programmatūrai dabasgāzes pārvades un uzglabāšanas procesu uzraudzībā. 2018. gadā “Conexus Baltic Grid” uzsāka vairākus projektus kiberdrošības pārvaldības procesu uzlabošanai.

Jānorāda, ka 2019. gada martā Viļņā norisinājās NATO Enerģētikas drošības izcilības centra rīkotās mācības stratēģiskās nozīmes infrastruktūras objektu aizsardzībai krīzes situācijās. Vieni no būtiskākajiem jautājumiem, kas tika aktualizēti mācību ietvaros, – dabasgāzes solidaritātes mehānismi, krīzes komunikācijas procedūru piemērošana, valsts preventīvo rīcības plānu ārkārtas rīcības plānu izvērtēšana, galvenokārt koncentrējoties uz to ieviešanu reģionālā līmenī. Šīs mācības lielā mērā akcentēja sadarbības svarīgo lomu starp enerģētikas sektora dalībniekiem, politikas veidotājiem un lēmumu pieņēmējiem, apzinoties riskus un jomas, kurās nepieciešams pilnveidot kapacitāti.

12.2. ENERGOEFEKTIVITĀTES VEICINĀŠANA

Latvijas valdība ir noteikusi¹ energoefektivitātes mērķus, kas sasniedzami līdz 2020. gadam:

- kopējā valsts indikatīvā energoefektivitāte – primārās enerģijas ietaupījums 2020. gadā – 0,67 Mtoe (28 PJ), kam atbilst kopējais primārās enerģijas patēriņš ne vairāk kā 225 PJ;
- ikgadējs 1,5% galalietotājiem piegādātās enerģijas ietaupījums – gala enerģijas ietaupījums 2020. gadā – 0,213 Mtoe (8,9 PJ) un laikā no 2014.-2020. gadam uzkrāts gala enerģijas ietaupījums 0,85 Mtoe (9897 GWh);
- ikgadējo 3% no valstij piederošo ēku platības renovācija (maksimālās aplēses – 678,5 tūkst. m²).

Energoefektivitātes uzlabošanas pasākumu ieviešanas galvenais uzdevums ir ierobežot gan primāro energoresursu, gan enerģijas galapatēriņa pieaugumu. Atbilstoši indikatīvā energoefektivitātes mērķa sasniegšanas trajektorijai Latvijas kopējam primārās enerģijas patēriņam 2019. gadā nevajadzētu pārsniegt 220 PJ.

Enerģijas ietaupījumi gala patērētājos gūti finanšu atbalsta programmās dzīvojamā, publisko un ražošanas ēku un publiskā apgaismojuma energoefektivitātei. Virzībā uz valsts energoefektivitātes mērķiem ieguldījumu devuši arī energoefektivitātes pienākuma shēmas atbildīgo pušu veiktie pasākumi un tie pasākumi, ko obligātajos energoauditos konstatējuši un ieviesuši uzņēmumi.

Uzņēmumu energoefektivitāte ir viens no ES konkurētspējas pieauguma balstiem, tāpēc jau kopš 2015. gada visiem ES lielajiem uzņēmumiem ir pienākums veikt regulārus energoauditus.

Energoefektivitātes likums nosaka, ka lielajiem uzņēmumiem un uzņēmumiem ar elektroenerģijas patēriņu virs 500 MWh divos kalendāra gados pēc kārtas ir jāveic energoaudits vai jāievieš sertificēta energopārvaldības sistēma, kā arī jāīsteno energoefektivitātes pasākumi ar vislielāko enerģijas ietaupījumu vai ekonomisko atdevi.

Līdz 2020. gada novembrim aptuveni 822 Latvijas uzņēmumi bija veikuši energoauditu vai ieviesuši sertificētu energopārvaldības sistēmu atbilstoši ISO 50 001 standartam.

Auditu rezultātā uzņēmumos ir apzinātas iespējas uzlabot ēkas, ieviest energoefektīvāku apgaismojumu, ražošanas iekārtas un transportu. Enerģijas efektīva lietošana uzņēmumiem ļaus ietaupīt izmaksas, kā arī palīdzēs Latvijai sasniegt izvirzītos energoefektivitātes mērķus.

No 2014.-2018. gadam enerģijas uzlabošanas pasākumu ieviešanas rezultātā iegūtais uzkrātais gala enerģijas ietaupījums līdz 2020. gadam ir 6 959 GWh jeb 70% no obligātā kumulatīvā mērķa (9 896 GWh). Lai nodrošinātu uzkrātā gala patēriņa mērķa izpildi, 2020. gadā tika veikts uzkrātā enerģijas ietaupījuma novērtējums, pamatojoties uz aktuālo informāciju par valsts un pašvaldību pieņemtajiem veicināšanas un normatīvajiem pasākumiem, kuros tiek uzlabota energoefektivitāte.

Ņemot vērā, ka no 2020. gada 1. janvāra energoefektivitātes monitoringa sistēmas uzturēšana ir nodota Valsts būvniecības kontroles biroja pārraudzībā, sagaidāms, ka monitoringa sistēmas ietvaros uzlabosies informācijas vākšana, apkopošana un aprēķinu veikšana.

2018. gadā ES dalībvalstis vienojās par to, ka līdz 2030. gadam jāsasniedz energoefektivitātes pieaugums par 32,5%. Attiecīgi katrai dalībvalstij jāsniedz savs devums šī mērķa sasniegšanā, kā arī savas attīstības plānošanā jāievēro horizontāls princips "energoefektivitāte pirmajā vietā". Minētais princips iekļauts *Nacionālajā enerģētikas un klimata plānā*.

2014.-2020. gada ES fondu plānošanas periodā atbalsts energoefektivitātes pasākumiem tiek sniegts vairākās EM pārzinā esošās programmās (skatīt 12.2. ielikumu).

¹ Enerģētikas attīstības pamatnostādnes 2016.-2020. gadam <http://polsis.mk.gov.lv/documents/5499>

12.2. ielikums**Atbalsta programmas energoefektivitātes paaugstināšanai (stāvoklis uz 2020. gada novembri)****Daudzdzīvokļu energoefektivitātes programma:**

- attīstības finanšu institūcijai Altum iesniegti 972 projekti par pieprasīto ERAF finansējumu 210 milj. eiro;
- pieņemti 329 pozitīvi lēmumi par grantu piešķiršanu;
- pabeigta 176 projektu īstenošana, 132 projekti šobrīd ir īstenošanas, t.sk. būvniecības stadijā;
- izsniegti 60 Altum aizdevumi 9,7 milj. eiro apmērā;
- piešķirtas 167 garantijas par 29,4 milj. eiro.

Projektu vidējie rādītāji:

- vidējais enerģijas patēriņa samazinājums mājokļos – 41%;
- vidējais enerģijas patēriņš atjaunotai mājai gadā – 56 kWh/ m².

Enerģijas ietaupījums iesniegtajos projektos gadā:

- patērētās siltumenerģijas samazinājums gadā – 55,75 MWh/ m²;
- CO₂ samazinājums gadā – 26,6 tūkst. tonnu.

Valsts ēku energoefektivitātes programma:

- saņemti 134 projektu iesniegumi par pieprasīto ERAF finansējumu 104,3 milj. eiro;
- pabeigta 42 projektu īstenošana par pieprasīto ERAF finansējumu 22,2 milj. eiro;
- kopējā valsts īpašumā esošā ēku platība, kas tiks atjaunota projektu ietvaros – 115 162 m²;
- vidējais ēkas enerģijas patēriņš pēc projekta īstenošanas gadā – 110 kWh/ m².

Ražošanas ēku energoefektivitātes programma:

- noslēgti 45 līgumi par Kohēzijas fonda finansējumu 11,97 milj. eiro;
 - pabeigta 30 projektu īstenošana par Kohēzijas fonda finansējumu 6,65 milj. eiro.
- Apstiprināto projektu ietvaros tiks sasniegti šādi rādītāji:
- enerģijas ietaupījums gadā – 107,2 GWh;
 - uzstādītā atjaunojamo energoresursu jauda (apkures katli + saules kolektori) – 9,5 MW;
 - CO₂ samazinājums gadā – 12,7 tūkst. tonnu.

Centralizētās siltumapgādes sistēmas energoefektivitātes programma:

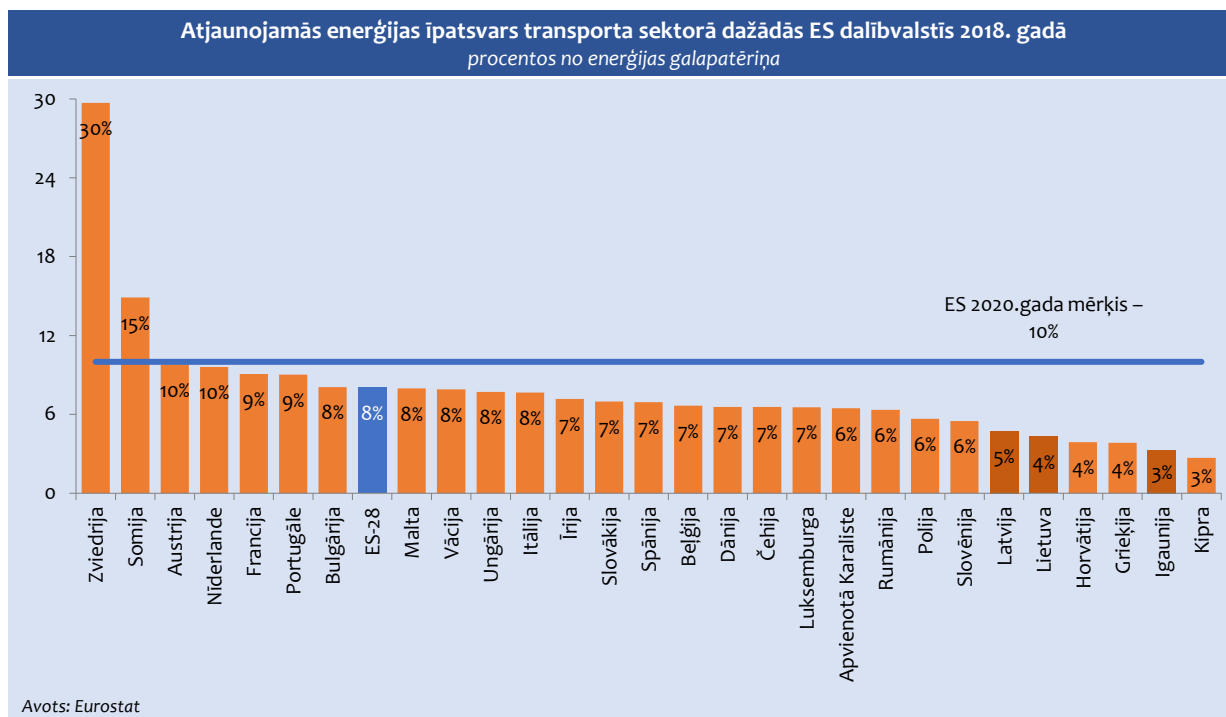
- noslēgti 97 līgumi par Kohēzijas fonda finansējumu 48,79 milj. eiro;
 - pabeigta 52 projektu īstenošana par Kohēzijas fonda finansējumu 13,54 milj. eiro.
- Apstiprināto projektu ietvaros tiks sasniegti šādi rādītāji:
- uzstādītā atjaunojamo energoresursu papildjauda – 9,31 MW;
 - rekonstruētā ražošanas jauda – 217,82 MW;
 - rekonstruētie siltumtīkli – 61,86 km;
 - siltumenerģijas zudumu samazinājums rekonstruētajos siltumtīklos gadā – 47,75 GWh;
 - CO₂ samazinājums gadā – 163,03 tūkst. tonnu.

12.3. ENERĢIJA NO ATJAUNOJAMIEM ENERGORESURSIEM

Latvijas nacionālajā reformu programmā „ES 2020” stratēģijas īstenošanai un arī Latvijas *Enerģētikas attīstības pamatnostādņēs 2016.-2020. gadam* ir noteikti nacionālie mērķi 2020. gadam – panākt 40% atjaunojamās enerģijas īpatsvaru kopējā enerģijas bruto galapatēriņā un 10% atjaunojamās enerģijas īpatsvaru transporta sektora galapatēriņā. Latvijā ir trešais augstākais atjaunojamās enerģijas īpatsvars enerģijas galapatēriņā ES, 2018. gadā tas bija 40,3% (ES – vidēji 18%). Savukārt transporta sektorā atjaunojamās enerģijas īpatsvars 2018. gadā sasniedza 4,7%, kas ir būtiski mazāks rādītājs nekā ES vidējais – 8% (skatīt 12.1. attēlu).

2019. gadā kopējais atjaunojamo energoresursu (turpmāk – AER) patēriņš Latvijā bija 75,5 PJ, un kopš 2015. gada tas pieauga par 16,7%. Galvenie AER veidi Latvijā ir kurināmā koksne (malka, koksnes atlikumi, kurināmā šķelda, koksnes briketes, koksnes granulas) un hidroresursi. Kurināmās koksnes īpatsvars kopējā AER patēriņā 2019. gadā bija 82% (2018. gadā – 80,7%). AER patēriņa samazinājumu 2019. gadā ietekmēja hidroelektrostacijās saražotā apjoma samazinājums, kas skaidrojams ar zemāku nokrišņu daudzumu nekā tas bija 2018. gadā. Biogāzes (atkritumu poligonu gāze, notekūdeņu dūņu gāze, cita biogāze) patēriņš 2019. gadā bija 3,4 PJ, kas ir par 7,3% mazāk nekā 2018. gadā (3,6 PJ), un piecu gadu laikā biogāzes patēriņš samazinājies par 8,1% jeb 0,3 PJ.

12.1. attēls

2019. gadā Latvijā no AER saražoja 6 438 GWh elektroenerģijas, no tā 3 190 GWh – no AER. Salīdzinot ar 2018. gadu, saražotais apjoms no AER samazinājās par 8,8%. Koģenerācijas stacijās pērn saražoja 4 174 GWh elektroenerģijas, no tā 22,2% no AER (biogāzes un biomasas koģenerācijas stacijās). 2019. gadā, salīdzinot ar 2018. gadu, primārā saražotā elektroenerģija no AER samazinājās par 11,4% jeb 1 PJ. 2019. gadā HES saražoja 2 107 GWh elektroenerģijas, kas ir par 13,4% jeb 325 GWh mazāk nekā 2018. gadā. Vēja elektrostacijās (VES) 2019. gadā saražoja 152 GWh, kas ir par 24,6% jeb 30 GWh elektroenerģijas vairāk nekā iepriekšējā gadā, savukārt saules elektrostacijās – 3 GWh elektroenerģijas, kas ir 3 reizes vairāk nekā gadu iepriekš.

Latvijā atbalsts elektroenerģijas iegūšanai, izmantojot AER, tiek sniegts obligātā elektroenerģijas iepirkuma veidā vai kā maksājums par stacijā uzstādīto elektrisko jaudu. Ar 2018. gada 1. janvāri izmaksas, kas rodas no jaudas maksājumiem koģenerācijas elektrostacijām, tiek attiecinātas uz galalietotājiem proporcionāli to sistēmas pieslēguma parametriem, savukārt izmaksas par elektroenerģija obligātā iepirkuma ietvaros iepirkto elektroenerģiju tiek sadalītas proporcionāli elektroenerģijas galapatēriņam.

Ekonomikas ministrija pastāvīgi pārskata un meklē risinājumus esošā atbalsta mehānisma uzlabošanai, un tās politika ir bijusi virzīta uz obligātā iepirkuma komponentes (turpmāk – OIK) elektroenerģijas galalietotājiem samazināšanu. Laika posmā no 2014.-2017. gadam OIK tika saglabāta 26,79 EUR/MWh apmērā, savukārt ar 2018. gada 1. jūliju tā ir samazināta līdz 22,68 EUR/MWh¹. Lai veicinātu energoietilpīgo apstrādes rūpniecības uzņēmumu konkurētspēju eksporta tirgos, ar 2017. gadu noteiktu nozaru uzņēmumiem tiek sniegta tiesības uz samazinātu līdzdalību OIK maksājumam².

2020. gadā turpinājās elektroenerģijas obligātā iepirkuma sistēmas sakārtošana, īpašu uzmanību pievēršot valsts atbalstu saņemšo elektrostaciju uzraudzībai.

No 2020. gada 1. janvāra enerģētikas politikas administrēšanas funkcijas, tostarp elektroenerģijas obligātā iepirkuma uzraudzību, uzsāka īstenot Būvniecības valsts kontroles birojs, tādējādi nodrošinot efektīvāku valsts atbalsta sistēmas kontroli. Likumdošanas jomā 2020. gada 15. februārī stājās spēkā grozījumi *Elektroenerģijas tirgus likumā* (turpmāk – ETL), kas, cita starpā, paredz elektroenerģijas ražotāju, kas saņem valsts atbalstu obligātā iepirkuma veidā, kontroles stiprināšanu, ietvaru pārkompensācijas novēršanai un nepamatoti saņemtā valsts atbalsta atgūšanai. Savukārt 2020. gada 2. septembrī MK pieņēma Ekonomikas ministrijas izstrādātos ETL pakārtotos MK noteikumus Nr. 560 "Noteikumi par elektroenerģijas ražošanu, izmantojot atjaunojamās energoresursus, kā arī par cenu noteikšanas kārtību un uzraudzību"

¹ Obligātā iepirkuma un jaudas komponentes vidējā vērtība no 2019. gada 1. janvāra tiek saglabāta līdzšinējā apmērā 22,68 EUR/MWh <https://www.sprk.gov.lv/content/tarifi-1>

² Informācija par uzņēmumiem piešķirto atbalstu tiek publicēta Ekonomikas ministrijas tīmekļa vietnē https://www.em.gov.lv/lv/nozares_politika/atjaunojama_enerģija_un_kogeneracija/atbalsts_energoietilpīgiem_apstrades_rupniecibas_uznemumiem/

un noteikumus Nr. 561 "Noteikumi par elektroenerģijas ražošanu, uzraudzību un cenu noteikšanu, ražojot elektroenerģiju koģenerācijā", kuros līdzšinējais normatīvais regulējums papildināts ar kurināmā izejvielu prasībām biogāzes stacijām, siltumenerģijas izmantošanas nosacījumiem, kā arī tiek pastiprināta elektroenerģijas ražotāju atbildība. Līdz 2020. gada beigām plānots noslēgt darbu pie elektrostaciju pārkompensācijas novēršanas mehānisma pilnveidošanas.

EM pakāpeniski veicina elektroenerģijas pašpatēriņa attīstību, veicot ar 2014. gada 1. janvāri izveidotās elektroenerģijas NETO uzskaites sistēmas uzlabošanu, kas šobrīd tiek piedāvāta mājāsaimniecībām elektroenerģijas ražošanai savām vajadzībām no AER, šim mērķim izmantojot, piemēram, saules paneļus vai vēja turbīnas. NETO sistēma sniedz iespēju nodot saražotās elektroenerģijas pārpalikumu elektrotīklā un atkal izmantot brīžos, kad tas ir nepieciešams. 2020. gada pavasarī stājās spēkā izmaiņas NETO sistēmā – tika atcelts OIK mainīgās daļas maksājums tam elektroenerģijas apjomam, ko NETO sistēmas dalībnieks nodod elektrotīklā un gada ietvaros saņem atpakaļ no tā. Tas bija pirmais solis, lai mazinātu saules paneļu atmaksāšanās periodu. Nākotnē ir paredzēts atvērt NETO sistēmu arī juridiskajām personām, lai sniegtu iespēju nelieliem uzņēmumiem samazināt izmaksas par elektroenerģiju. Tāpat paredzēts veikt izmaiņas NETO norēķinu sistēmā, lai tās dalībnieki saražoto un sadales tīklā nodoto elektroenerģiju varētu patērēt cita sava pieslēguma ietvaros (t.s. attālinātais pašpatēriņš).

12.4. SILTUMNĪCEFEKTA GĀZU EMISIJU SAMAZINĀŠANA

Pēdējās desmitgadēs klimats ir mainījies visstraujāk instrumentālo meteoroloģisko novērojumu vēsturē, un tiek prognozēts, ka temperatūra 21. gadsimtā palielināsies arvien straujāk, kas ietekmēs gan sabiedrību kopumā, gan arī dažādas nozares un tautsaimniecības sektorus. Siltumnīcefekta gāzu (turpmāk – SEG) emisiju samazināšanai Latvijā tiek īstenotas atsevišķas politikas tautsaimniecības nozarēs – AER izmantošanas veicināšana, energoefektivitātes uzlabošana, elektromobilitātes veicināšana, pasākumi fosilā kurināmā un degvielas izmantošanas samazināšanai, u.c. (skatīt 12.3. ielikumu).

12.3. ielikums

SEG emisiju samazināšana Latvijā

Ņemot vērā Latvijas dalību ES, Latvijas klimata politikas mērķi ir saistīti ar ES klimata politikas mērķiem, kā arī ar starptautisko klimata politiku – ANO Vispārējo konvenciju par klimata pārmaiņām un tās Kioto protokolu un Parīzes nolīgumu.

ES ietvaros ir noteikts kopējs ES SEG emisiju samazināšanas mērķis, un tas ir sadalīts divās daļās – ES Emisijas kvotu tirdzniecības sistēmā (turpmāk – ES ETS) iekļautās darbības un ES ETS neiekļautās darbības (turpmāk – ne-ETS). ES noteiktie kopīgie mērķi:

- ES ETS operatoriem kopīgi visā ES ir jāsamazina SEG emisiju apjoms par 21 % līdz 2020. gadam un par 43 % līdz 2030. gadam (salīdzinot ar ES ETS operatoru SEG emisiju apjomu 2005. gadā).
- kopējais ES ne-ETS SEG emisiju apjoms ir jāsamazina par 10 % līdz 2020. gadam un par 30 % līdz 2030. gadam (salīdzinot ar ne-ETS darbību SEG emisiju apjomu 2005. gadā).

ES ETS mērķa izpildes organizēšana ir Eiropas Komisijas (turpmāk – EK) atbildība. Šī mērķa izpildei ar ES normatīvo regulējumu ir apstiprināti ETS darbības nosacījumi un noteikta ETS operatoru atbildība. ETS operatoru SEG emisiju apjoma samazināšanas pasākumi ir harmonizētā veidā noteikti *Direktīvā par emisijas kvotu tirdzniecību*. ETS pasākumu izstrādi un īstenošanu nodrošina EK kopā ar ES dalībvalstīm. ES ETS operatori ir arī Latvijas lielākie enerģētikas un rūpniecības uzņēmumi.

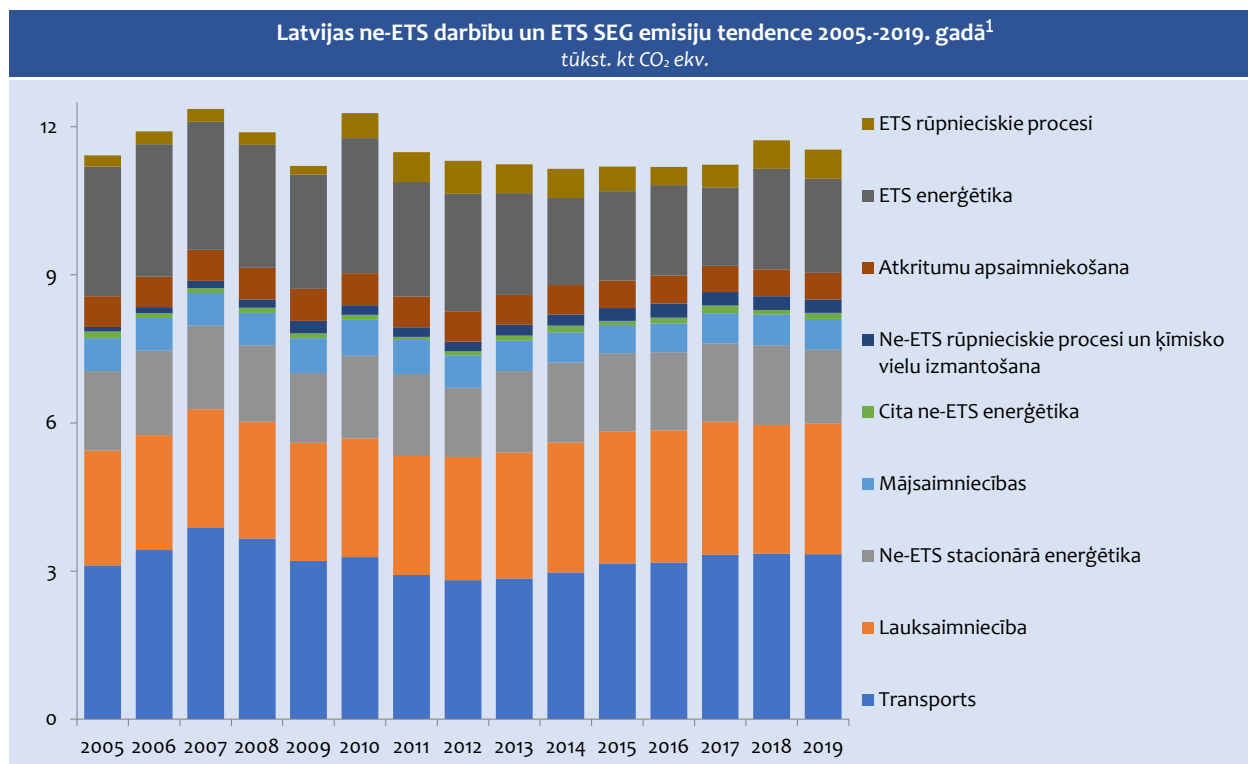
Ne-ETS SEG emisiju samazināšanas mērķa izpildes saistības ir pārdaļītas katrai ES dalībvalstij, t.sk. Latvijai. Periodam no 2013. gada līdz 2020. gadam katras ES dalībvalsts mērķis un tā izpildes nosacījumi ir izteikti ar t.s. *Lēmumu 406/2009/EK*, savukārt periodam no 2021. gada līdz 2030. gadam – ar *Regulu 2018/84*. Latvijai periodā no 2013. gada līdz 2020. gadam ir atļauts palielināt Latvijas ne-ETS SEG emisiju apjomu par ne vairāk kā 17%. Savukārt periodā no 2021. gada līdz 2030. gadam Latvijai ir par 6% jāsamazina ne-ETS darbību SEG emisijas, salīdzinot ar 2005. gadu. Perioda kopējais mērķis ir sadalīts arī ikgadējos saistošos mērķos.

Atbilstoši 2020. gada SEG inventarizācijai par 1990.-2018. gadu¹ (turpmāk – 2020. gada SEG inventarizācija) un aptuvenai SEG inventarizācijai par 2019. gadu² Latvijas kopējās SEG emisijas no 1990. gada līdz 2018. gadam un līdz 2019. gadam ir samazinātas attiecīgi par 55,5% un 56,2%, savukārt laika posmā no 2005. gada līdz 2018. gadam (skatīt 12.2. attēlu) un 2019. gadam attiecīgi Latvijas kopējās SEG emisijas ir palielinātas par 2,7% un 1%. Kopējās Latvijas SEG emisijas 2018. gadā bija 11 727,5 kt CO₂ ekv., bet aptuvenās 2019. gada SEG emisijas – 11 537,3 kt CO₂ ekv.

¹ <https://unfccc.int/documents/227704>

² https://cdr.eionet.europa.eu/lv/eu/mmr/arto8_proxy/envxwuuw/

12.2. attēls

Latvijas kopējā SEG emisiju apjomā 2018. gadā dominēja ne-ETS darbību SEG emisiju apjoms – 77,7%². 2019. gada aptuvenais ne-ETS darbību SEG emisiju apjoma īpatsvars kopējā Latvijas SEG emisiju apjomā ir nedaudz lielāks – 78,4%. Latvijas ETS operatoru radītais SEG emisiju apjoms 2018. gadā bija 2 612,6 kt CO₂ ekv., bet 2019. gadā – 2 493,1 kt CO₂ ekv. jeb attiecīgi 22,3% vai 21,6% no kopējā Latvijas SEG emisiju apjoma.

Ne-ETS darbību SEG emisiju dinamika liecina par emisiju palielinājumu – 6,4% palielinājums 2005.-2018. gadā un 5,6% palielinājums 2005.-2019. gadā. Latvija kopumā līdz 2019. gadam ir iekļāvusies ar Lēmumu Nr. 406/2009/EK³ noteiktajos ne-ETS darbību ikgadējos mērķos. Salīdzinot ar 2005. gadu, Latvijas ETS operatori līdz 2018. gadam bija samazinājuši savas SEG emisijas par 8,5%, savukārt līdz 2019. gadam – par 12,7%, atpaliekot no Latvijas nacionālo ETS SEG emisiju samazināšanas mērķa 2020. gadam – mīnus 21% pret 2005. gada apjomu, izpildes.

2018. gadā lielākais SEG emisiju avots bija enerģētika (37% no kopējām SEG emisijām neieskaitot ZIZIMM), kam sekoja transports (28,6%) un lauksaimniecība (22,3%) pārējo sastādīja rūpnieciskie procesi un produktu izmantošana un atkritumu apsaimniekošana. Kopējā enerģētikas sektora emisijas 2018. gadā ir samazinājušās par 60,2%, salīdzinot ar 1990. gadu, bet, salīdzinot ar 2005. gadu, – par 5,4%. Lauksaimniecība ir otrs lielākais emisiju sektors Latvijas SEG inventarizācijā, kas radīja 22,3% no kopējām Latvijas SEG emisijām 2018. gadā. Savukārt SEG emisijas no atkritumu apsaimniekošanas veidoja 4,7% no kopējām SEG emisijām 2018. gadā.

Ar MK 2020. gada 4. februāra rīkojumu Nr. 46 tika apstiprināts Latvijas *Nacionālais enerģētikas un klimata plāns 2021.-2030. gadam*, ar ko tika noteiktas galvenās rīcībspolitikas un pasākumi SEG emisiju samazināšanas mērķu izpildei, kā arī citās enerģētikas savienības dimensijās, kas arī ietekmē SEG emisiju apjomu, – AER īpatsvara nodrošināšanas un energoefektivitātes uzlabošanas mērķu izpildi. 2020. gada 28. februāra MK sēdē tika apstiprināts informatīvais ziņojums “Latvijas stratēģija klimatneitralitātes sasniegšanai līdz 2050. gadam”, kas nosaka Latvijas klimatneitralitātes mērķi 2050. gadam un nepieciešamos rīcības virzienus šī mērķa sasniegšanai. 2020. gada 16. aprīlī tika apstiprināti “Grozījumi Alternatīvo degvielu attīstības plānā 2017.-2020. gadam”, ar ko tika noteikti īslaicīgie efektīvākie pasākumi, kas cita starpā nodrošinātu arī transporta darbību SEG emisiju samazinājumu.

¹ 2018. gada dati ir aptuvenās SEG inventarizācijas dati (izslēdzot kopējās aptuvenās CO₂ ekvivalenta emisijas un piesaisti no zemes izmantošanas, zemes izmantošanas maiņas un mežsaimniecības saskaņā ar Komisijas Īstenošanas regulas 749/2014 17. pantu), kuri ir aprēķināti, ņemot vērā sākotnējos statistikas datus, un kurus nav pārbaudījuši vai apstiprinājuši Eiropas Komisijas un ANO Vispārējās konvencijas par klimata pārmaiņām sekretariāta eksperti. Šajā nodaļā 2018. gada aptuvenās SEG inventarizācijas par 2018. gadu dati ir iekļauti aptuvenai 2018. gada situācijas raksturošanai

² Ne-ETS darbībām, uz kurām attiecas Lēmums 406/2009/EK, SEG emisiju aprēķins veikts, izmantojot Eiropas Komisijas noteikto formulu – kopējais SEG emisiju apjoms mīnus ES ETS operatoru verificētais CO₂ emisiju apjoms mīnus vietējās aviācijas CO₂ emisiju apjoms

³ Pieejams: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/PDF/?uri=CELEX:32009D0406&from=EN>

13. BŪVNICĪBAS POLITIKA

2020. gadā turpinājās būvniecības nozares izaugsme, kas uzsākās 2017. gadā. 2020. gadā, pateicoties pārdomātai un jēgpilnai elektronisko procesu ieviešanai un būvniecības informācijas sistēmas funkcionalitātes attīstībai, Covid-19 pandēmijas apkarošanai ieviestie ierobežojumi minimāli ietekmēja būvniecības procesa norisi un būvniecības nozares attīstību.

Valdībai ātri reaģējot uz pirmām indikācijām par privāto investīciju strauju samazinājumu 2020. gada otrajā ceturksnī, tika paredzēts papildu finansējums publiskās infrastruktūras attīstības projektiem. Būvniecības nozare ir viena no nozarēm, kura, saņemot mērķtiecīgu atbalstu no valsts puses, kalpos par Latvijas ekonomikas sildītāju un palīdzēs mazināt Covid-19 pandēmijas negatīvo ietekmi uz tautsaimniecību. 2021.-2027. gadā ir sagaidāma naudas ieplūšana būvniecības nozarē, kas izraisīs strauju nozares apjoma kāpumu turpmākajos trīs gados. Ar būvniecību būs saistīti vismaz 30-40% investīciju no tuvākajos gados pieejamā kopējā publiskā finansējuma (skatīt 13.1. ielikumu).

13.1. ielikums

Būvniecības projekti un publiskais finansējums

2020. gadā tiek uzsākta vairāku jaunu vērienīgu projektu īstenošana, šā gada septembrī ir paziņoti publiskā metu konkursa rezultāti par teritorijas attīstības vīziju apbūvei Daugavas labajā krastā – kvartālā starp Salu tiltu, Krasta ielu un Daugavu (vēsturiskās Zvirgzdu salas teritorija), projekta attīstība ir plānota 10 gadu laikā vairākos posmos, investīcijās sasniedzot 150 miljonus eiro. Tāpat aprīlī ir izsniegta būvniecības atļauja Preses nama pārbūvei par viesnīcu, konferenču centru un daudzfunkcionālu centru, kurā ietilps tirdzniecības, ēdināšanas un atpūtas zonas. Jāatzīmē, ka turpinās vairāku jau iepriekš iesākto projektu īstenošana, kas palīdzēs stimulēt tautsaimniecību un īpaši būvniecības nozari, piemēram Mežaparka Lielās estrādes pārbūve, Rail Baltic projekts, Skanstes teritorijas revitalizācijas projekts, u.c.

Kopējā pieejamā publiskā finansējuma sadalījums:

- Kohēzijas fonda 2014-2020 apguves turpināšanās (1698 projekti īstenošanā par 3,8 mljrd. eiro (+589 milj. eiro 2019. gadā) – 85,6% no kopējām 4,4 mljrd. eiro ES fondu investīcijām;
- 2,062 mljrd. eiro - valsts atbalsts Covid-19 pandēmijas seku mazināšanai;
- 2,2 mljrd. eiro – valsts budžeta finansējums NAP ietvaros;
- 272 milj. eiro – atveseļošanās palīdzība kohēzijai un Eiropas teritorijām – programma REACT-EU;
- 1,993 mljrd. eiro - Eiropas Atveseļošanas un noturības finansējums – RRF, ieguldījumi ilgtermiņa Covid-19 pandēmijas seku mazināšanai ekonomikā, pārejā uz zaļo un digitālo ekonomiku;
- 198 milj. eiro - Taisnīgas pārkārtošanas fonds (JTF), ieguldījumi klimata pārmaiņu vissmagāk skarto teritoriju ekonomiskai diversifikācijai;
- 4,63 mljrd. eiro – Kohēzijas politikas instrumenti – ERAF, ESF+, KF Lielākais finansējuma apjoms visaptverošām investīcijām atbilstoši NAP 2021-2027 pasākumiem;
- 2,962 mljrd. eiro – cits ārvalstu finansējums – pieprasītais finansējums transporta, klimata, enerģētikas, izglītības un digitālo risinājumu jomās, t. sk. Rail Baltica būvniecība.

Ņemot vērā publisko investīciju pieaugumu tuvākajos gados, būtu ļoti svarīgi sekot līdzi finansējuma pieejamības vienmērīgai sadalei pa gadiem, samazinot risku straujiem būvniecības apjoma pieaugumiem un kritumiem, un līdz ar to iespējamai nozares pārkaršanai. Ekonomikas ministrijas veiktais pētījums – *Par prognozētām izmaiņām darbaspēka un būvmateriālu izmaksās būvniecības nozarē un to ietekmi uz tautsaimniecību* liecina, ka tuvākajos gados ir prognozējams būvniecības apjoma un izmaksu mērens pieaugums. Eksperti paredz ļoti niecīgu būvniecības produkcijas apjoma pieaugumu 2020. gadā, bet jau sākot ar nākamo gadu, nozare pamazām varētu atgūties, katru gadu audzējot pieaugumu par dažiem procentpunktiem un sasniedzot 4,3% izaugsmi 2022. gadā un 6% izaugsmi 2024. gadā. Laika periodā no 2020. līdz 2022. gadam būvniecības izmaksu pieaugums būtu mērāms 1-5% apjomā gadā, bet 2024. gadā varētu sasniegt 6% līmeni. Ar pētījumu var iepazīties Ekonomikas ministrijas mājas lapā <https://www.em.gov.lv/lv/buvniecibas-nozare-attistiba-strategija-un-petijumi>.

Lai nodrošinātu būvniecības procesa kvalitāti, ir svarīgi turpināt pilnveidot normatīvo regulējumu būvniecības jomā. 2020. gadā Saeimā ir iesniegti un tiek izskatīti divi *Būvniecības likuma* grozījumu projekti. Ekonomikas ministrija ir izstrādājusi vairākus grozījumus *Vispārīgajos un speciālajos būvnoteikumos*, kā arī pilnveidojusi un aktualizējusi atsevišķi būvnormatīvu regulējumu (skatīt 13.2. ielikumu).

13.2. ielikums**Būtiskās likumdošanas iniciatīvas 2020. gadā**

Grozījumi Būvniecības likumā, Saeimā pieņemti 2. lasījumā 2020. gada 15. oktobrī, pieņemšana galīgajā lasījumā ir plānota līdz gada beigām (Nr. 626/Lp13). Likumprojekts paredz:

- atcelt ierobežojumu būvspeciālistiem ar būvtehnika profesionālo kvalifikāciju turpināt strādāt būvdarbu vadītāja un būvuzrauga profesijā pēc 2020. gada 31. decembra;
- uzlabojumus būvniecības procesa regulējumā amata meistariem un restauratoriem, kuri veic vai vada būvamatniecības vai restaurācijas darbus, skaidri nosakot tiem patstāvīgās prakses tiesības būvniecībā;
- tiesības veikt izmaiņas būves lietošanas veidā projektēšanas un būvdarbu laikā, kā arī lietošanas veida maiņas nosacījumus.

Grozījumi Būvniecības likumā, Saeimā 1. lasījumā ir pieņemti 2020. gada 17. septembrī. Likumprojekts paredz:

- būtiski uzlabot regulējumu attiecībā uz būvniecības procesa dalībnieku atbildību, nošķirt būvniecības procesa dalībnieka kā juridiskās personas un sertificētā būvspeciālista kā fiziskās personas atbildību, skaidri noteikt katra būvniecības procesa dalībnieka, tai skaitā būvniecības ierosinātāja, atbildības tvērumu, novēršot atbildību pārklāšanos;
- precizēt būvniecību kontrolējošo institūciju kompetenci, tiesības un pienākumus;
- būvprojektēšanas veikšanai nepieciešamās informācijas iegūšanas regulējumu un atbildību par informācijas pietiekamību;
- klusēšanas-piepriekšības principa ieviešanu.

Grozījumi MK 2014. gada 19. augusta noteikumos Nr. 500 "**Vispārīgie būvnoteikumi**" (izsludināti VSS 29.10.2020.) – tiek aktualizēts un pārskatīts līdzšinējais būvu iedalījums grupās.

Grozījumi MK 2014. gada 2. septembra noteikumos Nr. 529 "**Ēku būvnoteikumi**" (izsludināts VSS 12.11.2020.) – tiek vienkāršota ēku vai to daļu atjaunošanas un pārbūvju saskaņošana, veicinot ātrāku un efektīvāku būvniecības procesu, mazinot administratīvo slogu un izmaksas.

Grozījumi MK 2017. gada 9. maija noteikumos Nr. 253 "**Atsevišķu inženierbūvju būvnoteikumi**" (izsludināts VSS 12.11.2020.) – tiek vienkāršota inženierbūvju atjaunošanas un pārbūvju saskaņošana, veicinot ātrāku un efektīvāku būvniecības procesu, mazinot administratīvo slogu un izmaksas.

Latvijas būvnormatīvs LBN 200-20 "**Vispārīgas prasības būvēm**" (izsludināts VSS 24.09.2020.; kopā ar grozījumiem LBN 201-15, LBN 221-15, LBN 261-15) – tiek apvienoti divi būtiski projektēšanas būvnormatīvu, radot vienotu kopēju un savstarpēji saskaņotu būvnormatīvu par kopīgām prasībām visu būvju projektēšanai. Papildus tiek pārcelts, tiek savstarpēji sakārtots arī saistītais regulējums vēl trijos būvnormatīvos.

MK noteikumu projekts "**Noteikumi par publisko būvdarbu līgumos obligāti iekļaujamiem nosacījumiem un to saturu**" 2020. gada novembrī ir nodots sabiedriskai apspriešanai. Noteikumu projekts paredz ieviest vienotus nosacījumus būvdarbu pieņemšanas-nodošanas un samaksas kārtībai kā arī vienotus saistību pastiprināšanas nosacījumus, kas ir iekļaujami katrā publisko iepirkumu būvdarbu līgumā, negrozot to saturu. Vienotu būvdarbu pieņemšanas – nodošanas nosacījumu, samaksas kārtības un līguma izpildes garantiju nosacījumu ieviešana veicinās publisko būvdarbu procesa caurspīdīgumu, mazinās korupcijas un neveiksmīgu procesu īstenošanas risku.

Grozījumi MK 2014. gada 19. augusta noteikumos Nr. 499 "**Noteikumi par būvinspektoriem**" (stājušies spēkā 06.11.2020.) - pilnveido būvinspektoru kvalifikācijas kritērijus, paplašinot profesionālās darbības pārkāpumu loku, kas liedz personai iegūt būvinspektora tiesības, vienlaicīgi atvieglojot profesionālās pieredzes prasības kandidātiem. Tāpat noteikumi maina būvinspektoru uzraudzības kārtību, deleģējot būvinspektoru uzraudzības tiesības tā darba devējam.

Pēdējos trīs gados sadarbībā ar būvniecības nozari ir īstenoti vairāki kompleksi pasākumi, kas ļāva būtiski uzlabot nozares konkurētspēju. Būvniecības nozare ir viena no nozarēm ar augstu ēnu ekonomikas līmeni, kuras galvenā komponente ir aplokšņu algas. 2016. gadā, biedrībai "Latvijas Būvuzņēmēju partnerība" veicot pirmo pētījumu ēnu ekonomikas un to komponentu novērtēšanai, ēnu ekonomikas apjoms 2015. gadā ir bijis 40%. Pateicoties efektīvai un pārdomātai būvniecības nozares un valdības saskaņotai rīcībai, ēnu ekonomikas apjoms 2019. gadā ir krities par 9,3% salīdzinājumā ar 2015. gadu, sasniedzot 30,7% rādītāju. Ēnu ekonomikas samazināšanos visvairāk ietekmēja **Būvniecības nozares ģenerālvienošānās**, kas stājas spēkā 2019. gada 3. novembrī. Ģenerālvienošānās nosaka minimālo atalgojumu būvniecības nozarē 780 eiro apmērā, minimālo stundas tarifa likmi 4,67 eiro apmērā, kā arī obligātu 5% piemaksu, ja nodarbinātais ir ieguvis profesijai atbilstošu izglītību. Vienlaicīgi 2020. gada februārī ir pabeigta vienotās elektroniskās darba laika uzskaites sistēmas izveidošana, kurā tiek apkopoti dati no elektroniskajām darba laika uzskaites sistēmām par būvlaukumā nodarbināto faktiski nostrādāto laiku, kā arī dati par konkrētās būvniecības ieceres īstenošanas ietvaros noslēgtajiem būvdarbu līgumiem. Vienotās elektroniskās darba laika uzskaites dati ir pieejami Valsts ieņēmumu dienestam nodokļu administrēšanas vajadzībām, Valsts darba inspekcijai darba tiesisko attiecību uzraudzībai, Būvniecības valsts kontroles birojam sertificēto speciālistu darbības uzraudzībai, kā arī Centrālajai statistikas pārvaldei statistikas vajadzībām un anonimizētā veidā arī Ekonomikas ministrijai nozares politikas plānošanai. Abi pasākumi kopā ir uzskatāmi par efektīvu instrumentu ēnu ekonomikas ierobežošanai.

Lai veicinātu konkurenci, tai skaitā būvniecības nozarē, MK 2020. gada 11. februārī ir apstiprinājis **Rīcības plānu publisko iepirkumu sistēmas uzlabošanai**, kas satur vairākus pasākumus pretendentu atlases procesa pilnveidošanai, ārvalstu augsti

kvalificēto komersantu piesaistīšanai un korupcijas riska mazināšanai. 2020. gadā ir uzsākta vadlīniju izstrāde kompetences pārbaudes institūcijām efektīva kvalifikācijas atzīšanas procesa nodrošināšanai arhitektūras un būvniecības jomā. Vadlīnijas tiks publicētas EM mājas lapā. Tāpat darbu ir uzsākusi EM izveidotā darba grupa metodiskā materiāla izstrādei kvalifikācijas prasību noteikšanai projektēšanas, būvekspertīzes, būvuzraudzības pakalpojumu iepirkumiem, kā arī būvdarbu iepirkumiem. Vadlīniju mērķis ir samazināt risku neobjektīvu, nesamērīgu un uz vienu pretendentu vērstu kvalifikācijas prasību iestrādi publisko iepirkumu nolikumos, kā arī veicināt kontrolējošo institūciju izpratni par būvniecības nozares specifiku un būvkomersantu kvalifikācijas un pieredzes vērtēšanas aspektiem.

2020. gadā turpinās **būvniecības nozares digitalizācija**. 2020. gadā noslēguma posmā ir būvniecības procesu un informācijas sistēmas attīstības projekta pirmā kārtā. Projekts tiek īstenots ar Eiropas Reģionālā attīstības fonda (ERAF) finansiālo atbalstu. Projekta ietvaros ir pilnveidoti/izstrādāti 7 procesi, būtiskākie no tiem ir būvniecības ieceru un būvprojektu izskatīšanas un saskaņošanas procesu un būvniecības procesa uzraudzības platforma. Būvniecības procesa dalībniekiem, būvniecību kontrolējošajām institūcijām, kā arī citām ar būvniecības procesu saistītām iestādēm un personām tika nodrošināta iespēja visas ar administratīvā procesa īstenošanu saistītas darbības veikt elektroniski ērtā un viegli pieejamā būvniecības informācijas sistēmas platformā. Ar 2020. gada 1. janvāri, pārejot uz elektronisko būvniecības administratīvo procesu, būvniecības informācijas sistēmā var ierosināt būvniecību, saņemt būvatļauju, pieprasīt un saņemt tehniskos un speciālos noteikumus, iesniegt būvprojektēšanas dokumentāciju, saņemt visus nepieciešamos saskaņojumus un akceptus, ierosināt būves nodošanu ekspluatācijā, kā arī saņemt aktu par būves nodošanu ekspluatācijā. Ir pabeigts darbs pie elektroniskajiem būvdarbu žurnāliem, kas ļauj visu būvdarbu procesā radītu dokumentāciju glabāt elektroniski būvniecības informācijas sistēmā.

2020. gadā ir uzsākta **būvniecības procesu un informācijas sistēmas attīstības 2. kārtas projekta** īstenošana. Projekta mērķis ir kāpināt būvniecības procesa efektivitāti, nozares produktivitāti un veicināt informācijas un komunikācijas tehnoloģiju izmantošanu būvniecības procesa un būves dzīvescikla pārvaldībā. Tas uzlabos publiskās pārvaldes pakalpojumu pieejamību un nodrošinās valsts rīcībā esošu datu atkalizmantošanu. Vienlaikus tiks samazināts administratīvais slogs, ar būvniecības procesa organizēšanu saistītie izdevumi un dokumentācijas kārtošana nepieciešamais laiks. Tāpat tiks pilnveidots būvniecības ieceres iesniegšanas un saskaņošanas process, uz risku vadību balstīts uzraudzības process, kā arī apziņošana un informēšana. Līdz 2022. gada beigām ir plānots uzlabot kopumā 8 būvniecības informācijas sistēmas procesus, būtiskākie no tiem - būvju ekspluatācijas uzraudzības procesa pilnveide, ēku energoefektivitātes pārvaldības procesa pilnveide, būvniecības atkritumu/ būvgružu uzskaites procesa izveide, būvniecības ieceru un būvprojektu izskatīšanas un saskaņošanas procesa pilnveide.

Ekonomikas ministrija turpina **būvju informācijas modelēšanas (BIM)** ceļa kartē paredzēto pasākumu īstenošanu. BIM ieviešana Latvijā ir būtiska, lai celtu būvniecības nozares uzņēmumu produktivitāti un konkurētspēju gan vietējā, gan starptautiskajā mērogā, kā arī lai celtu būvniecības kvalitāti, saīsinātu būvniecības īstenošanas laiku un samazinātu būvju dzīves cikla izmaksas. BIM sastāv no moderniem un caurspīdīgiem būvniecības procesiem, kas vērsti uz kvalitāti un efektīvāku publiskā finansējuma izlietojumu būvniecības iepirkumos.

BIM ir process, kurā tiek radīta digitāla trīs dimensiju būve ar pievienotu informāciju par tās elementiem, līdz ar to visas iesaistītās puses, tajā skaitā pasūtītājs, projektētājs un būvkomersants, jau no paša būvprojekta izstrādes sākuma varēs redzēt, kāds būs gala rezultāts, tas ļaus pamanīt un novērst kļūdas projektā pirms būvniecības uzsākšanas, precīzāk aprēķināt nepieciešamo būvmateriālu apjomu, kā rezultātā ievērojami var samazināt kopējās būvmateriālu izmaksas un būvniecības laikā radušos atkritumu daudzumu, kas padara BIM par vienu no efektīvākajiem rīkiem videi draudzīgas un ilgtspējīgas būvniecības attīstībai. Vienlaikus BIM modeļus varēs izmantot arī būvju apsaimniekošanā un uzturēšanā, kā arī ekspluatācijas uzraudzībā, jo BIM modeļi esošā informācija atvieglo šo darbību veikšanu, kā arī ievērojami samazina to izmaksas.

2019. gadā tika izveidota darba grupa, kurā pārstāvētas gan valsts pārvaldes iestādes un kapitālsabiedrības, gan izglītības iestādes, gan būvniecības nozares nevalstiskās organizācijas, BIM ceļa kartes izstrādei. BIM ceļa karte ir dokuments, kurā ir aprakstīti BIM ieviešanas mērķi, būtiskākie ieguvumi un prioritārie uzdevumi. Ceļa karte ir izstrādāta, lai veicinātu vienotu izpratni par sasniedzamajiem mērķiem un nepieciešamajiem uzdevumiem BIM ieviešanai, kā arī publiskās līderības un politiskā atbalsta veicināšanai BIM ieviešanā Latvijā.

BIM ceļa kartē noteikti galvenie rīcības virzieni, kas nepieciešami sekmīgai tās ieviešanai būvniecības nozarē, – standartu, vadlīniju un normatīvo prasību izstrāde, gan jauno, gan esošo būvspeciālistu kompetenču paaugstināšana darbā ar digitāliem rīkiem, piemēru un labās prakses apzināšana un demonstrēšana. Atbalstu BIM ceļa kartē iekļautajiem pasākumiem, 2019. gada decembrī parakstot BIM ceļa karti (pieejams: <https://www.em.gov.lv/lv/buvniecibas-informacijas-modelesana-bim>), ir paudušas būvniecības nozares nevalstiskās organizācijas, izglītības un valsts iestādes.

2019. un 2020. gadā tika izpildīti vairāki BIM ceļa kartē noteiktie uzdevumi, tostarp 2019. gadā izstrādātas vadlīnijas pasūtītājiem un būvniecības nozarei BIM prasību izvirzīšanai publiskajos iepirkumos un vadlīnijas BIM konsultāciju iepirkumam (pieejami: https://www.vni.lv/lat/projekti/bim_kompetences_centrs/?doc=1160), pārņemti ISO 19650 sērijas standarti, veikts pētījums par nepieciešamajiem ieguldījumiem BIM ieviešanai uzņēmumos, kā arī izstrādāti mācību materiāli par BIM modelēšanu, BIM vadību un BIM koordinēšanu (pieejams: <https://www.lvs.lv/page?slug=bim>).

2020. gadā ir sniegtas konsultācijas publiskajiem pasūtītājiem par BIM vadlīniju piemērošanu publiskajos iepirkumos, uzsāktas apmācības būvniecības speciālistiem par BIM modelēšanu, BIM vadību un BIM koordinēšanu un veikts pētījums BIM rādījumu definēšanai BIM ieguvumu novērtēšanai un apzināta labā prakse BIM projektu īstenošanā Latvijā.

Vienlaikus 2020. gadā ir uzsākta būtiskāko **būvniecības nozares profesijas standartu** pārskatīšana, lai būtu iespējams pilnveidot būvniecības studiju programmas, ieviešot tajās ar BIM un būvniecības digitalizāciju saistītas prasmes un kompetences.

2021. gadā Ekonomikas ministrija turpinās **būvniecības procesa vienkāršošanu** un birokrātisko šķēršļu mazināšanu. Kopā ar būvniecības nozares pārstāvjiem ir uzsākta MK 2014. gada 19. augusta noteikumu Nr. 500 "Vispārīgie būvnoteikumi" regulējuma pārskatīšana, turpinās Latvijas būvnormatīva Nr. 405-15 "Būvju tehniskā apsekošana" regulējuma pilnveidošana. Ir plānoti vairāki pasākumi projektēšanas procesa un būvdarbu veikšanas procesa kvalitatīvai norisei un būvniecības ierosinātāja interešu aizsardzībai. Ekonomikas ministrija plāno tuvākajā laikā nodot sabiedriskai apspriešanai likumprojektu jaunas un konceptuāli uzlabotas civiltiesiskās atbildības apdrošināšanas ieviešanai.

2021. gadā EM lielu uzmanību veltīs būvniecības nozarē nodarbināto kvalifikācijas celšanas un mūžizglītības jautājumiem.

14. MĀJOKĻU POLITIKA

Latvijā esošais dzīvojamais fonds strauji noveco. Savlaicīgas un optimālas ēku uzturēšanas izaicinājumi ir gan valstij, gan pašvaldībām, gan arī iedzīvotājiem. Tāpat līdz ar ēku fonda novecošanos un salīdzinoši sliktu tehnisko stāvokli, paralēli zūd arī esošā dzīvojamā fonda energoefektivitāte. Pēc Ekonomikas ministrijas aplēsēm šobrīd nepieciešams renovēt vairāk nekā 23 000 ēku daudzdzīvokļu ēku sektorā.

Līdz 1941. gadam tika uzbūvēti 44,5% ēku no dzīvojamā fonda kopskaita, padomju laikā (līdz 1992. gadam) – 51%, atjaunotās brīvvalsts laikā – 4,4%. No kopējā daudzdzīvokļu ēku īpatsvara tikai 3% ēkas ir būvētas pēc 2003. gada.¹

Saskaņā ar Eurostat datiem Latvijā 2018. gadā tikai 7,5% iedzīvotāju īrēja mājokli atbilstoši tirgus cenas vērtībai, bet lielākajai daļai iedzīvotāju (69,3%) mājoklis pieder bez hipotekārā kredīta saistībām, kas galvenokārt saistīts ar apjomīgo privatizācijas procesu pēc neatkarības atgūšanas. Eiropas Komisijas 2019. gada ziņojumā par Latviju norādīts, ka ir ierobežota pienācīgu mājokļu pieejamība, jo īpaši iedzīvotāju grupām ar zemiem ienākumiem. Ar ļoti sliktiem sadzīves apstākļiem saskaras 15,2 % iedzīvotāju, kas ievērojami pārsniedz ES vidējo rādītāju – 4,5 procenti.

14.1. ielikums

OECD projekts par mājokļu pieejamību Latvijā

Lai risinātu situāciju, Ekonomikas ministrija 2019. gada maijā uzsāka sadarbības projektu ar OECD par mājokļu pieejamību Latvijā, kura ietvaros OECD eksperti izanalizējuši situāciju un izstrādājuši priekšlikumus efektīvam atbalsta instrumentu kopumam mājokļu pieejamības uzlabošanai Latvijā, cita starpā, pārņemot un pielāgojot arī ārvalstu labo praksi.

OECD pētījumā norādījusi, ka privatizācijas procesa rezultātā Latvijā, līdzīgi kā citās postpadomju valstīs pēc komunistiskā režīma nomaiņas, vairums mājokļu ir privātīpašumā – septiņām no desmit māsaimniecībām mājoklis pieder bez kredītsaistībām. Vidējie māsaimniecības izdevumi par mājokli ir zem OECD vidējā rādītāja. Savukārt, zemie izdevumi par mājokli radījuši citu izaicinājumu – sliktu mājokļu kvalitāti. Lielākā daļa mājokļu ir uzbūvēti padomju varas laikā un nav tikuši pienācīgi uzturēti. Vairāk kā trešdaļa māsaimniecību dzīvo pārapdzīvotos mājokļos, kas ir augstākais rādītājs OECD. Daudzām māsaimniecībām nav iespējas pārcelties uz kvalitatīvāku mājokli, tā izmaksām netērējot vairāk nekā 30% no savā rīcībā esošajiem ienākumiem. Hipotekārais kredīts mājokļa iegādei lielai daļai iedzīvotāju nav pieejams.

Valsts atbalstu mājokļu pieejamībai saņem neliela daļa no mazaizsargātajām māsaimniecībām un māsaimniecībām ar zemiem ienākumiem, kā arī atbalsta līmenis ir ierobežots. Sociālie īres mājokļi un dzīvokļa pabalsti ir galvenie atbalsta instrumenti cilvēkiem ar viszemākajiem ienākumiem. Valsts piedāvā hipotekārā kredīta garantijas ģimenēm ar bērniem un jauniešiem speciālistiem (personām ar augstāko profesionālo vidējo izglītību, kas ir jaunākas par 35 gadiem). Šo atbalstu pārsvarā var izmantot māsaimniecības ar augstākiem ienākumiem Rīgas reģionā. Tādējādi esošais atbalsts mājokļu jomā nav pieejams lielai daļai no māsaimniecībām – “neatbalstītais vidusslānis” aptver aptuveni 44% no visām Latvijas māsaimniecībām, kas ir pārāk turīgas, lai saņemtu sociālo mājokli vai dzīvokļa pabalstu, bet kuru ienākumi nav pietiekoši, lai tās varētu saņemt hipotekāro kredītu.

OECD pētījuma ietvaros rekomendē Latvijai:

- uzlabot mājokļu pieejamības un kvalitātes izvērtējumu un novērtēt mājokļu vajadzības, veicot visaptverošu mājokļu tehniskās kvalitātes izvērtējumu un uzlabojot iespējas sekot līdzi mājokļu pieejamībai;
- investēt kvalitatīvu mājokļu pieejamībā un samazināt būvniecības izmaksas, apsverot ilgtspējīga pašfinansējoša fonda izveidi, lai atbalstītu dzīvojamā fonda atjaunošanu, kur šādi ieguldījumi ir rentabli, un jaunu izmaksu ziņā pieejamu mājokļu būvniecību; samazinot ar būvniecību saistītās administratīvās izmaksas; un izzinot inovatīvu pieeju izmantošanu, lai būvētu pieejamus mājokļus ar augstākiem vides standartiem un kvalitāti, bet par zemākām izmaksām;
- attīstīt pieejamāku un pievilcīgāku komerciālo īres tirgu, nodrošinot vienādus nosacījumus visiem komerciālā īres tirgus dalībniekiem, tādējādi atbalstot pieejamākas un pievilcīgākas īres iespējas, īpaši Rīgas reģionā un citās pilsētvides teritorijās; un dažādojot mājokļu piedāvātāju loku;
- samazināt “neatbalstītā vidusslāņa” apmēru, pilnveidojot mājokļu atbalsta apmēra noteikšanu dažādām māsaimniecībām, apsverot mājokļu atjaunošanas programmas izstrādi; palielinot mājokļu atbalstu zemu ienākumu māsaimniecībām; un nosakot mājokļa atbalsta apmēru vidēju ienākumu māsaimniecībām, tostarp ģimenēm ar bērniem, ņemot vērā ienākumu un mājokļa izmēra kritērijus.

Ņemot vērā pieaugošās mājokļa izmaksas, iedzīvotāju zemais ienākumu līmenis un pirktspēja ir galvenais iemesls mājokļu pieejamības problēmām kā Rīgas, tā arī pārējos reģionos. Izmaksu ziņā pieejamu un kvalitatīvu mājokļu trūkums ir viens no iemesliem, kāpēc tiek kavēta valsts iekšējā mobilitāte, un tas netieši izraisa citus negatīvus efektus – ir mazāka iespēja iesaistīt darba tirgū darba meklētājus un bezdarbniekus, tiek kavēta tautsaimniecības izaugsme un padzījināta depopulācija. Īres mājokļu tirgus attīstība ir stagnējoša – pastāv gan ekonomiskie, gan administratīvie un normatīvie šķēršļi, kas kavē investīciju piesaisti zemo izmaksu īres mājokļu būvniecībā – augstas nodevas, ilgstoša īres strīdu risināšanas procedūra un ilgtermiņa finansējuma (uz 30 gadiem vai ilgāk) trūkums projektiem. OECD savos pētījumos ir

¹ VZD sniegtā informācija

norādījusi, ka veiksmīgi funkcionējošs mājokļu tirgus veicina mobilitāti, kas attiecīgi nodrošina efektīvu cilvēkresursu un darba vietu sadali darba tirgū.¹

Galvenie virzieni situācijas risināšanai ir šādi:

- Īres mājokļa pieejamības veicināšana;
- Īres tiesiskā regulējuma izstrāde;
- mājokļu atbalsta programmas mājokļa iegādei pilnveidošana.

Atbilstoši OECD rekomendācijām (skatīt 14.1. ielikumu) Ekonomikas ministrija līdz 2021. gada beigām plāno izstrādāt visaptverošu mājokļu politikas stratēģiju – ilgtermiņa dokumentu, kas noteiks mājokļu politikas mērķus turpmākajiem gadiem, paredzēs inovatīvus risinājumus un nepieciešamo finansējumu konstatēto problēmu risināšanai, kā arī paredzēs atbalsta programmu veidošanu mājokļa pieejamībai, kuras mērķētas uz atsevišķām sabiedrības grupām, piemēram, ģimenēm ar bērniem.

Ekonomikas ministrija jau ir veikusi vairākus nozīmīgus darbus mājokļu pieejamības atbalstam, piemēram, ir izveidota atbalsta programma daudz bērnu ģimenēm, lai atbalstītu tām mājokļu pieejamību, piešķirot grantu mājokļa iegādei vai esošā mājokļa paplašināšanai (skatīt zemāk – mājokļu atbalsta programma). Lai samazinātu projektēšanas izmaksas, kas vidēji sastāda aptuveni 8% no kopējām vienas daudzdzīvokļu dzīvojamās mājas būvniecības izmaksām, MK ir apstiprinājis finansējumu tipveida īres māju projekta izstrādei, kas rezultātā būs pieejams bez maksas. Lai atbalstītu energoefektivitāti privātmājās, tiks izveidota jauna atbalsta programma, kas nodrošina garantijas aizdevumiem energoefektivitātes darbiem šādās mājās.

ĪRES MĀJOKĻU PIEEJAMĪBA

Šobrīd privātā sektora investīcijas īres namu būvniecībā uz tirgus nosacījumiem ir nepietiekamas. Pieejamie kredītēšanas termiņi ir būtiski īsāki par ēkas ekspluatācijas termiņu, kas palielina izmaksas par dzīvojamo telpu. Īres mājokļu attīstība ir dzīvotspējīga tikai tad, ja ir pieejams ilgtermiņa finansējums ar zemām procentu likmēm. Mājsaimniecību īpatsvars 2018. gadā, kurām kopējie ar mājokli saistītie izdevumi sagādā finansiālas grūtības (loti apgrūtināši/nedaudz apgrūtināši) – 75,6%. Privāto investīciju apmērā daudzdzīvokļu namu būvniecībā Latvija ievērojami atpaliek no Igaunijas un Lietuvas. 2019. gadā Latvijā uzbūvēti 1 889 dzīvokļi daudzdzīvokļu ēkās, gan Igaunijā, gan Lietuvā – divas līdz trīs reizes vairāk – 4 193 dzīvokļi Igaunijā un 5 507 dzīvokļi Lietuvā. Salīdzinājumā ar citām OECD dalībvalstīm Latvijā jau ilgstoši ir viens no zemākajiem ekspluatācijā nodoto dzīvokļu īpatsvaram pret kopējo dzīvojamo fondu. 2018. gadā ekspluatācijā tika nodoti tikai 0,28% dzīvokļu no kopējā dzīvokļu fonda. Salīdzinājumam – Lietuvā šis rādītājs bija 0,77% un Igaunijā 0,92 procenti.

Jānorāda, ka šobrīd privātais sektors nav ieinteresēts veikt investīcijas īres namu būvniecībā, jo, ņemot vērā augstās būvniecības izmaksas un attīstītāja vēlamo investīciju atmaksāšanās periodu, īres maksa no jauna uzbūvētos mājokļos pārsniedz vidējo īres maksas līmeni pašvaldībā un reģionos dzīvojošo iedzīvotāju maksātspēju. To skaidri parāda arī statistika par uzbūvētās dzīvojamās platības apmēriem, jo kopš 2010. gada līdz 2020. gada 2. ceturksnim 79,1% no visas mājokļu dzīvojamās platības un 96,9% no daudzdzīvokļu dzīvojamās platības uzbūvēti Rīgas un Pierīgas reģionā.

OECD Ekonomikas pārskatā par Latviju ir norādījusi, ka iedzīvotāju labklājība Latvijā salīdzinājumā ar OECD vidējo rādītāju ir viena no zemākajām tieši ienākumu, veselības un mājokļu kategorijās. Latvijā ir arī augstākais to iedzīvotāju īpatsvars, kuru tiešie ienākumi ir zem nabadzības sliekšņa, kas noved pie tā, ka daudzas mājsaimniecības ar zemiem ienākumiem ir nepietiekami nodrošinātas ar mājokļiem.²

Ņemot vērā minēto, ir plānots izveidot ilgtspējīgu atbalsta modeli, izmaksu ziņā pieejamu, kvalitatīvu un energoefektīvu īres mājokļu būvniecībai teritorijās ar pieaugošu nodarbinātību, izveidojot finanšu instrumentu ilgtermiņa aizdevumu piešķiršanai ar zemu procenta likmi, šādi mājokļi būtu pieejami nelabvēlīgā situācijā esošiem iedzīvotājiem vai sociāli mazāk aizsargātām grupām, kurām maksātspējas ierobežojumu dēļ nav iespēju iegūt mājokli tirgus apstākļos.

Tāpat plānots atbalsts, kas mērķēts uz daudzdzīvokļu ēku attīstītājiem, kas vēlas būt kvalitatīvas, energoefektīvas daudzdzīvokļu ēkas izīrēšanai vai pārdošanai uz tirgus nosacījumiem. Atbalsts izpaustos kā garantiju un aizdevumu pieejamība jaunu energoefektīvu ēku būvniecības projektiem, īpaši reģionos, kas ir viens no nosacījumiem investoru piesaistei šādu projektu īstenošanai.

¹ D.Andrews, A.Caldera Sanchez, A.Johansson. OECD Economics Department. Working Papers No. 836 "Housing Markets and Structural Policies in OECD countries", 2011

² OECD pārskats par Latviju, 2017. Pieejams: <http://www.oecd.org/economy/surveys/Latvia-2017-OECD-economic-survey-overview.pdf>

ĪRES TIESISKĀ REGULĒJUMA IZSTRĀDE

Šobrīd pastāvošais dzīvojamo telpu īres regulējums ir novecojis, tas ir spēkā kopš 1993. gada. Nenotiek dzīvojamo māju būvniecība, lai mājokļus izīrētu. Minētais ir saistīts ar izīrētāja riskiem, kas izriet no šobrīd spēkā esošā likuma regulējuma. Šie riski, vienlaikus ņemot vērā to, ka īrnieku no dzīvojamām telpām var izlikt tikai prasības kārtībā, potenciālajiem īres namu attīstītājiem būvējamo īres namu izmaksas sadārdzina ievērojami (tā rezultātā sadārdzinās arī iespējamā īres maksa), un jaunu īres namu būvniecība nav rentabla. No tā izriet Ekonomikas ministrijas prioritāte izstrādāt īres tiesisko regulējumu, kura mērķis ir īres namu būvniecības un mājokļu pieejamības veicināšana, nodrošinot taisnīgu līdzsvaru starp izīrētāju un īrnieku interesēm.

Saeimā virzībā uz 3. lasījumu¹ atrodas jaunais izstrādātais likumprojekts "Dzīvojamo telpu īres likums". Jaunajā likumprojektā ēnu ekonomikas mazināšanai paredzēta tiesība, bet ne pienākums reģistrēt īres līgumu zemesgrāmatā, tādējādi pamatā nodrošinot publiski pieejamu un ticamu informāciju par noslēgtajiem darījumiem, kas pasargās gan īrniekus, gan nekustamā īpašuma jaunus ieguvējus. Svarīgi uzsvert, ka īres līguma reģistrācija zemesgrāmatā būs bez maksas, līdz ar to neradot papildu izmaksas izīrētājam un īrniekam. Vienlaikus īres līguma reģistrācija zemesgrāmatā ļaus izskaust fiktīvos īres līgumus, kā arī pasargāt godprātīgos īrniekus izīrētāja maiņas gadījumā.

Lai aizsargātu īrnieku intereses, likumprojektā noteikts, ka izīrētājs varēs paaugstināt īres maksu tikai tad, ja īres līgumā būs paredzēti principi un kārtība īres maksas paaugstināšanai, piemēram, paaugstināšanas sasaiste ar gada vidējo inflāciju, plānotajiem izdevumiem, periodiska īres maksas paaugstināšana. Tāpat likumprojektā paredzēts princips, ka ģimenes locekļi patstāvīgas tiesības uz dzīvojamās telpas lietošanu neiegūst un nav solidāri atbildīgi par īres līguma saistībām.

Salīdzinot ar šobrīd spēkā esošo likumu, būtiskas izmaiņas paredzētas īres līguma termiņa nosacījumos – turpmāk īres līgumu vairs nevarēs noslēgt uz nenoteiktu laiku. Proti, īres līgums būs slēdzams tikai uz noteiktu laiku, un, termiņam izbeidzoties, īrniekam būs pienākums atbrīvot dzīvojamo telpu, ja vien ar izīrētāju netiek noslēgts jauns īres līgums. Līguma termiņa kontekstā jānorāda, ka tāpat kā līdz šim īrnieks bez īpaša pamata varēs uzteikt līgumu, iepriekš brīdinot izīrētāju. Savukārt izīrētājs joprojām līgumu varēs uzteikt tikai likumā noteiktajos gadījumos.

Tāpat minams, ka šāda regulējuma izmaiņas skars denacionalizēto namu īrniekus, kuriem ir spēkā esoši īres līgumi uz nenoteiktu laiku. Atbilstoši Informatīvajam ziņojumam "Par priekšlikumiem valsts budžeta ieņēmumiem un izdevumiem 2021. gadam un ietvaram 2021.-2023. gadam" tika atbalstīti šajā informatīvajā ziņojumā noteiktie prioritārie pasākumi un noteikts valsts līdzfinansējums dzīvojamās telpas atbrīvošanas pabalsta nodrošināšanai denacionalizēto namu īrniekiem. Ekonomikas ministrijai 2020. gadā ir iesniegta informācija par 9 Jūrmalā un 225 Rīgā reģistrētām personām atbrīvošanas pabalsta saņemšanai, - par kopējo summu 2,8 milj. eiro.

Likumprojekta skatīšana un apspriešana Saeimas Valsts pārvaldes un pašvaldības komisijā turpinājās arī 2020. gadā. Ekonomikas ministrija ar iesaistītajām pusēm turpina uzlabot piedāvāto likumprojektu, pieturoties pie sākotnēji nospraustajiem mērķiem. Līdztekus likumprojekta „Dzīvojamo telpu īres likums” izstrādei tiek veikti ar jauno likumprojektu saistīti grozījumi Civilprocesa likumā, kas ievērojami paātrinās strīdu izšķiršanu starp izīrētāju un īrnieku un samazinās ar to saistītās izmaksas, grozījumos paredzot noteikt saistību bezstrīdus piespiedu izpildes kārtību, kas atvieglos strīdu izskatīšanas procesu gadījumos, ja ir beidzies īres līguma termiņš vai ir izveidojies īres maksas parāds un šajos gadījumos īres tiesības ir nostiprinātas zemesgrāmatā, kā arī ja īres līguma darbības laikā tiek atsavināts nekustamais īpašums, kurā dzīvojamās telpas ir izīrētas, bet īres tiesības nav nostiprinātas zemesgrāmatā. Vienlaikus šāds risinājums būtiski mazinās riskus potenciālajiem investoriem veikt ieguldījumus jaunu īres namu būvniecībā.

MĀJOKĻU ATBALSTA PROGRAMMA

Līdz šim iedzīvotāju vidū lielu atsaucību ieguvusi mājokļu atbalsta programma, kas atviegloja ģimenēm ar bērniem iespēju nodrošināt pirmo iemaksu kredītam mājokļa iegādei vai būvniecībai. Programmas darbības laikā kopš 2014. gada tā palīdzējusi vairāk nekā 12,7 tūkst. ģimeņu ar 18,3 tūkst. bērnu tikt pie atbilstoša lieluma mājokļiem. 2018. gadā programma tika paplašināta, paredzot, ka turpmāk garantiju pirmajai iemaksai kredītam mājokļa iegādei vai būvniecībai būs iespēja saņemt ne tikai ģimenēm ar bērniem, bet arī personām, kas nepārsniedz 35 gadu vecumu un ieguvušas augstāko vai profesionālo izglītību. Tika noteikts, ka garantiju ģimenēm ar bērniem varēs izmantot personas, ar kurām kopā dzīvo un kuru apgādībā ir bērns, kas nav sasniedzis 24 gadu vecumu, tādējādi paplašinot arī šo iedzīvotāju grupu, kas var saņemt atbalstu no programmas.

2020. gadā turpinājās mājokļa atbalsta programmas pilnveidošana, un ir veikti grozījumi Ministru kabineta 2018. gada 20. februāra noteikumos Nr. 95 "Noteikumi par valsts palīdzību dzīvojamās telpas iegādei vai būvniecībai." Noteikumos paredzēta garantija no 10% līdz 30% apmērā personai mājokļa iegādei, ar kuru kopā dzīvo un kuras apgādībā ir vismaz viens bērns. Ar noteikumu grozījumiem tiek paredzēts garantijas palielinājums par 5% papildus, ja iegādājamās

¹ Likumprojekta statuss uz materiāla gatavošanas brīdi. 2020. gada 4. novembris

dzīvojamās telpas atbilst "A" ēku energoefektivitātes klasei saskaņā ar Ministru kabineta 2013. gada 9. jūlija noteikumiem Nr. 383 "Noteikumi par ēku energosertifikāciju" vai ir gandrīz nulles enerģijas ēkas. Šāda 5% papildu garantija būtu stimulējošs faktors, lai sabiedrībā rastos lielāks pieprasījums pēc energoefektīviem mājokļiem.

14.2. ielikums

Atbalsta programma "Balsts"

Ar šo programmu MK 2018. gada 20. februāra noteikumu Nr. 95 "Noteikumi par valsts palīdzību dzīvojamās telpas iegādei vai būvniecībai" ietvaros, tiks atbalstītas Latvijas ģimenes, sniedzot iespēju saņemt neatmaksājamu valsts subsīdiju mājokļa iegādei vai būvniecībai ģimenēm, kurās aug vismaz trīs bērni.

Ģimenēm ar trīs bērniem subsīdija būs 8000 eiro "parastam" mājoklim vai 10 tūkst. eiro, ja mājoklis atbilst energoefektivitātes prasībām par gandrīz nulles enerģijas ēkām. Savukārt četrus un vairāk bērnu ģimenēm subsīdijas attiecīgi būs 10 tūkst. eiro un 12 tūkst. eiro.

Lai saņemtu "Balsta" subsīdiju, izvēlēta nekustamā īpašuma vērtība nevar pārsniegt 250 tūkst. eiro un ienākumiem uz vienu ģimenes locekli jābūt līdz 17 tūkst. eiro gadā pirms nodokļu nomaksas. Saņēmējam ir jābūt Latvijas nodokļu rezidentam vismaz pēdējos 12 mēnešus, un subsīdija nevar būt lielāka par 50% dzīvojamās telpas iegādes vai būvniecības darījuma summas. Šo neatmaksājamo subsīdiju varēs saņemt arī vienlaikus ar mājokļa garantijas programmu, un to varēs izmantot pirmās iemaksas apmēra samazināšanai.

ĒKU TEHNISKAIS STĀVOKLIS

Saskaņā ar Ministru prezidenta rezolūciju, Ekonomikas ministrijai uzdots veikt problēmu un to cēloņu izpēti un sniegt priekšlikumus to novēršanai ar mērķi rast risinājumus droša dzīvojamā fonda nodrošināšanai. Saistībā ar minēto, tiek gatavots Ministru kabineta rīkojuma projekts, kas sevī ietvers rīcības plānu ar veicamajiem pasākumiem dzīvojamā fonda tehniskā stāvokļa pilnveidošanai ekspluatācijas laikā. Viens no pasākumiem, kas jau šobrīd aktīvi norit, lai apzinātu dzīvojamā fonda tehnisko stāvokli, ir sērijveida daudzdzīvokļu dzīvojamo ēku norobežojošo konstrukciju mehāniskās stiprības un stabilitātes izpēti un tipveida risinājumu sagatavošana.

Kopš 2019. gada Ekonomikas ministrija ir pievērsusies padomju laikā celto sērijveidu daudzdzīvokļu māju tehniskā stāvokļa padziļinātai izpētei, lai sekotu līdzi dzīvojamā fonda tehniskajam stāvoklim un piedāvātu iedzīvotājiem tehniskos risinājumus ēku nesošo konstrukciju un to elementu atjaunošanai. Vadoties no speciālistu sniegtajiem secinājumiem un priekšlikumiem, tiks izvērtēta nepieciešamība pilnveidot normatīvo aktu prasības attiecībā uz ēku uzturēšanu. 2019. gadā tika izvēlēts pētīt masveida apbūves lielpaneļu 464. sērijas daudzdzīvokļu dzīvojamās ēkas, jo nozares eksperti bija norādījuši, ka šīs sērijas ēkām potenciāli varētu būt lielāki riski nesošo konstrukciju stabilitātei, ņemot vērā konstrukciju īpatnības, ēku vecumu un noteikto vidējo kalpošanas ilgumu. Ēku apsekošanas laikā, kā arī veiktajos atsegumos netika konstatētas pazīmes, kas liecinātu par ēku mehāniskās stiprības vai stabilitātes zudumu, – ēku nesošās konstrukcijas ir apmierinošā tehniskā stāvoklī.

Pēc apspriešanās ar apsaimniekotājiem un ekspertiem, tika izvēlēta un 2020. gadā tika pētītas 467. sērijas daudzdzīvokļu ēkas. Paredzams, ka rezultāti par 467. sērijas ēku tehnisko stāvokli būs zināmi līdz 2020. gada beigām.

15. TŪRISMA POLITIKA

Latvijas tūrisma attīstības politikas mērķis ir ilgtspējīga Latvijas tūrisma nozares attīstība, veicinot tūrisma produktu konkurētspējas palielināšanos ārvalstu tirgos. Atbilstoši noteiktajiem uzdevumiem tiek sekmēta gan vietējā, gan starptautiskā tūrisma attīstība, panākot tūrisma nozares konkurētspējas palielināšanos un tūrisma pakalpojumu eksporta pieaugumu.

Latvijas tūrisma politikas galvenos mērķus, attīstības principus, rīcības virzienus un īstenojamos uzdevumus nosaka *Latvijas tūrisma attīstības pamatnostādnes 2014.-2020. gadam* (skatīt 15.1. ielikumu).

15.1. ielikums

Latvijas tūrisma attīstības pamatnostādnes 2014.-2020. gadam

Latvijas tūrisma attīstības pamatnostādnes 2014.-2020. gadam (turpmāk – pamatnostādnes) definētais tūrisma attīstības mērķis ir ilgtspējīga Latvijas tūrisma attīstība, veicinot tūrisma produktu konkurētspējas palielināšanos ārvalstu tirgos. Dokumentā definēti galvenie rīcības virzieni: veicināt konkurētspējīgu tūrisma produktu attīstību, atbalstot jaunu, inovatīvu tūrisma produktu ar augstāku pievienoto vērtību izstrādi, t.sk. attīstot infrastruktūru tūrisma izaugsmei, veicinot reģionālo tūrisma puduru veidošanos un Latvijas tūrisma produkta iekļaušanu kopējā Baltijas jūras reģiona valstu tūrisma piedāvājumā; veicināt tūrisma produktu kvalitātes uzlabošanu, t.sk. nodrošinot labāku nozares tiesisko regulējumu un atbalstu gan tūrisma komersantiem, gan produktu patērētājiem; nodrošināt Latvijas tūrisma piedāvājuma atpazīstamību mērķa tirgos, īpaši izmantojot mūsdienīgu saziņas līdzekļus.

Tūrisma pakalpojumu eksporta pieaugums tiek veicināts ar tūrisma klasteru jeb puduru veidošanu reģionos, īstenojot katram augsti prioritārajam tūrisma tirgum izstrādātu mārketinga stratēģiju, kā pamatā ir precīzi definēta teritorija, mērķa tirgus segmenti un tiem atbilstoši tūrisma produkti, kā arī skaidri pozicionējot Latviju vienotajā Baltijas un Baltijas jūras reģiona piedāvājumā.

Laika periodā 2014.-2020. gadam ir būtiski samazinājušies viena ārvalstu vairākdienu ceļotāja vidējie izdevumi diennaktī, kaut arī tūristu skaita dinamika uzrāda būtisku pieaugumu visos tūrisma stratēģiskajos tirgos, kas noteikti tūrisma politikas īstenošanas *Latvijas tūrisma mārketinga stratēģijā 2018.-2023. gadam*. Viena ārvalstu tūrista vidējie izdevumi diennaktī kopš 2014. gada ir svārstījušies, tomēr 2018. gadā saglabājušies gandrīz nemainīgā apjomā – 65,7 eiro par personu, attiecīgi viena ārvalstu vairākdienu ceļotāja vidējo izdevumu diennaktī pieaugums nav sasniegts. Tas nozīmē, ka tūristi, kas apmeklē Latviju, izvēlas tērēt arvien mazāk. Savukārt, vērtējot Baltijas valstu ieņēmumus no ārvalstu tūristiem, tendences uzrāda, ka vislielākie ieņēmumi no ārvalstu tūristiem ir Igaunijai, vismazākie – Latvijai. Šāda tendence vērojama jau pēdējos 10 gadus.

Kā konkurētspējīgākie tūrisma veidi definēti darījumu un pasākumu tūrisms un veselības tūrisms (tai skaitā medicīnas eksports), kultūras un dabas tūrisms, šis uzstādījums saglabājas arī nākamajā periodā.

Saskaņā ar *Tūrisma mārketinga stratēģiju 2018.-2023. gadam* Latvijas prioritārie ārvalstu tūrisma mērķa tirgi ir Lietuva, Igaunija, Vācija, Krievija, Zviedrija, Norvēģija un Somija. Sekundārie mērķa tirgi ir Baltkrievija, Apvienotā Karaliste, Polija, Beļģija, Francija un Nīderlande. Saskaņā ar tūristu mītnu pārskata datiem 2019. gadā palielinājās ārvalstu ceļotāju īpatsvars no valstīm, kas noteiktas kā prioritārie mērķa tirgi, sasniedzot 59,3% (2018. gadā – 57,5%), savukārt ceļotāju īpatsvars no sekundāro mērķa tirgu valstīm saglabājās iepriekšējā gada līmenī – 15,7% no kopējā ārvalstu ceļotāju skaita.

Latvijas reģionos tūrisma piedāvājums ir sadrumstalots, vienveidīgs un ietver savstarpēji nesaistītu pamata tūrisma vajadzību apmierināšanu, bieži vien tas netiek piedāvāts kā komplekss piedāvājums un neaptver plašāku mērogu - tūristu galamērķi, tāpēc tūrists nav ieinteresēts uzturēties ilgāku laika periodu. Lai attīstītu tūrisma reģionos, ir, pirmkārt, nepieciešams optimizēt tūrisma pārvaldību, pielāgojot to tūrisma galamērķu vajadzībām, un, otrkārt, ir jāveicina jaunu produktu veidošana eksporta un vietējo tūristu vajadzībām, pēdējais līdz ar pieaugošo kapacitāti varēs piesaistīt arī ārvalstu tūristus.

Nozarē ir salīdzinoši zema digitalizācijas attīstība, bet tehnoloģiju attīstības tendences liecina, ka viedais tūrisms kļūst par nepieciešamību. Digitalizācija arvien izteiktāk kļūst par pamatu tūrisma un ceļojumu nozares konkurētspējai. Arī Eiropas Savienības atbildīgās institūcijas periodā 2021.-2027. gadam par tūrisma politikas galvenajās prioritātēm izvirza “Digitalizāciju un inovāciju”, “Ilgtspējīgu un atbildīgu tūrisma”, “Eiropas kā tūrisma galamērķa veicināšanu un tūrisma uzņēmumu internacionalizāciju”, “Prasmes un apmācības/darbaspēka mobilitāti” un “Normatīvās uzņēmējdarbības vides uzlabošanu un ieguldījumu un finansējuma pieejamības veicināšanu”. Tūrisma efektivitātes paaugstināšanas procesos valsts pārvaldes digitalizācijas attīstība ir vienlīdz svarīga – valsts uzdevums ir nodrošināt visiem pieejamu reāllaika datu uzskaiti, pilnvērtīgu tūrisma resursu datu bāzi un atbalstu tūrisma informācijas infrastruktūras sistēmas pilnvērtīgai attīstībai.

Arvien nozīmīgāku iespaidu uz tūrisma nozari atstāj arī klimata pārmaiņas. Tās tūrisma attīstību Latvijā var ietekmēt gan kā bremsējošs, gan arī kā attīstošs faktors. Klimata pārmaiņas var izmainīt ainavu vizuālo kvalitāti, estētisko, ekoloģisko, ekonomisko, zinātnisko, vēsturisko un rekreāto vērtību, kas savukārt var mainīt tūristu uzvedību un paradumus, un ietekmēt konkrētās vietas, reģiona vai valsts ekonomiku. Savukārt, paaugstinoties gaisa temperatūrai un palielinoties saulaino dienu skaitam, tūrisma plūsma varētu palielināties.

Bez iepriekš minētās institucionālo organizāciju ietekmējošās lomas (politikas plānošana un ar to saistītā finansējuma piešķirums) pastāv daudzslāņaina un horizontāla ietekme no Latvijā pastāvošām nevalstiskajām profesionālām tūrisma organizācijām un stratēģiskajām partnerībām (ģeogrāfiski veidotām un tūrisma konkrēto veidu veidojošām grupām). To ietekme plašā mērogā novērojama dažādo finansējuma veidu, avotu un īstenoto projektu veidā, un rezultāti parāda valsts finanšu atbalsta sadrumstalotību un fragmentāciju, ņemot vērā tūrisma jomas specifiku – sasaisti ar dažādām nozarēm un to pārvaldi dažādās institūcijās.

2019. gadā tūrisma nozare Latvijā veidoja 4,6% no IKP. Jāatzīmē, ka tūrisma nozarei ir multiplikatīvs efekts, tūristu plūsmas (vietējās un starptautiskās) palielināšana veicina dažādu nozaru izaugsmi. 2020. gadā Covid-19 pandēmija un ar to saistītie ceļošanas un pakalpojumu sniegšanas ierobežojumi ir īpaši smagi ietekmējuši tūrisma pakalpojumu sniedzējus, ņemot vērā, ka ārvalstu tūristu skaits kopējā tūrisma struktūrā bija vairāk nekā 70%. Pasaules Tūrisma organizācija prognozē, ka, samazinoties pieprasījumam pēc starptautiskajiem ceļojumiem, tūrisma kritums globāli 2020. gadā var būt pat līdz 78%. Jārēķinās, ka ceļotāji daudz piesardzīgāk plānos tūrisma braucienus.

Latvijas tūrisma nozares eksportspējas stiprināšana saglabājas kā centrālais tūrisma politikas fokuss arī jaunajā tūrisma politikas plānošanas periodā 2021.-2027. gadā (skatīt 15.2.ielikumu). Attīstības straujākai veicināšanai tiek plānots arī veidot nacionālas nozīmes tūrisma infrastruktūru, nodrošinot straujāku tūrisma plūsmu atgriešanos pēc Covid-19 krīzes situācijā.

15.2. ielikums

Jaunās tūrisma politikas iniciatīvas 2021.-2027. gadam

Jau 2018. gada nogalē sāks darbs pie jaunās tūrisma politikas iniciatīvām 2021.-2027. gadam, uzsākot sabiedriskās domas pētījumu *Eksportspējīgu tūrisma produktu attīstības Latvijā rīcības plāna* izstrādei, veicot esošo atbalsta instrumentu izpēti un analīzi un konsekventi izstrādājot priekšlikumus tūrisma nozarei. 2019. gadā EM sadarbībā ar tūrisma nozares pārstāvjiem un pētniekiem veica darbu pie jaunā tūrisma politikas plānošanas perioda 2021.-2027. gadam izstrādes. Tāpat tiks īstenots pētījums par tūrisma nozari, lai izstrādātu efektīvus risinājumus nākošajam politikas plānošanas periodam.

Plānots ietvert virkni pasākumu tūrisma nozares straujākai attīstībai nākotnē, tostarp tūrisma ieņēmumu pieauguma sekmēšanu un vietējo tūristu ceļojumu skaita un izdevumu palielināšanu Latvijā. Tāpat tūrisma politika paredz rūpīgāku investīciju atdeves izvērtējumu, kā arī ēnu ekonomikas mazināšanu tūrisma nozarē, it īpaši viesmīlības nozarē. Lai stiprinātu Latvijas starptautisko konkurētspēju un mazinātu nozares attīstību negatīvi ietekmējošo faktoru ietekmi, nākamajā plānošanas periodā ir paredzēts veikt dažādas attīstību veicinošas aktivitātes tādos virzienos kā veselības, kultūras un dabas tūrisma attīstība, eksportspējīgu klasteru attīstības veicināšana, zīmola stratēģijas un starptautiskā tūrisma mārketinga īstenošana, tūrisma infrastruktūras un pieejamības uzlabošana, komersantu eksportspējas stiprināšana, viedo ceļojumu galamērķu attīstības veicināšana un pārrobežu sadarbība.

Jaunajā plānošanas periodā EM tūrisma politikas stratēģisko uzstādījumi noteikti *Nacionāli industriālo politikas pamatnostādņu* tvērumā, balstoties uz spēkā esošajām *Latvijas tūrisma attīstības pamatnostādnēm 2014.-2020. gadam* un to starpnovērtējumā iekļautajiem secinājumiem, *Nacionālās attīstības plānā 2021.-2027. gadam* iezīmētajām prioritātēm, diskusijām ar nacionālās attīstības plānošanā iesaistītajām institūcijām, kā arī *Jauno Eiropas industriālo stratēģiju*.

Latvijas tūrisma attīstības izaicinājumi saistīti arī ar vietējā tūrisma veicināšanu un sadarbību tūrisma pakalpojumu sniedzēju un organizāciju vidū, lai nodrošinātu kvalitatīva piedāvājuma attīstību, īpaši Latvijas reģionos. Tiks turpināts arī darbs pie atsevišķi īstenojamiem medicīnas tūrisma eksporta veicināšanas pasākumiem. Tūrisma eksportspējas veicināšanai EM sadarbībā ar Veselības ministriju un medicīnas nozari strādāja pie "Veselības aprūpes pakalpojumu eksporta attīstības plāna 2019.-2023. gadam", kura izpilde nodrošina veselības tūrisma attīstību un medicīnas eksporta pieaugumu.

Starptautiskās tūrisma organizācijas prognozē, ka valstis pie 2019. gada tūrisma attīstības rādītājiem atgriezīsies ne ātrāk kā 2026. gadā, līdz ar to galvenais uzdevums tūrisma jomā laika periodā līdz 2022. gadam būs sekmēt starptautisko tūristu plūsmu pakāpenisku atjaunošanos un atbalstīt nozares komersantu īstentās aktivitātes nozares atveseļošanās periodā, lai nodrošinātu to starptautisko konkurētspēju augstas konkurences apstākļos. Mazinoties ceļošanas ierobežojumiem, pasaules tūrisma galamērķi cīnīsies par potenciālo tūristu uzmanību, un turpmākajos gados paredzama sāva konkurence.

Reaģējot uz Covid-19 pandēmijas sekām un izmaiņām globālajā tūrisma pieprasījumā, tūrisma attīstības un veicināšanas pasākumu īstenošanā nāksies saskarties ar izaicinājumiem, tādēļ galvenie darbības virzieni tūrisma nozares atveseļošanas periodā līdz 2022. gadam būs:

- 1) stimulēt prioritāro ārvalstu tirgu pieprasījumu, īstenojot mērķtiecīgas tūrisma veicināšanas aktivitātes mērķa tirgos, pakāpeniski atgriežot zaudēto ārvalstu tūrisma tirgus daļu – 15% gadā (pret 2020. gadu);
- 2) stimulēt vietējo pieprasījumu, daļēji kompensējot ārvalstu tūristu plūsmas samazināšanos un palielinot vietējā tūrisma proporciju kopējā tūrisma struktūrā;
- 3) atbalstīt tūrisma biznesu sektoros ar augstu pievienoto vērtību un potenciālu piesaistīt ārvalstu tūristus, veidot pozitīvu valsts tēlu starptautiskā līmenī un eksporta ieņēmumus (darījumu un pasākumu tūrisma sektors);
- 4) sniegt atbalstu un kompetenci produktu pārorientēšanā un attīstībā, pielāgojoties jaunajai realitātei, īpaši digitalizācijas jomā;
- 5) veicināt ekosistēmu veidošanos savstarpējai sinerģijai starp tūrisma nozares uzņēmumiem un starpnozaru sadarbībai, tādā veidā radot pievienoto vērtību, jaunus pakalpojumus, paaugstinot tūrisma nozares konkurētspēju un produktivitāti.

Ārvalstu tūrisma mārketinga aktivitāšu koordinēšanai ir izstrādāta *Latvijas tūrisma mārketinga stratēģija 2018.-2023. gadam*, kas tiks aktualizēta atbilstoši aktuālajai situācijai saistībā ar Covid-19 pandēmijas izplatību. Pēckrīzes periodā uzmanība tiks pievērsta vietējā tūrisma veicināšanas aktivitātēm.

LIAA īsteno Baltijas jūras reģiona valstu sadarbību kopīgu tūrisma produktu un mārketinga jomās, nodrošinot regulāru komunikāciju ar Baltijas valstu nacionālajām tūrisma organizācijām Baltijas apvienotās tūrisma komitejas ietvaros. Nodrošinot efektīvu starptautisko organizāciju resursu izmantošanu, LIAA līdzdarbojas Eiropas Ceļojumu komisijā un tās rīkotajās aktivitātēs, kā arī nodrošina iesaistīšanos Eiropas Komisijas projektā "Eiropas izcilākie tūrisma galamērķi EDEN". Savukārt projekta 3.2.1.2/16/I/002 "*Latvijas starptautiskās konkurētspējas veicināšana tūrismā*" ietvaros tiks nodrošināts atbalsts tūrisma nozares komersantu konkurētspējas veicināšanas aktivitātēm ārējos tirgos, kā arī īstenotas Latvijas tūrisma mārketinga aktivitātes ārējos tirgos:

- nacionālo stendu organizēšana starptautiskajās tūrisma izstādēs;
- nodrošināta tūrisma mārketinga un reklāmas kampaņu īstenošana prioritārajos tūrisma tirgos;
- organizētas žurnālistu, blogu autoru, sociālo tīklu viedokļu līderu vizītes uz Latviju;
- organizētas ārvalstīs reģistrētu tūrisma pakalpojumu komercsabiedrību pārstāvju, korporatīvo un darījumu pasākumu organizētāju iepazīšanās vizītes uz Latviju;
- nodrošināta tūrisma informācijas un mārketinga materiālu sagatavošana un izdošana;
- organizēti Latvijas tūrisma publicitātes pasākumi un ārvalstu specializētā tūrisma veicināšanas pasākumi;
- nodrošināti ārvalstu tūristu piesaistes pasākumu organizēšana Latvijas novados;
- organizēti darījumu tūrisma veicināšanas pasākumi:
 - dalība specializētajās darījumu tūrisma izstādēs ar nacionālo stendu;
 - dalība specializētajās darījumu tūrisma kontaktbiržās, forumos un izstādēs;
 - publikācijas par darījumu tūrisma iespējām Latvijā;
 - ienākošās darījumu tūrisma pakalpojumu organizētāju vizītes Latvijā;
 - Latvijas darījumu tūrisma prezentācijas ārvalstīs;
 - darījumu un pasākumu tūrisma vēstnešu programmas ieviešana.

16. PATĒRĒTĀJU TIESĪBU AIZSARDZĪBA UN TIRGUS UZRAUDZĪBA

Patērētāji ir lielākais ekonomikas dzinējspēks. Mūsdienās patērētāja pamattiesību klāsts ir gana plašs: tiesības nodrošināt savas pamatvajadzības, tiesības uz drošām precēm un pakalpojumiem, tiesības būt informētiem, tiesības izvēlēties, tiesības uz strīdu risināšanu u.c. Lai nodrošinātu to ievērošanu, ir būtiska patērētāju tiesību aizsardzības politikas īstenošana dažādos virzienos. Veidojot patērētāju aizsardzības politiku, jāveic visi vajadzīgie pasākumi, lai aizsargātu patērētāju tiesības un ekonomiskās intereses. Patērētāju tiesību aizsardzības prasības jāņem vērā, nosakot un īstenojot citus politikas virzienus.

Mūsdienīga patērētāju politika ietver: likumos nostiprinātu tiesību aizsardzību, palīdzību ātri un efektīvi atrisināt strīdus ar tirgotājiem, jebkuras vienotajā tirgū iegādātas preces drošuma garantijas, patērētāju tiesību saskaņošanu ar ekonomiskajām un sociālajām pārmaiņām, jo īpaši digitālo tehnoloģiju, enerģētikas, finanšu pakalpojumu jomās, kā arī nodrošināt patērētājiem iespēju izvēlēties, pamatojoties uz skaidru, precīzu un konsekventu informāciju.

Nemot vērā tirgus straujo dinamiku globalizācijas, digitalizācijas un tehnoloģiju straujās attīstības iespaidā, arī patērētāju tiesību aizsardzības politika tiek veidota elastīga, lai dinamiski reaģētu uz situāciju. Politika tiek īstenotā tā lai, vienlaikus gan sekmētu e-komercijas potenciāla pilnīgāku izmantošanu, gan radītu patērētājiem labvēlīgu un drošu vidi.

Līdz ar to viens no būtiskiem aspektiem ir patērētāju un uzņēmēju informēšana par patērētāju tiesību aizsardzības jautājumiem, īstenojot dažādas informatīvas kampaņas, izstrādājot reklāmas klipus un izplatot citus materiālus. Sekojot dinamiskajai ikdienai, e-komercijas attīstībai un informācijas tehnoloģiju straujajai attīstībai, svarīgi ir akcentēt patērētāju tiesības būt informētiem un izglītotiem, jo šā brīža straujajā ikdienā patērētājiem ir svarīgi pieņemt pārdomātus lēmumus ik uz soļa.

Patērētāju tiesību aizsardzības sistēma Latvijā pastāvīgi tiek attīstīta, lai nodrošinātu efektīvu tirgus uzraudzību un patērētāju tiesību aizsardzību. Ekonomikas ministrija strādā, lai pilnveidotu un attīstītu esošo regulējumu un nodrošinātu augstu patērētāju tiesību aizsardzības līmeni. Tāpat notiek arī aktīva līdzdarbošanās starptautiskās patērētāju aizsardzības politikas veidošanā un izmantota citu valstu labā prakse patērētāju aizsardzībai.

Ekonomikas ministrija attiecībā uz patērētāju tiesību aizsardzību īsteno ciešu sadarbību ar Patērētāju tiesību aizsardzības centru (PTAC).

PTAC ir galvenā un koordinējošā institūcija patērētāju tiesību aizsardzības normatīvo aktu uzraudzības jomā, kuras darbības mērķis ir efektīvas patērētāju tiesību un interešu aizsardzības nodrošināšana. Lai nodrošinātu iestādes funkciju izpildi, PTAC realizē patērētāju tiesību ievērošanas uzraudzības aktivitātes (gan patērētāju ekonomisko interešu aizsardzības jomā, gan patērētāju tiesību ievērošanas uzraudzību līgumu projektos un līgumos, ko patērētāji slēdz ar ražotājiem, pārdevējiem vai pakalpojumu sniedzējiem), izskata patērētāju sūdzības, nodrošina patērētāju un uzņēmēju informēšanu un sniedz konsultācijas, realizē negodīgas komercprakses, e-komercijas un reklāmas uzraudzības pasākumus, veic nebanku kredīta devēju un ārpustiesas parādu piedziņas pakalpojumu sniedzēju licencēšanu, preču un pakalpojumu drošuma un atbilstības uzraudzības pasākumus, veic valsts metroloģisko uzraudzību, bīstamo iekārtu uzraudzību un bīstamo iekārtu avāriju izmeklēšanu (skatīt 16.1. ielikumu).

16.1. ielikums

Patērētāju tiesību aizsardzības centra darbība 2020. gadā

Patērētāju sūdzību izskatīšanā un konsultāciju sniegšanā PTAC 2020. gada deviņos mēnešos ir sniedzis 31 668 konsultācijas, kas ir par 5 733 konsultācijām jeb 22,1% vairāk nekā 2019. gada attiecīgajā laika periodā. Patērētājiem sniegtas 26 073 konsultācijas. Juridiskām personām sniegtas 5 177 konsultācijas. PTAC 2020. gada deviņos mēnešos ir saņēmis 3 219 iesniegumus un sūdzības, kas ir par gandrīz 6% vairāk.

Visvairāk pieaudzis konsultāciju skaits saistībā ar Covid-19 radīto krīzi, kad patērētāji interesējās par savām tiesībām, ja ticis iegādāts kompleksā tūrisma pakalpojums, avio pakalpojums, biļetes uz koncertiem u.c. pasākumiem. Tāpat patērētāji interesējās, kā rīkoties, ja tikušas ieplānotas un jāatceļ bērnu ballītes, dažādi pasākumi. Patērētājus interesē kā rīkoties, ja nav tikusi piegādāta distancē iegādātā prece un nav tikusi arī atmaksāta par to samaksātā naudas summa.

Aktuāls patērētājiem kļuvis jautājums par preču remonta un atbilžu uz patērētāju pretenzijām sniegšanas ilgumu. Komersanti kavē atbilžu sniegšanu patērētājiem un ilgstoši remontē preces, kā iemeslu norādot Covid-19 krīzes radītos šķēršļus – darbinieku trūkumu, darbinieku slimību, atrašanos karantinā, kā arī ilgās detaļu piegādes.

Saistībā ar Covid-19 radīto krīzi PTAC ar iesniegumiem pārsvarā vērsās patērētāji, kuri bija iegādājušies un nevarēja izmantot kompleksos tūrisma pakalpojumus un avio pakalpojumus, kā arī apmeklēt plānotos koncertus, festivālus, kultūras un sporta pasākumus.

Gada otrajā pusē bija novērojama negatīva tendence e-komercijas jomā – vairākiem tiešsaistes tirgotājiem radās problēmas ar patērētāju iegādāto un apmaksāto preču piegādi, kas radīja lāvinveidīgu sūdzību pieaugumu PTAC. Par šo problēmu ir saņemtas 654 sūdzības, bet jāatzīst, ka vairumā gadījumu arī PTAC iesaiste neatrisina patērētājiem nelabvēlīgo situāciju. Vairākos gadījumos Valsts policija ir uzsākusī kriminālprocesus par šādu komersantu rīcību.

16.1. ielikuma turpinājums

ES pārrobežu pirkumu gadījumos atbalstu un informāciju patērētājiem turpina nodrošināt Eiropas Patērētāju informēšanas centrs (turpmāk – ECC Latvia). ECC Latvia ir Eiropas Patērētāju centru tīkla (ECC-NET) dalībnieks, kas darbojas Patērētāju tiesību aizsardzības centra ietvaros ar Eiropas Komisijas atbalstu. 2020. gada deviņos mēnešos patērētājiem un komersantiem sniegts 760 konsultāciju un izskatīts vairāk nekā 400 sūdzību par pārrobežu problēmām ES ietvaros. Tas ir vairāk nekā 2019. gadā šajā pašā laika periodā. Lielākā daļa sūdzību un konsultāciju ir tieši vai netieši saistītas ar Covid-19 izraisītajām problēmām – atcelti lidojumi, atcelti kompleksie tūrisma pakalpojumi, kā arī atcelti vai pārcelti pasākumi. Vēl aizvien ir aktuālas sūdzības un sniegtās konsultācijas par tiešsaistes iepirkšanos – sūdzas gan citu ES valstu iedzīvotāji par problēmām ar Latvijas e-komersantiem, gan Latvijas iedzīvotāji par citās ES valstīs reģistrētām tiešsaistes tirdzniecības vietām.

Patērētāju tiesību uzraudzībā 2020. gada desmit mēnešos uzsāktas 245 lietas par patērētāju kolektīvo interešu pārkāpumiem, t.sk. par īstenoto komercpraksi un patērētājiem piedāvātajiem līgumu noteikumiem. Galvenokārt lietas uzsāktas par negodīgu – profesionālajai rūpībai neatbilstošu vai maldinošu komercpraksi, piedāvājot patērētājiem preces vai pakalpojumus, norādot neatbilstoši vai nesniedzot vispār normatīvajos aktos noteikto informāciju, vai neatbilstoši īstenojot citas no normatīvajiem aktiem vai līgumiem izrietošās tiesības vai pienākumus. Daudz lietas uzsāktas, veicot pastiprinātu uzraudzību tūrisma jomā attiecībā uz tūrisma pakalpojumu sniedzēju nodrošinājumu par klienta iemaksāto naudu, kā arī attiecībā uz praksi tiešsaistes vidē (influenču, tirdzniecība sociālajos tīklos, prakse internetveikalos), patērētāju maksātspējas izvērtēšanu, slēdzot kredītiņšanos līgumu, īpaši ņemot vērā jaunās normatīvo aktu prasības.

Sākoties ārkārtējai situācijai saistībā ar Covid-19, PTAC izvirzīja par prioritāti un uzsāka tādas komercprakses monitoringu un uzraudzību, kuras ietvaros patērētājiem piedāvā iegādāties ar COVID 19 slimību un tās profilaksi saistītas preces un pakalpojumus, kā arī pievērsa pastiprinātu uzmanību cenu celšanas praksei, pārddodot pirmās nepieciešamības preces. Tādējādi, saņemot ziņojumus, uzsāktas pārbaudes 71 gadījumā, 28 gadījumos, kad tika konstatēti pārkāpumi, tika panākta labprātīga pārkāpumu novēršana. Informāciju par konstatēto saistībā ar nepamatotu cenu celšanu PTAC ir nosūtījis izvērtēšanai Konkurences padomei.

Finanšu pakalpojumu jomā patērētājiem sniegti vairāki brīdinājumi un ieteikumi (par kredītsaistību uzņemšanas, kredītlīniju būtību, normatīvā regulējuma izmaiņām).

Savukārt komersantiem izstrādāti jautājumi un atbildes par maksātspējas vērtēšanu, kredītbrīvdienu piešķiršanas veidiem.

Vienlaikus PTAC aicināja kredītiņšanos pakalpojumu sniedzējus saistībā ar Covid-19 radītajām grūtībām izrādīt pretimnākšanu patērētājam – samazināt komisijas maksas, līgumšodus un citas sankcijas, atlikt piedziņas darbības, piešķirt kredītbrīvdienu u.c., kā arī samazināt mārketinga aktivitātes (t.sk. aicinājums ievērot profesionālo rūpību un neizmantot ārkārtējo situāciju, pastiprināt kredītiņšanos vērtēšanu).

Lai veicinātu vienotu interpretāciju PTAC mājas lapā publicēts un izstrādāts jautājumu un atbilžu dokuments par patērētāju tiesībām dažādās jomās: <http://www.ptac.gov.lv/lv/buj-covid-19>.

Tiek turpināta arī patērētāju kredītiņšanos pakalpojumu un parāda atgūšanas pakalpojumu sniedzēju licencēšana un uzraudzība, nekustamā īpašuma kredītu starpnieku reģistrācija un regulāra vispārējo prasību ievērošanas uzraudzība, kā arī pastiprināti un, ņemot vērā maksātspējas riskus, veikta uzraudzība un licenču izsniegšana/grozišana tūrisma pakalpojumu sniedzējiem.

PTAC turpina veikt noziedzīgi iegūto līdzekļu legalizācijas novēršanas un ploriferācijas un terorisma finansēšanas apkarošanas, kā arī Latvijas Republikas un starptautisko sankciju regulējuma uzraudzību attiecībā uz patērētāju kredītiņšanos un ārpustiesas parāda pakalpojumu sniedzējiem.

Tirgus uzraudzībā 2020. gadā PTAC noteikti šādi prioritārie virzieni: preču un pakalpojumu drošuma un atbilstības uzlabošana tādās jomās kā būvizstrādājumi, elektropreces, mašīnietkārtas, sprādzienbīstamas iekārtas, rotaļlietas un bērniem drošas preces, radio un telekomunikāciju galiekārtas, kā arī veiktas mērķtiecīgas uzraudzības pārbaudes e-komercijas jomā. Papildus veiktas arī pārbaudes Latvijas reģionos, kā arī veikta tirgus analīze viedajiem produktiem.

Tiek realizēti arī bīstamo iekārtu pārbaužu projekti - liftu un kravas celtņu uzraudzības jomās. Valsts metroloģiskajā uzraudzībā tiek realizēti uzraudzības projekti tādās prioritārās jomās kā neautomātiskie svāri un ūdens patēriņa skaitītāji, kā arī fasēto preču kontrole uzņēmumos.

Ņemot vērā Covid-19 izplatību, PTAC veicis arī pirmo nepieciešamības preču cenu, dezinfekcijas līdzekļu un sejas masku (respiratori, higiēniskās un medicīniskās maskas) monitoringus, kā arī ir iesaistīts valsts iepirkumos saistībā ar individuālo aizsardzības līdzekļu iegādi valsts vajadzību nodrošināšanā. Saasinoties epidemioloģiskajai situācijai saistībā ar Covid-19, krasi pieauga komersantu un citu iesaistīto pušu interese un konsultāciju pieprasījums par individuālajiem aizsardzības līdzekļiem, sevišķi respiratoriem un dažāda veida sejas maskām. PTAC ir sniedzis vairākus simptomus šāda veida konsultāciju gan ražotājiem, gan tirgotājiem, gan citām iesaistītajām pusēm.

2020. gada 9 mēnešos PTAC veicis 1 288 tirgus uzraudzības pārbaudes, 75 metroloģiskās uzraudzības pārbaudes gan uzņēmumos – mērišanas līdzekļu lietošanas vietās, gan mērišanas līdzekļu izplatīšanas uzņēmumos. Fasēto preču metroloģiskajā uzraudzībā veiktas 44 pārbaudes, bīstamo iekārtu uzraudzībā veiktas 92 pārbaudes.

Līdz ar straujo inovāciju un digitalizācijas tempu pasaulē, notiek ne tikai uzraudzības darba pielāgošana jauniem tirgus apstākļiem, bet arī normatīvā regulējuma aktualizēšana un Eiropas regulējuma pārņemšana nacionālajos normatīvajos aktos. Pēdējo gadu tendence rāda, ka interneta lietotāju skaits strauji pieaug, arī Latvijas iedzīvotāji ir kaut reizi veikuši pirkumu internetā. Arī komersanti digitālo vidi izmanto arvien aktīvāk. E-komercijas attīstība rada daudz ieguvumu, tomēr šajās pārmaiņās ir svarīgi nosargāt patērētāju tiesību aizsardzību. Arī EM 2020. gadā ir uzsākusi darbu ar patērētāju tiesību aktualizēšanu saistībā ar preču tirdzniecību klātienē un izmantojot distances saziņas līdzekļus, kā arī uzsākusi darbu saistībā ar noteikumu izstrādi par digitālā satura un digitālā pakalpojuma iegādi, kas šī brīža situācijā ir ļoti aktuāls preču veids patērētāju starpā.

Vienlaikus ir svarīgi aizsargāt patērētājus no negodīgiem tirgotājiem, kuri sistemātiski nepiegādā patērētāju pasūtītās preces un neatmaksā patērētāju veikto pirkuma maksu nepiegādātu preču gadījumā, tāpēc EM ir uzsākusi un turpina darbu, lai uzraudzības iestādēm būtu tiesības ierobežot piekļuvi tiešsaistes saskarnēm.

2020. gads ir bijis nozīmīgs patērētāju tiesību aizsardzības jomā arī saistībā ar Covid-19 pandēmiju visā pasaulē, kas ir prasījis pastiprinātu Patērētāju tiesību aizsardzības centra un Ekonomikas ministrijas iesaisti.